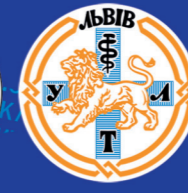

ЛІНГВОЕКОЛОГІЯ: МОВА МЕДИЦИНИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького
КАФЕДРА УКРАЇНОЗНАВСТВА
ВІДДІЛ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ
СВІТОВА ФЕДЕРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЛІКАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ
УКРАЇНСЬКЕ ЛІКАРСЬКЕ ТОВАРИСТВО У ЛЬВОВІ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА
ЛІКАРСЬКА КОМІСІЯ

На пошану 150-річчя
від дня заснування НТШ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

за матеріалами всеукраїнської
мультидисциплінарної науково-практичної
конференції з міжнародною участю

ЛІНГВОЕКОЛОГІЯ: МОВА МЕДИЦИНИ

Львів, 22–23 лютого 2023 року

MINISTRY OF HEALTH OF UKRAINE
DANYLO HALYTSKY LVIV NATIONAL MEDICAL UNIVERSITY
DEPARTMENT OF UKRAINIAN STUDIES
DEPARTMENT OF HUMANITARIAN EDUCATION
WORLD FEDERATION OF UKRAINIAN MEDICAL ASSOCIATIONS
Ukrainian Medical Association
SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY
Medical commission of NTSh

LINGUISTIC ECOLOGY: THE LANGUAGE OF MEDICINE

Materials of the All-Ukrainian scientific-practical
conference with international participation

Lviv, 2023

Лінгвоекотологія: мова медицини: збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 22 - 23 лютого 2023 року / наукова редакторка Тетяна Єщенко. Львів: Друкарня Львів-ського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2023. 428 с.

ISBN 978-617-7196-30-2

Наукова рада:

д-р фарм. наук, професор Борис Зіменковський;
д-р мед. наук, професорка Валентина Чоп'як;
д-р мед. наук, професор Андрій Базилевич;
д-р біолог. наук, професор Анатолій Магльований;
д-р мед. наук, професорка Валентина Мойсеєнко;
д-р мед. наук, професор Андрій Наконечний;
д-р філол. наук, професор Микола Степаненко;
д-р мед. наук, професор Олександра Томашевська;
д-р філол. наук, професорка Ірина Колесникова;
д-р філол. наук, професор Павло Содомора;

д-р мед. наук, професор Олександр Кіцера;
д-р мед. наук, професор Євген Дзісь;
д-р філол. наук, професорка Ірина Кочан;
д-р мед. наук, професор Андрій Кордіяк;
д-р філол. наук, професорка Надія Гапон;
д-р істор. наук, професор Ігор Коляда;
д-р філол. наук, професорка Марія Личук;
д-р філол. наук, професор Ігор Держко;
д-р філол. наук, професор Марія Дружинець;
д-р філол. наук, професорка Ольга Новикова

Редакційна рада:

докт. філол. наук, доцентка Тетяна Єщенко (наукова редакторка);
канд. філол. наук, доцентка Надія Черкес; канд. істор. наук, доцентка Наталія Божко;
канд. наук із держ. упр., доцентка Галина Терешкевич (с. Діюгена);
канд. істор. наук, доцентка Наталія Гірна; канд. істор. наук, доцентка Віра Мельник;
канд. філол. наук Ірина Матушак; канд. філол. наук, доцентка Світлана Ягело;
канд. філол. наук, доцентка Марта Дрогомирецька;
канд. пед. наук, доцентка Галина Стечак

У збірнику наукових праць уміщено матеріали учасників усеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Лінгвоекотологія: мова медицини». Подано розвідки, в яких порушено проблеми збереження національної унікальності мови медицини, її зв'язок із етнічною аксіосферою; забезпечення її чистоти, відповідності національному способу мислення українців. Охарактеризовано процес деросіянізації мови клінік, медичної практики в Україні як важливого етапу національного державотворення; десемантизацію базових ідеологем радянської сферії в сучасному медичному дискурсі; окреслено роль Наукового товариства ім. Шевченка та Українського лікарського товариства у становленні мови медицини на рідномовній основі; вказано на культуру терміновживання й відродження національної мовної традиції в медицині; на функціонування медичної термінології у науковому, публіцистичному і художньому стилях.

Розглянуто росіянізацію сфери медицини як інструмент експансії і неототалітаризму у часі московсько-української війни (2014-2022 рр.). Висвітлено питання терапії мови і мовлення дітей і дорослих як новітню галузь мовленнєвої реабілітації.

Для науковців у галузі українознавства, філологів, культурологів, істориків, лікарів.

Автори несуть повну відповідальність за грамотність поданих текстів, точність наведених фактів, цитат, покликань, статистичних даних, власних імен, оформлення бібліографії.

Редакційна рада має право на скорочення матеріалів.

*Рекомендувала до друку вчена рада факультету іноземних студентів
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького
(протокол № 1-2023 від 21.02.2023 року)*

© Львівський національний медичний
університет імені Данила Галицького, 2023
© Автори матеріалів, 2023

Високоповажна наукова громадо!

Гостинно вітаю учасників всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю **«Лінгвоєкологія: мова медицина (на пошану 150-річчя від дня заснування НТШ)»**, що відбувається у ці дні в одному з найстаріших вишів Європи, - Львівському національному медичному університету імені Данила Галицького. Співоргані-

заторами заходу, окрім ЛНМУ, є Світова федерація українських лікарських товариств, Українське лікарське товариство у Львові, Наукове товариство ім. Шевченка (Лікарська комісія). Варто зазначити, що наш заклад продовжує 240-річну історію лідерства на теренах національної вищої медичної освіти, посідає високі щаблі у рейтингах і конкурсах, був неодноразово нагороджений золотими медалями і дипломами за активну участь у розбудові національної освіти. Для нас вкрай важливими є такі непохитні цінності українського ДУХУ, як мова, історія, культура, що уможливляють формування національно-свідомої особистості студента як майбутнього фахівця-державотворця. Тому кафедра українознавства Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького продовжує започатковану традицію проведення мультидисциплінарних наукових заходів («Сучасна українська нація: мова, історія, культура» (2016 р.), «Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті» (2020 р.), «Ідеологія національної аристократії (на пошану 150-річчя від дня народження Лесі Українки)» (2021 р.)), що утверджують в академічному і в науковому середовищі цінності українського світу. Програма конференції вражає широким колом дискусії, що охоплює студії про роль збереження національної унікальності мови медицини, її зв'язок із етнічною аксіосферою; забезпечення її чистоти, відповідності національному способу мислення українців, а також наукові праці, що висвітлюють процес деросіянізації мови клінік, медичної практики в Україні як важливого етапу національного державотворення; десемантизацію базових ідеологем радянської сім'їосфери в сучасному медичному дискурсі; розкривають роль Наукового товариства ім. Шевченка та Українського лікарського товариства у становленні мови медицини на рідномовній основі; вка-

зують на культуру терміновживання й відродження національної мовної традиції в медицині; на функціонування медичної термінології у науковому, публіцистичному і художньому стилях тощо. Приємно відзначити, що у колі учасників конференції професори і доценти з мови, історії, культури, педагогіки, філософії, фармації і медицини. Здивувало й академічне представництво учасників конференції, а це понад 120 учених з України, Німеччини, серед них - 30 докторів наук, професорів, 70 кандидатів наук, доцентів з понад 29 науково-дослідних установ та провідних університетів України і Європи: Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика, Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, Тернопільського національного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського, Одеського національного медичного університету, Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, Національного фармацевтичного університету, Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, Полтавського державного медичного університету, Донецького національного медичного університету, Запорізького державного медичного університету тощо. Останнє вказує на значущість окресленої проблематики конференції і заслуговує на схвалення. Географія учасників охоплює різноманітні регіони України, а це понад 17 міст: Київ, Львів, Харків, Одеса, Херсон, Луцьк, Вінниця, Івано-Франківськ, Тернопіль, Запоріжжя, Полтава, Чернівці, Ужгород, Кропивницький тощо.

Бажаю Вам успіхів в роботі конференції, плідних наукових дискусій, обміну творчими доробками. Ваша участь є великою честю для нас.

З належною пошаною -

ЗІМЕНКОВСЬКИЙ Борис Семенович,

голова оргкомітету, ректор Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, академік НАМН України, доктор фармацевтичних наук, професор, заслужений працівник вищої школи України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки

Високоповажне наукове товариство!

Від імені **Світової федерації українських лікарських товариств (СФУЛТ)** сердечно вітаю учасників усеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Лінгвоекотологія: мова медицини». Федерація об'єднує лікарів-українців у цілому світі. Жертовна праця членів СФУЛТ на користь украї-

їнського суспільства сприяє пришвидшенню процесу становлення і розвитку галузі охорони здоров'я нашої держави. Українські лікарські товариства (УЛТ) прагнуть, аби фахівці з медицини в Україні і за її межами повсякчас зберігали свою ідентичність, стверджували себе як національно свідому еліту суспільства. Тому метою УЛТ є **збереження українськості етнічних українців у світі**, сприяння тому, аби попри географічні кордони, вони ідентифікували себе як представники унікальної нації. Адже за останніми даними у світі мешкає понад 20 мільйонів українців. У цьому контексті мова медицини є виразовим складником українськості. Нам, членам УЛТ, близька проблема фахової мови і формування **національного духу**.

Вітаю усіх учасників цього високого зібрання.

З глибокою шанобою -

БАЗИЛЕВИЧ Андрій Ярославович,

президент Світової федерації лікарських товариств (СФУЛТ), доктор медичних наук, професор, професор кафедри пропедевтики внутрішньої медицини Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

Високодостойне наукове панство!

Лікарська комісія Наукового товариства імені Тараса Шевченка (НТШ) сердечно вітає учасників усеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Лінгвоекологія: мова медицини» у час жахливої війни цивілізації, яка триває на теренах нашої землі. Наш фронт – це фахово-мовний у боротьбі з імперсько-колоніальною потворою і флагманом на ньому постає НТШ – перша українська національна академія наук, яка цього року буде святкувати своє 150 річчя. Це наш національний «think tank - розумовий центр», що займався і займається вирішенням

серйозних національних, політичних, економічних та інших наукових проблем з формування в світовому масштабі **«українського часу та українського простору»**. У роботі НТШ брала участь плеяда діячів українського національного відродження. Чимало лікарів активно підтримували і розвивали НТШ. Велику увагу в роботі НТШ приділяється **розвитку української мови, зокрема в медицині**. Особливо хочу відзначити ґрунтовну працю Лікарської комісії в перекладі та виданні **українсько-англійського ілюстрованого медичного словника Дорланда** в двох томах, який відображає поступ у галузі медицини, забезпечує лікарів і студентів необхідною сучасною термінологією. Він містить понад 118 00 статей (122 000 термінів) понад 820 ілюстрацій. Це колосальна праця вчених, лікарів, Лікарської комісії НТШ України та зарубіжних колег НТШ, яка допомагає імплементувати українську медицину до міжнародних стандартів та розвивати в Україні сучасну медичну фахову мову.

Усе минувше, але духовні, культурні, фахові цінності вічні – вони нас не лише **ідентифікують як націю у світі**, але й створюють основу для майбутнього країни, народу і кожної людини зокрема. Духовна енергетика мови живить Україну, розвиває її фаховий потенціал та уможливорює перемагати ворога - московську імперію.

З глибокою пошаною і вдячністю - ЧОП'ЯК ВАЛЕНТИНА Володимирівна,

голова лікарської комісії Наукового товариства ім. Тараса Шевченка, докторка медичних наук, професорка, завідувачка кафедри клінічної імунології та алергології Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, лауреатка Державної премії України в галузі науки і техніки

МОЛЮСЬ ТОБОЮ І ТОБІ...

Молюсь Тобою і Тобі,
Пречиста мово солов'їна,
Не дай загинути в юрбі,
Перетворитись у руїну.

Отій, найкращій – диву з див! –
Вітчизні жовто-волошківій,
Яку на світ благословив
Шевченка геній полиновий.

Молюсь, щоб чисті небеса
Тобі співали веселково,
Щоб неосквернена краса
В Тобі озвалася казково.

Молюсь Тобі Тобою знов,
Згортаю хмару чорну-чорну,
Кладу усю земну любов
В глибинні вихлюпи валторни.

Молюсь Тобою і Тобі
Крізь блискавиці невсипущі,
Бо сонце сходить і в журбі
Понад усі часи грядущі.

Надія ЧЕРКЕС,

*кандидатка філологічних наук, доцентка
кафедри українознавства Львівського національного медичного університету імені
Данила Галицького, членкиня НСПУ, АУП, лавреатка численних міжнародних літературних та національних мистецьких премій*

ЗМІСТ

Вітальне слово ректора.....	3
Вітальна промова президента СФУАТ.....	5
Віншування від голови лікарської комісії НТШ.....	6
Вступні зауваги.....	13

ФІЛОЛОГІЯ.

ТЕРМІНОЗНАВСТВО. ТЕКСТОЛІНГВІСТИКА

*Культура терміновживання
й відродження національної мовної традиції в медицині.
Функціонування медичних термінів
у різних текстотипах*

Брус Марія, Ткачук Мар'яна Загальні назви осіб жіночої статі в контексті сучасної медичної термінології.....	18
Ворок Христина «Адже медицина знає такі хвороби!»: функціонування медичної термінології у творчості Івана Франка».....	22
Гдакович Мар'яна Лікарство (лікарська справа) в поемі Івана Котляревського «Енеїда».....	31
Дільна Оксана Жіночі назви за фахом у медичній терміносистемі української мови.....	36
Дружинець Марія Медико-правова термінологія: відношення протилежності та тотожності.....	43
Жангазінова Руслана Запозичення у фаховій медичній термінології: кількісне співвідношення з питомими терміноодинацями. Виклики та потреби сучасного термінотворення.....	48
Кіцера Олександр Афіксне термінотворення у мові медицини: типові помилки.....	55
Кіцера Олександр До проблеми уживання прикметників у медичній термінології.....	60
Кіцера Олександр Українське аналогове термінотворення у медицині.....	64
Кордіяк Андрій, Кордіяк Олена Узгоджені та дискусійні питання сучасної медичної стоматологічної термінології.....	70
Кочан Ірина Медична термінолексика очима лінгвіста.....	75
Кравченко Євдокія До питання про граматичну варіантність у термінології.....	82
Кругова Юлія Історія медичного терміновживання й відродження національної мовної традиції в медицині.....	87
Lysenko Nataliya, Lytvynenko Olga, Kryvko Roman Features of the Semantic Structure of Antropomorphic and Zoomorphic Metaphor Terms and The Specificity of Their Translation.....	96
Личук Марія Тенденції формування клінічної ветеринарної	

термінології.....	103
Мазур Петро, Мазур Людмила, Горошко Євгенія Становлення медичної термінології в Українській Народній Республіці 1917-1920 р. р. (за Арсеном Річинським)	108
Samoilenko Olena Some Controversies of Ukrainian Medical Terminology	113
Syrotina Olena, Rozhkov Yurii Генезис термінології ветеринарної медицини (на прикладі англійської та української мов)	119
Сікорська Ольга, Ханецька Антоніна Становлення та проблематика української медичної термінології	128
Тепла Оксана Екстралінгвальні й інтралінгвальні чинники появи ковід-новотворів	134
Томашевська Олександра, Дзись Євген Росіянізми в українській мові медицини	140
Черкес Мар'яна, Черкес Надія Екологічний аспект сучасної української мови (на прикладі деяких атрибутивних конструкцій медичного мовлення оториноларингологів.....	147
Яворська Лідія Про суржик, калькування і мовні покручі у навчальній фармацевтичній літературі за незалежності України	154

**Фахова комунікація. Мовотерапія.
Деросіянізація мови клінік, медичної практики
в Україні як важливий етап національного
державотворення**

Гапон Надія Гендерночутливе мовлення у психолінгвістичних підходах: розмисли про соціальні та професійні комунікації	159
Щенко Тетяна Екологія мови сучасної медичної документації у галузі охорони здоров'я.....	165
Іваненко Ірина Проблема використання росіянізмів у творчих роботах студентів Національного медичного університету імені О. О. Богомольця.....	175
Колесникова Ірина Терапія мови: деякі зауваження.....	180
Масний Зеновій-Тарас Зауваги про мову медицини	185
Матушак Ірина Мовний пуризм на початку ХХ століття	187
Сабельникова Тамара Екологія мови як чинник звільнення від колоніальної залежності (на матеріалі текстів медичного спрямування)»	190
Сердуніч Любо Важливість боротьби з омосковщенням у сфері медицини як інструментом лінгвоциду	196
Степаненко Микола Епоха короновирусу й український академічно-народний медичний дискурс	203
Тукова Тетяна «Лінгвальний» на межі дискурсів?	209
Турган Ольга Синтез наукового й художнього дискурсу в українській романістиці ХХ століття про лікарів	215
Якубовська Марія, Стахів Марія, Даньшова Валентина	

**Українське медичне словникарство:
історія і сучасність**

Германович Галина Медичні словники як джерело наукової фахової інформації	234
Коляда Ігор Роль Олександра Черняхівського в українському медичному словникарстві	240
Марков Юрій Медична термінологія в українській лексикографії	247
Масний Зеновій-Тарас Про мову львів'ян середини ХХ століття (на прикладі діалектних словників медичної лексики). ...	253
Хомік Олена Евфемізація лексики народної медицини (на матеріалі діалектних словників української мови)	258

МЕДИЧНА ЖУРНАЛІСТИКА.

МОВА ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Українськомовні медичні журнали, газети, радіо, телебачення й інтернет та їхня роль у формуванні національної картини світу. Мова медичної реклами: комунікативні техніки впливу і девіації

Гейченко Катерина, Цупікова Олена Впливовий потенціал мовних засобів медичної реклами	265
Новикова Ольга Організація текстів сучасної патріотичної реклами: лексико-семантичний аспект	272
Пискач Ольга Ортологічні аспекти мови медичної газети «Здоров'я України ХХІ сторіччя»	278
Синиця Алла Деякі особливості мовностилістичного редагування текстів для медичних періодичних видань	285
Стечак Галина Функції медичних термінів у публіцистичних текстах	291
Ягело Світлана Стилiстичні особливості реклами медичних препаратів	297

ПЕДАГОГІКА.

МОВА МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ. ЛІНГВОДИДАКТИКА

Мова медичної освіти в Україні й рудименти посттоталітарної ментальності.

Новітні технології викладання української мови в медичних закладах вищої освіти

та Українського лікарського товариства у житті Ярослава Окуневського.....	392
Нечай (Нечаїв) Станіслав Головне з лексикографічної діяльності Всеукраїнського лікарського товариства	398
Огірко Олег, Терешкевич Галина (с. Діогена) Етнічно-мовні проблеми сучасності України в контексті біоетики.....	404
Попович Богдан, Овчаренко Христина Мовлення – складний механізм, мудро закладений Творцем	410
Содомора Павло Традиційність суспільства у контексті змін: до питання про філософію мови	416
Відомості про авторів	420

ВСТУПНІ ЗАУВАГИ

Пропонований збірник матеріалів уміщує наукові розвідки учасників усеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Лінгвоекологія: мова медицини», яка відбулася дистанційно 22 – 23 лютого 2023 року у Львівському національному медичному університеті імені Данила Галицького.

Співорганізаторами заходу, окрім кафедри українознавства і відділу гуманітарної освіти та виховання ЛНМУ імені Данила Галицького, стали Світова федерація українських лікарських товариств (СФУЛТ) і лікарська комісія Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ). Особливістю цього річного заходу було те, що дискусії проводилися у віддаленому режимі. Географія учасників конференції охоплювала наукові центри: Київ, Львів, Полтава, Харків, Херсон, Луцьк, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Одеса, Вінниця, Тернопіль, Чернівці, Ужгород, Кропивницький та ін.

З-поміж понад 120 учасників – вчені з науково-дослідних установ та провідних університетів України і Європи: Національного університету охорони здоров'я України імені П. А. Шупика (м. Київ, Україна), Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (м. Київ, Україна), Інституту Івана Франка Національної академії наук України (м. Львів, Україна), Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна), Полтавського державного медичного університету (м. Полтава, Україна), Запорізького медичного університету (м. Запоріжжя, Україна), Тернопільського національного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського (м. Тернопіль, Україна), Донецького національного медичного університету (м. Лиман, Україна), Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького (м. Львів, Україна), Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна), Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова (м. Вінниця, Україна), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (м. Київ, Україна), Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, Україна), Волинського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк, Україна), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна), Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, Україна), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, Ук-

раїна), Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (м. Полтава, Україна), Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна), ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (м. Ужгород, Україна), Міжнародного інституту освіти культури та зв'язків із діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» (м. Львів, Україна), Херсонського державного університету (м. Херсон, Україна), Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна), Української академії друкарства (м. Львів, Україна), Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна), ПВНЗ «Міжнародна академія екології та медицини» (м. Київ, Україна), Кременецького медичного фахового коледжу імені Арсена Річинського (м. Кременець, Україна) та ін.

Прикметою форуму є різноманітність представництва української наукової спільноти: мовознавці, літературознавці, фольклористи, перекладачі, журналісти, педагоги, психологи, філософи, історики, історики, фахівці з морального богослов'я, культурологи, лікарі, фармацевти.

У колі уваги мовознавчих проблем різноманітні аспекти лінгвоекнології - культура терміновживання й відродження національної мовної традиції в медицині; функціонування медичних термінів у різних текстотипах. Зокрема подано ґрунтовне дослідження про становлення медичної термінології в Українській Народній Республіці 1917-1920 р. р. (за Арсеном Річинським); проаналізовано українськомовне аналогове термінотворення у мові медицини; по новому досліджено екологічний аспект сучасних медичних термінів (на прикладі деяких атрибутивних конструкцій медичного мовлення оториноларингологів); ретельно осмислено медико-правову термінологію (відношення протилежності та тотожності); історію медичного терміновживання й відродження національної мовної традиції в медицині; тенденції формування клінічної ветеринарної термінології; порушено проблему уживання росіянізмів в українській мові (сфера медицини); визначено основні запозичення у фаховій медичній термінології (кількісне співвідношення з питомими терміноодинацями); своєрідність уживання медичних прикметникових термінів у фаховому мовленні лікарів. Не обійдено увагою й функціонування медичної термінології у творчості Івана Франка; стилістичне навантаження слова «Лікарство» (лікарська справа) в поемі Івана Котляревського

«Енеїда».

Авторами наукової розвідки надано оцінку й рекомендації щодо уживання жіночих назв за фахом у медичній терміносистемі сучасної української мови, рекомендовано повернення граматичного вираження «присутности» жінки у фаховому медичному дискурсі; новітньо потрактовано гендерночутливе мовлення у психолінгвістичних підходах в аспекті соціальних та професійних комунікацій; оприявлено дискусійні питання сучасної медичної стоматологічної термінології; афіксного термінотворення у мові медицини (типові помилки); а також генезису термінології ветеринарної медицини (на прикладі англійської та української мов).

У цілій низці статей науковці описують систему комунікації як складника лінгвоекотології. Зокрема йдеться про екологію мови сучасної медичної документації у галузі охорони здоров'я; про проблеми використання росіянізмів у творчих роботах студентів Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, зауважується про помилки лікарів із спостережень щоденного спілкування фахівців з медицини, а також дослідники вказують на потребу деросіянізації мови клінік, медичної практики в Україні як важливого етапу національного державотворення; екології мови як чинника звільнення від колоніальної залежності (на матеріалі текстів медичного спрямування); важливість боротьби з омосковщенням у сфері медицини як інструментом лінгвоциду; вивчають новий напрям науки – мовотерапію. Актуальними залишаються студії, в яких проаналізовано епоху коронавірусу в українському академічному і народному медичному дискурсі.

Українське словникарство, його історія і сучасний стан - вкрай значуща проблема, яка осмислюється авторами пропонованого збірника. Розглядаються медичні словники як джерело наукової фахової інформації; студіюється медична термінологія в українській лексикографії; евфемізація лексики народної медицини (на матеріалі діалектних словників української мови); мова львів'ян середини ХХ століття (на прикладі діалектних словників медичної лексики); визначається роль видатних українців та їхня роль у лексикографічній діяльності (зокрема про Олександра Черняхівського в українському медичному словникарстві).

У розділі «Медична журналістика. Мова засобів масової інформації» порушено лінгвоекотологічні проблеми українськомовних медичних журналів, газет, радіо, телебачення й інтернет та визначено їхню роль у формуванні національної картини світу. В окремих статтях йдеться про мову медичної реклами, комунікативні техніки впливу і основні девіації. Зокрема доводитьь-

ся впливовий потенціал мовних засобів медичної реклами; вказується на лексико-семантичну організацію текстів сучасної патріотичної реклами; ортологічні аспекти мови медичної газети «Здоров'я України ХХІ сторіччя»; деякі особливості мовно-стилістичного редагування текстів для медичних періодичних видань; функції медичних термінів у публіцистичних текстах; стилістичні особливості реклами медичних препаратів.

У збірникові наукових праць уміщено розвідки з педагогіки, лінгводидактики та мови медичної освіти в Україні. Запропоновано шляхи подолання рудиментів посттоталітарної ментальності у закладах вищої освіти; упровадження новітніх технологій викладання української мови в медичних вишах. Окремого розгляду набули студії з профілізації викладання української мови як іноземної у медичних ЗВО; з використання медичної термінології під час вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням; упровадження методів засвоєння теми «Здоров'я» чужоземними студентами на рівнях вивчення мови А1-В1; з висвітлення медичної тематики у програмі розмовного клубу та проєкті навчального посібника «Говорімо українською!»; використання медичного відеоконтенту на українських ресурсах «Велика маленька» як проблема для іноземного студента, який вивчає українську мову; з упровадження комунікативного підходу до викладання української мови як іноземної у медичному закладі вищої освіти; з візуалізації навчального процесу і ролі блгодидактики в розв'язанні лінгвоекологічних проблем вивчення української мови в медичному закладі вищої освіти; з інтеграції соціальних мереж у навчання мови. Оприлюднено результати досліджень щодо подолання мовних покручів у медичній лексиці шляхом неформальної мовної освіти майбутніх лікарів; специфіки медичного термінотворення і терміновживання в контексті мовного курсу для іноземних студентів; медичної термінології та ролі словників у віртуальному навчальному середовищі.

Історичні студії утверджують значущість Наукового товариства ім. Шевченка та Українського лікарського товариства у становленні мови медицини на рідномовній основі. У розвідках осмислено постать Михайла Грушевського у формуванні української академічної науки, зосереджено увагу на львівському періоді діяльності; висвітлено термінологічну та лексикографічну діяльність Українського лікарського товариства у Львові у 1910-1939 рр.; роль Наукового товариства ім. Шевченка та Українського лікарського товариства у житті Ярослава Окунев-

ського; подано головне з лексикографічної праці Всеукраїнського лікарського товариства, а також про історію монастирської медицини Київської Русі.

Окремого висвітлення набули біоетичні проблеми в аспекті лінгвоекнології. Фахівці у цій галузі міркують про те, що мовлення – складний механізм, мудро закладений Творцем, і вивчають етнічно-мовні питання сучасності України в контексті біоетики.

Тож вкотре *кафедра українознавства* Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, одного із найстаріших вишів Європи, тримає лідерство в *україноцентричних проєктах*, витворює творче наукове середовище, в якому діалог між ученими як України, так і далекого зарубіжжя, інтелектуально поєднує УКРАЇНСЬКИЙ СВІТ та утверджує його цінності - **МОВА, ІСТОРІЯ, ВІРА і КУЛЬТУРА.**

Тетяна Єщенко,

докторка філологічних наук, завідувачка кафедри українознавства Львівського національного університету імені Данила Галицького, членкиня НТШ, наукова редакторка збірника

ФІЛОЛОГІЯ. ТЕРМІНОЗНАВСТВО. ТЕКСТОЛІНГВІСТИКА

Культура терміновживання й відродження національної мовної традиції в медицині. Функціонування медичних термінів у різних текстотипах

УДК 81'373.23: 811.161.2

ЗАГАЛЬНІ НАЗВИ ОСІБ ЖІНОЧОЇ СТАТІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Марія Брус,

*докторка філологічних наук, завідувачка кафедри української мови,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
(м. Івано-Франківськ, Україна),*

Мар'яна Ткачук,

*магістрантка факультету філології,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
(м. Івано-Франківськ, Україна)*

У статті схарактеризовано назви осіб жіночої статі як складову сучасної медичної термінології. Відзначено їх специфічні особливості в теперішній час, для якого характерне продуктивне творення співвідносних іменників чоловічого та жіночого роду за професійною діяльністю. З'ясовано використання таких найменувань у різних функційних стилях української літературної мови. Констатовано активну фемінізацію сучасного українського розмовного мовлення. Оцінено новітні фемінітиви медичної сфери з погляду їхньої нормативності та регулярності.

Ключові слова: *фемінізація, медична термінологія, назви жінок за медичною діяльністю.*

The article characterizes the names of persons of the female gender as a component of modern medical terminology. Their specific features in the present time, which are characterized by the productive creation of masculine and feminine relative nouns by professional activity, are noted. The use of such names in various functional styles of the Ukrainian literary language is clarified. The active feminization of modern Ukrainian colloquial speech has been established. The latest feminisms in the medical field are evaluated from the point of view of their normativity and

regularity.

Key words: *feminization, medical terminology, names of women by medical activity.*

Розвиток медичної термінології сучасної української мови слід пов'язувати зі становленням та спеціалізацією самої медичної сфери, що припало на ХХ ст., коли з розвитком різних видів діяльності кваліфікація працівників у різних ділянках суспільного життя набула диференційованого фахового характеру. До середини ХХ ст. професійні назви жінок і чоловіків могли функціонувати в розмовному мовленні та частково в різних стилях української мови, хоч медицина досягла на той час належного рівня розвитку, як засвідчили і лексикографічні праці. Наприклад, до «Медичного російсько-українського словника» (1928 р.) ввійшло чимало медичних термінів, але небагато професійних назв осіб. Це переважно іменники чоловічого роду: *дантист, медик, педіатр, терапевт, фтїзіятр* та ін. [4, с. 37, 69, 101, 151, 161], та поодинокі іменники жіночого роду: *лікарка, віспарка, щепільниця* та ін. [4, с. 65, 94, 119]. Для позначення осіб, зайнятих у медицині, використовували переважно запозичені слова, які поширювалися на представників обох статей. Але зростання ролі жінок у медичній сфері, переважання їх над чоловіками, активізувало і процес формування самостійних назв жіночого роду.

З другої половини ХХ ст. посилювалося творення професійних медичних назв, бо в повоєнний період зростає участь жінок у політичному, громадському, культурному, освітньому, науковому й технічному житті. Це спричинило засвоєння більшої кількості інтернаціоналізмів, розширення семантики питомих слів, втілення їх у професійні сфери і формування відповідної термінології. Популяризації нової лексики сприяло запровадження до щоденного вжитку різних інформаційних, культурно-освітніх, наукових, виробничих та інших технологій. Наприклад, «Словник української мови» в 11 т. умістив чимало назв жінок за медичною діяльністю, мотивованих переважно запозиченими основами та використаних у тодішніх різностильових творах, напр.: *дантистка, курортниця, масажистка, медичка, окулістка, ординаторка, санаторниця, сандружинниця, санітарка, сигнатурниця* [1, II, с. 211; IV, с. 412, 512, 636, 664, 665, 685, 743; IX, с. 51, 52, 53, 158].

На сучасному етапі медичні назви жіночого роду є однією із найпродуктивніших тематичних груп слів у межах професійної лексики, актуалізація яких спричинена розвитком світових інформаційних технологій, появою нових суспільних реалій, прагненням до власного словотворення і номінування особи за допомогою питомих словотворчих засобів. Вони репрезентовані основними словотвірними типами із суфіксами *-к-(а)*, *-ин-(я)*, *-ниц-(я)*, найпродуктивнішим із яких є перший, малопродуктивними – другий і третій. У мовній системі ці словотвірні величини свідчать про активізацію давніх засобів деривації у формування нових дериватів, а в мовленні є відображен-

ням поширеного у слов'янському світі явища фемінізації. Характерною ознакою сучасної фемінізації стало намагання виокремити жінку в професійному середовищі, показати її особливу роль, компетентність у межах діяльності, що й спричинило активне формування агентивів жіночого роду. Наприклад, до «Історичного словника фемінітивів української мови» ввійшло найбільше таких іменників із суфіксами *-к-(а)*: *віспощепійка, гомеопатка, інфекціоністка, костоправка, психотерапевтка* та ін. [3, с. 94, 119, 218, 258, 461] та *-ин-(я)*: *гінекологиня, дієтологиня, епідеміологиня, косметологиня, невропатологиня, пульмонологиня* та ін. [3, с. 116, 152, 258, 364, 463].

Під дією мовних і позамовних чинників медичні назви жіночого роду утворюються сьогодні переважно від співвідносних іменників чоловічого роду і поширюються насамперед у розмовному мовленні. Найактивнішим у цьому процесі є словотвірний тип із суфіксом *-к-(а)*, який представлений різними словотвірними моделями: 'основа на *-ер, -ор + -к-(а)*' (*акушерка, провізорка*), 'основа на *-ист, -іст + -к-(а)*' (*анастезистка, протезистка*), 'основа на *-евт + -к-(а)*' (*терапевтка, фармацевтка*), 'основа на *-ед + -к-(а)*' (*логопедка, ортопедка*), 'основа на *-пат + -к-(а)*' (*гомеопатка, натуропатка*) та ін. Із суфіксом *-к-(а)* до вказаного словника введено близько трьохсот медичних назв жінок. Унаслідок цього в медичній термінології сьогодні можливе використання паралельних назв чоловічого та жіночого роду для позначення осіб за певною діяльністю, зайнятістю чи компетентністю. У минулому сторіччі словотвірний тип із суфіксом *-к-(а)* не був активним у творенні професійних назв жіночого роду від запозичених основ, оскільки більшість іменників чоловічого роду була адаптована для позначення представників обох статей. Під дією прагматичних чинників постала й потреба в пошуку оптимальних засобів для творення найменувань жіночого роду.

У теперішній час помітно зросла роль і давнього словотвірного типу із суфіксом *-ин-(я)*, що вможливило формування похідних іменників жіночого роду особливо від тих слів із другою частиною *-лог*. І сьогодні маємо підвищення продуктивності словотвірної моделі 'основа на *-лог + -ин-(я)*' у деривації професійних медичних назв (*імунологиня* та ін.) та частково словотвірних моделей 'основа на *-ик + -ин(я)*', 'основа на *-ік + -ин-(я)*', 'основа на *-ець + -ин-(я)*', 'непохідна основа + *-ин-(я)*', 'складена основа + *-ин-(я)*' (*генетикиня, технікниня, фахівчиня, педіатриня, хірургиня, ортопединя* та ін.). [2, с. 101, 127, 159, 218]. Суфікс *-ин-(я)* стає регулярним дериваційним формантом і закріплюється в статусі стилістично нейтрального засобу творення відповідних агентивів жіночого роду. Реєстр «Історичного словника фемінітивів української мови» охопив близько ста п'ятдесяти таких медичних назв жінок.

Словотвірний тип із суфіксом *-ниц-(я)* малопродуктивний у деривації моційних іменників у сфері медичної сфери. Він представлений переважно загальновідомими словами, що з певним термінологічним значенням увійшли до медичної лексики (*заступниця, начальниця, співробітниця, помічниця* та ін.) і вживаються у структурі ана-

літичних конструкцій на зразок *заступниця головної лікарки, наукова співробітниця-консультантка, помічниця лікаря-стоматолога*. За результатами нашого дослідження зафіксовано близько тридцяти таких термінологічних найменувань у діловому професійному мовленні.

На сучасному етапі активізовані й давні словосполучення та прикладкові утворення зі словом *лікарка*. Це статичні явища як результати давніх процесів у словотвірній системі української мови. Функціонування іменника *лікарка* припало на староукраїнський період, однак у писемних пам'ятках воно не виявлене як назва жінки за професійною діяльністю. Відсутність його в писемних джерелах, зумовлене, ймовірно, прагматичними чинниками – зайнятістю жінок у специфічних сферах (зціленні, догляданні хворих, прийнятті пололів) та покладанням на чоловіків основних професійних обов'язків щодо лікування хвороб і недуг. Із нового українського періоду слово *лікарка* стосується медичної сфери, де має конкретизований характер. Проте широту позначуваних ним професійних спрямувань простежуємо на сучасному етапі: *лікарка з гігієни харчування, лікарка з променевої терапії, лікарка з ультразвукової діагностики* та ін. До таких словосполучень належать і прикладки, успадковані з минулого сторіччя, проте для позначення жінок актуалізовані вже прикладки зі словом *лікарка*, а не *лікар*, напр.: *лікарка-гематологиня, лікарка-терапевтка* та ін., але такі утворення є ще рідковживаними, трапляються переважно в розмовному мовленні й активно пропаговані українськими засобами масової інформації.

Важливим завданням сьогодні є усталення й кодифікування найменувань жіночого роду та відображення їх у словникарській практиці. Однак сучасна лінгвоукраїністика не має єдиних критеріїв лексикографування фемінітивів. Все ж словники української мови відображають їх частково, але медичних назв осіб жіночого роду в них досить мало. Наприклад, «Словник української мови» у 20 томах подав невелику кількість зазначених фемінітивів із суфіксом *-к-(а)*, напр.: *окулістка, ординаторка* та ін. [4/11, с. 303, 450]. Це підтвердження того, що такі фемінітиви актуалізовані тільки на початку ХХІ ст. внаслідок мовних контактів (запозичення з європейських мов, посилення гендерного впливу, феміністичних рухів) та позамовних чинників (розвитку медичної сфери, наукових досягнень у ній). Медичні технології сягають високого рівня розвитку, тому й з'являються нові професійні назви у формі чоловічого роду, від яких утворюються поступово й назви жіночого роду.

Висновки. Отже, на сучасному етапі медичну сферу істотно репрезентує жіноча частина населення, що стимулює пошуки засобів та способів лінгвалізації особи жіночої статі за медичною діяльністю. Новітні фемінітиви медичної сфери, що почали з'являтися та поширюватися на початку ХХІ ст., побутують частково в професійному медичному середовищі як назви жінок за медичними спеціалізаціями, а особливо в

засобах масової комунікації, які сьогодні досить швидко реагують на світовий феміністичний рух. І мовна ситуація в медичній сфері не засвідчує про активне використання фемінітивів, потребу окремого номінування жінок за їхньою лікувальною спеціалізацією. У ній домінує ще позначення фахівців обох статей іменниками чоловічого роду (*кардіолог, стоматолог* та ін.) або вживання прикладок (*жінка-вірусолог, жінка-фармаколог*). Перешкодою до використання новітніх фемінітивів у мові медичної сфери, як і в будь-якому науковому чи офіційно-діловому тексті, є їхня стилістична обмеженість через розмовний, okazіональний характер. З регулярним уведенням таких найменувань жінок до усного й писемного професійного мовлення можна констатувати наявність медичних термінів і набуття ними загальнономовного вжитку.

Література

- 1. Білодід І. К.,** Горецький П. І., Бурячок А. А., Гнатюк Г. М., Швидка Н. І., Доценко П. П. та ін. Словник української мови. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т. I–XI.
- 2. Брус М. П.** Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2019. Ч. 1. Монографія. 440 с.
- 3. Брус М. П.** Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2019. Ч. 2. Словник. 640 с.
- 4. Кисільов В. Ф.** Медичний російсько-український словник. Уперше опубліковано 1928. Київ: Державне видавництво України, 2008.
- 5. Русанівський В. М.** та ін. Словник української мови. Київ: Наукова думка, 2010–2020. Т. 1–12.

УДК 821.161.2-92-3.09»18/19»: [81'373.46:61]=124

«АДЖЕ МЕДИЦИНА ЗНАЄ ТАКІ ХОРОБИ!»: ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА

Христина Ворок,

*кандидатка філологічних наук, наукова співробітниця
Інституту Івана Франка НАН України
(м. Львів, Україна)*

У статті розглянуто деякі аспекти медичного дискурсу у творчості Івана Франка. Простежено функціонування медичної лексики у художньому, публіцистичному та науковому стилях письменника. Вказано на інтердисциплінарний харак-

тер певних творів, адже в тексті інкорпоровано відомості з інших наук, зокрема медицини. Зазначено, що Франко був доволі добре обізнаний з цією лексикою, адже у творах присутні латиномовні термінологічні вкраплення.

Ключові слова: медична термінологія, художній текст, протагоніст, галюцинація, хвороба, науковий стиль.

The article examines some aspects of the medical discourse in the works of Ivan Franko. The functioning of medical vocabulary is traced in the artistic, journalistic and scientific styles of the writer. The interdisciplinary nature of certain works is pointed out, because information from other sciences, in particular medicine, is incorporated into the texts. It is noted that Franko was quite well acquainted with this vocabulary, because Latin terminological interspersions are present in the works.

Key words: medical terminology, artistic text, protagonist, hallucination, disease, scientific style.

Актуальність теми. Друга половина XIX ст. – час, коли в Україні почали з'являтися лексикографічні праці М. Левченка, П. Єфименка, І. Верхратського та перші україномовні медичні тексти наукового стилю, які були присвячені передусім лікуванню різних захворювань («Про хвороби і як їм допомогти» (1874), «Ліки своєнародні, з домашнього обиходу і в картинах життя» (1875) С. Носа, «Про дифтерит, або обкладки» М. Федоровського (1882)). Варто вказати і на перші медичні науково-практичні праці відповідним стилем у «Лікарському збірнику НТШ» у Львові (1898–1904), «Записках Українського наукового товариства» в Києві (1908), «Збірнику медичної секції Українського наукового товариства» в Києві (1910–1918). Франко знав про існування медичних праць, як-от «Жидівські народні повір'я і медицина» А. Зегеля, «Ліки, які вживає польський народ у селі Весела Березівського повіту» А. Магеновського, «Матеріали до медицини і народних повір'їв» Е. Кольбушовського. Письменник слідкував за появою будь-яких нових студій з усіх галузей знань. До прикладу, у статті «Українсько-руська література і наука в 1899 році» він писав: «1899 р. цензура пустила вже цілий ряд брошур, головно з поля медицини та гігієни, потрохи й з історії»¹ [т. 54, с. 250]. Зако-

---

1 Тут і далі покликаємося на вид.: Франко І.Я. Зібрання творів: У 50 т. Київ: Наук. думка, 1976–1986, зазначаючи у квадратних дужках відповідний том і сторінку. Так само оформлено поклики на додаткові 51–54 томи, що з'явилися друком у тому-таки видавництві «Наукова думка» відповідно 2008–2011 рр.

номірно, що медична термінологія мігрує з наукового в інші стилі української літературної мови. Тому такий інтелектуал, як Іван Франко не міг оминати її у своїх художніх текстах, описуючи різностороннє життя персонажів.

Виклад основного матеріалу. Формування творчого мислення письменника відбувалося під впливом багатьох чинників: життєвих обставин, філософських, культурологічних та літературних інтересів, захоплення різними видами мистецтв. Сам про себе Франко писав: *«Я знаю себе, знаю, що систематичного знання у мене нема, а те, що є, – нахапане з усіх боків, та все потроху, та все-таки бачу, що у других людей (навіть на університетських кафедрах) його ще менше»* [т. 49, с. 196]; *«У науці і публіцистиці я був і, мабуть, усе буду тільки дилетантом. Мене тягне сюди і туди, я силкуюся пізнати се й те питання, а коли берусь писати про нього, так се головно для того, що ніхто компетентніший про нього не пише. Я більш популяризатор, ніж оригінальний учений. <...> Я тільки те чую, що і в своїй науковій і публіцистичній праці я вношу свій темперамент і сим способом розбуджую зацікавлення до порушуваних мною питань у людей, що досі й не підозрювали сих питань»* [т. 50, с. 115]. Останнє твердження можна назвати досить скромно висловленою самооцінкою, адже Франкові праці, в яких порушено, зокрема, чимало проблем психології, дають привід стверджувати, що він ішов у ногу з часом, був достеменно обізнаним з багатьма науковими досягненнями у Європі, досить часто популяризував те, що знав, намагався донести на український ґрунт віяння із Заходу. Із спогадів сучасника Івана Франка С. Паньківського: *«Вражала широта його інтересів і знань. Ненаситна цікавість до всього людського, у всіх землях і часах, – це одна з духовних прикмет Франка. Справді, обсяг інтересів його був надзвичайно широкий, а ерудиція і пам'ять – колосальні. Та навіть у дисциплінах, далеких йому по духу та переконаннях, був Франко «свій чоловік»* [3, с. 448–449]. Письменник був всебічно обізнаною людиною, його цікавили різні сфери індивідуального та суспільного життя особистості. Мабуть, немає таких питань, на які він б не шукав відповіді. Із його ювілейної промови 1898 р.: *«Се було, власне, впливом мого бажання, бути чоловіком, освіченим чоловіком, не лишитися чужим у жаднім питанню, що складає зміст людського життя. А пізнавши що-небудь я бажав, і всіх сил докладав довести*

й інших до того, *щоби зацікавили ся тим і розуміли се. Кидати ся на різні поля спонукала мене моя вдача, те гаряче бажання обняти цілий круг людських інтересів*» [2, с. 261].

Аналіз художніх творів письменника свідчить про те, що їхня мова насичена не лише традиційними тропами та фігурами, а й конкретними науковими термінами. Письменник увів у свої тексти значну кількість наукової, публіцистичної (суспільно-політичної) лексики, що було новим у тогочасному літературному процесі. Поширеними є терміни юридичних та адміністративних понять: *авскультант* (судовий практикант), *ад'юнкт* (нижчий судовий чин, помічник відповідальної особи), *екзекуція* (виконання судового вироку, урядове, судове стягнення боргу), *ліцитація* (урядова конфіскація майна за борги, продаж з молотка), *секвестр* (заборона чи обмеження права користування будь-яким майном за розпорядженням органів державної влади), *цесія* (відмова від майна) та ін. Медична термінологічна лексика присутня в усіх видах Франкового тексту: художньому, науковому, публіцистичному, епістолярному. До прикладу, у творах Франка натрапляємо на такі терміни: *ординаційна кімната, забандажувати* («Історія моєї хвороби»), *обдукція* («Як Юра Шикманюк брів Черемош»), *дитина хора на одру* (кір. – Х. В.) («Для домашнього огнища»), *стеклизна* (сказ) («Як Русин товкся по тім світі») тощо.

Визначаючи «завдання й найважливі цілі літератури», письменник вказував, що література повинна *аналізувати описувані факти, виказувати їх причини і їх конечні наслідки, їх повільний зріст і упадок* [т. 26, с. 12], залучаючи і здобутки інших наук: психології, педагогіки, медицини. Цього правила він дотримувався у своїх художніх текстах, адже надзвичайно скрупульозно вів мову про людину і все, що пов'язано з її буттям. Щодо медичної тематики, то у творах Франка простежуємо зображення різних екзистенційних станів людини, вітальні та мортальні концепти, створення образів різних лікарів (від народних цілителів до професійних ескулапів), опис різноманітних медичних процедур, трактування найрізноманітніших психологічних проблем у контексті фізичного та психоемоційного стану особи.

Помітно, що чимало персонажів Франкових творів помирають від різних хвороб: у нападі епілепсії гине Баран, від інфаркту – Хома з серцем, від туберкульозу – Кишенька, від запалення мозку переставився й Споріш. Хвороби передчасно кладуть у могилу Івана Калиновича, діда Гарасима. Алкоголізм зводить зі світу Василя Півторака. Важливим є те, що досить

часто письменник зосереджував свою увагу на причинах і початку захворювання героя, описував розвиток і наслідки недуги. Так описав Франко початок хвороби Юри Шикманюка: *«Йому відхотілося їсти, в голові шуміло, в горлі пекла вічна згага, руки й ноги тряслися, сон його не брався, а як часом було засне на хвилину, то його мучать такі страшні та «жесні» сни, яких він перед тим не видав ніколи і після яких звичайно прокидався напруго, з криком, весь облитий холодним потом. Він весь згорбився, зробився блідий і майже жовтий, його зовсім покинула охота до праці, і він звичайно цілими днями сидів на призьбі своєї хатчини, та слухав шуму в своїх вухах»* («Як Юра Шикманюк брів Черемош») [т. 21, с. 435]. Франко на цьому не зупинився і пішов далі. Він детально змалював огляд хворого і його подальше лікування: *«Лікар довго оглядав Юру, велів йому роздягтись, навіть сорочку скинути, клав його на лавці, обертав на різні боки, стукав у груди і плечі, оглядав язик, розпитував і крутив головою»* [т. 21, с. 437]. Приписавши ліки, ескулап відпустив його додому, де недужий *«заживав лікарство, чув, що йому ліпше, руки й ноги перестали трястися»* [т. 21, с. 438].

Описи маячінь Василя («Навернений грішник») – це своєрідні клінічні документи. Хворобливий стан, зумовлений дуже важкими соціальними обставинами, а також надуживанням алкоголю, загострюється. Потужним психологічним поштовхом до виникнення марення Півторака послужили передусім сигнали від розбитого хворобою організму: *«глухий хрип дихавиці»*, у нього *«важко дихали груди, хриплячи сильніше, як уперед, а зуби «лярум дзвонили»*, в *«голові у нього шуміло <...>, пищало та скрегінцало»*, *«у горлі у нього пересохло, згага пекла і давила його <...>, кров підступила йому до очей і давила на них ізсередини»* [т. 14, с. 359]. Вже після першої *«довгої безсонної, страшної ночі»* з *«гидкими марами і страшищами»* у комірчині священика він прокинувся і *«був зовсім безсилий»*:

«– Ци не слабі ви, Василю? – запитав його Сень.

– Е, – відказав Василь, глигнувши на нього, але тото «е» могло значити, що хто хотів» [т. 14, с. 362]. У цьому разі один звук містить вагомий психологічний зміст, адже глибоко розкриває внутрішній стан персонажа.

Епілептик Баран у своїх галюцинаторних видіннях очікує пришествя сатани і бачить, як сонце *«зійде з заходу, води потечуть догори, порядок світу захитається. А він на огнянім возі вийде на високу гору»* [т. 20, с. 350]. Втомлено-хвороблива свідомість Барана акумулює в собі усі ті нещастя, які мали б статися

найближчим часом, і починає сприймати антихриста як свого головного і єдиного ворога, робить його символом усіх власних лих. Психічний стан хворого Барана порівнюється з маленькою лойовою свічкою: *«її світло тремтіло, і Баранова тінь на супротиленній стіні також тремтіла»* [т. 20, с. 350]. Франко зафіксував моменти божевілля персонажа: *«Його очі робилися недвижні, в них загорялися іскри якогось непевного, дикого огню, а руки, простягнені докола печі, стискалися в кулаки, то знов випручувалися, мов силкуючись ухопити щось невловиме. Він дико зареготався»* [т. 20, с. 350].

Описуючи дитинство протагоністів оповідання «Хома з серцем та Хома без серця», Франко торкнувся питання малечих хвороб і назвав *«чудами»* оздоровлення дітей від поширених смертельних захворювань. Письменник не лише перерахував усі дитячі болячки того часу, а й вказав їх першопричину: *«Вони (головні герої. – Х. В.) не повмирили ані від простуди, хоч малими дітьми бігали босо по снігу, ані від сонячного удару, хоч бігали голі по сонячній спеці і не раз спали з відкритими головками під палючим літнім сонцем, ані на різачку, хоч літом день у день напихали собі животики недозрілими овочами, ані на задавлячку, ані на голодний тиф, хоч зимою жили не раз моченим бобом та вівсяним оципком з дурійкою, ані на жодну з тих 77 язв, що ненастанно, зимою й літом, обсаджують хлопську хату»* [т. 22, с. 7]. Це справді були неймовірні чуда, адже хлопці уникли всіх тих небезпек, які загрожували селянським дітям Австро-Угорської імперії кінця XIX ст. Історик Я. Грицак так описав ситуацію з медициною 2-ої половини XIX ст.: *«<...> життя в традиційному суспільстві наражене на постійну небезпеку. Однією з його ознак є банальність смерти – через недоїдання, низький рівень гігієни, поширення масових хвороб і майже цілковиту відсутність медичної допомоги. Смерть була постійним супутником кожної сім'ї. Її найпершою жертвою ставали діти»* [1, с. 65].

На сторінках Франкових творів постають й лікарі-інтелектуали, які вчилися не лише у кращих медичних вишах, а й їхніми учителями були відомі і прославлені ескулапи. Образи лікарів виведені у таких творах, як «Святий Валентій», «Бідний Генріх», «Як Русин товкся по тім світі», «Маніпулянтка», «Як Юра Шикманюк брів Черемош», «Із записок недужого». Наприклад, свої знання лікар Валентій отримав від античних вчених Асклепія, Галена, Гіппократа і саме за їхніми працями *«слідив цілющі впливи сил природи, / Зір, воздуху, води, тепла й морозу, / Каміння, цвітів, органічних соків / На людське тіло; з тисяч-*

них сторін / Громадив скарби досвіду й знання, / Щоби колись їх в оборот пустити / Між бідних і страждущих» [т. 4, с. 15]. У «Маніпулянтці» письменник не показав діяльності молодшого Темницького, але певні деталі визначають його професійну характеристику, оскільки він *«скінчив у Відні медицину і практикував при тамошній клініці»* [т. 8, с. 37]. На сторінках новели «Дріада» постає образ Бориса Граба, едукованого лікаря, *«з замилування гігієніста»*, який виношує план збудувати в рідних горах санаторій. У романі «Не спитавши броду» герой є відданий своїй роботі – благодатній праці, адже *«для добра люду <...> однокінкою, у луб'янім візочку їздить від села до села, несучи лікарську поміч недужим»* [т. 18, с. 402]. Головний герой повісті «Захар Беркут» проходить своє навчання серед монахів. Франко згадував про цього персонажа у листі до О. Партицького від 29 грудня 1882 р.: *«Я зовсім не твердив, щоб ченці занималися знахарством, – противно, приписав деяким з них серйозні відомості лікарські і хірургічні: я ж виразно сказав, що Захар відвернувся від знахаря, а пристав до поважного лікаря-монаха»* [т. 48, с. 344]. Замолоду Захар Беркут подався у Скитський монастир, де хлопець чимало наслухався про громадські порядки в північній Русі, в Новгороді й Пскові, а старець Акинтій навчив його лікарської справи. Повернувшись до рідної Тухлі він став не лише лікарем, а й громадянином, котрий мав за мету *«віддати ціле своє життя на поправу й скріплення добрих громадських порядків у своїй рідній Тухольщині»* [т. 16, с. 41]. Садівництво, бджолярство й лікування людей – повсякденні заняття старого Захара на схилку літ.

Русин («Як Русин товкся по тім світі») у *«виді мухи»* переживає перше покарання за свої *«життєві гріхи»*, адже *«бідна душа»* все чула і розуміла, але у своїй безпорадності та слабкості тільки *«мусила придивлятися, як їх (трьох лікарів. – Х. В.) ножі грузли в її тілі, пилували її кості, як їх закривавлені руки виривали з грудей її серце і розрізували його начетверо, щоб пізнати його будову, і як їх пальці видряпували мозок із її черепа та стрягли в її закрутах»* [т. 16, с. 247]. Лише вислухавши усі методи і техніку лікарів *«заганяння у гріб»*, душа героя вирушає у пекельний світ. Після тривалої мандрівки у загробному світі вона знову відродилася у людському тілі. На думку Н. Тихолоз, потойбічні мандри Русина та його відродження – своєрідна художня інтерпретація «феномену реанімації» (повернення до життя після клінічної смерті), адже такий погляд «збоку» на *«власне тіло, відокремлення душі від її матеріальної оболонки та політ крізь темний тунель, укінці якого видніється світло, типові для стану клінічної*

смерті» [4, с. 198]. Постаті трьох лікарів, які привели Русина до смерті, – алегорія трьох великих народів-сусідів: татар, поляків і москалів, що «*краяли і шматували*» тіло хворого. Під час секції тіла вони хваляться своїми стараннями прискіпити смерть пацієнта. Лікар «з правої руки» «*лікує*» його на «*Vim numericam*» (лат. «сила кількості») «*через пуцане крові, насильні прочищення і т. ін.*» [т. 16, с. 246], що можна трактувати як фізичне винищення нації, боротьбу проти кількості українців-русинів (алюзія на вбивство і полон турками). Це натяк на методи «лікування» татарів. Лікар «з лівої руки» виходжує його від «*Rabies hajdatacia*» (лат. «гайдамацька біснуватість»), «*стеклизни*» (сказу), який виявляється у волелюбстві, протистоянні під час нав'язування чужих порядків. Дивує і викликає обурення такий спосіб лікування: «*В'яжете хорого і рівночасно даєте йому їсти. Випікаете його рани і рівночасно виводите його з зомління і доводите до притомності. Даєте йому рвотного і рівночасно побуджуєте його апетит. Пускаєте йому кров і рівночасно очищуєте її*» [т. 16, с. 246]. Проте такий метод також був малоефективним. Цей лікар уособлює поляків. Третій ескулап – найдосвідченіший, якого колеги називають протомедиком (від грец. *protos* – перший і лат. *medicus* – лікар). Найважливіші способи лікування на його думку є «*психічні*», адже «*головною підвалиною*» життя Русина є «*Independenciam summi positam*» (лат. «в найвищій мірі розвинена незалежність»), «*mania autonómica*» (лат. «манія автономії»). Тому на думку цього ескулапа треба «лікувати» не тіло, а душу. Саме протомедик-москаль запропонував найуспішніший та найдосконаліший метод, поки «*його душа (Русина. – Х. В.) не стратила віри в своє власне існування і нарешті-таки не покинула свого велетенського тілища*» [т. 16, с. 247].

У спогадах «Історія моєї хвороби» важкохворий письменник оповідав про своє самопочуття у 1907–1908 рр., акцентуючи на можливості хворого організму: «<...> я чув себе зовсім обезсиленим, перебув страшенний, майже двонедільний напад мігрені, сполучений з ненастанним дзвоненням в ухах, і змушений був нарешті засягнути лікарської помочі. Д-р Л. Коссака, до якого я удався за порадою, на підставі аналізу моїх уриналів сконстатував у мене запалення нирок і записав мені лікування, по якого зажитті я відразу почув такий страшенний нервовий біль у лівій руці, якого я, відмалку привиклий до різних хвороб і слабостей, не зазнав ніколи досі. Протягом 14-ти днів у марті я не міг ані вдень, ані вночі заснути, не міг сидіти, і коли, проте, не переставав робити, то робив се серед страшенного болю. Тільки ходячи, особливо по дворі, по холоднім повітрі, я почував де-

яку полегкість» [т. 54, с. 777]. Франко стверджував, що часто до нього приходили духи і веліли щось робити. Письменник пояснював появу духів таким чином: *«Від надміру випиваної мінеральної води я ночами попадав в горячку і безсонність і раптом одержав можливість говорити через т[ак] з[вану] почту духів з віддаленими особами. Одного дня почув я голос, а властиво шептання помершого перед десятьма роками Михайла Драгоманова, який почав мені докоряти тим, що його положення на тім світі дуже прикре, і то головно через мене. Особливо докоряв мені тим, що я видав його листи, адресовані не лише до мене, але також до інших посторонніх людей»* [т. 54, с. 778]. Фізично і душевно вимучений письменник продовжував: *«Не можу передати всього того, як страшенно мучило мене почуття мого безвихідного стану в тім інституті, де брати лікарі, не питаючи мене про стан моєї хвороби, лічили мене якимось невимовним, напівгустим напоєм і запускали мені очі атропіною і, нарешті, пустили мені кров із лівої руки»,* і далі: *«Щонайбільше давали мені якийсь білий порошок під назвою спанхи, якого я, одначе, по одній чи двох пробах не хотів далі заживати»* [т. 54, с. 781].

Франкові герої намагаються з'ясувати і генезу певного захворювання: *«Анеля без сумніву, хора, хоча її організм цілком здоров. Що ж се за хвороба? Об'яви, яких власне був свідком, показують, що хвороба тягнеться вже довгий час. Всяка довша хвороба, навіть спеціально нервова, була би вчинила більше або менше значний рострій в Анелінім організмі, була би, без сумніву, відгукнулася на апетиті, на сні, на травленні і т. д. А тут нічого такого не видно»* («Для домашнього огнища») [т. 19, с. 54]. Детально проаналізувавши можливі витоки болячки і її вплив на організм, капітан Ангарович висновує: *«Значить, або маємо діло з якоюсь хворобою тісно психічною, що має своє гніздо в якомсь незначущім мізковім центрі і не має впливу на звичайні органічні функції – адже медицина знає такі хвороби!»* [т. 19, с. 54].

Висновки. Отже, будучи добре обізнаним з новітніми і традиційними сферами людської діяльності, Франко у своїй творчості не міг оминати увагою питань, що пов'язані з медичною проблематикою і послідовно інкорпорував відомості цієї науки у власні тексти. У запропонованому дослідженні лише частково окреслено функціонування медичної термінології у художніх текстах Івана Франка, а запропонована тема потребує детальнішого і подальшого вивчення.

Література

1. **Грицак Я.** Пророк у своїй вітчизні: Франко та його спільнота (1856–1886). Київ: Критика, 2006. 632 с.
2. **Колесса О.** Наукова діяльність Івана Франка. *Літературно-науковий вісник*, 1913. Кн. IX. С. 260–267.
3. **Паньківський С.** Український Прометей. *Іван Франко у спогадах сучасників*. Львів: Кн.-журн. вид., 1956. С. 448–449.
4. **Тихолоз Н.** «Зв'язок із якимись надприродними силами» («непрості»). *Міфопоетичні образи в художньому світі Івана Франка (Ейдологічні нариси)*. Львів, 2007. С. 193–211.

УДК 811.161.2'42Котляревський

ЛІКАРСТВО (ЛІКАРСЬКА СПРАВА) В ПОЕМІ ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО «ЕНЕЇДА»

Мар'яна Гдакович,

*кандидатка філологічних наук, доцентка;
доцентка кафедри іноземних мов та культури фахового
мовлення Львівського державного університету внутрішніх справ
(м. Львів, Україна)*

У статті аналізуються деякі аспекти медичного дискурсу в поемі Івана Котляревського «Енеїда», що виявляються на рівні тематики, образної системи, лексики.

Ключові слова: *Іван Котляревський, «Енеїда», лікарська справа, лікар, медицина.*

The article deals with some aspects of the medical discourse in Ivan Kotlyarevsky's poem «Aeneid», which are revealed at the level of themes, images, and vocabulary.

Key words: *Ivan Kotlyarevskiy, «Aeneid», medical case, doctor, medicine.*

Актуальність теми. 225 років тому – у 1798 році побачило світ перше видання поеми «Енеїда» Івана Котляревського, яка стала основою сучасної української літературної мови, а відтак – засновком українського національного відродження.

Проте мало хто згадує, що цей знаковий для української культури твір постав (звісно, окрім першорядного таланту автора – Івана Котляревського) завдяки зусиллям, яких доклали **медики** (!): видано «Енеїду» в Санкт-Петербурзі 1798 р. коштом українця, лікаря й перекладача, завідувача друкарнею Медич-

ної академії Максима Парпури. А привіз рукопис «Енеїди» до Петербурга з України відомий лікар Йосип Каменецький. Більш того: вони видали поему без дозволу автора, знаючи, що Котляревський був би проти, а через 10 років – 1808 р. завдяки старанням цих національно свідомих лікарів побачило світ друге видання. Як відомо, «добрими намірами встелена дорога до пекла» – тож у третьому виданні «Енеїди» (доповненому четвертою частиною), яке вже здійснювалося за участю автора в 1809 р., у третій частині в описі пекла з'явилися нові рядки про «...особу **мацапуру**» (мацапура – тут йдеться про Максима Парпуру, алюзія на прізвище; *мацапура* – неохайна або незграбна людина; синоніми – шерепка, поторопача, опудало, чуперадло, страшко): «Якусь особу **мацапуру** / Там шкварили на шашлику, / Гарячу мідь лили за шкуру / І розпинали на бику: / Натуру мав він дуже бридку, / Кривив душею для прибитку, / Чужее оддавав в печать; / Без сорома, без Бога бувши / І восьму заповідь забувши, / Чужим пустився промишлять» [1].

Варто наголосити, що Парпура не промишляв на творі, ба більше – вклав свої кошти, про що й вказав у першому виданні (хоча ім'я його стоїть у назві поруч з авторським): називалася поема «Енеида на малороссийский язык перелицованная И. Котляревским. Изданием М. Парпуры. 1798». На окремій сторінці було зазначено: «Любителям малороссийского слова усерднейше посвящается» [2].

Окрім свого епохального значення, «Енеїда» завдяки увазі Котляревського до окремих деталей є своєрідною енциклопедією тогочасної побутової культури українців, і зрозуміло, що такий бік людського життя, як лікарство (медицина) – хвороби/лікування, неодмінно знайшов відображення в цій українській енциклопедії тодішнього життя. Одразу ж зазначимо, що образи/факти вказаної тематики (часто гіперболізовані, сатиричні) при всій бурлескності все ж дають нам відчуття «дух часу» й можливість пізнання медичного аспекту тогочасного життя.

Мета статті – проаналізувати деякі аспекти медичного дискурсу в поемі Івана Котляревського «Енеїда», що виявляються на рівні тематики, образної системи, лексики.

Насамперед, поглянемо, чи є безпосередня згадка у творі про лікаря – як представника однієї з найдавніших професій. Хоч в Енеїді йдеться про давні античні часи, місце для лікаря в ній знайшлося: безпосередньо лексема «**лікар**» вжита у тексті – її не оминув автор, описуючи пекло: «А **лікар** скрізь ходив з ланцетом, / З **слабительним і спермацетом** / І чванивсь, як

людей морив», – конотація слова «лікар» зрозуміла, із сумом можемо додати, що в теперішній картині світу є схожою, що виражається часто в побутовому мовленні у ставленні до лікарів. Лікар з'являється в цій сцені разом з атрибутивними для професії предметами і препаратами: Ланце□т – колючий хірургічний інструмент з двосічним лезом для розтину наривів та ін. У сучасній медичній практиці замінений скальпелем. Назва інструмента походить від фр. *lancette* («списик»), утвореного від *lance* («спис»), що сходить до лат. *lansea* («спис, ланцея»); слабительне – проносний препарат (при закрепках); спермацет (грец. Sperma – сім'я + ketos – велика морська тварина, кит) – кашалотовий жир, використовувався у мазях.

Окрім цієї пекельної сцени, в поемі трапляються ще інші образи цілителів – тих, хто надає медичні послуги (кажучи по сучасному), проте автор на позначення їх роду занять уже не вживає слова «лікар». Так, у 6 частині твору пораненого в бою Енея (стріла влучила в стегно) лікує «**цилюрик**» Япиг (Циру□льник, цилю□рник, цилю□рик – особа, що виконувала в старовину обов'язки лікаря, банника і перукаря, до якої зверталися люди, бо послуги вчених лікарів коштували дорого. Слово цирульник походить від пол. *cyrulik*, що сходить через середньолатинське *chirurgus* до лат. *chirurgicus* («хірург»). Цирульники надавали певні види хірургічної допомоги: лікували рани, переломи кісток, вправляли вивихи, робили деякі операції, іноді навіть видаляли камені з сечового міхура, оперували грижу, робили ампутації кінцівок тощо. Цирульники також виготовляли мазі, пластирі, порошки, видаляли зуби, пускали кров, ставили банки і виконували обов'язки перукарів і голярів [3, с.89]). Щодо цього Япига автор також вживає слово «**знахур**» (Зна□хар, зна□хор, зна□хур – людина, що лікує різними немедичними засобами, а також займається чаклуванням): «Япид, **цилюрик** лазаретний, / Був **знахур** в **порошках** нешпетний, / Лічить Енея приступав: / По локті руки засукає, / За пояс поли затикає, / Очками кирпу осідлав. / І, зараз приступивши к ділу, / Він шпенек в **рані** розглядає; / Прикладовав **припарки** к тілу / І шилом в **рані** колупав. / І шевську смолу прикладає, / Но все те трохи помагає; / Япид сердешний чує жаль! / Обценьками питавсь, **клицями**, / **Крючками**, **щипцями**, зубами, / Щоб вирвать проклятушу сталь».

Читаючи «Енеїду», ми можемо дізнатися про рівень медичної допомоги пораненим. Циліорик Япид застосовував методи хірургічного втручання, які, проте, не допомогли. Тоді у ролі лікаря постає сама богиня Венера, в якої «серце засвербіло од

жалю, що Еней стогнав», яка й врятувала життя Енея ліками, трав'яними відварами й замовляннями – всі ці компоненти вкупі творять **«лікарство»**: *«Шатнулись, різних трав нарвали, / Зцілющої води примчали, / **Гарлемпських капель** піддали, / І, все те вкупі сколотивши, / Якись слова наговоривши, / Енею рану полили. / Таке **лікарство** чудотворне / Боль рани зараз уняло, / І стрілки копійце упорне / Без праці винялись дало»*.

Згадані в тексті **Гарлемські краплі** (нід. *Haarlemmerolie*) – лікарський засіб, винайдений шкільним учителем Клаесом Тіллі 1696 р., який був розлитий у маленькі пляшки, і його можна було пити або наносити на шкіру [4]. Цей препарат досі доступний у вигляді капсул, у флаконі та у вигляді мазі. Склад препарату був засекречений століттями, але в основі – скипидарне масло, трави і сірка. Ці ліки, які також називали в час Котляревського *medicamentum gratia probatum*, як помічні від різних хвороб, брали з собою моряки та місіонери під час своїх подорожей. Назва пішла від Гарлем – міста в Нідерландах, Гарлемські краплі або Гарлеммерська нафта, а разом з нею і місто Гарлем, стали відомі в усьому світі. У часи Котляревського застосовувалися як сечогінний засіб, тож у сцені опису поранення Енея вони діяли відповідно й сприяли зменшенню набряку довкола рани.

І звісно, в такому барвистому полотні поеми не обійшлося без згадок про **«бабів», «відьом»** - традиційних у тогочасному суспільстві цілителів, які використовують нетрадиційні методи лікування – наприклад, замовляння, ворожіння, шептання: *«Уже і так пополякали, / Насилу **баби одшептали**, / Попався в зуби був біди»*.

Про високий статус таких осіб промовисто свідчить образ Сивіли – один з головних, з якою Еней ходив аж до пекла, також персонаж Охрім, який дає вирішальну пораду Енею щодо головного рішення (плисти в нові світи чи залишатися) – *«Се був пройдисвіт і непевний, / І всім **відьмам** був родич кривний / **Упир і знахур ворожить**. / Од трясці гарно вмів **шептати**, / І кров кристьянську **замовляти**, / І добре знав греблі гатить»*.

Досить широко представлена в поемі номенклатура хвороб. Найчастіше героїв переслідують *«рани, смерть, увічка»* (Раїна (лат. *vulnus, eris n., trauma*) — наслідок травми з порушенням цілісності покривів, з або без, пошкодження прилеглих тканин), що й зрозуміло, бо «Енеїда» – твір, хоч бурлескний, а все-таки про героїв, які воюють.

Різноманіття хвороб представлено у «калавурі її мосці», себто в караулі Смерти, який зустрічає Енея з Сивілою на смердючій

дорозі до пекла: «А потім Смерть до артикулу / Їм воздала ко-
сою честь, / Наперед стоя калавуру, / Який у її мосці єсть: /
Чума, война, харцизтво, холод, / **Короста, тряся, парші**, го-
лод: / За сими ж тут стояли в ряд: / **Холера, шолуді, бешиха** /
І всі мирянські, знаєш, лиха, / Що нас без милости морять».

У сучасній номенклатурі вживаються такі із вищепереліче-
них назв: *чума*, *короста*, *холера*; інші – застарілі чи діалектні
нині: *тряся* – лихоманка (хворобливий стан), також малярія;
парші – парша, заразне шкірне захворювання людини, *шолуді*
– те ж, що парша; *бешиха* – рожа.

На позначення хвороби/симптому хвороби кілька разів у
поемі бачимо лексему «завійниця» (завійниця – гострий, пеку-
чий біль у животі). В обох випадках автор вживає це слово для
зображення емоційно-психічного стану: «Троянські плакси тут
ридали, / Як на **завійницю** кричали...» – описуючи стан горя
через втрату царевича Палланта; **Завійниця** од неї вхопить, /
На голову насяде клопіт, / А може тьохне і не так: / Поста-
вить рогом ясні очі, / Що не доспиш петрівської ночі, / Те по
собі я знаю сам...» – зображуючи стан закоханості до красивої
дівчини; до речі, це єдине місце в поемі, де І. Котляревський
прямо говорить про своє особисте, інтимне: у молоді роки він
був дуже закоханий у дівчину, але одружитися з нею не зміг;
так і прожив усе життя неодруженим.

Оскільки герої «Енеїди» часто й густо споживають алкого-
льні напої у різних ситуаціях, то ще одним хворобливим ста-
ном, чи не найпоширенішим в поемі, є *похмілля*, а в одному
місці Котляревський дуже детально й достовірно описує цей
синдром (фізичні й психічні вияви й симптоми), і подає тради-
ційний «метод лікування» похмілля: «Енея **заболіли** ноги, / Не
чув ні рук, ні голови; / Напали з хмелю **перелого**, / **Опухли** очі,
як в сови, / І весь **обдуся**, як барило, / Було на світі все неми-
ло, / **Мислите по землі писав**. / З нудьги охляв і ізнемігся, / В
одежі ліг і не роздігся, / Під лавкою до світа спав. / Прокинув-
шись, ввесь **трусився**, / За **серце ссало**, мов глисти; / **Пере-
вертався і нудився**, / **Не здужав** голови звести, / Поки не
випив півквартивки / З імбером пінної горілки / І кухля сирівцю
не втер».

До такого повного медичного опису стану тяжкого алкого-
льного похмілля додамо лише кілька лексичних зауваг: *перелого*
– корчі, судоми; *писати* (виписувати) *мислите* – іти нетвердою
ходою, зигзагами (про п'яного).

Висновки. Отже, навіть такий короткий аналіз дозволяє
зробити висновок про те, що медична тематика посідає значне

місце у семантичному просторі видатної поеми Івана Котляревського й вимагає більш пильної уваги дослідників. Проблематика твору дає підстави наголошувати на доцільності й перспективності міждисциплінарного підходу й багатовекторного дослідження тексту «Енеїди» Івана Котляревського.

Література

1. **Котляревський І.** Енеїда. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua> (дата звернення: 05.02.2023).
2. **Монастирецький Л.** До історії написання «Енеїди» І. Котляревського. URL: <http://eprints.zu.edu.ua.pdf> (дата звернення: 05.02.2023).
3. **Дидик-Меуш Г.** Українська медицина. Історія назв. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 400 с.
4. **Haarlemmerolie.** URL: <https://nl.wikipedia.org> (дата звернення: 05.02.2023).

УДК 811.161

ЖІНОЧІ НАЗВИ ЗА ФАХОМ У МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Оксана Дільна,

*кандидатка філологічних наук, старша викладач кафедри гуманітарної освіти Комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
(м. Львів, Україна)*

У статті проаналізовано особливості використання жіночих назв у медичній термінології сучасної української літературної мови. Виділено найбільш продуктивні суфікси, які творять фемінітиви в медичній терміносистемі (-к-а, -ин-я-, -иц-я), з'ясовано особливості творення дво- і трикомпонентних жіночих назв. Спираючись на лексикографічні джерела та офіційні сайти медичних установ, простежено ступінь поширення фемінітивів у медичній термінології.

Ключові слова: *фемінітиви, медична термінологія, суфікс.*

The article analyses peculiarities of using female names in

medical terminology of modern Ukrainian literary language. The most productive feminine suffixes in medical terminological system have been singled out (-к-а, -ин-я-, -иц-я), peculiarities of creating two- and three-component female names are identified. Lexicographical sources and official websites of medical institutions were used as the sources to trace the degree of feminine distribution in medical terminology.

Key terms: *feminines, medical terminology, suffix.*

Актуальність проблеми. Жіночі назви осіб за фахом і посадою активно вживають у різних стилях мовлення, хоча надалі вони залишаються предметом жвавих дискусій як у середовищі професійних мовознавців, так і серед широкого кола мовців. Найбільше суперечок викликає поява фемінітивів в офіційно-діловому стилі української мови, адже в офіційних документах традиційно використовують ті назви осіб за фахом і посадою, які вміщено у «Класифікаторі професій ДК 003: 2010».

Чинний класифікатор професій і посад регламентує використання маскулінитивів стосовно осіб жіночої статі в офіційно-діловому стилі мовлення. Сучасні ЗМІ послуговуються фемінітивами, у побутовому мовленні та в художній літературі їх абсолютно виправдано використовують, коли йдеться про жінок.

Мета статті – здійснити опис жіночих назв за фахом у медичній терміносистемі української мови.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до чинного правопису в сучасній українській літературній мові фемінітиви утворюємо від форм чоловічого роду за допомогою таких суфіксів: 1) найуживаніший суфікс **-к-**, поєднуваний із різними типами основ (*акушерка, лікарка, фельдшерка*); 2) суфікс **-иц(я)** поєднуємо насамперед із основами на **-ник** (*дослідниця, заступниця, співробітниця*); 3) суфікс **-иц(я)** сполучаємо з основами на **-ець** (*фахівчиня*) і на приголосний (*алергологиня, педіатриня, психіатриня*); 4) рідковживаний суфікс **-ес(а)** (*патронеса*) [9, с. 39 – 40].

Фемінітиви віддавна притаманні українській мові, це засвідчують лексикографічні джерела, художні й публіцистичні твори. Відома мовознавиця М. Брус стверджує: «Фемінітивна підсистема формувалася впродовж усієї історії розвитку української мови і стала відбиттям багатьох власних діахронних і синхронних лінгвальних явищ... Результатом багатовікового й безперервного її розвитку стала сьогодні обширна категорія номінативних одиниць зі значенням особи жіночої статі» [1, с. 5].

Медична термінологія має розгалужену систему назв осіб за фахом. У діловодстві використовують здебільшого назви чоловічого роду: загальну назву *лікар* і назви спеціалізацій (*педіатр, стоматолог, терапевт, хірург*). Винятком є назви *медична сестра* й *акушерка*, які функціонують паралельно із відповідними формами чоловічого роду *медичний брат* й *акушер*. Прикметно, що у «Класифікаторі професій» на першому місці в обох випадках стоїть саме форма жіночого роду.

Тривалий час назви професій жіночого роду вважали стилістично зниженими, притаманними розмовному стилеві мовлення. О. Пономарів стверджував: «В офіційно-діловому мовленні перевага надається формам чоловічого роду, навіть коли є жіночі відповідники в загальнонародній мові. Адже в діловому спілкуванні підкреслюється не стать людини, а її службове й соціальне становище: *лаборант* Ганна Петренко, *лікар* Олена Мазепа, хоч є цілком літературні відповідники *лаборантка, лікарка*. Форми з **-ка** слід уживати в художньому, публіцистичному і, безперечно, в розмовному мовленні. Беззастережне перенесення на ці стилі рис офіційно-ділового свідчить про недостатнє засвоєння мовних норм» [6, с. 144].

У ХХІ ст. відбувається демократизація української літературної мови: зростання варіативності лексичних та інших мовних засобів; унормування українського правопису на засадах варіювання мовних явищ; збагачення загальноновживаної лексики розмовними, діалектними словами, етнографізмами, фольклоризмами й різними запозиченнями; розширення складу різногалузевої термінології [4, с. 696–697]. У зв'язку з цим змінюється ставлення до фемінітивів, усе частіше мовці висловлюються на користь уживання жіночих назв в офіційно-діловому стилі.

«Офіційними, основними назвами професій, посад, звань слугують іменники чоловічого роду. У ділових документах їх уживають незалежно від статі особи: *академік доповідав, доповідала; прем'єр-міністр скасував, скасувала засідання*. Така граматична форма вмотивована позамовним чинником: зазвичай зазначені професії, посади, звання обіймали чоловіки. Очевидно, що зі зміною гендерної політики офіційно-діловий стиль поповнюватимуть словоформи, позначені суфіксами жіночого роду: *прем'єрка, завідувачка*, як ми це спостерігаємо в публіцистичному, художньому та розмовно-побутовому мовленні» [10, с. 195].

За активної участі жінок у багатьох галузях професійної діяльності, в умовах популяризації фемінітивів у мовленні ЗМІ і художніх текстах жіночі назви досі сприймають обережно й насторожено, віддаючи перевагу формам чоловічого роду для

позначення представників обох статей.

Узвичаєною та стилістично нейтральною є форма *лікарка*, яку активно вживають мовці. Лексикографічні джерела підтверджують, що це стилістично нейтральне слово: *Лікарка, -и, жін. Жіночий рід до лікар. Стара мати кидається... до лікарки, то знов поспішається до знахарки* (Марко Вовчок, I, 1955, 355); *Вона була педіатром, цебто лікаркою по дитячих хворобах* (Юрій Яновський, II, 1954, 64) [8, с. 512].

Лікарка, лікарок; ч. Лікар. Фахівчиня з вищою медичною освітою, яка лікує хворих [Після огляду пацієнта і встановлення діагнозу лікарка видалила йому зуб (Україна молода, 2017). *Ніби справжнє кохання він відчув до військової лікарки красуні Тамари* (Високий замок, 2006). *Олеся, лікарка, і ще дві медсестри вже думали, що водії залишили їх напризволяще* (Володимир Яворівський «Марія з полином у кінці століття», 1987) [2].

«Словник-довідник назв осіб за видом діяльності» не фіксує фемінітива *лікарка* паралельно з іменником чоловічого роду *лікар*, хоча в багатьох словникових статтях є відповідники жіночого роду, наприклад: *аптекарка, лаборантка, санітарка*. Джерелами для цього словника слугували видання до 2002 року, коли фемінітиви ще активно не використовували. Це підтверджено в передмові: «Основна частина назв осіб за видом діяльності належить до чоловічого роду, проте в сучасному суспільстві значно розширилося коло жіночих професій та занять, тому в реєстрі наведено назви традиційних суто жіночих професій (*доярка, друкарка, праля, няня* та ін.) і співвіднесені з іменниками чоловічого роду, тобто професії, що стали не тільки чоловічими, а й жіночими» [3, с. 4].

У зв'язку з тим, що фемінітиви тривалий час кваліфікували як стилістично марковані засоби, то офіційно-діловий стиль досі їх уникає, використовуючи для найменування осіб обох статей іменники чоловічого роду. Попри те, що інші стилі поступово розширюють і збагачують систему власних засобів, зазнають міжстильових впливів і чимраз більше демонструють можливості української мови у вираженні різних фемінітивних значень (особливо публіцистичний, художній, епістолярний, розмовний стилі, меншою мірою науковий та релігійний) [1, с. 290], видається, що в медичному середовищі в офіційній ситуації спілкування можливими є лише форми чоловічого роду.

Офіційні сайти державних і приватних медичних установ традиційно використовують форми чоловічого роду стосовно жінок-лікарів різних спеціалізацій, приміром: *Марта Зубенко, лікар ультразвукової діагностики; Людмила Кулинич, акушер-гінеколог*

(Перше територіальне медичне об'єднання м. Львова); *Ольга Андрусак, лікар-дерматовенеролог, лікар-дерматовенеролог дитячий; Лілія Сорока, лікар-хірург-маммолог (Медичний центр Святої Параскеви); Чаплюцька Ірина Василівна, лікар-ортопед-травматолог дитячий; Федів Ірина Степанівна, лікар загальної практики, сімейний лікар (Мережа медичних центрів – Родина: приватна клініка); Лучкова Ольга Олегівна, стоматолог-терапевт; Романів Христина Назарівна, дитячий стоматолог (Родинна стоматологія «Усмішка»).*

Уживання форм чоловічого роду щодо осіб жіночої статі відповідає чинному «Класифікатору професій». Хоча 22 жовтня 2021 року Національна комісія зі стандартів державної мови затвердила «Рекомендації щодо творення та вживання назв професій у медичній сфері для утвердження гендерної рівності». Для творення однокомпонентних фемінітивів від маскулінітивів залежно від кінцевого приголосного основи рекомендовано використовувати такі суфікси:

1) **-к(а)** від іменників на *-ар, -ер, -ор*: *лікарка, акушерка, провізорка; -ант, -онт, -єнт, -єнт*: *асистентка, лаборантка, ортодонтка, пацієнтка; -ист, -іст*: *інфекціоністка, лікарка-методистка; -ед*: *ортопедка; -ом*: *патологоанатомка; -евт*: *терапевтка; -рт*: *експертка; -рн*: *інтернка; -ат*: *натуропатка; -ал*: *професіоналка; -ель*: *цілителька; -ач*: *завідувачка аптеки;*

2) **-иц(я)** від іменників на *-ик, -ік*: *генетикиня, технікиня; -лог*: *гінекологиня; -ець*: *фахівчиня; -атр, -ург*: *педіатриня, хірургиня;*

3) **-иц(я)** від іменників на *-ник*: *санаторниця, співробітниця.*

Частина фемінітивів у переліку назв професій у медичній сфері утворена суплетивним способом, тобто від різних коренів (*брат медичний – сестра медична*). Двокомпонентні фемінітиви з прикладками утворені шляхом поєднання назв, утворених за правилами однокомпонентних фемінітивів [7, с. 3].

Окрім цього, існує «Вебсловник жіночих назв», у якому зібрано фемінітиви, які рекомендовані до вжитку. Багата джерельна база словника, що охоплює видання «від кінця XIX сторіччя і дотепер», «мову материкової України та діаспорну», «тексти різних стилів і різних соціальних варіантів української мови». Прикметно, що словник фіксує цілі «синонімні вервечки» жіночих назв на позначення окремих професій, наприклад, поряд зі звичним фемінітивом *лікарка* подано такі: *медикиня, медичка, медиця, медпрацівниця, докторка*. Запропоновано ще й такі паралелі: *акушерка – położознавиця, неврологиня – неврознави-*

ця, онкологиня – пухлинознавиця, терапевтка – терапевтиня, фельдшерка – фельдшериця, фтизіологиня – фтизіатриня – фтизіатрка – фтизіаторка – фтизіатерка, фармацевтка – аптекарка тощо [2].

«Вебсловник жіночих назв» покликаний дати фахову відповідь на те, котрим словам із-поміж низки варіантів варто віддати перевагу. Одним зі способів такого врегулювання обрано експертне опитування, а іншим — авторські рекомендації. Ці методи збору й оцінювання мовного матеріалу врівноважують один одного, залишаючи користувачам і користувачкам право вибору на користь тієї назви, яка видається їм доцільною [2].

Видання «Рекомендацій...» і поява «Вебсловника...», активне вживання жіночих назв у мові ЗМІ засвідчує формування нової норми. Проте частина мовців і надалі сумнівається, чи варто використовувати фемінітиви, бо окремі жіночі назви видаються незвичними й немилозвучними. Насамперед, це стосується похідників зі суфіксом *-ин-я*, який раніше був малопродуктивним, а мотиватори, до яких додаємо цей суфікс, раніше не утворювали відповідників жіночого роду. Це стосується спеціалізацій медиків, наприклад: *алергологиня, генетикиня, гінекологиня, неонатологиня, ортопединя, педіатриня, хірургиня.*

Можливо, незвичність форм підсилює те, що серед назв спеціалізацій лікарів є дво- і трикомпонентні назви, а фемінітиви треба утворювати від кожного компонента, іноді додаючи різні словотворчі засоби, приміром: *лікарка-інфекціоністка дитяча, лікарка-кардіологиня, лікарка-кардіологиня електрофізіологиня, лікарка-ортопедка-травматологиня, лікарка-отоларингологиня дитяча, лікарка-отоларингологиня-онкологиня тощо.*

Ступінь засвоєння нової норми можна простежити на прикладі такого допису для соціальних мереж:

Сьогодні хочемо розказати про талановиту лікарку - Ульяну Стефанівну Левицьку, яка навчилась поєднувати успішну професійну діяльність та активний спосіб життя.

Уляна Стефанівна — кандидат медичних наук, лікар першої категорії. Закінчила Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, проходила інтернатуру також у Львові (Перше територіальне медичне об'єднання м. Львова).

Цей короткий допис засвідчує, що фемінітив *лікарка* до речний і його вживають у напівофіційній ситуації. Але там, де названо науковий ступінь і кваліфікаційну категорію фахівчи-

ні, використано форму чоловічого роду, бо нормативність щодо професійної ідентифікації осіб залежить від низки особових документів (диплом, особова справа), у яких наразі не використовують назв жіночого роду.

Висновки. Отже, жіночі назви за професією, або фемінітиви, є невід'ємною частиною словника сучасного мовця, що засвідчує активне використання їх у публіцистичному, художньому та розмовному стилях сучасної української літературної мови. Найбільше суперечок виникає через їх запровадження до офіційно-ділового стилю мовлення, адже тут діють не лише стилістичні норми, але й певні правила ведення документації. У медичній термінології з'явилася ціла система жіночих назв, є чіткі правила їхнього творення, проте в офіційних документах вони поки що не замінили традиційних назв професій чоловічого роду.

Література

- 1. Брус М.** Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування: монографія. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. 440 с.
- 2. Вебсловник** жіночих назв / Укладачка О. Синчак. Львів, 2022. URL: https://r2u.org.ua/html/femin_details.html.
- 3. Годована М. П.** Словник-довідник назв осіб за видом діяльності. Київ: Наук. думка, 2009. 123 с.
- 4. Єрмоленко С. Я.** Сучасна українська літературна мова. Українська мова: енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Видання третє. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2007. С. 696 – 697.
- 5. Класифікатор професій** ДК 003: 2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>
- 6. Пономарів О.** Стилістика сучасної української мови. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2000.
- 7. Рекомендації** щодо творення та вживання назв професій у медичній сфері для утвердження гендерної рівності від 22 жовтня 2021 року № 238. URL: <https://mova.gov.ua>.
- 8. Словник української мови:** в 11 т. Т. 4., 1973.
- 9. Український правопис.** Київ: Наук. думка, 2009.
- 10. Фаріон І.** Мовна норма: знищення, пошук, віднова. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. 345 с.

МЕДИКО-ПРАВОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ВІДНОШЕННЯ ПРОТИЛЕЖНОСТІ ТА ТОТОЖНОСТІ

Марія Дружинець,

докторка філологічних наук, професорка; професорка кафедри української мови та мовної підготовки іноземців Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, Україна)

Статтю присвячено дослідженню терміносистеми медичного права, зокрема аналізу структури, складу та семантичних типів термінів-антонімів та суфіксів-синонімів, що функціонують у галузі медичного права. Доведено, що відношення протилежності, тотожності (на основі синонімічних суфіксів) у медико-правовій термінології, як і в інших терміносистемах, можна вважати позитивним явищем.

Ключові слова: *медичне право, термінологія, суфікси-синоніми, терміни-антоніми.*

The article is dedicated to the study of the medical law terminology system, in particular, to the analysis of the structure, composition and semantic types of antonyms and synonyms suffixes which functioning in the field of medical law. We proved that the relation of opposition and identity (based on synonymous suffixes) in medical and legal terminology, as well as in other terminology systems, can be considered a positive phenomenon.

Keywords: *medical law, terminology, terminological suffixes-synonyms, terms-antonyms.*

Актуальність теми. Питання лексико-семантичної організації галузевих терміносистем у контексті проблеми їх упорядкування й сьогодні залишається актуальним, адже цей аналітичний шар лексики активно впливає на розвиток літературної мови. Нові терміни, як і ті, що давно вже існують, потребують систематизації і впорядкування. При цьому особливого значення набуває аналіз явища антонімії, синонімії.

Антонімічні відношення пронизують практично всі термінологічні системи, про що свідчать дослідження І. Волкової, І. Козловець, З. Куделько, Б. Михайлишина, Т. Панько, М. Процик, Л. Симоненко, О. Южакової та ін.

Незважаючи на те, що проблемі синонімії присвячено низку лінгвістичних праць у вітчизняному мовознавстві

(Л. Булаховський, А. Коваль, М. Кочерган, І. Кочан, О. Нечитайло, В. Русанівський, Л. Родніна, О. Тараненко), вона залишається актуальною й складною одночасно. До цього часу серед учених існують різні думки щодо синонімічних відношень у термінології.

Медико-правова термінологія є найбільш рухливою, гнучкою частиною загальнозживаної лексики. Проте особливості парадигматичної організації медико-правових термінів у сучасній українській мові, зокрема з погляду антонімії, дотепер спеціально не вивчалися, тому виникає потреба дослідити їх.

Норми медичного права активно формуються, обговорюються і стають об'єктом вивчення як фахівців юридичного профілю (Ю. Вороненко, Я. Радиш, С. Стеценко), так і фахівців з управління та організації охорони здоров'я (Л. Дешко, В. Заброцький, В. Москаленко, Т. Грузєва). До проблем функціонування й упорядкування українських медичних термінів звертаються філологи – Г. Навчук, А. Ткач, О. Легостаєва. Завданням філологів на сьогодні є уніфікація термінології (наприклад, охорони здоров'я, медичної діяльності, медичних послуг, медичного обслуговування та допомоги, які неоднозначно трактуються), визначення пріоритетних напрямків розвитку тощо. З-поміж представників медико-правової доктрини і практики назовемо О. Ангелова, О. Герасименка, В. Глуховського, Є. Маслова.

Метою розвідки є аналіз структури, складу та семантичних типів термінів-антонімів і термінологічних суфіксів-синонімів, що функціонують у галузі медичного права.

Джерелом дослідження є лексикографічна праця І. Сенюти «Медико-правовий тлумачний словник» (Львів, 2010) [8]. Цей універсальний медико-правовий глосарій містить понад 5000 слів і термінологічних сполучень, забезпечує необхідний обсяг інформації для юристів у медицині, для працівників системи охорони здоров'я в праві. У ньому наведено повний спектр законодавчих термінів у сфері охорони здоров'я, окремі загальноправові дефініції, а також найбільш поширений медичний понятійно-категоріальний апарат. Медико-правовий тлумачний словник дає доступ правнику до цілісного законодавчого глосарія в сфері охорони здоров'я і відсилає до необхідного нормативно-правового акта, який подається після визначення терміна в дужках, крім цього знайомить з медичними термінами та їх тлумаченнями, необхідними для правильного розуміння первинної медичної документації і для роботи з правозастосовними органами. Юридичні терміни, як зазначають укладачі в Передмові, вибрані з чинної національної бази законодавства в царині охорони здоров'я, а

також міжнародно-правових стандартів у цій галузі [3].

Виклад основного матеріалу. Однією з істотних ознак системності термінології є відношення протилежності, які знаходять своє вираження в антонімії. Антоніми визнаються «однією з найважливіших категорій системної організації термінології» [7, с. 293]. Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк вважають, що «терміни-антоніми характеризуються визначеними парадигматичними властивостями: фронтальною протилежністю і розширенням за диференційною ознакою, тісно пов'язаною з її основною дефінітивною функцією» [5, с. 186].

Визначальною рисою антонімів вважають протиставлення за предметно-поняттєвим ядром, а основним критерієм антонімічності слів – протилежність їхніх значень. Основою термінів-антонімів у медико-правовій терміносистемі є ознака семантичної поляризації, яка діє в межах спільного семантичного поля. Терміни-антоніми зазвичай утворюють елементарні мікрополя, у межах яких реалізуються відношення протилежності, наприклад: *благополучна епідемічна ситуація* – ситуація, за якої інфекційні хвороби не реєструються або реєструються їх поодинокі випадки, відсутні сприятливі умови для поширення цих хвороб; *неблагополучна епідемічна ситуація* – ситуація, за якої рівень захворювання людей на інфекційні хвороби перевищує середні багаторічні показники, реєструються спалахи інфекційних хвороб.

Л. Полюга зазначає, що в мові наявна й антонімія словотвірна, яка спирається на антонімічність морфем, і антонімія граматична, яка ґрунтується на семантичній протилежності різних граматичних категорій [6]. Найчастіше антонімічні відношення у терміносистемі медичного права встановлюються між одиницями, які позначають ознаки, якості та властивості: *нецукровий* – *цукровий* (*діабет*), *типова* – *нетипова* (*операція*) або дії, процеси: *дисимуляція* – *симуляція*, *покарання* – *помилювання*.

Частиномовне вираження антонімії в медико-правовій термінології репрезентоване насамперед прикметниками: *деструктивний* – *конструктивний* (*конфлікт*), іменниками, утвореними різними способами: *дата завершення дослідження* – *дата початку дослідження*, *дата початку експерименту* – *дата закінчення експерименту* та дієсловами: *анестезувати* – *виводити з наркозу*, *викликати* – *зупиняти* (*кровотечу*).

У медико-правовій терміносистемі виокремлюється не дуже багато лексичних антонімів: *замовник* – *виробник*, *гіперто-*

нія – гіпотонія, верхня – нижня (щелепа), внутрішнє – зовнішнє (опромінення).

Велику роль у вираженні антонімічності відіграють іншомовні терміноелементи – префіксоїди: **мікро-, макро-, полі-, моно-, гетеро-, гомо-, гіпер-, гіпо-**: *ангіопатія – мікроангіопатія, нечутливий – гіперчутливий*. У спільнокоренових антонімах протилежність реалізується приєднанням до основи префіксів, які надають слову протилежного значення: **анти-, без-, диз-, дис-, дез-, а-, ан-, проти-, контра-, не-, де- тощо**: *інфекція – дезінфекція, баланс – дисбаланс, операційний – безопераційний, оксидант – антиоксидант, целюлітний – антицелюлітний, епіляція – депіляція, ароматичний – неароматичний, гігієнічний – негігієнічний*. Продуктивними є префікси **анти-, без-**: *безбарвність, антикомедогенний*. Існують терміни-антоніми так званого змішаного типу, де антонімічні відношення побудовані на протиставленні префіксоїдів – перших компонентів складних слів при однакових других (*макроелементи – мікроелементи*). Для вираження протилежності одиничності чи чисельності, представленої другим компонентом складного слова, вживаються усічені основи грецького походження **моно-** («одно», «єдино»), **полі-** («численний» і «багато»): *моногамія – полігамія, монодактилія – полідактилія*.

Синонімія вважається однією з найважливіших системативних категорій у лексиці. Як зазначає О. Нечитайло, синонімія «являє собою не просто лінгвістичну номенклатуру, а реальну властивість усіх мов, оскільки кожне означення може виконувати кілька функцій, а кожне означуване може бути виражене кількома знаками» [4, с. 10]. А. Коваль наголошує, що «наявність синонімічних термінів у науковому стилі є хоч і небажаним, але неминучим наслідком бурхливого розвитку науки й техніки» [1, с. 158]. Отже, незважаючи на те, що синонімія є природним виявом законів розвитку мови, у термінології вона вважається небажаним явищем, оскільки «паралельне вживання в межах однієї терміносистеми навіть цілком рівноправних з погляду загальнолітературної норми синонімів заважає її нормальному функціонуванню» [10, с. 6], а «природа терміна як особливого виду мовного знака передбачає однозначну відповідність між словом і поняттям, тобто симетрію плану вираження та плану змісту» [2, с. 32]. На думку Л. Симоненко, синонімія спостерігається в термінологічних системах на будь-яких етапах розвитку. Тому із самого початку виникнення терміносистем виникає потреба у виборі із синонімічного ряду того те-

рміна, який найточніше охарактеризував би те чи інше поняття, адже він, крім номінативної, виконує ще й дефінітивну функцію. З наявних синонімів відбирається той, що має найінформативнішу внутрішню форму [9, с. 33–47].

Відношення тотожності в терміносистемі медичного права засвідчено в назвах осіб, професій та спеціальностей за допомогою синонімічних суфіксів **-ник**, **-ар (-яр)**, **-ик**, наприклад: *заявник, працівник, замовник, піклувальник, постачальник, самострахувальник, лікар, санітар, виробник, дослідник, страхувальник, розпорядник, учасник*, що додаються до основи дієслова або іменника. За розглянутою схемою в медико-правовій термінології утворюються й назви осіб за професією іншомовного походження. Деривати із запозиченими суфіксами-синонімами **-ат**, **-ор** та **-ер** беруть участь у творенні медико-правових термінів іншомовного походження, а саме: *адвокат, обсерватор, автор, донор, провізор, інспектор, медіатор, фельдшер*.

Висновки. Отже, явище синонімії, антонімії в дослідженій терміносистемі породжене як лінгвістичними, так і позамовними чинниками. Антонімічні відношення у медико-правовій термінології, як і в інших терміносистемах, можна вважати позитивним явищем. За допомогою цього типу парадигматичних відношень змінюються номінації понять із протилежним змістом, що дає змогу якнайточніше визначити місце термінологічної одиниці в термінополі та логічні зв'язки з іншими термінами. Поява синонімічних назв засвідчує динамічні процеси в розвитку медико-правової терміносистеми, виникнення нових понять потребує точних номінацій.

Література

1. **Коваль А. П.** Синоніміка в термінології. *Дослідження з лексикології та лексикографії: міжвідомчий збірник*. Київ: Наук. думка, 1965. С. 157–169.
2. **Кочан І. М.** Синонімія у термінології. *Мовознавство*. Київ, 1992. № 3. С. 32–39.
3. **Медико-правовий тлумачний словник.** URL: <https://jurkniga.ua>. (дата звернення : 25.01.2023).
4. **Нечитайло О. І.** Синоніми в лексикографії. Київ: Наук. думка, 1987. 132 с
5. **Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П.** Українське термінознавство. Львів: Світ, 1994. 216 с.
6. **Полюга Л. М.** Словник антонімів української мови. Київ: Довіра, 1999. 275 с.

7. Процик М. Антонімічні відношення в українській видавничій термінології. *Вісник Нац. ун.-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2006. № 559. С. 293–295.

8. Сенюта І. Я. Медико-правовий тлумачний словник. Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право», 2010. 540 с.

9. Симоненко Л. О. Формування української біологічної термінології. Київ: Наук. думка, 1991. 151 с.

10. Тараненко О. О. Лінгвістичні проблеми української термінології на сучасному етапі. *Українська термінологія і сучасність*: мат. II Всеукр. наук. конф. Київ, 1997. С. 3–9.

УДК 811.161.2'276.6'37:611.12

**ЗАПОЗИЧЕННЯ У ФАХОВІЙ МЕДИЧНІЙ
ТЕРМІНОЛОГІЇ: КІЛЬКІСНЕ СПІВВІДНОШЕННЯ
З ПИТОМИМИ ТЕРМІНООДИНИЦЯМИ.
ВИКЛИКИ ТА ПОТРЕБИ СУЧАСНОГО ТЕРМІНОТВОРЕННЯ**

Руслана Жангазінова,
*старша викладач кафедри українознавства
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького
(м. Львів, Україна)*

У статті проаналізовано фахову медичну термінолексику. Описано категорії термінів із погляду на їхнє походження, де було виявлено терміноодиниці, запозичені з грецької, латинської, польської, французької, німецької мов, іноді за участю мови посередника. Також зафіксовано питомі терміни й гетерогенні одиниці. Подано оцінку потреби впровадження питомої термінної лексики, що викликано сучасними суспільними реаліями.

Ключові слова: *термін, медична термінологія, запозичення, питомі терміни*

The article deals with the professional medical terminology. Categories of terms according to its origin were examined, where terms borrowed from Greek, Latin, Polish, French, and German languages were found, sometimes involving language mediator. Also proper Ukrainian terms and heterogeneous elements were recorded. An assessment of the need for the introduction of a Ukrainian term vocabulary, which is caused by modern social realities, is present-

ed.

Keywords: *term, terminology, medical terms, borrowings, Ukrainian terms.*

Постановка наукової проблеми та її значення: у наш час набуває все більшого значення мова науки, мова фахівців, яку використовують під час друку підручників та підготовки спеціалістів різних галузей, мова, котрою пишуть наукові праці, публікують книги й монографії. Мова медицини є особливо поширеною, адже вона повсюди: у поліклініках і лікарнях, у науково-дослідних інститутах та навчальних закладах, у аптеках, серед медичних працівників. Дослідження шляхів формування української медичної термінології, яка є основою української наукової медичної мови та літератури, становить важливу проблему українського термінознавства.

Питання створення й перекладу медичної термінолексики завжди було в центрі уваги науковців-мовознавців, оскільки від складу, рівня розвитку медичної терміносистеми і вживання окремих одиниць у різних наукових галузях залежить порозуміння між фахівцями в межах однієї країни та поза ними.

У процесі створення української медичної термінолексики виникає багато проблем, зокрема така, що необхідно знайти чи створити з наявного словникового чи словотворчого матеріалу найменування, яке б відображало суть реалії та відповідало певним критеріям. Дуже часто такі відповідники є відсутніми у питомій лексиці. То що ж робити в схожих ситуаціях: вдаватися до запозичень чи все ж докладати зусиль до створення власне українських термінів? Чого від нас вимагають сучасні реалії? Відповідь на це запитання ми спробуємо дати у статті.

Аналіз останніх досліджень. Кінець ХХ – початок ХХІ ст. є часом, коли значну увагу отримала українська медична термінологія, яка ставала предметом мовознавчих розвідок. Наприклад, свої праці зазначеній вище темі присвятили Т. Лепеха, яка займається проблемами медично-судової термінології, В. Лисенко, котрий вивчає анатомічну номенклатуру, Н. Місяць та В. Білоус, що досліджують офтальмологічні терміни. Також у цій сфері є доробок О. Безпалої, З. Таран, О. Орешко та ін. Численні розвідки присвячено унормуванню наявних термінів, та все ж питання вжитку тих чи інших терміноелементів потребує подальшого опрацювання.

Мета статті – дослідити українську медичну термінолексику щодо її походження, виявити основні мовні джерела творення термінного апарату та його сучасні проблеми і потреби.

Актуальність: на сучасному етапі розвитку українського суспільства мова – це не лише засіб самоідентифікації, а й могутня зброя. Усі її елементи, включно з шаром термінної лексики, зараз є засобами боротьби за збереження української науки. Тому настільки важливо порушувати питання термінотворення у медицині, щоб зберегти її питомі надбання та наукову цілісність.

Виклад основного матеріалу. Світова наука розвивається у тісному взаємозв'язку, оскільки будь-яка ізоляція наукових чинників має негативний вплив на їхнє існування та руйнує здобутки науки загалом. Важливим наслідком такої активної взаємодії є поява у науковій сфері запозичених понять та символів, а також іншомовної лексики в лексичних пластах різних мов. Запозичення – це закономірний та прогнозований процес, бо жодна мова не обходиться запасами власного лексичного фонду. Вона просто змушена послуговуватися лексичними одиницями та сама бути джерелом нових лексем для інших мов. Обмін словами у мовах зумовлений саме постійними взаємними контактами носіїв цих мов [5, с. 229]. Чи не одним із найдинамічніших шарів лексики є термінологія, яка розвивається безперервно, продукує нові одиниці, творить їх чи на базі власного лексичного фонду, чи на основі запозичених лексем. Процес запозичання терміноодиниць завжди привертав увагу термінознавців і був важливим у проблематиці наукової термінологічної лексики. Різні терміносистеми сильно відрізняються від інших лексичних шарів саме наявністю в них численних запозичень з інших мов.

Сучасна терміносистема медицини досягла чи не найбільшого ступеня інтернаціоналізації порівняно з термінологією інших галузей. Очевидно, так сталося завдяки впливу давньогрецької та латинської – двох класичних мов античного періоду. Найбільш виразно виявляється вплив грецької та латинської мов саме на початковому етапі розвитку медичної термінології [1, с. 5]. Українська медична наукова термінологія є неоднорідною з погляду походження, структури та семантики. Основою її створення була народна термінологія, яка формувалася упродовж значного періоду. У ній є східнослов'янські одиниці, як *шийка* чи *пазуха*, спільнослов'янська термінологія, наприклад, *жилка*, *волосок*, власне українські компоненти типу *м'яз* або *потилиця*. Також будь-яка термінологія є складником національної лінгво-

системи, де широко представлені міжмовні контакти [10, с. 36].

Усі етапи іншомовних запозичень в українській медичній терміносистемі були пов'язані з відповідними змінами в науковому, суспільному, культурному чи політичному житті країни, а також з її міждержавними зв'язками та мовною політикою [10, с. 36]. Так українська мова успадкувала велику кількість найменувань на позначення медичних реалій (*герпес, амбліопія, парез, карцинома* тощо) з праці «*Corpus Hippocraticum*», що належить давньогрецькому вченому Гіппократу. Також значну частину термінології було запозичено із розвідок Арістотеля, наприклад, *екзофтальм, глаукома, ністагм, лейкома та ін.* Наявність в українській медичній терміносистемі чималої кількості одиниць грецького походження не викликає подиву, оскільки грецька мова аж до кризи античного світу (включно) виконувала функцію міжнародної мови медицини і приходила на наші землі внаслідок торгово-економічних зв'язків. Запозичення з грецької потрапили в українську здебільшого через посередництво інших європейських мов, наприклад, через польську, німецьку, французьку та ін.

Також у нашій мові велика частина медичних термінів латинського походження (*авітаміноз, альвеола, гангрена, депресія, вітамін, ін'єкція, фермент, аглютинація, вегетація, ботулізм, вена, адаптація, дисиміляція, експеримент, стерилізація, вакцинація, вакуоля, капіляри та ін.*). Ці латинізми запозичали в основному через німецьку мову, хоча найбільша їх кількість з'явилася в українській, коли латинська мова була однією з основ міжнародного фонду європейських мов та відігравала роль мови науки й освіти [10, с. 37].

Як правило, терміни, запозичені з грецької та латинської мов, представлені групами різноманітних терміносистем. Медична термінологія української мови значною мірою базується саме на лексиці зазначених вище мов.

Ми фіксуємо одиниці, які не мають українських відповідників, а отже їх вживаємо у тій же граматичній формі, що і в античних мовах: *arteria – артерія, forma – форма, systema – система, coma – кома, aorta – аорта, virus – вірус, trauma – травма, zona – зона та ін.*

Також є українські відповідники, котрі мають латинську основу без закінчення: *narcosis – наркоз, terminus – термін, symptoma – симптом, reflexus – рефлекс, diagnosis – діагноз, parasitus – паразит та ін.*

Є й грецькі та латинські терміни, які мають граматичну форму, створену за зразком української мови: *operatio – опера-*

ція, *immunitas* – імунітет, *oculus* – око, *ohalanx* – фаланга тощо [11, с. 93]. Також до української мови потрапили через латинські похідні терміни на зразок *mentalis* – ментальний, *herbarium* – гербарій (*herba* – трава), *розумовий*, *психічний* (від *mens* – розум, думка), *vitaminum* – вітамін (від *vita* – життя) тощо. Чимала кількість латинських термінів має рівнозначні українські відповідники (*cor* – серце, *hepar* – печінка, *pulmo* – легень).

Чималий відсоток медичних термінів утворено шляхом поєднання запозиченої та питомо української основ. На думку І. Франка, таке творення термінів можна назвати «приноровленням до духу і звукових правил рідної мови» [цит. за: 9, с. 159].

Сучасні дослідники надають перевагу «економнішим запозиченим латинським термінам перед описовими українськими», оскільки «історія та попередній досвід розвитку різних терміносистем, зокрема медичної, в українській мові вчать орієнтуватися на терміни професійного слововживання» [10, с. 38]. Також на користь такого погляду термінознавці наводять аргумент, коли латинський термін характеризує професійну мову, а його власне український аналог є загальноновживаним словом (*visus* – зір).

Проте не лише грецька та латинська мови були джерелом для запозичень медичної термінологіки. Запозичення, що потрапили до вітчизняної терміносистеми, приходили із багатьох мовних джерел, здебільшого західноєвропейських. Дослідники-термінологи зазначають, що іншомовна термінна лексика, коли потрапляє в українську систему термінів, набуває здатності до семантичного розвитку на українському мовному ґрунті вже під впливом власне національної лексико-семантичної системи [1].

Частково можна погодитися з думкою, що численні запозичення є цілком виправданими, тому що велика частина термінів не має однозначних аналогів в українській мові (*кон'юнктива*, *склера*, *катаракта*, *афакія*, *астигматизм*, тощо). Але складним залишається питання утворення власне українських анатомічних термінів, оскільки здебільшого ці утворення зовсім не мали аналогів в українському народному мовленні, а зараз, коли варіанти є, їх просто за традицією не вживають. На жаль, у таких випадках подають калькування, утворені найчастіше шляхом посередництва московської мови, наприклад, *стекловидное тело* – *склоподібне тіло*, *сетчатка* – *сітківка*, *поле зрення* – *поле зору*, *грудная клетка* – *грудна*

клітка (замість грудина), кишечник – кишечник (замість кишківник) та ін.

Аналізований матеріал засвідчує те, що українська наукова медична термінологія пройшла довгий і складний шлях свого розвитку до витворення власних найновіших словотвірних моделей із вживанням як автентичних мовних, так і міжнародних елементів.

Досі часто перед укладачами термінологічних словників постає питання, якому – запозиченому чи власне національному – терміну надати перевагу. Мабуть, єдиної правильної відповіді на це питання не існує, проте, зважаючи на історичні етапи розвитку української мови, численні утиски та спроби її знищення, зважаючи на сучасну ситуацію в країні, не можна не погодитися, що тепер, можливо, як ніколи раніше, українська медична термінологія як значущий елемент мовної системи повинна витворювати свої власне українські терміноодиниці та питомі терміносполуки. Тим паче, що для цього є вже давно створене підґрунтя, як-от ряд лексикографічних праць початку ХХ ст., наприклад, «Російсько-український медичний словник» 1918 року Олени Курило, «Російсько-український медичний словник» М. Галина, який було видано в Києві у 1920 році. Ці лексикографічні розвідки є прямим свідченням намагань науковців того часу ввести у вжиток питомі українські еквіваленти для різних терміноодиниць іншомовного походження. У цих словниках поруч із медичними термінами чужомовного походження знаходимо численні низки українських відповідників, наприклад: *артерія – б'ючка, б'ющиця; бактерія – тоїжка, дріб'янка; агонія – скін, конання, сконання, часування; бактеріоскопія – тоїжководівне, дріб'янкове дослідження, бактеріорозглядання; імунітет – нечуйність на хворобу, неуразність, відпорність, неуразливість; авітаміноз – голоднеча на вітаміни, брак вітамінів; дизентерія – бігунка, кривавиця, різачка, червінка; катаракта – сочевиця, полуда, сивий морок, катаракта; барабанная перепонка – плінка, тарабанчик; пальпація – мацання, дотикання, обмацування.*

Усі спроби витворити власне українську наукову медичну термінологію було придушено радянською владою шляхом її тотального руйнівного впливу на тогочасну культуру, освіту й науку. У пізніших виданнях словників терміни, створені на українському підґрунті, було замінено запозичинами, проте окремі елементи з тогочасних лексикографічних праць увійшли в сучасний медичний науковий обіг, наприклад: *повіка, око, волокно, райдужка, гомілка, дихання, тканина, шлунок та ін.*

Висновки. Наявність в українській термінології питомих елементів є ознакою доволі важливої тенденції, яка завжди певною мірою існувала протягом розвитку української мови: намагання максимально застосувати та збагатити власне мовний, питомий словниковий запас.

А зараз ми живемо у час, коли твердження про те, що не слід доходити до пуризму при очищенні термінолексики, втрачає свою актуальність. Саме сьогодні пуризм є шляхом порятунку та збереження національної ідентифікації медичної терміносистеми. Боротьба за чистоту української мови стала наріжним каменем для творення українськості. Саме зараз ми маємо шанс довести, що багатство української мови уможливорює використання питомих відповідників у різних галузях науки, зокрема і в медицині. Можливо, новоутвори будуть не одразу зручними й видаватимуться дещо дивними, але ж термінологія є динамічною системою, що, як і всі інші, розвивається та змінюється, а отже наповнюється новими смислами й поняттями. То чому б не творити ці нові слова на базі питомої української лексики, адже саме таким чином і відбувається поступ. Так, схожі завдання вимагають багато часу й відповідної підготовки науковців у галузі медицини й термінознавства, але вони не є непосильними, якщо кожен із представників усвідомить реальну значущість такої праці, її важливість для збереження не лише української медичної науки, а й України загалом.

Література

1. Беспалова О. Медична термінологія: навчальний посібник для самостійної роботи студентів з кредитного модуля дисципліни «Анатомія та фізіологія людини. Основи біомедичних знань. Медична термінологія» для здобувачів ступеня бакалавра спеціальності 163 «Біомедична інженерія» [Електронний ресурс]: навчальний посібник для студ. спеціальності 163 «Біомедична інженерія» / КПІ ім. Ігоря Сікорського : уклад. О.Я. Беспалова. – Електронні текстові дані (1 файл: 368 Кбайт). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 61 с.

2. Германович Г. Медичні терміни з компонентами карді(о)- та серц(е)- у сучасній українській мові / Галина Германович. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2016. № 842. С. 51–54.

3. Дидик-Меуш Г. М. Медична номенклатура в пам'ятках української мови XVI–XVIII ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Г. М. Дидик-Меуш; Львів. нац. ун-т

ім. І. Франка. Львів, 2001. 19 с.

4. Кочан І. М. Українська наукова лексика: міжнародні компоненти в термінології: навч. пос. / І. М. Кочан. Київ: Знання, 2013. 294 с.

5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства / М. П. Кочерган. Київ: Академія, 2006. 287 с.

6. Лепеха Т. В. Лексико-семантичні та словотвірно-структурні особливості судово-медичної термінології : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Лепеха Таїсія Василівна; Дніпропетровський держ. ун-т. Дніпро, 2000. 19 с.

7. Литвиненко Н. П. Тлумачний словник медичних термінів: рос., лат. та укр. мовами: для лікарів, науковців, студ. мед. навч. закл. / Н. П. Литвиненко, Н. В. Місник. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2010. 848 с.

8. Місник Н. В. Формування української медичної клінічної термінології : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Н. В. Місник, В-во. НАН України. Ін-т української мови. Київ: ДУМ, 2002. 20 с.

9. Місяць Н., Білоус В., Білоус А. Про укладання латинсько-українського офтальмологічного словника-довідника. In: *Українська термінологія і сучасність*. Київ, НАН України, 1998. С. 219-223.

10. Орешко О. Українська термінологія (розвиток і сучасний стан) / О. Орешко. Брно, 2010. 146 с.

11. Таран З. Місце греко-латинських запозичень в українській медичній термінології. *Українська термінологія і сучасність*. Київ, НАН України, 1997. С. 93-95.

12. Цісар Н. З. Вторинна номінація в системі української медичної термінології: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Н. З. Цісар; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2009. 18 с.

УДК 811.161.2'276.6'37:611.12

АФІКСАЛЬНЕ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ В МЕДИЦИНІ: ТИПОВІ ПОМИЛКИ

Олександр Кіцера,

*доктор медичних наук, професор; професор кафедри
оториноларингології Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького
(м. Львів, Україна)*

Статтю присвячено виправленню типових помилок в утворенні похідних медичних термінів за допомогою префіксів та суфіксів, зокрема – чіткому розрізненню понять «хвороба» та «захворювання». Другу частину статті присвячено подоланню типових помилок в утворенні, в типових та атипових ситуаціях, за допомогою латинських суфіксів «-itis», «-it» та, відтак, українських термінів, що позначають запалення.

Ключові слова: хвороба, захворювання, запалення, основа слова, префікси, суфікси.

The article is devoted to the correction of typical errors in the formation of derived medical terms with the help of prefixes and suffixes, in particular, to the clear distinction of Ukrainian terms that mean the beginning of the disease (to be taken ill) and its continuation (to be ill). The second part of the article is devoted to overcoming typical errors in the formation, in typical and atypical situations, with the help of the suffixes «-itis», «-it» Latin and, therefore, Ukrainian terms denoting inflammation.

Key words: disease, beginning of disease, inflammation, base of the word, prefixes, suffixes.

Актуальність теми. Однією з типових нісенітниць у мові українського медика, які доволі часто подибуємо в медичній документації, повсякденному мовленні лікарів і в наукових працях з клінічної медицини, є словосполучення «**хронічне захворювання**». Ті, хто вживає таке окреслення, напевне, навіть не замислюється про те, що дієслова з префіксом «за» - це дієслова доконаного виду, які вказують на початок, кінець, в усякому разі – на одноразовість дії. Відповідно їй віддієслівний іменник «захворювання» («занедужання») означає наслідок, ефект цієї одноразової дії, а саме – початок хвороби, іншими словами – момент переходу від стану здоров'я до стану хвороби.

І, усе ж таки, чуємо і читаємо також і в енциклопедичних виданнях, і в професійних медичних, що захворювання – те ж саме, що і хвороба. Набираємо в Гуглі слово захворювання.

Хвороба, або захворювання (застаріле розмовне боїлість, діалектичне хороба) - патологічний процес, який проявляється порушеннями морфології (анатомічної, гістологічної будови), обміну речовин чи / та функціонування організму (його частин) у людини / тварини. І на тій-таки сторінці велемудрий Інтернет дарує нам ще одну нісенітницю - «Хронічні респіраторні захворювання». Нісенітниця? Звичайно! І таким нісенітницям у медичній і парамедичній літературі, як казали

наші пращури, «ність числа».

Ну що ж, відповідно до поради Максима Тадейовича, заглядаємо у словник, а саме у «Новий тлумачний словник української мови» 1999 року видання [9] та в «Українсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник» [3]: **захворюваність** – поява хвороби десь, у когось; **захворювати** – занедужувати, почати хворіти.

Як це співає в «Запорожці за Дунаєм» Іван Карась:

«Занедужав на дорозі, —

Та й набрався ж я біди!!»

Хвороба, як, зрештою, і **захворювання**, це теж віддієслівний іменник, і його теж створено афіксальним способом, на цей раз – за допомогою суфікса. Як і іменники *шаноба*, *стрільба*, *ганьба*, *оздоба*, він походить від дієслова недоконаного виду і означає тривалий процес.

Тож, підсумовуючи сказане, захворювання і хвороба – це, як кажуть в Одесі, «дві великі різниці». До речі, в медичній статистиці чітко поділено захворюваність і хворобливість, а саме:

Захворюваність (*morbilitas*) – поява хвороби в когонебудь, десь [2], медико-статистичний показник, що характеризує чисельність хворих, виявлених при зверненні населення щодо **захворювання** до лікувально-профілактичних закладів або при профілактичному огляді протягом поточного року. Іншими словами, скільки людей **захворіло** за звітний період [3, с. 8]

Хворобливість (*morbidity*) – це властивість часто хворіти, схильність до частих хвороб, а в медичній статистиці – сукупність всіх хвороб, виявлених і зареєстрованих у календарному році на 1000 осіб населення [11].

Отож, не може бути ні гострих, ні хронічних захворювань, лишень – гострі і хронічні хвороби. А для того, щоб слово хвороба надто часто не повторювалося, можна вжити український синонім **недуга** [8].

Наступна проблема – творення іменників, які означають **запалення**. Зокрема, з терміна, що позначає запалення пазухи (*sinus*) – приносової, пневматичної або венозної. У наш час недолугий термін «синусит» («*sinusitis*») майже повсюдно, також і в англійських медичних публікаціях, витіснив граматично правильний термін «синуїт» («*sinuitis*»). У чому причина?

Більшість авторів сучасних підручників і посібників з оториноларингології отримувала середню освіту в радянській середній школі, де класичні мови не вивчалися. Тому знання латинської мови, яка є основою медичного термінотворення, обмежувалися у

них курсом латинської мови, яку у медичних вишах вивчали лише на першому курсі. Автор цих рядків також закінчував радянську середню школу, проте, встиг три роки, та й то не повні, вивчати латину в Львівській академічній гімназії, а його професором латини (таке звання мав чи не кожен гімназійний викладач) був доктор (класичної філології) Микола Григорович Панчук, автор підручника «Scholae Latinae» 1943 року видання та завідувач кафедри (1944-1957). Його і цей підручник, напевне, пам'ятає мій молодший гімназійний товариш Борис Білинський. І покійний вже, на жаль, владика Любомир Гузар згадував його. Мені випала честь навчатися у Львівському державному медичному інституті впродовж 1944-1957 років, коли кафедру латинської мови очолював згаданий викладач Микола Панчук [11]. Народився 1886 року, 1912-го закінчив філософський факультет Львівського університету. Не вказується ні дата його смерті, ні місце поховання. До професора Панчука (ми, колишні гімназисти, так його і називали) я звертався за порадою, коли згодом у мене виникали якісь сумніви щодо правильності анатомічних чи клінічних термінів. Викликав сумнів, зокрема, широко вживаний термін, що позначав запалення пазухи – приносової чи венозної – синусит (sinusitis). Тим більше, що у підручниках та посібниках, авторами яких були вчені з повною гімназійною освітою Л. А. Заріцький [2]; В. О. Калина [4]; С. М. Копанієць [6], цей термін звучав «синуйт». Отже, який термін правильний? У сучасних підручниках та посібниках для медичних вишів відповіді на це запитання не знайти. У розділах, присвячених суфіксальному термінотворенню, подибуємо твердження, що суфікс, який позначає запалення «-itis», варто додавати до кореня грецького (латинізованого) чи латинського іменника, що позначає орган чи тканину [7], або ж до основи слова [1]. Але як отримати цю основу? І тут я вдаюся до знань, отриманих від М. Панчука на заняттях з латини. Отже, основу слова отримуємо внаслідок порівняння іменника в називному (Nominativus) та родовому (Genitivus) відмінках. Те, що змінилося, відкидаємо і отримуємо основу, до якої й додаватимемо суфікс. Наприклад: Nom. «tonsilla», Gen. «tonsillae». Тут «а» змінилося на «ае», його відкидаємо і отримуємо основу «tonsill». До неї додаємо суфікс «-itis» і отримуємо «tonsillitis». З іменником «sinus» дещо складніше, бо він належить до четвертої відміни чоловічого роду. І родовий відмінок не відрізняється від називного: Nom. «sinus» і Gen. «sinus». Як бути в цьому випадку? Доктор Микола Панчук пояснив: «Якщо в родовому відмінку однини нічого не змінилося, беремо для порівняння родовий відмінок множини».

Singularis	Pluralis
Nom. sinus	sinus
Gen. sinus	sinuum
Dat. sinui	sinibus
Acc. sinum	sinus
Abl. sinu	sinibus

Порівнюємо «sinus» і «sinuum», відкидаємо те, що змінилося, отримуємо «sinu-», додаємо суфікс «-itis» і отримуємо «sinuitis». Це все знали вчені старшого покоління, і у них не виникало сумнівів, що не можна приєднувати суфікс, що позначає запалення, до відмінкового суфіксу.

Висновки. Отже, у статті подано аргументи щодо чіткого розрізнення понять «хвороба» та «захворювання», а також подолання типових помилок в утворенні термінів за допомогою латинських суфіксів «-itis», «-it», а відтак, українських термінів, що позначають запалення.

Література

- 1. Дерев'янченко Н. В.,** Литовська О. І. Латинська мова і медична термінологія. Харків: ХНМУ, 2017. 172 с.
- 2. Заріцький Л. А.** Хвороби вуха, горла, носа. Київ: Здоров'я. 1967. 343 с.
- 3. Захворюваність.** Українсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник у чотирьох томах, т. 2/ Укладачі Л. Петрух, І. Головка. Київ: Медицина, 2013. С.150.
- 4. Калина В. О.** Синути. Хірургічні хвороби горла, гортані і стравоходу. 1954: с. Київ: Медицина, 1954. С.834-836.
- 5. Кіцера О.О.** Лексикон оториноларинголога. Львів: Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 2018. 68 с.
- 6. Компанієць С. М.** Запальні захворювання додаткових порожнин носа. Харків: Держмедвидав УРСР, 1938. 245 с.
- 7. Мельник П. О.,** Пішак В. П., Синиця В. Г. Українсько-латинська термінологія в оториноларингології (короткий тлумачний словник). Чернівці: Медакадемія. 149 с.
- 8. Недуга.** Українсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник у чотирьох томах. т. 4/ Укладачі Л. Петрух, І. Головка. Медицина: Київ, 2016. С. 693.
- 9. Новий тлумачний словник** української мови / упор. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ: Аконіт, 1999. С.110.
- 10. Смольська Л.,** Надрага О., Панчук М. Професори

Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького: 1784-2006. Львів: ЛНМУ, 2006. С. 218.

11. Хворобливість. Українсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник у чотирьох томах. т. 4 / Укладачі Л. Петрух, І. Головка. Київ: Медицина, 2016. С. 324.

УДК УДК 811.161

ДО ПРОБЛЕМИ УЖИВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ У МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Олександр Кіцера,

*доктор медичних наук, професор; професор кафедри
оториноларингології Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького
(м. Львів, Україна)*

Автор наводить правила утворення прикметників у біологічній, зокрема, медичній термінології, звертає увагу на типові помилки щодо застосування якісних та відносних прикметників у фаховому мовленні лікарів. Використовуючи типові приклади, демонструє неприпустимість підміни якісних прикметників присвійними і навпаки. Наведено приклади некоректного утворення ступенів порівняння прикметників у медичному мовленні.

Ключові слова: *якісні прикметники, відносні прикметники, присвійні прикметники, росіянізми, ступені порівняння.*

The author recalls the rules for the formation of adjectives in biological, in particular - medical terminology draws attention to the types of errors regarding the use of qualitative and relative adjectives in medical speech. Using typical examples, he demonstrates the inadmissibility of replacing qualitative adjectives with possessive ones and vice versa. At the end of the article, there are examples of the incorrect formation of degrees of comparison of adjectives in medical speech.

Key words: *comparison of adjectives; quantitative adjectives, relative adjectives, possessive adjectives, loan translation, comparison of adjectives.*

Постановка проблеми. Одним з найчастіших «наріжних каменів» у медичному мовленні та писанні є плутанина в уживанні якісних та присвійних прикметників однакового похо-

дження. Прикметники в біології та медицині відповідають на запитання який? яка? яке? і, в поєднанні з іменниками, реалізують номінативну функцію щодо властивостей чи належності предметів, організмів та їх частин, рослин. Відомо, що прикметники поділяються на якісні, відносні і присвійні. Здебільшого непорозуміння виникають через вживання прикметників перших двох груп.

Позаяк наші міркування адресуються особам, які вже значною мірою забули шкільну граматику, варто було б нагадати правила утворення в українській мові прикметників, похідних від іменників. Утворюються вони додаванням суфікса до основи слова (а цю саму основу отримують так само, як і в латинській мові, тобто відкидаючи те, що змінилося в родовому відмінку, порівняно з називним).

Відносні прикметники показують відношення предмета до іншого предмета, утворення, структури чи системи. Їх утворюють, додаючи до основи іменника суфікс; якщо основа закінчується на твердий приголосний, додаємо «-овий», «-ова» («казковий», «службова» тощо).

Коли утворюють якісні прикметники, додають здебільшого суфікс «-ний», «-на» або «-ній», «-ня» («поперечний», «поздовжня») [4]. Отже: *«поперековий»* (відносний до попереку, *lumbalis*) і *«поперечний»* (якісний прикметник, що показує розташування, положення, *transversus*). Відповідно – *«поперечний відросток поперекового хребця»*.

«Щелепний» чи *«щелеповий»*? Залежно, що маємо на увазі. *«Щелеповий»*, якщо маємо на увазі «належний до щелепи» (відносний прикметник), або *«щелепний»*, якщо йдеться про якість (в зоології – наявність чи відсутність щелепи). Власне це мають на увазі зоологи, коли вживають терміни «безщелепні» або «щелепнороті» – *gnatostomata* (вищі хребетні тварини, що мають щелепи і парні кінцівки) [8]. Але якщо йдеться про розділ хірургії, зосереджений на лікуванні дефектів щелепи, вживаємо відносний прикметник *«щелеповий»*. Відтак говоримо і пишемо *«щелепово-лицева хірургія»*, *«щелепово-скроневі розлади»*.

Неодноразово чуємо в ЗМІ і читаємо *«жовчний міхур»*. Якщо в російській мові *«жёлчный»* означає і (в прямому розумінні) вмістилище жовчі, і (в переносному) особливості характеру людини, то в українській мові є два окремі терміни. Перший з них – *«жовчевий»* означає відношення до жовчі (відносний прикметник), другий – *«жовчний»* - характер людини чи відношення до оточення (якісний прикметник). У російсько-українському словнику [1] наводиться ще й термін *«жёлчность»* з перекладом

«жовчність», а в II томі «Нового тлумачного словника української мови» [3] є некоректний термін «жовчнокам'яна хвороба». Що ж стосується самого жовчевого міхура, то в 2 томі УЛАМЕС «жовчевий» прирівнюється до «жовчний», з чим жодним чином не можливо погодитися. Якщо в словнику Кисільова [5] стосовно терміна «желчный (felleus)» є два переклади – «жовчевий» і «жовчний», то у М. А. Нетлюха [7] vesica biliaris (fellea) перекладається однозначно «жовчевий міхур». Вважаємо, що ці терміни варто чітко розрізняти.

Є ситуації, коли утворення відносних прикметників в українській мові виявляється не орфоепічним. І, якщо не зважати й утворювати такі прикметники у вище вказаний спосіб, виходять такі покручі-кальки, як «головний біль». Але ж «головний» (якісний прикметник) українською мовою означає те саме, що російською «главный». А «голововий» - аж ніяк не звучить. Тому варто вживати «*біль голови*». Як, зрештою, і «*біль живота*».

Значно рідше в медичній термінології використовуються присвійні прикметники. Бо ж в анатомічній та клінічній термінологіях все рідше згадуються омоніми. Вони відповідають на запитання чий? чия? чие?, чий? Наприклад: *Вальдеєрів перстень*, *Гайморова пазуха*, *вілізієве (артерійне) коло*, *Шраннелева мембрана* тощо.

Ще рідше присвійні прикметники відповідають на питання який? яка? яке? *Півнячий гребінь*, *гусяча лапка* тощо.

«*Клиноподібна пазуха*» (sinus sphenoidaeus) чи «*пазуха клиноподібної кістки*» (sinus sphenoidalaeis)? Адже ця пазуха зовсім не має форми клина. Анатоми описують цю пневматичну приносому пазуху, як парну, здебільшого асиметричну, порожнину у формі неправильного шестигранника. За нашими спостереженнями, вона має радше полісферичну форму, зближену до шестигранника, інколи – ниркоподібну. Отже, маємо справу з двома різними прикметниками, які походять від одного іменника σφηνά – sphina: якісним (sphenoidaeus, тобто клиноподібний) і відносним (sphenoidalaeis - така, яка відноситься до клиноподібної пазухи). Таким чином, кістка – os sphenoidaeum (клиноподібна кістка), а пазуха, яка до неї має належність, - sinus sphenoidalaeis (пазуха клиноподібної кістки). Тож пропонуємо вживати термін «*пазуха клиноподібної кістки*». Цю цілком обґрунтовану пропозицію ми, як автори оториноларингологічних термінів, подали до другого видання «Українсько-латинсько-англійського медичного енциклопедичного словника» 2016 року видання, проте редакція її відкинула. У семимовному «Лексиконі оториноларинголога» [6] ми наводимо термін «па-

зуха,-и клиноподібної кістки».

Наприкінці хотілося б ще застерегти від поширених помилок у вживанні слів зі ступенями порівняння прикметників. Скажімо, «кращий» в розумінні «найкращий». Це – калька з російської, бо саме так в цій мові виражається найвищий ступінь порівняння. В українській мові «кращий» - вищий, а не найвищий ступінь порівняння. Часто чуємо «більш оптимальний», «найбільш оптимальний». Такі утворення – цілковита нісенітниця, бо «optimalis» латинською і «optimal» англійською вже є найвищий ступінь порівняння прикметника.

Висновки. Плекати українську мову в усіх царинах науки, в тому числі і в медичній науці, - наш святий обов'язок. А праця над удосконаленням української медичної термінології – процес перманентний, як і розвиток суспільства взагалі.

Література

1. **Ганич Д. Г.,** Олійник І. С. Російсько-український словник. Київ: УРЕ, 1978. 1012 с.
2. **Жовчевий.** Українсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник у чотирьох томах. т. 2. / Укладачі А. Петрух, І. Головка. Київ: Медицина, 2013. С. 108.
3. **Жовчнокам'яна хвороба.** Новий тлумачний словник української мови в чотирьох томах. Том 2. Київ: Аконт, 1999. С. 35.
4. **Зубков М.** Прикметники. *Українська мова: універсальний довідник.* Харків: Видавничий дім «Школа», 2004. С. 187-194.
5. **Кисільов В. Ф.** Медичний російсько-український словник/ Під редакцією Волянського О. І., Заєвлошина М. М., Семеніва М. М. Одеса: Держвидав України, 1928. 142 с.
6. **Кіцера О.** Лексикон оториноларинголога. Львів: Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 2013. 87 с.
7. **Нетлюх М. А.** Українсько-латинський анатомічний словник (Анатомічна номенклатура). Львів: Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 1995. 216 с.
8. **Царик Й. В.** (ред.) Зоологія хордових. Серія «Біологічні студії». Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2013. 356 с.

УКРАЇНСЬКЕ АНАЛОГОВЕ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ В МЕДИЦИНІ

Олександр Кіцера,

доктор медичних наук, професор; професор кафедри оториноларингології Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна)

Автор критично аналізує деякі українські (грецько- та латинськопохідні) терміни, які часто базуються на російській термінології, опираючись на джерела спеціальної літератури та твори красного письменства, праці філологів та власний досвід. При цьому він на численних прикладах обґрунтовує право кожного народу впроваджувати до своєї спеціальної наукової номенклатури терміни, більш притаманні цій мові, народному побутові, співзвучні близьким цьому народові уявленням.

Ключові слова: *анатомічна термінологія, клінічна термінологія, аналогове термінотворення.*

Abstract. *The author critically analyzes some Ukrainian (Greek- and Latin-derived) terms, often heavily based on Russian terminology, relying on special literature and works of classical literature, works of philologists and own experience. At the same time, he substantiates the right of each nation to introduce into its special scientific nomenclature terms that are more characteristic of this language, folk life, consonant with these other popular ideas, using numerous examples.*

Key words: *anatomical terminology, clinical terminology, analog terminology.*

Постановка проблеми. Серед медичних термінів, зокрема морфологічних, доволі часто використовуються назви предметів побуту, живих організмів тощо. Класичним прикладом аналогового термінотворення в медицині є назви, надані слуховим кісточкам, які знаходяться в барабанній порожнині і формують шлях передавання звукових коливань від барабанної перетинки до вікна присінка внутрішнього вуха, причому кожна з цих кісточок нагадує якийсь інструмент чи пристрій в мініатюрі. Так і хочеться називати їх зменшувальними формами іменників: *молоточок, коваделко, стрепенце*. Цієї спокуси не вдалося уникнути і М. А. Нетлюхові [16, с. 198]. Проте, в латинській мо-

ві зменшувальна форма існує лише щодо першої з них. У словниках *malleus*, -i m- *молот, колотівка, валок, обух*, відповідно *malleolus*, -i m – *молоточок*. До речі, в деяких старих (XIX - початок ХХ століття) джерелах подибуємо другу з цих форм. А як щодо інших двох? У латинській мові – материнській мові медичної термінології – обидва терміни штучно сформовані з двох слів кожний. *Incus*, -cudis f - з прийменника «in», що відповідає на запитання «куди», та дієслова «cudo» («*cudere*»), тобто «кую» («бити», «кувати», «обробляти метал»), а *stapes* – з двох іменників: *statumen*, -inis n (підставка, опора) і *pes*, *pedis* m (нога). Але, зменшувальні форми до них не передбачені [6]. Отже, «ковадло» і «стремено».

Ще одна аналогія – слимак. Поряд з латинською назвою в кожній національній медичній номенклатурі вживається рідномовний відповідник цього терміна. *Soc(h)lea*, ae f – *слимак*, переважно слимак їстівний (*Helix pomatia* L.). Термін належить до аналогових – зоогенних і всіма мовами перекладається саме так, як називається цей молюск з екзоскелетом, аж надто схожим на відповідне анатомічне утворення, що в ньому розташований рецептор органу слуху російською – *улитка*, польською – *ślimak*, німецькою *die Schnecke*, французькою – *limaçon*, [6], чеською – *šnek* (виразний вплив німецької мови). Чомусь лише в українську термінологію радянських часів впроваджено термін «завитка», вочевидь тому, що він за звучанням ближчий до російського «улитка» Але ж завитка чи завиток – це лише один з обертів слимака внутрішнього вуха навколо кісткового веретена (*modiolus*). Зрештою, значно краще звучить «закрутка» від «крутити», «закручувати», а не від «вити», «завивати». Звернімося до Бориса Грінченка [5, т. IV, с.150]: Слимак,-ка, м. 1) Улитка 2) Монастырский служка 3) Писанка с изображением улитки. У словнику української мови [20] зазначається: «Слимак, -а,ч. Безхребетна тварина роду черевоногих молюсків». І наводяться приклади з сільськогосподарської літератури, фізіологічного журналу, з творів М. Коцюбинського та І. Франка. Як синонім вказується «равлик». У Б. Грінченка є і первинний щодо зменшувальної форми, нині вже цілком забутий «равл». Далі в СУМ читаємо: «Слимак,-чка, ч – зменш. від «слимак». В «Українській енциклопедії», відомій під назвою Коломийської [17], вказується: «Слимаки, равлики, черевоногі м'якуни зі скрученою шкаралупкою».

Є в третьому томі СУМ і гасло «завитка», як позначення частини внутрішнього вуха, але з посиланням на єдине «джерело» – шкільний підручник анатомії та фізіології 1957 р. У Б. Грінченка [5, т. II, с.17] «завитка» має два значення: 1) Завертка.1. Чуб і 2.

Завитка = Покритка. В «Українсько-російському словнику» В. Кисільова [4, с.129] «улитка» перекладається як «слимак». У Е. Лукасевича [12 с.14] «cochlea» – «слимак». А це словники, так би мовити, «передрукувальної епохи». Отже – «слимак» і «основна закрутка слимака». А може й «равлик», як це пропонують харківські медики [3].

Коли обговорюємо зоологічні аналогові терміни, не можемо обійти увагою «раковини» (передусім - вушні). У Б. Грінченка не наводиться ні раковина, ні мушля. У згаданому вище російсько-українському медичному словнику [4] «раковина» («concha») перекладається як «скойка». «Concha auricularis» – «вушна скойка». Вживався теж термін «вушниця», що в наш час вважається невдалим варіантом. Власне у Михайла Коцюбинського знаходимо яскраву аналогію: *«Очі в нього горіли безсилим блиском, а вуха світились, немов рожеві мушлі»* [10]. У Ліни Костенко [9] читаємо: *«...шепотіла у мушлю вуха: / -Шу-шу-шу, / ша-ша-ша...»*. А в «Українській загальній енциклопедії» [17] згадується «великий морський слимак «морське вухо» з великою гарною шкаралупою» (тобто мушлею - прим. авт.). Є ще один аргумент проти «раковини» - ятрогенічна небезпечність терміну. Як показує понад сімдесятирічна медична практика, народний вислів «раковина», здебільшого з наголосом на другому «а», це в народному мовленні рак чи радше ракова хвороба, множинні метастази. Пор.: *«Напала на нього раковина - розкидало рака по всьому тілу...»* (3 розмов пацієнтів).

Отже, вважаємо доцільнішим термін «мушля» (вушна), що ж до назви «раковина», то її можна наводити як синонім.

Маємо певні застереження і щодо анатомічного терміну «висок» і, відповідно, «вискова кістка». У НТСУМ т. I [21] читаємо: *висок 1, -ска, ч. Те саме, що скроня; наводяться приклади з І. Франка та П. Мирного; висок 2, -ска, ч техн. Прилад, який складається з шнурка та підвішеного до нього тягарця і використовується для вимірювання вертикальності положення.*

А в 4 томі того ж таки НТСУМ: *скроня, -і, ж / 1. Бокова (слід було б «бічна» - прим. автора) частина черепа від вуха до лоба. 2. Волосся, що росте на цих частинах черепа.* Наводяться приклади з М. Коцюбинського, Г. Тютюнника, О. Гончара та ін. Російською «висок» перекладається як «отвес». То ж чи не краще говорити і писати «скронева кістка», «скронева ділянка», а «висок», «висковий» тимчасово залишити як синоніми.

Деякі, здавалося б, твердо закорінені терміни вимагають певної корекції. Передусім, як уже говорилося, ті з них, що побудовані на предметних аналогіях (аналогове термінотворення).

Зокрема це стосується порівнянь з ситом, решетом. «Ситоподібна плитка» – *lamina cribrosa*. Тут, звичайно, аналогія обґрунтована. Але ж прикметник *ethmoideum* (ἠθμοειδής) походить від старогрецького іменника ἠθμος (решето, сито). Він, як і українські прикметники «решітчаста» (кістка), «решітчастий» (лабіринт) викликають у необізнаної особи уявлення пласкої двовимірної конструкції з перехресних елементів (волосіння, дротиків, штабок). Припустімо, що «решітчаста» - невдала калька з російської «решетчатая». У такому разі «решетка» по-українськи – «ґрати», отже слід було б писати й говорити «ґратчаста кістка». І знову виникає уявлення двовимірної структури. То може нам, українцям, слід віднайти і впровадити оригінальне порівняння з живою природою, біоархітектонікою. І тут у декого з анатомів та оперуючих оториноларингологів спалахне думка: «Та ж ця делікатна об'ємна структура, що складається з тонкостінних комірочок, порожнинок, дуже нагадує бджолиний стільник (щільник), англійською – *honeycomb*, латинською – *favus*, німецькою – *die Wabe*».

Отже, доцільно впровадити термін «стільникова кістка», «стільникові комірочки». На науковій конференції «Актуальні проблеми української медичної термінології» (1993) цю пропозицію схвально прийняв завідувач кафедри латинської мови й основ медичної термінології Київського державного медичного Університету (нині – Національного медичного університету імені О. О. Богомольця) професор Ю. Шанін, а також співробітники кафедри анатомії цього університету, з якими проф. Ю. Шанін [19] обговорив мою пропозицію.

«Завдяки нашій зустрічі, - писав Юрій Вадимович, - я вперше в житті уважно роздивився оту саму ґратчасту чи решітчасту кістку. І впевнився, що Ви таки маєте рацію: комірочки, чарунки, стільники (щільники), але ніяк не ґрати, не решітка. Отже, Ваша пропозиція назвати кістку «стільник» абсолютно вмотивована візуально і структурально». Лист професора дав нам підставу впровадити термін «стільниковий лабіринт» до книг «Пропедевтика оториноларингології» [8] як синонім, а також використовувати його в лекціях та в повсякденному медичному мовленні. В анатомічному словнику М. А. Нетлюха [16] ми вже фіксуємо як цей, так і інші запропоновані терміни.

До речі, про комірочки. Де слід вживати термін «клітина», а де «комірочка»? Слово «клітина» у Б. Грінченка [4, т. II, с. 276] не наводиться. Зате є «комора», «комірочка» і «комірочка». «Клітка» наводиться з перекладом «клетка» (для птаха). По-німецьки є лише один термін «*die Zelle*», що означає в російському перекладі і «кле-

тку», і «ячейку» [22]. Зробімо зворотний переклад з «ячейки». У словнику знайдемо: біол. комірка [1]. Польською «komórka» - зменшувальне від «komora» - приміщення, слово споріднене з латинським «camera»[11]. Латинською cella, ає f- комора, кімната, тюрма [6].

Російською мовою «клетъ» - те саме, що «komora» польською й «комора» українською. У Т. Шевченка [18, с. 1257] читаємо: «У нас у косяній коморі / Горить розумний той маяк...» / («Дурні та горді ми люди», Кос-Арал.-1849) або ж «Три года сумно протекли. / Багато дечого взяли / З моєї темної комори...» («Лічу в неволі дні і ночі», Оренбург-Петербурґ.- 1850-1858) [18, с.1562] .

Отже, і у нас (за Б. Грінченком) велике приміщення чи порожнина – «комора», а маленьке приміщення чи порожнинка – «комірка» [5, т. 2, с. 276]. В усякому разі, щодо дрібних порожнистих утворень (в скроневій чи решітчастій - стільниковій кістці) слід вживати термін «комірка».

Неодноразово доводиться чути і читати в медіа «грудна клітина». Але «клітина» - це щось маленьке. Латинською «cellula, ає f» – комірка, мале приміщення для сторожа, келія, житло бідняка, голуб'ятня [6]. У медичній термінології цей термін вживається щодо структурно-функціональної одиниці всіх живих організмів, будь-якого з протоплазматичних утворень, що утворюють живу тканину [15]. А грудна клітка, тобто «частина тіла між шиєю і діафрагмою» [15] – таки «клітка». Хоча цей український термін не зовсім відповідає латинському «thorax, acis m». У словнику латинської мови [6] це – нагрудний панцир з металу або шкіри. Зрештою, термін походить з грецької мови і пишеться «θώραξ». Якщо оглянути експоновані в музеї зброї грудні панцирі, особливо «анатомічні», тобто з ребрами жорсткості, аналогія аж надто наглядна (рис. 8). Англійською грудна клітка «chest», що, знову ж таки, не відповідає латинському «панцир». В будь-якому сучасному англо-українському словнику «chest» – скриня, шухляда. Отже, «грудна скриня». Хоча на означення кісткового риштування грудної клітки вживається ще термін «rip cage» (клітка з ребер) або «bony thorax» [23], а французькою - «cage thoracique» [2]. У німецьких медиків грудна клітка асоціюється з кошиком, тому термін звучить «der Brustkorb» (грудний кошик) [24, с. 25]. Поляки солідарні з нами, українцями, принаймні грудна клітка у них таки «клітка» - «klatka piersiowa» [11]. Це ще раз підтверджує право кожного народу уточнювати анатомічні терміни згідно з властивими цьому народові уявленнями, асоціаціями.

Література

1. **Ганич Д.**, Олійник І. Російсько-український словник. Київ: Вид-во УРЕ, 1978. 174 с.
2. **Ганшина К. А.** Французько-російський словник. Київ: Медицина, 1971. С. 173.
3. **Гарюк Г. І.**, Почуєва Т. В. Комп'ютерна томографія в діагностиці запальних захворювань середнього вуха і отогенних внутрішньочерепних ускладнень. Харків: «Прапор», 2004. 67 с.
4. **Кисільов В. Ф.** Медичний російсько-український словник / за ред. О. І. Волянського, М. М. Заєвлошина, М. М. Семеніва / Одеса: Держмедвидав України, 1928. 123 с.
5. **Грінченко Б.** Словарь української мови. т. II. У IV томах. Київ: Киевская старина, 1909. 1123 с.
6. **Кіцера О.** Лексикон оториноларинголога. Львів: Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 2013. 87 с.
7. **Кіцера О.О.** /ред./ Пропедевтика оториноларингології. Львів: Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 2019. 193 с.
8. **Костенко Л.** Згадує сповідальню в старовинному костюлі. Уривок з поеми «Зоряний інтеграл». Електронний ресурс. URL: <https://www.facebook.com/groups/linakostenko>.
9. **Коцюбинський М.** Повна збірка творів. Київ: ДВУ. II том, 1955. 141 с.
10. **Левінська С. Й.**, Старак Т. В. Польсько-український словник. Львів: Світ, 1998. 67 с.
11. **Лукаевич Е.** Анатомічний словник (матеріали). Львів: Наукове товариство ім. Шевченка, 1926. С.14.
12. **Мельник П. О.**, Пішак В. П., Синиця В. Г. Українсько-латинська термінологія в оториноларингології. Чернівці: Медакадемія, 2009. 43 с.
13. **Мельничук О. С.** Словник іншомовних слів. Київ: УРЕ АН УРСР, 1974. 123 с.
14. **Медичний ілюстрований словник** Дорланда. Львів: Nautilus, 2007. Том 1. С. 834, 836.
15. **Нетлюх М. А.** Українсько-латинський анатомічний словник (Анатомічна номенклатура). Львів: Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 1995. 198 с.
16. **Раковський І.** Українська загальна енциклопедія в трьох томах. Станіславів-Коломия: Рідна Школа. Том III. 122 с.
17. **Шевченко Т.** Кобзар Тараса Шевченка у чотирьох книгах /вид. Олександр Завадка. Львів: Наутілус, 2019. Кн. 4.

С. 1257, 1562.

18. Шанін Ю. В. Лист до О. О. Кіцери. Машинопис за особистим підписом. 14.06.1993 (з особистого архіву автора).

19. Яременко В., Сліпушко О. /укладачі/ Новий тлумачний словник української мови. Київ: Аконіт, 1999. Том 1. С.р. «Висок».

20. Яременко В., Сліпушко О. /укладачі/ Новий тлумачний словник української мови. Київ: Аконіт, 1999. Том 4. С.р. «Скроня».

21. Arnaudow G., Terminologia medica polyglotta. «Medicina i fizkultura». 1964 S. 14.

22. Jędraszko S. Słownik lekarski angielsko-polski i polsko-angielski [English-Polish and Polish-English vocabulary of medicine]. wyd.III. PZWL. Warszawa. 1969.

23. Trachtenherz N., 1968. Słownik lekarski niemiecko-polski [German-Polish medical dictionary]. PZWL. Warszawa.

24. Tutsch D., s.a. Lexikon der Medicin [Lexikon of Medicin] 2 Auflage. Urban & Schwarzenberg. München-Wien-Baltimore [In German].

УДК 616.31:001.4

УЗГОДЖЕНІ ТА ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ СТОМАТОЛОГІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Андрій Кордіяк,

*доктор медичних наук, професор; професор кафедри
ортопедичної стоматології Львівського національного
медичного університету імені Данила Галицького
(м. Львів, Україна)*

Олена Кордіяк,

*кандидатка медичних наук, асистентка кафедри
терапевтичної стоматології, пародонтології та стоматології
факультету післядипломної освіти Львівського національного
медичного університету імені Данила Галицького
(м. Львів, Україна)*

Питанням медичної стоматологічної термінології присвячено чимало фахових публікацій. Для впорядкування вже сформованої медичної стоматологічної лексики важливим є не лише лінгвістичний аналіз відповідності термінів мовним нормам, а й узгодженість перекладу термінів та слововживання.

Розвиток практичної медичної стоматологічної лексикографії в Україні залежить від подальшого налагодження співпраці мовознавців та клініцистів.

Ключові слова: *медична стоматологічна термінологія, терміни з терапевтичної стоматології, терміни з ортопедичної стоматології.*

Many qualified publications are devoted to the issues of medical stomatological terminology . Not only linguistic analysis of the compliance of terms to the verbal norms, but also consistency of translation of terms and word usage are important for the already shaped medical stomatological lexicon arrangement. The development of practical medical stomatological lexicography in Ukraine depends on the further establishment of cooperation between linguists and clinicians.

Keywords: *medical stomatological terminology, terms of therapeutic dentistry, terms of prosthetic dentistry.*

Актуальність дослідження підтверджується цілком слушною думкою про те, що володіння науковим стилем мовлення і письма, мовними засобами наукового, зокрема – вузькоспеціалізованого тексту, необхідні кожному лікареві [7]. Привертають увагу дисертаційні праці, присвячені вивченню специфіки медичних термінів, а також типології стоматологічної термінології в українській і англійській мовах [1, 4]. Назагал, питанням розвитку та функціонування медичної стоматологічної термінології присвячено багато фахових публікацій з проблем мовознавства. Так, складено дериваційну характеристику медичних термінів [2], проведено аналіз української та англійської стоматологічної термінолексики з розглядом проблемних аспектів перекладу стоматологічних термінів [3].

Варто зазначити, що останнім часом відбулося значне розширення межі семантичного поля терміну «екологія»: з природознавства його перенесли у соціологію, виникла група «загальних екологій»; ввели поняття «інтелектуальної екології», «екологічної культури», «політичної екології», «екологічної філософії». Окрім того, вироблено модель екологічного опису мови, екології мовної комунікації, а статус нормативності української мови на всіх її рівнях, зокрема – у фахових текстах, набув важливого значення серед проблем сучасної мовної політики [8].

Мета дослідження – проаналізувати особливості сучасної української медичної стоматологічної лексики та визначити терміни, які адекватно відображають суть явища чи предмета, схвалені більшістю фахівців у галузі стоматології і є найбільш

прийнятними для використання.

Матеріали дослідження: наукові та науково-популярні статті в галузі стоматології, описи клінічних випадків, клінічні настанови та протоколи, словники та довідники медичної термінології, національні класифікатори хвороб та інтервенцій.

Результати дослідження та їх обговорення. Дослідники стверджують, що у сучасній науці є схильність до розширення загальних понять – галузі постійно розвиваються, інтегруються, виокремлюються в самостійні дисципліни. Так і поняття «екології» було розширене, увійшло до лінгвістичної сфери вивчення, відтак виникла міждисциплінарна наука – лінгвоекотологія, або екологія мови [5]. Саме поняття «лінгвоекотологія» вперше застосував у 1970 році американський лінгвіст і письменник норвезького походження Ейнар Хауген (Einar Ingvald Haugen, 1906 – 1994) для позначення аналогії між екосистемами та системами мов у своїй книзі «Екологія мови» (The Ecology of Language). Ейнар Хауген був одним з перших американських фахівців зі соціолінгвістики, який і започаткував розвиток нової лінгвістичної галузі – еколінгвістики [12].

Як відомо, функціональне призначення будь-якого терміна – це стисло, точно й однозначно виражати наукове поняття. Сукупність найбільш стійких, традиційних реалізацій елементів мовної структури, відібраних і закріплених суспільною мовною практикою, придатних для комунікативних цілей та мовних засобів – це мовна норма [8]. Лінгвістичний аналіз термінів щодо дотримання відповідних мовних норм зумовлений практичними потребами в щоденному фаховому спілкуванні, спеціальній освіті, документації, друкованій продукції. Сміслові значення терміна в медицині лише тоді стає загальним надбанням, коли воно не передбачає різних тлумачень, є простим та однозначним. Тому на сьогодні досить гостро постає питання про упорядкування вже сформованої медичної термінології, зокрема стоматологічної [3]. Базовою термінологічною структурою для стоматології виступає терміносистема назв анатомічних утворів щелепно-лицевої ділянки. Відповідно до норм перекладу терміносполучень українською мовою, узгодженими є правильні форми окремих назв зубних поверхонь: **бічна** поверхня зуба, **жувальна** поверхня зуба, **різальний** (а не «*ріжучий*») край зуба [7]. Натомість суперечливим є позначення суміжних анатомічних ділянок (структур). Так, наприклад, мовознавці стверджують що згідно з нормами українського словотворення слід уживати «*переддвер'я*» рота, хоча фахівці-медики цілком обґрунтовано використовують поширений в анатомії

термін «**присінок** рота» (vestibule, vestibulum) [11]. Часто в медичній комунікації зустрічається термін «альвеолярний *паросток*», а має бути «**відросток** альвеолярний чи комірковий». Підкреслимо, що слід вживати термін «міжальвеолярні **перегородки**», а не «*перетинки*».

Темою загального обговорення лінгвістів-науковців є проблеми вживання, унормування та еквівалентного **перекладу термінів** [9]. Так, автори відзначають низку проблемних питань і труднощів перекладу та слововживання, що пов'язані з двомовністю локальних мовних середовищ [6,7], які, вочевидь, орієнтовані на звичні для себе (рос.)-український медичний словник О. Мусія зі співавт. (1992), (рос.)-український словник медичної термінології О. К. Усатенка (1996), а також (рос.) - український словник наукової термінології: біологія. хімія. медицина (1996) і новітній (рос.)-український словник (2006). У термінологічній системі терапевтичної стоматології на особливу увагу заслугоує вживання термінів «**пародонт**» (тканини, що оточують корінь зуба) і «**періодонт**» (зв'язки, які утримують зуб). Легко помітити, що префікс **пара** - (від дав.-гр. *παρά*), **para**- «поряд, близько, біля, навколо, разом», а також «подібний, приналежний до, поза, окремо від» і частина складних слів **пери-, пері -**, **peri-** (з гр. *περί*) – «біля, навколо або на певній відстані, через, понад, зовні» мають близькі, але не тотожні значення. Підтвердженням близькості змісту або навіть взаємозамінності у фаховому використанні є тлумачення цих термінів у словнику Дорланда: **періодонт** (periodontium) – пародонт: 1) тканини, що охоплюють і підтримують зуб (періодонтальна зв'язка, ясна, цемент кореня зуба, а також альвеолярна і щелепна кістка), 2) періодонтальна зв'язка; **пародонт** (paradentium) – періодонт, визн. 2) [11]. Приватні стоматологічні клініки в різних містах України активно використовують словосполучення: періо пацієнт, періо лікування, регіо гігієна, періо карта (пародонтальна карта). Водночас, незамінним у спілкуванні стоматологів є термін **періапикальний** (periapical) – навколоверхівковий (стосовно верхівки кореня зуба) - усе ж не «*параапикальний*».

Однією з найскладніших у теоретичній сфері та практичній стоматології є термінологічна система з **ортопедичної стоматології** [6]. Утворення великої кількості нових термінів, що не увійшли, скажімо, до базованого на традиційній (рос.) лексикографії (рос.)-українського медичного словника з іншомовними назвами С. Нечая (2003), спонукають лінгвістів до опанування сучасної медичної стоматологічної термінології [10]. Отож, правильно –

«**опорні** зуби», а не «**опірні**», **відбиток** або **зліпок**, відповідно – **відбиткова**, а не «**відтискна**» чи «**зліпочна**» ложка; протез **мосто-подібний**, а не «**мостовидний**»; **ливник** замість «**литник**»; **лиття**, а не «**литво**»; **корозійностійка**, **нержавна** (неіржавна, нержавійна) замість «**нержавіюча**», тому що це відповідає словотворчим нормам української мови. Серед дискусійних питань англо-українського перекладу текстів стоматологічної тематики – українізація іншомовних термінів (нових запозичень). Приклади: **імплантат** (від ім. і лат. plantatio – садіння, пересадка), по суті – замінна опора протеза – як предмет чи матеріал, а не «**імплант**» чи «**імплантант**»; **імплантація** (implantation), по суті – вживлення; **абатмент** (abutment), по суті – упор, пристрій для утримання і стабілізації зубного протеза; **атачмен** (attachment), по суті – кріплення або з'єднання двох елементів; **брекет** (bracket), по суті – скоба, ортодонтичне кріплення; **вінір** (veneer), по суті – личкування. У будь-якому випадку, повністю поділяємо думку авторитетних мовознавців [1, 3, 11] про те, що переклад стоматологічних термінів вимагає від перекладача достатнього рівня освіченості у відповідній галузі знань та чіткого дотримання норм української мови.

Висновок. Терміни, найбільш прийнятні для використання у кожній зі стоматологічних дисциплін, увійшли до сучасної української термінологічної лексики. Розвиток практичної медичної стоматологічної лексикографії залежить від подальшого налагодження співпраці мовознавців та клініцистів.

Література

1. **Германович Г. О.** Медичні терміни зі соматичними компонентами в сучасній українській мові. Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 2021. 319 с.
2. **Дев'ятко Ю. С.** Дерираційна характеристика медичних термінів (на матеріалі стоматологічних текстів). *Вісник ОНУ. Сер.: Філологія*. 2019. Т. 24, вип. 1(19). С. 21–28.
3. **Дев'ятко Ю. С.** Стоматологічна термінолексика: впорядкування та проблеми англо-українського перекладу. *Слов'янський збірник*, 2014. Вип. 18. С. 328–336.
4. **Дев'ятко Ю. С.** Типологія стоматологічної термінології в українській і англійській мовах та її лексикографічне відтворення. Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2021. 319 с.
5. **Куля О.** Теоретичні засади лінгвоекнології як напрямку сучасних лінгвістичних досліджень. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД*: матеріали XX Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.

(м. Переяслав-Хмельницький, 27–28 лютого 2014 р.). Переяслав-Хмельницький, 2014. С. 247–249.

6. Лещенко Т. О., Шарбенко Т. В. Унормованість термінів з ортопедичної стоматології. *Український стоматологічний альманах*. 2012. № 2. С. 93–98.

7. Лещенко Т. О., Шарбенко Т. В., Павленкова О. С. Унормованість термінів терапевтичної стоматології. *Український стоматологічний альманах*, 2014. № 1. С. 100–107.

8. Островська Л. С. Лінгвоекотологія атрибутивних конструкцій у текстах туристичної тематики. *Вісник ДІТБ. Серія: Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому*, 2008. №12. С. 256–259.

9. Павельєва А., Головня Ю. Особливості перекладу сайтів стоматологічної тематики. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 33, том 1. С. 240–244. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/33.215733>.

10. Словник медичних термінів: для зубних техніків / О. М. Гороховська та ін. Львів: Новий Світ, 2000, 2020. 158 с.

11. Українсько-англійський ілюстрований медичний словник Дорланда (30-те видання): у 2 т. / за ред. П. Джуль. Львів: Наутілус, 2007. 2272 с.

12. Eliasson S., Jahr E. H. Language and its ecology. Essays in memory of Einar Haugen. (Trends in Linguistics. Studies and Monographs, 100.) Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 1997. 492 p.

УДК 811.161. 2'06'373

МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛЕКСИКА ОЧИМА ЛІНГВІСТА

Ірина Кочан,

докторка філологічних наук, професорка,
завідувачка кафедри українського прикладного мовознавства
Львівського національного університету імені Івана Франка
(м. Львів, Україна)

Розглянуто медичні терміни-композиції, утворені на основі греко-латинських компонентів, які позначають медичні поняття різних тематичних груп, що охоплюють назви наукових напрямів медичної науки, назви хвороб, процесів їхнього перебігу, методів обстеження, хірургічних операцій, назви фахівців, приладів для обстеження, фармакологічних

засобів, складників чогось. Подано пропозиції українських та зарубіжних учених щодо заміни таких лексем національними українськими відповідниками. Висловлено думку щодо доцільності та нормативності такої заміни.

Ключові слова: медична термінологіка, терміни-композиції, міжнародні компоненти, українські відповідники, мовна норма, фахова комунікація.

Medical composite terms formed on the basis of Greek-Latin components, which denote medical concepts of various thematic groups, covering the names of scientific areas of medical science, the names of diseases, the processes of their course, examination methods, surgical operations, the names of specialists, examination devices, pharmacological agents, components of something. Proposals of Ukrainian and foreign scientists regarding the replacement of such lexemes with national Ukrainian counterparts have been submitted. An opinion is expressed regarding the expediency and legality of such a replacement.

Key words: medical terminology, composite terms, international components, Ukrainian equivalents, language norm, professional communication.

Постановка проблеми. Кожна галузь знань має свою мову і специфічне мовлення, яким послуговуються і яке розуміють лише фахівці. Спілкування медиків буде суттєво відрізнятися, скажімо, від спілкування людей мистецтва – акторів, художників, музикантів чи від працівників легкої промисловості, машинобудування тощо, бо там буде свій фаховий словник, зрозумілий і доступний лише працівникам відповідної галузі. Мова медичного фаху (чи власне фахів!) вже майже сформувалася, однак і сьогодні ще виникають певні проблеми, пов'язані або з перенасиченням її іншомовними словами, або, навпаки, деякими штучно створеними покручами. З огляду на ці особливості в межах спеціальної лексики діють деякі специфічні норми, що відрізняються від загальнолітературних і звужують сферу їхньої дії.

Метою нормалізації мови є приведення її у відповідність з тими мовленнєвими або лексичними варіантами та моделями, які найкращим чином сприяють здійсненню її комунікативної функції. Нормалізація спеціальної лексики здійснюється в основному на базі загальнолітературних мов. Але спеціальними дослідженнями виявлено, що ця лексика має деякі специфічні особливості, які відмежовують її від лексики загальноповсякденної.

Для медиків характерне наповнення їхнього професійного мовлення суто фаховими термінами, в основі яких вже закла-

дені класичні іншомовні греко-латинські корені, пов'язані зі соматикою чи назвами хвороб, ліків, способів лікування. Це такі компоненти як: *артро-*, *блефаро-*, *бронхо-*, *гаст(ер, ро)-*, *гемо-(гемато)*, *гісто-*, *кардіо-*, *гепато-*, *нейро-*, *невро-*, *некро-*, *онко-*, *остео-*, *офтальмо-*, *психо-*, *уро-* тощо. Їх є понад 200. Однак у медичній галузі маємо близько 80. Перелічені компоненти мають різну продуктивність у сучасній мові. Усі вони здебільшого грецького походження і позначають: *суглоб*, *повіку*, *шлунок*, *кров*, *тканину тіла*, *серце*, *печінку*, *жилу*, *нерв*, *мертвий*, *пухлину*, *кістку*, *око (очний)*, *пов'язаний із психікою*, *сечу (сечовину)*. Є й такі компоненти, які не пов'язані з переліченими поняттями, але входять в активний словник медиків: *авто-*, *гідро-*, *екзо-*, *електро-*, *енто-*, *магніто-*, *радіо-* та ін. (*автоінтоксикація*, *гідромасаж*, *екзотоксин*, *електрокардіограма*, *ендоскопія*, *магнітотерапія*, *радіонукліди*). Звичайно, що в одній статті ми не можемо перелічити усі компоненти, які, сполучаючись з іншими коренями чи основами, утворюють нові слова-терміни, що позначають:

1) наукові галузі: *гастрологія*, *гематологія*, *гемодинаміка*, *кардіологія*, *нейроанатомія*, *нейробіоніка*, *нефрологія*, *онкогенетика*, *онкологія*, *остеологія*, *психопатологія*, *психосоматика*, *психофармакологія*, *психофізіологія*, *радіологія*, *офтальмологія*, *офтальмохірургія*, *офтальмоонкологія*, *урологія* (як бачимо, у кінці слова домінують компоненти **-логія**, **-іка** (тика));

2) хвороби, захворювання: *гастрит*, *геморагія*, *гідроневроз*, *гідроторакс*, *нейродерміт*, *нейролімфоматоз*, *нейрофіброматоз*, *нейрологія*, *нейрохірургія*, *некронефроз*, *некроспермія*, *нефрит*, *нефроз*, *нефролітіаз*, *нефропатія*, *нефросклероз*, *нефробластома*, *олігоартрит*, *олігодендрогліома*, *олігодентія*, *олігоманія*, *олігогіпоменерея*, *олігоепілепсія*, *олігокінезія*, *олігоманія*, *олігофренія*, *олігошизофренія*, *остеодистрофія*, *остеома*, *остеомієліт*, *остеомієлосклероз*, *остеопетроз*, *остеосаркома*, *остеосклероз*, *циклотимія*, *циклофренія*, *офтальмогельмінтоз*, *офтальмоміаз*, *офтальмомікоз*, *офтальмомікрія* (суфікси **-іт**, **-оз** вказують на запальний процес; **-ома** – на наявність пухлини; **-патія** – хворобливий стан);

3) методи обстеження (діагностичні дослідження): *гастрографія*, *гастроскопія*, *гемодіаліз*, *нефротомографія*, *онкографія*, *психоаналіз*, *психоанамнез*, *психодіагностика*, *рентгенографія*, *рентгенодіагностика*, *рентгенодефектоскопія*, *рентгеноскопія*, *рентготерапія*, *рентгенофлуорографія*, *офтальмодинамометрія*,

*офтальмоплетизмографія, офтальмосфізмографія,
офтальмореографія, офтальмоскопія,
офтальмостереофотограмметрія.* У кінці слів домінують компоненти **-графія, -метрія, -скопія**, пов'язані з проведенням обстежень, досліджень;

4) хірургічні операції: *гастротомія, нефректотомія, нефротомія, остеоклазія, остеотомія, остеопластика, остеоклазія, циклодіаліз, циклодіатермія* (компонент **-томія** позначає розріз, розтин, операцію);

5) осіб за медичним фахом: *гастроентеролог, гематолог, нейрофізіолог, нейрохірург, психопатолог, психоневролог, психотерапевт, офтальмолог* (компонент **-лог** вказує на фахівця, того, хто має стосунок до науки);

6) складники чогось: *гемоглобін, гемопротеїди, нейрон, нейрофібрили, нефрон, нефротом, нефроцит, онкоген, онкоцит, остеобласти, остеоцити*;

7) прилади для дослідження: *онкограф, офтальмодинамометр, офтальмоейконометр, офтальмокоагулятор, офтальмоманометр, офтальмометр, офтальмоскоп, офтальмотонограф, офтальмохроноскоп* (кінцеві компоненти **-граф, -метр, -скоп, -тор** позначають прилади);

8) лікувальні препарати (фармакологічні засоби): *гематоген, нейролептик, нітрофунгін*;

9) назви патологій: *некрофілія, нефробластома, нефрома, нефромегамія, нефроптоз, остеопатологія, остеопенія, остеопойкілія, остеопойкільоз, остеомаліяція* (компонент **-філія** позначає любов, потяг; **-ома** - вказує на наявність пухлини; **-птоз** - на опущення, падіння, **-логія** - вказівка на наукову галузь, **-пенія** - бідність, зменшення) [4, с. XII- XIX].

До багатьох таких запозичених класичних термінів деякі учені пропонують українські національні відповідники. Так, американський дослідник українського походження Павло Штепа до розглядуваних слів запропонував автохтонні, напр.: *бластема* - пагін, паросток, *бластома* - пухлина, *бластоміцети* - дріжджі [5, с. 22], *гастро- (гастер)* - шлунко, *гастралгія* - шлункобіль, *гастрит* - шлункозапал, *гастроскопія* - шлункоогляд, *гастротомія* - шлункорозтин [5, с. 58], *гематомезія* - кривавоблювачка, *гематологія* - кровознавство, *гематома* - пухлина (кров'яна), *гематопсія* - кровотеча, *гематоскопія* - кроводослід, *гематофобія* - кровожох, *гематурія* - кров у сечі, *гемопаразит* - кровогалапас, *гемодинамометр* - кровотискомірка, *гемодинаміка* - кровобіг, *гемоліза* - занепад червонокрівців, *гемоптиза* -

кровохаркання, *геморагія* – кровотеча, *гемостаза* – кровогам, *гемостатичний* – кровогамний, *гемофілія* – кровотечонахил [5, с. 58-59], *гідронефроз* – нирко-водянка, *гідропсія* – водянка, *гідротерапія* – водолікування [5, с. 60], *метеоризм* – кишкогази [5, с. 184], *невралгічний* – нервовий, нервозний, вразливий, вражливий; *неврастенік* – слабонервний, *неврастенія* – див. *невроза*, *неврит* – нервозапал, *невроза* – нервоворозлад, *неврологія* – нервознавство, *невропатія* – знервовість, *невротомія* – нерворозтин [5, с. 206], *нефралгія* – ниркобіль, *нефрит* – ниркозапал, *нефроза* – ниркозвирід, *нефрологія* – ниркознавство, *ніркотомія* – ниркорозтин, *онкологія* – пухлинознавство, *олігемія* – недокрів'я (малокрів'я), *олігофренний* – ідіот, кретин, дурак, *олігополія* – маложовччя, *онкотомія* – пухлинорозтин, *офтальмія* – окозапал, *офтальмографія* – очепис, *офтальмокарцинома* – окопістряк, *офтальмологія* – очезнавство, *офтальмоптоза* – витрішкуватість [5, с. 239], *термометр* – тепломірка, *термопатогенія* – гарячкознавство [5, с. 365].

Варіантне транскрибування деяких терміноелементів спричинило паралельне функціонування термінів типу *невропатія*, *нейроцитома*, *невринома* (від гр. *neurion* – жила, сухожилок, волокно; нерв).

Не останню роль у визначенні значень цих термінолексем відіграють і кінцеві компоненти: *-ген*, *-генез*, *-граф*, *-графія*, *-лог*, *-логія*, *-метр*, *-метрія*, *-скоп*, *-скопія*, *-ома*, *-томія*, *-філія* та ін., у відповідних словниках їх виділено в окремі заголовні слова, кожне з яких має своє конкретне значення. Зокрема: *генез* – стосується виникнення; *-генезіс* – походження, виникнення, утворення, розвиток хвороби; *-грама* – запис, реєстрація, *-граф(ія)* – запис результатів дослідження, реєстрація сигналів; *-іатр* – лікар, *-іатр(ія)* – наука про лікування хвороб; *-лог(ія)* – наука, вчення; *-стом(ія)* – створення штучного отвору; *-том(ія)* – розріз, розтин, операція; *-офтальм(ія)* – стосовний до ока; *-пат(ія)* – вказівка на хворобливий стан; *-філія* – схильність, захоплення; *-фоб(ія)* – страх, боязнь; *-ур(ія)* – стосовний до сечі, її утворення [див.4].

Важливою передумовою вдосконалення термінології є опрацьовані на сьогодні її лінгвістичні основи. Медичні словники залишаються головним джерелом систематизації та унормування медичної термінології. Широке визнання фахівців-медиків і лінгвістів отримав двотомний «Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник» за редакцією М. П. Павловського (Львів, 1995), який охопив 33 тис. термінів.

На його основі у 2012 перевидано 4-томний медичний енциклопедичний словник, що охопив вже 52 тис. термінів. Власне у передмові до нього показано домінування іншомовних і запозичених медичних термінів у словниках різних років видання.

У деяких сучасних медичних словниках подані національні відповідники до іншомовних, напр.: Мусій О., Нечаїв С., Соколик О., Гаврилюк С. «Російсько-український медичний словник», Київ, 1991; С. Нечай «Словник чужослів мови медика», Київ, 2000; С. Нечай «Російсько-український медичний словник з іншомовними назвами» (Київ, «Третє тисячоліття», 2000). Він налічує 15000 слів і містить основну медичну іншомовну термінологію з вказівкою на мову-джерело.

У 2002 році світ побачив «Латинсько-український медичний словник» С. Нечая (Нечаєва), у якому автор пропонує українські відповідники до міжнародних слів. Напр.: *гастро* – *шлунок, черев, шлуноко, шлуноково* [3, с. 186]; *гастроентерит* – *шлунококишковиця, шлунококишковозапал*; *гастроентероколіт* – *запалення шлунку та ободової кишки*; *гастроентерологія* – *шлунококишківництво, шлунококишківство*; *гемангіома* – *кровосудинник, кровосудиноопух, кровосудинопухлина* [3, с. 193]; *гематроз* – *кровосуглоб'я, кровосуглобість*; *гематоген* – *кровотвірник, кровотворець*; *гематологія* – *кровництво, кровознавство*; *гематолог* – *кровник, кровознавець*; *кровниця, кровознавиця* [3, с. 193]; *ендоскопія* – *внутрішньоогляд, внутрішньооглядання, внутрішньооглядування, внутрішньо-розгляд; серединооглядання* [3, с. 165]; *кардит* – *сердиця, серцевиця, серцеzapал, серцеzapалення* [3, с. 117]; *кардіоплегія* – *серцеудар, серцевий удар*; *кардіосклероз* – *серцестужавіння, кардіоскопія* – *серцеогляд, серцеоглядання*; *кардіотахометрія* – *серцечастотомір, серцевимірювання, серцевимірення* [3, с. 117]; *онкогенез* – 1) *розмір, об'єм, купка*; 2) *припухлість, здутість*; 3) *пухлина; пухлинорідний, пухлинотворчий, пухлинотвірний, пухлиноутворювальний, пухлинопричинний, пухлинопричинний* [3, с. 268]; *онкологія* – *пухлинництво, пухлинознавство*; *онколог* – *пухлинознавець, пухлинник, опухівниця, опухознавиця, онкологія* [3, с. 268]; *цисто* – *сечник, сечоміхур, сечовий міхур*; *цистит* – *міхурозапал, міхурозапалення*; *цистоскоп* – *прилад для огляду сечника (сечового міхура), сечникооглядник, сечникорозглядник, сечоміхуровооглядник, міхурооглядник, міхуророзглядник*; *цитологія* – *клітинівництво, клітинознавство*; *наука про клітину*; *цитоплазма* – *клітиноутвір* [3, с. 140]; *уро-* *сечо, сечовино* [3, с. 372]; *уролітіаз* – *сечокам'яна хвороба, сечокамінність*,

сечокаміння, сечокам'яневість, сечокаменів'я; *уролог* – сечівничник, сечознавець; сечівничниця, сечознавиця, сечознавчиця; *урологія* - сечівничництво, сечознавство [3, с. 372].

Із наведених прикладів випливає, що автор-упорядник словника ще раз довів, що українська мова дуже багата на лексичний склад і словотворчий потенціал. Він навіть впровадив фемінітиви на позначення жінок у певній професії. Однак фемінітиви – історичне і творче надбання нашої мови – не домінують в офіційно-діловому й науковому мовленні. Деякі запропоновані назви звучать побутово, набуваючи ознак професіоналізмів чи професійних жаргонів.

Висновок. Орієнтуючи термінотворчість на національні джерела, необхідно, разом з тим, скеровувати її у наукове русло, не нехтуючи при цьому вживанням запозичених термінів, які усталилися в українській мові та сприяють виробленню спільного лексичного фонду, повсякденній комунікації, передаванню інформації стосовно культурно-історичних контактів між різними народами [2, с. 264]. При цьому слід 1) враховувати традиції терміновживання, які в медицині склалися протягом століть; 2) використовувати наявні у рідній мові еквівалентні терміни до іншомовних, якщо вони відповідають термінологічним нормам: є короткі, точні, доброзвучні, словотвірно мобільні, чітко співвідносяться з поняттям, яке позначають.

Література

1. Кочан І. М. Мовна політика і терміни-запозичення. *Національні інтереси*: Серія: «Національна безпека української термінології». Львів: ЛНУ, 2005. С.12-18.

2 Місник Н., Симоненко А. Про «стан здоров'я» мови медицини. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології», 2002. № 453. С. 262–269.

3. Нечай С. Латинсько-український медичний словник. Київ, 2002. 384 с.

4. Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник у 2-х т. Львів, 1995. Т.1, 654 с., Т. 2, 788 с.

5. Штепа П. Словник чужослів. Торонто: Вид. Й. Гладун і сини, 1977. 452 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО ГРАМАТИЧНУ ВАРІАНТНІСТЬ У ТЕРМІНОЛОГІЇ

Євдокія Кравченко,

*кандидатка філологічних наук, доцентка; професорка кафедри журналістики Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету
(м. Київ, Україна)*

У статті проаналізовано динаміку граматичної норми термінів іменників та проблеми їхньої кодифікації. Розглянуто різновиди граматичних варіантів термінів як в діахронії, так і в синхронії, висвітлено особливості їхньої лексикографічної інтерпретації.

Ключові слова: *термін, мовна норма, граматичний варіант, динаміка норми, професіоналізм*

This article is devoted to question language norm. Language norm has double dispositon: on one hand a language is by language phenomenon, and a language norm distinctly comes forward and public phenomenon. Like so, during estimation process, choice and fixing of normative realizations necessary to take into account as in lying and external factor.

Key word: *termin, language norm, morphological variants, dynamic of norm, profesionalizm*

Оновлення наукової термінології об'єктивно відтворює багатоступеневий процес пізнання. Лишається дискусійним на сьогодні питання щодо розрізнення власне термінів і професіоналізмів [1; 3; 5]. Сучасна термінологія та ті глибокі трансформації, яких вона зазнала упродовж історичного розвитку і які досі різною мірою наявні в мовленнєвому узусі, зумовляють неослабний інтерес мовознавців до цього об'єкта дослідження, свідчать про **актуальність** вивчення термінів-іменникових форм, їхнього генезису й лексикографічної інтерпретації.

Метою статті є дослідження мовно-нормалізаційних процесів у термінології української мови через аналіз морфологічних варіантів термінів-іменників. Відповідно до поставленої мети передбачено розв'язати такі завдання: 1) узагальнити підходи щодо виокремлення різновидів морфологічних варіантів термінів-іменників; 2) з'ясувати динаміку мовної норми; 3) здійснити аналіз функціонування конкуруючих варіантів у

нормативно-стилістичному аспекті. Спільним залишається в українському та зарубіжному мовознавстві розуміння того, що варіанти є необхідним етапом побудови елементів мовної системи, які забезпечують більш раціональний спосіб вираження. Це вияв динамічного розвитку мови, еволюція її системи й норми. Мова розвивається поступово, і наявність варіантності, тобто стадії співіснування старої та нової якості, не тільки не шкідлива, але навіть корисна, бо допомагає звикнути до нової форми, робить зміну мовної норми менш відчутною. Цілком правомірними видаються пошуки мовознавців, спрямовані на послідовне розмежування граматичних варіантів. Тільки критерій функціональної тотожності, взаємозаміни, важливий у практичній роботі, нині не може вважатися ні єдиним, ні основним.

Вивчення загальнотеоретичного осмислення проблеми граматичних варіантів у працях М. Я. Плющ, В. І. Кононенко, І. Р. Вихованця, М. М. Пилинського, А. П. Загнітка, Н. М. Козирод, В. Д. Семиряк, А. І. Кучеренко, Н. М. Сологуб, В. Юносової та ін. уможливило створення найбільш цілісної й обґрунтованої та поглибленої класифікації граматичних варіантів, запропонованої А. П. Загнітком. Умовний поділ варіантів враховує еквівалентність граматичного значення, граматичну системність і регулярність взаємозамінності, однорідність порівнюваних структур, стильову приналежність, пор.: категоріально-граматичні, лексико-граматичні, семантико-граматичні, фонетико-граматичні, словотвірно-граматичні, граматики-стилістичні і граматики-стильові варіанти [3, с. 132]. Водночас зауважимо, що під нормою розуміємо – відповідність системно-структурним основам мови в цілому, відповідність реалізацій сучасним діючим тенденціям розвитку мови, адекватність мовного вираження позамовним потребам. У поняття зразка, еталону нормативності мовного засобу все частіше включають значення доречності, комунікативної доцільності, тобто мовна норма дає насамперед рекомендації щодо відбору з мови найбільш вдалих і доречних мовних елементів для певної ситуації мовлення. У зв'язку з цим сучасні мовознавці визнають, що навіть сама «норма допускає два способи вираження, і обидва вважаються правильними» [3, с. 134]. Зміни граматичної норми термінів-іменників у діахронії відбуваються умовно за триярусною ієрархією варіантів щодо усталення певної норми. Перший ярус становлять рецесивні варіанти – релікти старої норми або залишки елементів загальмованих інноваційних процесів, напр.: *монополія – монополь; догана – нагана, нагінка; випробу-*

вання – випроб; обмін – мінба – мінма тощо. Подальша доля таких варіантів зводиться до альтернативи – повний вихід із вживання або перехід у стилістичні чи некодифіковані різновиди мови.

Факультативні варіанти формують другий ярус – це члени відносно стабільних зіставлень, однаковою мірою правильні з боку норми, пор.: *вихору – вихру; рукава – рукави; фіжм – фіжмів; тім'я – тімені; генезис-генеза* тощо. Завершують цю ієрархічну побудову так звані експансивні варіанти, що відбивають проникнення у літературну норму елементів зі стихії сформованого узусу, напр.: *пил – розм. пилюка, пилюга; вал – проф. валовина* [ВТССУМ]. Граматична варіантність термінів виникає внаслідок різних чинників: запозичення з кількох мов-джерел (*філія – філіал; військовослужбовець, військовий – вояк, вояка, войник*); вплив орфографії (*трансфер-трансферт*); стихія розмовного мовлення (*шашіль – шашелі і шашелю; авто – авта*); експансія діалектної норми (*розвиток – діал. розвій*; геод. *зіомник – знімач*); функціонально-стильова належність (*таємниця – тайна, таїна*); явище аналогії (*ват – ватів*); тенденція до відтворення вилучених чи «репресованих» мовних одиниць та їх форм (*інтелігентності – інтелігентности, міліціонер – міліціант*) тощо. Розмежовуючи морфологічні варіанти термінів-іменників, враховуємо взаємопов'язаність граматичного значення та граматичної позиції на відміну від інших варіантів. У іменниковій парадигмі виокремлюємо такі різновиди морфологічних варіантів: категоріально-морфологічні (*конструкторові – конструктору*), семантико-морфологічні (*сіма – сімома, червіні – червеню*), лексико-морфологічні (*блока – блоку, онікса – оніксу*), акцентуаційно-морфологічні (*в краї – в краю; в роді – в роду*), фонетико-морфологічні (*виворіт – виворіть; поет – пїта; шосе – соша*), словотвірно-морфологічні (*велич – величчя; свербіння – сверблячка – свербіж*), морфолого-стильові (*боротьба – борня, володар – владика*), морфолого-стилістичні (*бульба – бульбега, ЛАЗ – лазик; свищик – свистик – свистілка – свистало*), комбіновані (*ім'я – імення – наймення – імено; полум'я – полом'я – полуміння – поломінь – пломінь*). Науковий стиль характеризується спеціалізацією, вибірковістю терміновживання, його закріпленням за певним науковим узусом – при збереженні тісних зв'язків із певним мовним джерелом. Термінологія є вторинною щодо загальноновживаної мови, але між складовими системами на лексико-семантичному рівні відбувається процес взаємообміну [5, с. 221]. Наявність термінів-варіантів на етапі формування й розвитку мови окремої галузі, на думку дослідників, є

об'єктивною закономірністю, адже потрібен час, щоб синонімічний ряд чи варіанти вистоялися і виділилися серед цілої низки одиниць найбільш вдалий термін. Терміновживання, основу якого становлять категорії і форми граматичної будови загальнолітературної мови, в своїх особливостях не виходить, як правило, ні за межі цих форм і категорій, ні за межі діючих тенденцій їх розвитку. Термінологічна стандартизація спрямована на вибір термінологічної норми та її затвердження як обов'язкової [2]. Для науково-професійного спілкування притаманні узусні норми, які враховують і те спільне, що є в науковому різновиді загальнолітературної мови (професійному мовленні) і літературній мові, і те особливе, властиве лише мові певної науки, але відсутнє в структурі загальнолітературної мови. Необхідність у професійному варіанті норми виникає головним чином тоді, коли: 1) існують варіантні засоби вираження певного поняття чи реалії; 2) з'являються нові засоби вираження понять чи реалій, типових для мови професійних сфер вживання, але відсутніх в літературній мові.

У сучасній літературній мові нормативність узусних варіантів не у всіх випадках однакова. Так професійна лексика широко використовується у тих випадках, коли спеціальність чи різновид діяльності не мають власної, добре розвиненої термінології і використовуються розмовні, неофіційні заміники термінів, пор.: *рибалка* – *риболов* – *риболовець*; *ходьба* – *ходіння* – *хода*; *жовтяниця* – *жовтачка* – *жовтуха*; *тралер* – *тральник* – *тральщик*; *центровий* – *центрjak*; *фото* – *фотка*; *тунель* – *тунеля*. Покажемо у цьому випадку є те, що сучасні нормативні словники й довідники з української мови подають узусний варіант граматичної норми термінів по-різному. Частина варіантів вважається рівноправними і нормативними, напр.: *аналіз* – *аналіза*, *антитеза* – *антитезис*, *манжет* – *манжетка*, *генезис* – *генеца*, *табурет-табуретка*, *інертність* – *інерція*, *плечей* – *пліч*, *контроверс* – *контроверца* [КСЖЛУМ]. Що ж до граматичних форм *мотоцикл* – *мотоциклет* – *мотоциклетка* *накачування* – *накачка*, *трафарет* – *трафаретка*, *копанка* – *рідк. копань*, *комиш* – *спец. комишит*, *пістолет* – *пістоль* – *заст. пістоля*, то словники подають їх із різними позначками – це або професійний, або застарілий чи розмовний варіант норми [ВТССУМ]. Теза про нормативність частини професійних граматичних варіантів терміна підкріплювалася ще й тим, що окремі галузеві циркуляри у свій час фіксували професійні норми. Українське мовлення багате на родо-видову граматичну варіантність термінів, коли форми однини у зв'язку з наявніс-

тю у них не тільки одиничного, але й загального (родового) значення часто вживаються для позначення найхарактерніших ознак цілого класу предметів без виділення поодиноких предметів, що входять до цього класу, напр.: *Під впливом зовнішніх причин атом може перейти в інший стан, який має більшу енергію і, звичайно, є нестійким* (З підручника)(Пор. **атоми**). Поширеною у мовленні є варіантність, що відбувається завдяки активному вживанню форм множини насамперед речовинної чи абстрактної семантики замість однини, пор.: *ginc i gincu* – у мовленні зі сфери медицини (травматології). Для специфічно професійної реалізації системи і структури мови в цілому характерний відбір варіантів термінів за кількома основними принципами: актуальності, доцільності, аналогічності та поширеності.

Кодифікація ж граматичної варіантності термінів свідчить, що досить поширені у розмовному мовленні варіанти, представлені по-різному у словниках. Тому Б. Зінкевич-Томанек пропонує кодифікувати варіанти не лише в окремих випадках, а всюди, де норма ще не усталена [4, с. 30]. Граматична варіантність термінів-іменників, яка у мові є перехідною ланкою від старої норми до нової, дає змогу побачити співіснування конкуруючих варіантів-термінів та спрогнозувати майбутню норму. Перебуваючи за межами літературної мови, обслуговуючи обмежену сферу вживання, професіоналізми згодом виходять за межі певної професії і стають загальноновживаними. Професіоналізми – варіанти термінів мають бути відмежовані від термінів (за ознаками недиференційованості, експресії, стилістичної забарвленості), розмовної лексики (за ситуативною зумовленістю, обмеженістю сфери функціонування) та жаргонізмів форм. Усвідомлення власної культуромовної діяльності є особливо важливим чинником для фахівців зі сфери виробництва, науки, освіти, бізнесу, оскільки саме вони покликані формувати загальнонаціональний мовний еталон та поповнювати термінологічний фонд української мови.

Література

1. Вихованець І. Про граматичні норми сучасної української літературної мови. *Проблеми унормування української мови*. Матеріали розширеного засідання координаційної ради «Українська мова». Київ-Херсон, 2003. С.37-48.

2. Ганішкевич М. Досягнення в опрацюванні української науково-історичної термінології (генетико-історичний аспект). *Науково-технічне слово*. 1993. №1. С.48.-53.

3. Загнітко А. П. Проблеми правописної варіантності: система й узус (на мат-лі граматичних системних та узусних варіантів). *Лінгвістичні студії*. Вип.4. Донецьк, 1998. С.126-132 с.

4. Зінкевич-Томанек Б. Норма сучасної української мови і лексикографічна практика останнього десятиліття. *Доповіді та повідомлення III Міжнародного конгресу українців*. Київ, 2002. С. 26-31.

5. Симоненко Л. О. Термін у загальномовних словниках. Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія / Інститут української мови НАН України; відп. ред. І.С. Гнатюк. Київ:КММ, 2012. С.218-224.

Джерела

ВТССУМ - Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Бусела. Київ-Ірпінь, 2001.

УДК 61:001.4:811.161.2

ІСТОРІЯ МЕДИЧНОГО ТЕРМІНОВЖИВАННЯ Й ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОВНОЇ ТРАДИЦІЇ В МЕДИЦИНІ

Юлія Кругова,

*викладачка кафедри фундаментальної та мовної підготовки
Національного фармацевтичного університету
(м. Харків, Україна)*

У статті подано історію розвитку культури терміновживання й відродження мовної традиції. А також показано функціонування медичної термінології у науковому, публіцистичному та художньому стилях. Наведені історичні факти виникнення термінів, приклади їхнього вживання у хронологічному розрізі Х-XXI ст.

Ключові слова: *виникнення, формування, розвиток і функціонування української медичної термінології, відродження культури мовної традиції в медицині.*

The article presents the history of the development of the culture of term usage and the revival of the linguistic tradition. It also shows the functioning of medical terminology in scientific, journalistic and artistic styles. The historical facts of the origin of the terms, examples of their use in chronological order of the 10th-21st centuries are given.

Key words: *the emergence, formation, development and functioning of Ukrainian medical terminology, the revival of the culture of language tradition in medicine.*

Постановка проблеми. Формування української медичної термінології у наш час, у першій половині XXI століття, в три-можливих умовах сьогодення набуває неабиякої значущості, адже мова є основою спілкування і передавання інформації. Також є важливим аспект науки, освіти та різних галузей діяльності людини, яку все життя супроводжує мова. Українська мова не-впинно розвивається, нею послуговується дедалі ширша аудиторія людей.

Мета статті - висвітлити питання функціонування медичної термінології в галузі медицини, показати багатство, колоритність і значення української літературної мови, спонукати українських науковців до відродження культури української термінології.

Мова медицини сьогодні поширена. Ми чуємо її в лікарнях, поліклініках, інститутах, науково-дослідних лабораторіях, аптеках, адже мільйони людей зацікавлені питаннями хвороб, лікування, здоров'я. Медична лексика вважається однією з найдавніших фахових термінологій. Вона виникла ще в праслов'янську епоху для відображення життя і потреб людини. Ще в усній народній праукраїнській мові, в усній народній творчості та в народній медицині того часу виникли перші слова-терміни на позначення частин тіла, недуг та їх лікування. Ще з дохристиянських часів збереглися деякі назви хвороб.

Під час розвитку традиційної та народної медицини закріпилися фізіологічні, анатомічні та патологічні назви-терміни в народно-розмовній мові і стали передаватися від покоління до покоління.

Народні лікарі часів Київської Русі-України (X-XII ст.) розвивали і пояснювали медичні терміни, адже рівень їх знань і умінь був достатньо високий. Але, на жаль, таких писемних пам'яток того часу майже не збереглося. Лише деякі окремі назви-терміни хвороб, способи лікування, види ран є у кількох рукописних матеріалах часів X-XII ст.

Розвитку термінології в галузі медицини сприяли переклади з латинської, грецької та болгарської мов, а також діяльність ченців-лікарів, цирульників та козаків. Пізніше, у XII-XIII ст., медичну лексику формували лікарі, котрі навчалися в європейських університетах. А в XVI-XVII ст. почали з'являтися перші словники медичних термінів: це і буквар зі словником Лаврен-

тія Зизанія (Тустановського) «Наука ку читанню і розумінню писма словенскаго» (1596), і «Лексикон словенороський» Памви Беринди (1627), в якому тлумачились медичні терміни тодішньою українською літературною мовою і котрий у 1653 році був перевиданий. Терміни медичного змісту були подані у Лексиконах Епіфанія Славинецького. У цих виданнях дефініції книжної старослов'янської мови пояснюються звичною для спілкування у Києві українською мовою. «Лексикон греко-словено-латинський» середини XVI ст. містить у собі грецькі, латинські та словенські терміни, що вказує на високий рівень розвитку медицини того часу і медичної термінології у слов'янській мові.

На жаль, період «руїни» та панування інших держав в Україні штучно витіснив українську термінологію з наукового вжитку, хоча вона продовжувала існувати серед лікарів, медиків та простого народу. Тому шляхи розвитку медицини та медичної лексики після першої половини XVII ст. потребують додаткового дослідження. Але з поширенням друкованих книг відбувається активізація медичної термінології з кінця XVII ст. Дослідники історії нашої мови XVI–XVIII ст. знаходять багато староукраїнської медичної лексики (це загальні та конкретні назви хвороб, ліків, осіб, котрі лікують хворих, і т. ін.). Функціонування, розвиток, занепад старих і поява нових слів були дуже цікавими та іноді непередбачуваними, як і життя наших пращурів. Чимало медичних термінів пройшли багатовіковий шлях і залишилися вживаними й донині в українській мові, ними послуговується сучасна медицина.

У XIX ст. почалось формування сучасної української медичної термінології, виявляється вплив латинської та грецької мов, спостерігаються міжмовні контакти. Адже у XV–XVII ст. у школах запровадили латинську і грецьку мови як основні предмети, така необхідність виникла внаслідок торговельних зв'язків східних слов'ян з Грецією. Таким чином посилилися запозичення з цих та інших європейських мов. Багато медичних термінів походять також і з грецької міфології (*Ахіллесова п'ята, Ахіллесове сухожилля, павутиноподібна перетинка, голова Медузи, Аммонів ріг* і т. ін.). Такий фонд призвів до появи більшого числа медичних термінів з давньогрецької та арабської медицини, і ця лексика увійшла до перекладних медичних видань XIX ст.

Від давньогрецького вченого Гіппократа до наших часів збереглися такі терміни, як *карцинома, герпес, амбліопія, парез* тощо. А з праць Арістотеля були запозичені такі назви: *лейкома, глаукома, екзофтальм, ністагм* та ін. Деякі запозичення-

грецизми також міцно закріпилися в сучасній медичній термінології: *бактерія, діабет, мікроб, анемія* тощо. Латинізми, котрими українці послуговуються і нині, поповнювали українську термінологію протягом X-XVI ст. Наприклад: *капіляри, вена, альвеола, дисиміляція, вакцинація, адаптація, депресія, радикаліт, авітаміноз, вітамін, фермент, гангрена* і т.п. Іноді докорінно латинські слова дублювалися латинізованими грецькими запозиченнями, це також впливає на склад медичного термінологічного лексикону і сьогодні, наприклад: офтальмолог /грецьк./ – окуліст /лат./. І лише з плином часу кілька останніх десятиліть так званою «мовою науки та прогресу в світі» стала англійська, звідки й перетекли запозичення внаслідок виникнення неологізмів у галузі медицини та багатьох інших.

Перебування українських земель під пануванням Румунії, Австро-Угорщини та Польщі, заборона на видання літератури українською мовою російським царизмом також гальмувала розвиток української мови.

Але попри всілякі утиски української мови в Галичині та Наддніпрянській Україні у другій половині XIX ст. починають з'являтися науково-популярні видання на медичні теми українською мовою, виникає потреба в сучасній медичній термінології. Становлення останньої почалося з використанням слів-термінів у галузі медицини української усної народної мови та літературної. Наукове опрацювання української термінології почалося активно на початку XX ст. Роботи в цій галузі здійснювали члени УНТ (Київ) та НТШ (Львів): Олександр і Євген Черняхівські, Мартирій Галин, Олена Курило, Іван Горбачевський та ін.

Вагомий внесок у розвиток української наукової термінології зробив і Євген Озаркевич, опублікувавши понад 20 сторінок термінологічних матеріалів у заснованому ним «Лікарському збірнику НТШ»(1898). Пізніше (1912-1914) він друкував у місячнику «Здоров'я» сторінки словника, над яким працював 10 років. На жаль, на заваді стала війна, смерть Євгена Озаркевича та втрата матеріалів і напрацювань автора під час окупації Львова російськими військами. У своїх працях він наводить кілька термінів для позначення різних абсцесів та шумів, намагається враховувати досвід різних народів (чехів, німців, поляків), а також у небагатьох словах використовує літеру *г*: *хірург, орган, гігієна, цинга, бактеріологія, фізіологія, термінологія, тангрена*. Численні терміни, започатковані Є. Озаркевичем, існують і нині: *протиотрути, яечник, збочення, корч, протизапальний, безвладність, вилив крові, вирос-*

ток, кровоток, волоскові судини, кровonosні судини, тільця крові, обіг крові, короткозорість та багато інших. По суті праці цього автора почали своє існування задовго до виходу в світ словників Б. Грінченка та Г. Голоскевича. Тим вони і цінні, в цьому і причина невдач Є. Озаркевича, але в цьому і подвиг його!

Праця над науковою медичною термінологією в Східній Україні почалася в медичній секції УНТ в Києві, яку очолював М. Галин. Він закликав членів секції працювати над складанням словника і сам брав участь у такій роботі. Відомо, що до 1917 року він опрацював терміни на літери А-М. Послугувалися члени медичної секції словниками Б. Грінченка та М. Грушевського, використовували терміни, які застосовувалися в літературній та розмовній мові, у побуті та збереглися досі, як наприклад: *більмо, блювота, вивих, вилив крові, глисти, запалення, запаморочення, зіниця, зизоокість, знесилення, кашель, корчі, кровотеча, кишки, ліки, набряк, нудота, операція, параліч, пацієнт, пульс, сироватка крові, харкотиння, шпиталь* і т. ін. Були там також і терміни, котрі за кілька років не набули поширення і зникли із словників (*боляк (абсцес), б'ючка (артерія), водниця (водянка), гніт (тиск), жили (судини), мізківка (сітківка), новорости (новоутвори), плин (рідина), сечепуст (сечовипускання)* та ін.).

У період «українського ренесансу», з проголошенням УНР і створенням першого Міністерства народного здоров'я та опікування (1918), коли настав період відродження української мови і культури, українські лікарі-науковці вважали опрацювання української медичної термінології одним із найважливіших своїх завдань. Невдовзі з'явилася низка напрацювань у цьому напрямку. На той час разом з М. Галиним поширювалися праці Овксентія Корчака-Чепурківського, лікаря Бориса Матюшенка. У 1920 році у Києві вийшов друком за редакції М. Галина «Російсько-український медичний словник. Матеріали до української медичної термінології», завдяки якому можна було читати лекції студентам, використовуючи українську термінологію, підвищити термінологічний рівень наукових доповідей на медичні теми, він мав велике значення для української мови та науки. На жаль, того ж року д - р М. Галин вимушений був емігрувати до Бесарабії через поразку українських визвольних змагань, але і за кордоном він продовжував працювати над створенням словників українських медичних термінів, і з-під його пера вийшло ще досить багато значущих праць. Науковець розрізняє анатомічну та патологічну термінологію. Ще за часів Гіппократа та школи Асклепія розвива-

ється патологічна термінологія і у часі середньовіччя стає доволі поширеною, має свою систему, яка полягає в тому, що назва хвороби або місця ураження визначається одним конкретним словом, на відміну від анатомічної, котра виникла на основі народної лексики і не має наукового підґрунтя. Над створенням і уведенням в користування ще упродовж багатьох десятиріч працювали й інші науковці: О. Корчак-Чепурківський, О. Черняхівський та ін. М. Галин був одним із найбільш активних творців української медичної термінології.

Олександр Черняхівський разом з братом хірургом Євгеном Черняхівським ще в Медичній секції УНТ почав працювати над російсько-українським медичним словником. У 1931 році він вийшов друком як «Практичний словник медичної термінології». Але більшовики всіляко придушують українську національну культуру і науку, знищують її представників, масово винищують геноцидом-голодомором українське село. Словник було вилучено з бібліотек і знищено, як «націоналістичну літературу». 18 листопада 1933 року за вказівкою з Москви партійне керівництво України вирішило припинити українізацію, пояснюючи це тим, що вона «загрожує існуванню єдиного Союзу».

Але маємо відзначити високий рівень освіченості наших вчених – авторів словників, які знали європейські мови, латинську і грецьку термінологію та вміло використовували їх.

Здавна в українській абетці вживалася літера ґ. Цю літеру бачимо в українській граматиці Мелетія Смотрицького у XVII ст. Виникла вона для позначення дзвінкого, проривного задньоязикового звуку в таких словах, як *аґрус, ґанок, ґаздиня, еміґрація, ґрунт, ґудзик* та ін. Звук і букву ґ використовували у власних назвах, як *ґалаґан, ґонта*, а також у власних назвах іншомовного походження, як *Арґентина, Ґібралтар, Ґете* і т. ін.

Часто різне звучання ґ і г змінює значення українського слова, наприклад: на ґанку і на Ганку, ґрати у вікнах і грати в оркестрі, ґніт у лампі та гніт і неволя.

Зі словників стали вилучати давні українські слова-терміни, як: *світлина, підсоння, славень, прозірка, осоння, заґлада, руханка, присяга, крамниця* та ін. У цей період вилучили із абетки літеру «ґ», із друкарень, заборонили вживати у друкованих в УРСР виданнях. Так була «репресована» і повинна була зникнути буква, яка наважилася засвідчувати відмінність українського алфавіту від російського. Лише в українській лікарській діаспорі дотримувалися словника Г. Голоскевича, продовжували вживати букву ґ.

Але у 30-ті роки ХХ ст. українська мова пригнічується тоталітарним режимом, народ примушують до русифікації та створення «кальок» з російської мови. У той час укладача українського правопису Г. Голоскевича засуджують, і він гине у концтаборі ГУЛАГу. Так само репресують ще понад 1600 видатних українських діячів. У ті страшні часи, реалізуючи теорію «злиття націй», всіляко шкодили українській мові, термінології та народу в цілому. Боротьба за власне українське, автентичне, неповторне і самобутнє триває і донині, адже не маючи нічого докорінно свого, «нахабний сусід» вдирається безсовісно і вперто в українську хату, обдирає господарів, привласнює чуже, потім обіймає за плечі зв'язаного сусіда і виправдовується тим, що нібито ми брати, розповідаючи про неіснуюче спільне «коріння».

Хоча в Незалежній, Вільній Україні повернулася колись «репресована» літера ґ, деякі терміни вживаються вже за новим правописом. Та чужомовні слова з літерою ґ прижилися в українській мові. Так само і з видатними діячами того часу: людину вже не повернеш, але вона залишається жити в наших спогадах, у своїх працях, залишивши по собі багатющу спадщину для української мови, літератури, науки та незламний і нескорений український дух! І їх справу продовжать мільйони українців!

У часи незалежності України науковці спрямували свою діяльність на розвиток і відродження термінології, предметом дослідження стає лінгвістична проблема вдосконалення термінології клінічної медицини, її практичне втілення, яке пояснюється як комплекс робіт щодо систематизації, кодифікації, впорядкування, уніфікації та стандартизації, а також нормування термінології, тобто перегляд терміносистеми відповідно до норм української мови. Сучасні українські діячі та філологи, медики провели численні конференції з цієї теми, створили багато літературних секцій та гуртків, клубів, видали понад 50 тисяч словників медичних термінів. Іноді ми ще можемо спостерігати в ужитку русифіковані, кальковані слова, слова-покручі, неправильно вжиті суфікси в термінах, наприклад: озноб (замість *лихоманка*), спайки (зрощення, *злуки*), регуляторні (замість *регуляційні*), компенсаторні (*компенсаційні*), неправильне вживання таких слів, як непереносимість (замість *несприйнятливість*), сканограма (*скенограма*), оперативне втручання (*операційне*) і т. ін., але водночас знаходимо і суто українські назви та способи творення слів. Це означає лише одне: нам є над чим працювати, тому що є що відроджувати!

Звертаючись до художньої української літератури минулих століть, спостерігаємо неймовірне розмаїття української лексики, котру вживали видатні корифеї, засновники сучасної української літературної мови, таке явище спостерігалось і під час вживання письменниками медичної термінології, яку вони майстерно переплітали науковими та народними дефініціями. Наприклад, вивчаючи біографію письменниці Лесі Українки, можемо дізнатись, що вона хворіла на туберкульоз кісток, а туберкульоз легенів раніше називали «сухоти», і це явище серед людей різного прошарку було поширене, тому що панночки мали тенденцію бути з білою або блідою шкірою, худорлявою статуєю, і це було ознакою «знатного» роду, для цього вони вживали щодня оцтову кислоту і не виходили погрітися на сонці, бо боялися зайвої засмаги; таким чином розвивалась часто невиліковна хвороба. У творчості самої Лесі Українки ми також спостерігаємо такі терміни, як *гострець*, що означає хронічний ревматизм у суглобах; а ще бачимо такий термін, як *пристрит* або *наврок*, котрий має народне підґрунтя: у давнину люди вірили, що очі людини мають велику силу і можна впливати поглядом на іншу людину позитивно або негативно, і коли здорова людина раптом захворіє, говорили, що її зурочили або їй наврочили (зашкодили).

У творчості Т. Г. Шевченка є романтична балада «Причинна», і цей термін дефініціює людину, котра має розлад психіки, у народі говорять «душевна хвороба». А у І. Нечуя-Левицького в літературній спадщині бачимо такі слова, як *сапатий*, що значить хворий на сап (науковий термін - інфекційне захворювання зоонозної природи з контактним механізмом передачі інфекції). Також він вживає у своїх творах термін «тривний», що означає поживний. І. Франко у своїх творах послуговується словом "санація", цей термін означає оздоровлення (чистка).

Г. Квітка-Основ'яненко вживає у своїх творах здебільшого народні терміни, а подекуди й діалектизми, які стосуються галузі медицини: *бешиха* - гостре запалення шкіри; *гриза* - грижа; *вия* - шия; *заушниця* - запалення завушних залоз, медичний термін - *лімфаденіт*; кинути руду - означає *пустити кров*; лядвії - *стегна*; пістряк - *прищ* (акне); *соняшниця* - народна назва гострого шлункового захворювання, розлад шлунку; слово «твар» має значення обличчя, а *шуйця* - ліва рука (людину, в якій переважає ліворукість, називають *шуйльга*).

Неймовірно багатий лексикон фіксуємо у творах І. П. Котляревського, лише в «Енеїді» познайомимося з назвами не

тільки предметів побуту, одягу, страв, а й назвами хвороб, частин тіла, лікарів того часу, знайдемо численні мовні звороти, котрі були тоді у вжитку народу. Наприклад, *хирний* означає хворобливий, а *опрягся* - помер, те ж значення мають вирази «надути хвіст», «дутеля зїсти (дутель - порожній горіх)»; дублений - мертвий, задубілий; перелогі - корчі, судороги - судоми, мазка - кров із розбитого носа чи обличчя; знахуром він називає знахаря, цілителя. Жовна - це набряк залоз на шиї; трясця - пропасниця (лихоманка), також натрапляємо тут на термін «заушниця» - лімфаденіт; «уроки», «пристріт»- неміч від лихого ока, тобто погляду поганої людини. Волосом називали абсцес на пальці руки; вираз «вилити переполох» означає знімати психічну травму кимось або чимось переляканої людини. У творчості письменника згадується також така хвороба як холера і пояснюється так: одна з грізних епідемічних хвороб. Навіжений - юродивий (психічно хворий), таке значення має і словосполучення «божа людина», але з позитивним відтінком. Лад - низ живота; гарлемські каплі - ліки, вживались при захворюванні сечогінних каналів. Фіксуємо також інструменти: клістир - клізма, ланцет - хірургічний ніж, гострий з обох боків. Лексика на позначення професій, котрі стосуються медицини: коновалами називали в той час ветеринарів, а обтекар - це аптекар, фармацевт. Япід, цілюрик лазаретний - це віщун і знахар, а цілюрик - цирюльник, перукар і лікар в армії. А вислів «...і добре знав греблі гатить...» означає також за народними уявленнями чоловіка, який добре знався на водяних млинах, греблях і був знахарем, ворожбитом. Знахар - примітна постать у народному житті ще з прадавніх часів, з прийняттям християнства роль знахарів поступово зменшувалась, хоч наприкінці XVIII ст. була ще досить помітною. Зазвичай знахарі були досвідченими, бувалими людьми, знали на народній медицині, допомагали ліками і порадами кожному, хто до них звертався, також вони могли боротися з нечистою силою, відводили відьомські чари. На давніх картинах знахарів інколи зображали в оточенні гадюк, бо вірили в те, що цілителі могли скликати і замовляти їх, рятуючи життя людині, яку вкусила змія. Знахарями і цілителями називали й лікарів, фармацевтів тих часів, їх також часто зображали на картинах з оповитою зміями чашею в руках.

Висновок. Звертаючись до історії розвитку української художньої літератури та до її окремих діячів і їх творів, ми бачимо, що літературна спадщина, залишена нам предками, дуже багата, різноманітна, колоритна. Це свідчить про те, що наш народ прадавній і має довгу історію зі своїми звичаями, традиціями, науковими відкриттями, видатними діячами в галузі

науки і культури. Ми маємо, до кого звертатись, на кого спиратись, маємо матеріал, над яким необхідно працювати, маємо розвиватись далі, стверджуватись! Ми маємо відродити культуру національної мовної традиції в медицині! І ми будемо це робити, адже ми сильні, незламні і єдині в своїй меті!

Література

1. Дидик-Меуш Ганна. Українська медицина. Історія назв. Львів, 2009. 400 с.;

2. Квітка-Оснoв'яненко Г. Конотопська відьма. Сватання на Гончарівці. Шельменко-денщик. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2010. 368 с.;

3. Котляревський І. Енеїда. Наталка Полтавка. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2011. 368 с.;

4. Леся Українка. Лісова пісня. Драматичні поеми. Лірика. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2010. 384 с.;

5. Медична термінологія. Навчальний посібник для самостійної роботи студентів з кредитного модуля дисципліни «Анатомія та фізіологія людини. Основи біомедичних знань. Медична термінологія» для здобувачів ступеня бакалавра спеціальності 163 «Біомедична інженерія» [Електронний ресурс]: навчальний посібник для студ. спеціальності 163 «Біомедична інженерія» / КПІ ім. Ігоря Сікорського: уклад. О. Я. Беспалова. Електронні текстові дані (1 файл: 368 Кбайт). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 61 с.

6. Нечуй-Левицький І. Кайдашева сім'я. Гетьман Іван Виговський. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2011. 416 с.

7. Франко І. Я. Перехресні стежки. Лірика. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2009. 368 с.

8. Шевченко Т. Г. Пророк. Поеми. Поезії. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2010. 416 с.

UDC 811.161.2*276.6:61

FEATURES OF THE SEMANTIC STRUCTURE OF ANTHROPOMORPHIC AND ZOOMORPHIC METAPHOR TERMS AND THE SPECIFICITY OF THEIR TRANSLATION

Nataliya Lysenko,

PhD (Philology), Associate Professor, lecturer of Fundamental and Language Training Department of National University of Pharmacy

(Kharkiv, Ukraine).

Olga Lytvynenko,

*PhD (Philology), Associate Professor, lecturer of Language Training
Department of National University of Civil Defense*

(Kharkiv, Ukraine).

Roman Kryvko,

*Program editor of the radio branch of a joint-stock company National
Public Television and Radio Company of Ukraine*

«Kharkiv Regional Directorate»

(Kharkiv, Ukraine).

The article examines the peculiarities of the translation of anatomical anthropomorphic and zoomorphic terms-metaphors on the material of Latin, English and Ukrainian languages. Binary terms such as handle of the sternum, body of the vertebra, tongue of the bladder, temporal horn, etc. have been studied.

As a modifier in anatomical medical terms of this type, the names of body parts of people and animals are usually used. A typical variant for emergence is external similarity and functional similarity, a metaphorical word is used for translation, which has the same character of imagery.

Keywords: *anatomical metaphor, metaphorical binary, modifier, semantic-component analysis, term-metaphor.*

Each metaphor, in particular the metaphor-term, is a consequence of the mental and linguistic activity of a person, which in the process of creation is based on a set of positive background knowledge, marked by the peculiarities of the national worldview. Hence, there is a need for a comparative analysis of meaning transformations when translating medical metaphorical vocabulary from Latin into English and Ukrainian, as well as Ukrainian-English translation.

The relevance of the research topic is due to the lack of a comprehensive study of anatomical and pathoanatomical metaphorical binary terms, which would combine a semi-component analysis that explains the emergence of metaphorical meaning in the Ukrainian language, a comparative analysis of a similar phenomenon of metaphorization in the Latin language, since the type of transfer can be inherited from it, with simultaneous tracing of the specifics of transformations when translated into English.

The topic of medical terminological vocabulary is a relevant area for numerous studies of modern domestic linguists. Among the topics that attract the attention of linguists is the historical

aspect of the formation and development of medical vocabulary (H. Dydyk-Meush, V. Nimchuk, V. Peredriienko), dialect component (Ya. Vakaluk), vocabulary of individual subsystems (R. Stetsuk – cardiology, I. Korneiko – radiology medicine, O. Petrova – skin diseases, T. Lepekha – forensic terminology, N. Misnyk – clinical terminology); Greek-Latin medical terms (H. Krakovetska) translation transformations in Latin-English (O. Beliaeva and M. Malashchenko) and Ukrainian-English translation (Yu. Makarenko and I. Tkachenko).

A separate direction of research is the study of metaphorization processes in medical terms (Y. Brazhuk, N. Tsisar, G. Usyk and T. Kyrylenko). Usually, these works are of a constative nature and do not contain a detailed seminal component analysis.

Therefore, the equivalents of anatomical and pathoanatomical terms-metaphorical binaries in Ukrainian, English and Latin languages (international nomenclature) require comprehensive research.

The purpose of our research is to reveal the peculiarities of the English-Ukrainian translation of anatomical and pathoanatomical terms-metaphors, to conduct a semi-component analysis of terminological metaphorical binaries on the material of the publication «International Anatomical Terminology (Latin, Ukrainian, Russian and English equivalents)» edited by V. Cherkasov (2010), «New English-Ukrainian Ukrainian-English medical dictionary» (2020) and «Latin-Ukrainian explanatory dictionary of clinical terms» (2016).

V. Karaban has pointed out three main ways of conveying metaphorical terms: a metaphorical word that has the same or a very similar character of imagery; a metaphorical word that has a different character of imagery; a non-metaphorical word that only conveys the denotative meaning of the English metaphorical word, not imagery [2, p. 204]. We have chosen the classification of the specified author as basic.

Anatomical and pathoanatomical binaries, the modifier of which belongs to the thematic group "natural world", are divided into geomorphic, phytomorphic, zoomorphic, and anthropomorphic metaphors.

Anthropomorphic metaphors are formed on the basis of identification of the surrounding world with the characteristic features of a mythical creature or certain organs of the person himself. Thus, the first cervical vertebra supporting the head (atlas, *antis m*) was called "atlant" after the Greek titan Atlant, who was forced to hold the sky vault on his shoulders as a punishment for his

disobedience. The source of the anatomical term calcaneal tendon (Achilles) (tendo calcaneus (Latin) – calcaneal tendon (Achilles) (English) is considered to be the myth of Achilles, who only had a vulnerable heel, by which his mother held him, immersing him in the water of the river Styx with the intention of giving her son immortality. Other examples of anthropomorphic metaphors can be the terms denoting different parts of the human body: caput (caput costae – rib head); cervix (cervix uteri – neck of the uterus); lingula (lingula pulmonis sinistri – the tongue of the left lung), etc.

Zoomorphic metaphors are the names of animals, birds, parts of their bodies and other nominations related to their existence. Metaphorical terms are based on their similarity in shape: ala (wing) – ala nasi (wing of the nose); crista (crest) – crista tuber culi (crest of tubercle); cochlearis (cochlear) – ductus cochlearis (cochlear duct); cornu (horn) – cornu uteri dextrum/sinistrum (right/left uterine horn), etc. Metaphorization of the animal world is explained by the fact that animalistic nominations are part of the core of human knowledge about the surrounding world.

A considerable number of anthropomorphic and zoomorphic metaphorical binary terms has been identified among the studied units. Usually, modifiers are the names of human and animal body parts.

So, productive modifiers are body, neck, leg, back, and similar to those.

When translating the term, the English and Latin lexeme **handler** corresponds to the Ukrainian modifier **handle**. Accordingly, the translation is carried out by a metaphorical word that has a similar character of imagery (similarity of form is taken as the basis of transfer).

<i>Lat.</i>	<i>manubrium sterni</i>
<i>Eng.</i>	<i>manubrium of sternum</i>
<i>Ukr.</i>	<i>ручка груднини</i>

In the metaphorical binary with the modifier **papilla**, the transfer occurs on the basis of functional similarity (fluid secretion) and similarity in shape ("the outer part of the mammary gland of mammals and humans, which has the shape of a rounded protrusion") [4, p. 470].

<i>Lat.</i>	<i>papilla renalis</i>
<i>Eng.</i>	<i>renal papilla</i>
<i>Ukr.</i>	<i>сосочок нирковий</i>

We observe the translation with a metaphorical word, which has the same character of imagery.

When the following binaries are formed, the semantic is actualized in the modifier **body** as "the main, most massive part of something; the corps of something" [4, p. 138].

<i>Lat.</i>	<i>corpus vertebrae</i>
<i>Eng.</i>	<i>vertebral body</i>
<i>Ukr.</i>	<i>тіло хребця</i>

In the modifier **tongue**, there is semantic of the figurative meaning "something which has an elongated shape" [4, p. 627].

<i>Lat.</i>	<i>uvula vesicae</i>
<i>Eng.</i>	<i>uvula of bladder</i>
<i>Ukr.</i>	<i>язичок міхура</i>

In both of these terms, the basis for the metaphorical transfer is the form, and the translation is also carried out by a metaphorical word, which has the same character of imagery.

In the following two metaphorical binaries, the transference is also due to similarity in form.

<i>Lat.</i>	<i>cervix uteri</i>
<i>Eng.</i>	<i>cervix of uterus</i>
<i>Ukr.</i>	<i>шийка матки</i>

In the lexeme **neck**, the term "narrow part of an object" is actualized [4, p. 450].

<i>Lat.</i>	<i>caput costae</i>
<i>Eng.</i>	<i>head</i>
<i>Ukr.</i>	<i>головка ребра</i>

In the modifier **head**, the term "rounded thickening of the end part of something" is actualized [4, p. 112].

In the first example, the translation is consistently carried out with a metaphorical word that has the same character of imagery. In the second, if we consider the Latin-English translation, the binary is reduced to a monotermin, and a non-metaphorical word is chosen for the translation.

In the modifier **leg**, the term "pillar" is actualized [4, p. 437], so the emergence of the metaphor is explained by functional similarity and a partially elongated form.

<i>Lat.</i>	<i>crus cerebri</i>
<i>Eng.</i>	<i>cerebral crus</i>
<i>Ukr.</i>	<i>ніжка мозку</i>

Looking at the Latin-English translation of the modifier, we observe the use of a word that has the same figurative character.

However, the literal translation of the word *crus* from both of these languages into Ukrainian is *shin*. So, in the English-Ukrainian translation, a metaphorical word is used, which has a similar character of imagery.

The basis for the emergence of metaphorical valence is similarity in form and functional similarity (the ability to be an opening). If we consider the Latin-English translation, the binary is reduced to a monotermin, a non-metaphorical word is chosen for the translation, and a metaphorical word with the same figurative character is used for the Latin-Ukrainian translation.

<i>Lat.</i>	<i>auricular atrii</i>
<i>Eng.</i>	<i>auricle</i>
<i>Ukr.</i>	<i>вушко передсердя</i>

In the formation of zoomorphic metaphorical terms, **crest** (renal crest, temporal crest, rib crest, etc.) and **horn** (frontal horn, uterine horn, temporal horn, etc.) are active modifiers.

In the Latin-English translation, the monotermin *auricule* (ear) is used, in the translation into Ukrainian, the metaphorical binary is used, in which the specified term is included as a modified word. The basis for the emergence of the binary in the Ukrainian language is similarity in form.

<i>Lat.</i>	<i>auricula</i>
<i>Eng.</i>	<i>auricule</i>
<i>Ukr.</i>	<i>вушна раковина</i>

In the following two metaphorical binaries, transfer occurs on the basis of similarity in form and location.

<i>Lat.</i>	<i>cornu temporale</i>
<i>Eng.</i>	<i>temporal horn</i>
<i>Ukr.</i>	<i>скроневий ріг</i>

In the lexeme **horn**, the term "anything resembling a bony outgrowth on the head of animals" is actualized [4, p. 553].

<i>Lat.</i>	<i>cauda heliсis</i>
<i>Eng.</i>	<i>tail of helix</i>
<i>Ukr.</i>	<i>хвіст завитка</i>

In the modifier **tail**, the seme is "the final, extreme part of something" [4, p. 43]. A metaphorical word is used for the translation, which has the same figurative nature: *cornu* (Latin) – *horn* (English) – *pir* (Ukrainian) and *cauda* (Latin) – *tail* (English) – *хвіст* (Ukrainian).

In the following two binaries, the cause of metaphorical valence is external similarity. In both modifiers, the seme of the primary value remains relevant.

<i>Lat.</i>	<i>squama frontalis</i>	<i>crista costae</i>
<i>Eng.</i>	<i>squamous part</i>	<i>crest</i>
<i>Ukr.</i>	<i>потилічна луска</i>	<i>гребінь ребра</i>

However, for the binary **occipital scale**, a metaphorical word is consistently used in the translation, which has the same figurative character, and for the terminological compound **rib ridge**, a similar option is used in the Latin-Ukrainian translation and monoterm-metaphor in the Latin-English translation.

Therefore, a considerable number of anthropomorphic and zoomorphic metaphorical binary terms was identified among the studied units. Usually, the modifiers are the names of parts of the human body and animals, the most productive among them are **body, neck, leg, back**, and similar to those.

The basis for the emergence of metaphorical valence is the external and functional similarity typical for an anatomical metaphor. Usually, the translation is carried out by a metaphorical word that has the same or similar character of imagery. Metaphor terms are an important factor in understanding the national specificity of the linguistic vision of the surrounding world, also are related to the national culture and reflect the results of their cognitive activity.

References

- 1. Беляєва О.** Латинсько-український тлумачний словник клінічних термінів. Київ: ВСВ «Медицина», 2016. 222 с.
- 2. Карабан В.** Посібник-довідник з перекладу англійської наукової та технічної літератури на українську мову. Част. 2. Вінниця: Нова книга, 2001. 324 с.
- 3. Новий** англо-український українсько-англійський медичний словник. Київ: Арії. 2020. 480 с.
- 4. Словник української мови:** В 11-ти томах. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
- 5. Черкасов В. Г.,** Бобрик І. І., Гумінський Ю. Й., Ковальчук О. І. Міжнародна анатомічна термінологія / В. Г. Черкасов, І. І. Бобрик, Ю. Й. Гумінський, О. І. Ковальчук. – Вінниця : Нова книга, 2010. 391 с.
- 6. Lysenko N., Lytvynenko O.O., Kryvko R.** Semantic-component analysis and features of translation of anatomical terms-metaphors with modifier – name of mechanisms and their

УДК 811.161.2*276.6:61

ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ КЛІНІЧНОЇ ВЕТЕРИНАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Марія Личук,

*докторка філологічних наук, професорка; завідувачка
кафедри романо-германських мов і перекладу
Національного університету біоресурсів і
природокористування України
(м. Київ, Україна)*

У статті схарактеризовано особливості формування клінічних ветеринарних термінів. Висвітлено тенденції формування та лексичні особливості термінів клінічної ветеринарної галузі.

Формування клінічної ветеринарної термінології здійснюється з використанням терміноелементів греко-латинського походження, що є підґрунтям розвитку терміносистеми ветеринарної медицини. Спостерігаємо явище заміни термінів, утворених на основі інших мов, англійськими запозиченнями та запозиченнями з інших мов. Основними способами творення клінічних ветеринарних термінів є префіксальний та суфіксальний.

Ключові слова: *клінічна ветеринарна термінологія, спосіб творення, англійське запозичення, префіксальний спосіб, суфіксальний спосіб.*

The article characterizes the peculiarities of the formation clinical veterinary terms. The formation trends and lexical features of clinical and veterinary terms are highlighted.

Formation of clinical veterinary terminology is carried out using terms elements of Greek-Latin origin, which is the basis of the development of the term system veterinary medicine. We observe the phenomenon of replacing terms formed on the basis of other languages with English borrowings and borrowings from other languages. The main ways of creating clinical veterinary terms are prefix and suffixal.

Keywords: *clinical veterinary terminology, way of creation, English borrowing, prefix, suffixal.*

На сьогодні ветеринарна медична наука є однією із прогресивних як у світі, так і в Україні. Для фахівців різних галузей знань саме ветеринарна галузь є підґрунтям нових досліджень, зокрема і для лінгвістів.

Актуальність теми пов'язана з визначенням певних тенденцій у використанні тих чи тих груп лексики, способів творення термінів у галузі ветеринарної медицини.

Метою дослідження є визначити тенденції формування клінічної ветеринарної термінології, найактивніші способи творення нових термінів та список частотних афіксів.

Однією із основних тенденцій сучасної ветеринарної медицини є надзвичайне урізноманітнення лексики загалом та термінологічної зокрема. Її елементами є лексеми морфологічних утворень і процесів, які характерні для організму тварини у стані норми чи патології, назви збудників хвороб, симптоми захворювань і патологічних станів організму тварин, назви форм перебігу захворювань, діагностичних та оперативних процедур, інструменти, діагностичне та лабораторне обладнання тощо.

Тенденції уживання та поширення термінолексики у галузі ветеринарії продовжують загальноусталені тенденції медичної термінології загалом: 1) ветеринарна термінологія традиційно ґрунтувалася на основі української (слов'янської) лексики, тобто збагачувалася із першоджерел; 2) ветеринарні терміни утворювалися із значним залученням іншомовних (латинізмів та грецизмів) слів.

Найновіші дослідження лексико-семантичних та синтаксичних аспектів клінічної ветеринарної термінології здійснили І. Карбовнік, Ю. Рожков [3; 2]. Тому ми й опираємося на ці дослідження. Зокрема, Ю. Рожков зазначає, що у ветеринарній термінології можна спостерігати два абсолютно різних явища: точно відпрацьовану, міжнародно-стандартизовану анатомічну термінологію та клінічну ветеринарну термінологію, що характеризується термінологічним хаосом і стрімким розвитком. Основною причиною цього явища є швидкий розвиток наукових знань й активне впровадження їх у практичну діяльність [2, с. 228–229].

Клінічна ветеринарна термінологія є однією з найскладніших підсистем ветеринарної термінології, яка включає назви хвороб і патологічних станів організму тварин, методи діагностики, лікування, профілактики хвороб тварин, назви хірургічних операцій, інструментарію та ін.

Важливою потребою створення нових термінів у клінічній

ветеринарній термінології є необхідність розуміння термінів для фахівців міжнародного рівня.

Більшість анатомічних термінів, які сьогодні використовують у ветеринарній медицині, це латинські або латинізовані грецькі слова, що є основою міжнародного термінологічного фонду. Клінічні терміни є здебільшого грецького або греко-латинського походження. Нові лексичні форми переважно з'являються внаслідок появи нових назв, формування нового змісту та запозичень з іншої мови. Зазначимо, що саме запозичені іншомовні терміни відіграють особливу роль щодо поповнення термінології на сьогодні.

На думку Л. Дубенкової, Л. Ахултіної, клінічна ветеринарна термінологія тісно пов'язана із клінічною медичною, традиційно базується на латинських і грецьких термінах, проте для сучасного словотворення більш характерним є запозичення з інших мов [1]. Дослідниці підсумовують, що велика кількість англійських ветеринарних термінів (близько 30 %) запозичено із французької мови. Зокрема, *cramp* – спазм, *degeneration* – переродження, *deglutition* – заковтування, *dislocation* – зміщення, тощо. Інші 29% слів мають латинське походження: *femur* – стегнова кістка, *humerus* – плечова кістка, *puncture* – прокол, *pulp* – пульпа та ін. Ще 26% слів – німецького походження: *hand* – рука, *finger* – палець, *arm* – вуха, *foot* – нога та ін. 6% слів – грецького походження: *chorion* – хоріон, *diabetes* – діабет, *tyopria* – близорукість, *pneumonia* – запалення легень, *trauma* – травма та ін. Ще 6% слів запозичені з інших мов та 4 % – похідні власних імен [1]. Такі запозичення англійської клінічної термінології впливають на їхню трансформацію у інші мови і загалом у загальноприйнятту ветеринарну термінологію.

Способи творення клінічних ветеринарних термінів

1. Найпродуктивнішим є *префіксальний* спосіб словотворення, при чому з однаковим значенням паралельно вживаються як грецькі, так і латинські префікси (грецько-латинські дублетні префікси), наприклад: *circum-* / *peri-* у значенні навколо; з усіх сторін, наприклад, *peritoneal* – перитонеальний, позанирковий; *contra-* / *anti-* ; *in-(im)* / *en-* ; *ante-* / *pro-ad-* / *de-* та ін.

У ролі префіксів постають і числівники: *mono-* у значенні «один», наприклад, *monoplegia* – параліч однієї кінцівки; *bi-* – «два», наприклад *bigeminia* – форма алоритмії серця, при якій екстрасистола виявляється за кожним нормальним серцевим скороченням; *oligo-* у значенні «недостатній», наприклад, *oligocytaemia* – зменшення загальної кількості формених елементів у периферичній крові.

Деякі префікси набули додаткового, термінологічного, значення. Наприклад, префікс *para-* (у значенні розташованість поблизу, поряд) набув переносного значення «відхилення від норми»: *paranephritis* – паранефрит, запалення навколонирикової клітковини.

2. **Суфіксальний спосіб.** Суфікси можуть вказувати на дію, дійову особу або предмет, що її виконує; вид чи місце заняття, результат дії, надавати словам зменшувального значення. Суфікси відіграють у термінотворенні важливу роль: мають фіксоване значення, утворюють терміни певних змістових класів.

Можна виділити групи суфіксів [4, р. 326]:

загальноживані суфікси: *-ac* – *cardiac* – серцевий; *-al* – *renal* – нирковий; *-an* – *ovarian* – яєчниковий; *-ar* – *lumbar* – поперековий; *-ary* – *alimentary* – травний; *-eal* – *laryngeal* – гортанний; *-ous* – *cutaneous* – шкірний; *-tic* – *nephrotic* – нефротичний;

суфікси зі значенням хірургічних дій чи операцій: *-ectomy* – *mastectomy* – мастектомія, хірургічне видалення молочних залоз; *-pexy* – *gastropexy*, гастропексія – хірургічна стабілізація шлунку до черевної стінки; *-plasty* – *rhinoplasty* – ринопластика, хірургічне відновлення носа;

суфікси, зі значенням проведення процедур: *-gram* – *electrocardiogram* – електрокардіограма, графічний запис електричної активності серця; *-graph* – *electrocardiograph* – електрокардіограф, прилад для графічного запису електричної активності серця; *-graphy* – *electrocardiography* – процедура, яка виконується для визначення електричної активності серця; *-scopy* – *endoscopy* – ендоскопія, процедура, візуального дослідження всередині тіла; *-therapy* – *chemotherapy* – хіміотерапія, лікування за допомогою хімічних речовин чи ліків;

суфікси з подвійним r: *-rrhagia* or *-rrhage* – *hemorrhage* – геморагія, вихід крові через пошкоджену судину; *-rrhaphy* – *enterorrhaphy* – ентерографія – запис роботи кишківника; *-rrhexis* – *myorrhexis* – міорексис, розрив м'яза;

структурні суфікси: *-algia* та *-dynia* – *arthralgia* – артралгія, або синонім *arthrodynia* – артродинія, біль у суглобі; *-itis* вказує на запалення, наприклад, *hepatitis* – гепатит, запалення печінки, *sinusitis* – синусит, запалення слизової оболонки навколоносових повітряних пазух та ін.

Поширеним явищем у клінічній ветеринарній термінології є застосування скорочень (абревіатур), які переважно можуть бути представлені *одно-, дво-, три-, чотири-, п'яти-* чи *багатосимвольними* позначеннями. Наприклад:

Односимвольні скорочення: C (*castrated*) – кастрований,

S (sprayed) – стерилізований, T (temperature) – температура (у тварин).

Двосимвольні скорочення: *Ab* (antibody) – антитіла; *AI* (artificial insemination) – штучне запліднення, *BM* (bone marrow) – кістковий мозок, *BP* (blood pressure) – кров'яний тиск, *BT* (blood test) – аналіз крові, *ID* (intradermal) – внутрішньошкірно.

Трисимвольні скорочення: *AIN* (anaemia of inflammation and neoplasia) – запальна анемія та новоутворення, *AML* (acute myeloid leukaemia) – гострий мієлоїдний лейкоз, *CBC* (complete blood count) – повний аналіз крові.

Чотирисимвольні скорочення: *AИHA* (autoimmune haemolytic anaemia) – аутоімунна гемолітична анемія, *ИMHA* (immune-mediated haemolytic anaemia) – імуно-опосередкована гемолітична анемія.

П'ятисимвольні скорочення: *GM-CSF* (granulocyte-monocyte colony-stimulating factor) – гранулоцитарно-макрофагальний колонієстимулюючий фактор, *DHLPP* (distemper, hepatitis, leptospirosis, parainfluenza, and parvovirus) – лихоманка, гепатит, лептоспіроз, парагрип і парвовірус.

Багатосимвольні скорочення: *DHLPP-CV* (distemper, hepatitis, leptospirosis, parainfluenza, parvovirus, and coronavirus) – лихоманка, гепатит, лептоспіроз, парагрип, парвовірус і коронавірус, *NRИMHA* (non-regenerative immune-mediated haemolytic anaemia) – нерегенеративна імуно-опосередкована гемолітична анемія.

Висновки. У науковій практиці виокремлюють дві групи ветеринарних термінів: анатомічні та клінічні терміни. Формування клінічної ветеринарної термінології здійснюється з використанням терміноелементів греко-латинського походження, що є підґрунтям розвитку терміносистеми ветеринарної медицини. Останнім часом спостерігаємо явище заміни термінів, які утворені на основі інших мов, англійськими запозиченнями та запозиченнями з інших мов. Основними способами творення клінічної ветеринарної термінології є префіксальний та суфіксальний з найчастотнішими афіксами.

Література

1. **Дубенкова Л. В.**, Алухтина Л. М. Медична термінологія: різні способи утворення медичних термінів (на прикладі англ. мови). *Науковий електронний журнал INNOVA*. 2017. №1 (6) URL: <http://innova-journal/issues/2017-1-6/files/06.pdf>.

2. **Рожков Ю. Г.** Процеси запозичення в термінології вете-

ринарної медицини. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2016. Вип. 60. С. 227–229.

3. Karbovnik I. V. Latin clinical veterinary terminology: word-formation, lexical-semantic and syntactic aspects. *Науковий вісник ЛНУВМБ імені С. З. Гжицького*. 2018. том 20. № 86. С. 161–166.

4. Romich J. A. An Illustrated Guide to Veterinary Medical Terminology. Third Edition. Delmar, USA. 2009. 518 p.

УДК:811.161

СТАНОВЛЕННЯ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ 1917-1920 р.р. (ЗА АРСЕНОМ РІЧИНСЬКИМ)

Петро Мазур¹, Людмила Мазур², Євгенія Горошко³

1. кандидат медичних наук, директор Кременецького медичного фахового коледжу імені Арсена Річинського
(м. Кременець, Україна)

2. кандидатка медичних наук, доцентка Тернопільського національного медичного університету ім. Я. Горбачевського
(м. Кременець, Україна)

3. завідувачка відділення післядипломної освіти Кременецького медичного фахового коледжу імені Арсена Річинського
(м. Кременець, Україна)

Стаття про становлення медичної термінології в Українській Народній Республіці 1917-1920 р.р. Українську медичну термінологію проаналізовано за книгою лікаря Арсена Річинського «Курс гігієни (науки про здоров'я)», яку він написав і видав у 1919 році в м. Ізяслав (нині Хмельницька область), де працював лікарем і вчителював у вищій початковій школі.

Ключові слова: медична термінологія, Українська Народна Республіка, Арсен Річинський.

An article presents data on the formation of medical terminology in the Ukrainian People's Republic in 1917-1920. Ukrainian medical terminology was analyzed based on the book of doctor Arsen Richynskiy «Course of Hygiene (Health Sciences)». He wrote and published this textbook in the city of Izyaslav (now Khmelnytskyi Region) in 1919, where he worked as a doctor and teacher in a higher elementary school.

Key words: *medical terminology, Ukrainian People's Republic, Arsen Richynskyi.*

Постановка проблеми. Лікар, педагог, етнолог релігії, громадський діяч, член українського лікарського товариства у Львові з 1931 р. Арсен Річинський у своїх роботах неодноразово підкреслював значення мови у здобутті Україною державної незалежності. Він завжди вірив, що такий час настане. «Коли Україна здобуде державну незалежність ... Ставши самостійним міжнародним чинником, Україна матиме голос і послух, ... згідно зі своїм покликанням...» [4, с. 352-353], - писав він у своїй книзі в 1933 році.

Працюючи в період Української Народної Республіки з 31 травня 1917 до 9 квітня 1920 року лікарем в Ізяславі (нині Хмельницька область), він був постійним лектором на курсах українознавства та історії України для вчителів у жіночій гімназії графині Блудової в Острозі. Викладаючи гігієну в Ізяславській вищій початковій школі, А. Річинський зіткнувся з відсутністю підручників українською мовою. Враховуючи ці обставини, він написав і видав, як додаток до Вісника Ізяславської Повітової Народної Ради «Нова дорога», підручник «Курс гігієни (науки про здоров'я)» [3]. «... Тепер, пориваючи зі спадщиною дореволюційних часів, пора припинити старе обмосковлення наших дітей, що призводило їх тільки до жорстокого рецидиву безграмотності і занепаду нашої національної культури», - писала з цього приводу газета «Нова дорога» [2, с. 3]. Саме по цій книзі нами проведено аналіз медичної термінології, якою послуговувались у часи Української народної республіки (УНР). Варто зазначити, що УНР була проголошена 7 листопада 1917 року автономною республікою у складі Російської федерації, а з 22 січня 1918 року – незалежною державою. Вже у березні 1918 року Центральна Рада УНР звернулася до проблем мови і оголосила українську мовою діловодства. Це відкрило нові можливості для прилюдного вжитку української мови. Дуже швидко українська мова шириться на такі ділянки життя як військо, фінанси, освіта, медицина, наука.

8 травня 1918 року в Уряді Української Держави (за Гетьманату) було створено перше в нашій історії українське Міністерство народного здоров'я та опікування, затверджено термінологічну комісію колишньої Медико-санітарної Управи, яку організував і очолив Мартирій Галин, тоді головний хірург Київського військового шпиталю, пізніше - генерал-хорунжий Армії УНР та член Міністерства народного здоров'я. Овксентій Корчак-Чепурківський, викладач університету Святого Воло-

димира у Києві, який у 1917 році став одним із організаторів медичного факультету Українського університету, член Медико-санітарної ради при Центральній Раді, один із засновників Української академії наук, очолив редакційну комісію, створену для розроблення української медичної термінології [1].

Підручник Арсена Річинського «Курс гігієни (науки про здоров'я)» був розроблений відповідно до програми для 7-8 класів гімназій, ухваленої Міністерством народної освіти 18 вересня 1906 року і складався з двох частин. Перша частина підручника має наступний зміст: Передмова; Завдання гігієни; Наші вороги в природі: Фізіологія бактерій; Роль бактерій в життєвому процесі; Як передається зараза від хворого здоровому і якими шляхами вона входить у здорове тіло; Боротьба тіла з заразою; Невразливість (імунітет); Дезінфекція. Санітарні заходи; Короткий огляд заразних хороб; Заразні хороби черевні; Ще про заразні хороби; Паразити; Громадський лад і вдача людини; Старість [3, с. 227].

Друга частина зі змістом: Спеціальна фізіологія й гігієна: Загальний погляд на природу людини; Значіння шкіри й догляд за нею; Одежа; Житло; Опал. Провітрювання; Соняшне проміння в життєвому процесі природи й людини; Штучне світло; Становище ґрунту і нищезне покиді; Травлення; Пожива; Постачання води; Анатомія й фізіологія дихання; Дихальна руханка; Атмосфера; Фізична праця; Гігієна дитячого віку [3, с. 228]. Зазначимо, що на початку ХХ століття українська мова дещо відрізнялася від сучасної. Власне це впливало на правопис і вимову багатьох медичних термінів, як-от: лейкоцити (білі зернята крові), фагоцити, гіперлейкоцитоз, заражіння, антитоксини, агглютиніни, преципітінни, чулість фагоцитів (чутливість), противотрута, заражіння крові, менінгіт (запаління мізкових плівок), струменти (інструменти), крив (кров), сухітник (хворий на туберкульоз), кашіль, скарлатина, запаління, царство рослин (рослин) та живин (простіші живини та робаки), дитячий робак (аскарида), бовванчик (личинка), первітна (перша), заплуду (запліднення), значінне, розмножінне, розплуджування (розмножування), плязма, біологічного, фізично-хімічна рівновага, поверхняне натягання, живлення, лічити хоробу, розстрої життя, життєві функції, відморожінне, чулість до приторкання, впрівання людини, зменшення кількості сечі, здоров'я, більниця, зараза (інфекційні хороби), провітрюванє, заболіває, шкідливі, осмоз, розносяться з кривлею.

Арсен Річинський в 1918 році отримав диплом про закінчення медичного факультету університету Святого Володимира у Києві. Саме в цей час відбувалось становлення українського

анатомічного називництва, яке А. Річинський використав у своїй книзі. Наводимо більшість із них:

найболонка – оболонка: слизні та мозкові найболонки;
нервові проводи;
горлянка – гортань;
дишниця – трахея, бронхи;
крівавні жили – кровоносні судини;
жила – вена;
посокові гульки – лімфатичні вузли;
дитинник – вагіна;
природження – жіночі статеві органи;
коса – селезінка;
вихідник – анус;
межитканний – міжклітинний;
веселковий – райдужний;
кість – кістка;
почеревина – очеревина;
червоні криваві зернята – еритроцити;
живчики – сперматозоїди;
мухир – сечовий міхур;
пластів'я сала – підшкірна жирова клітковина;
дотикові крапочки – рецептори.

Знаходимо в книзі багато українських термінів, які стосуються інфекційних захворювань, мікробів, епідеміології, якій автор надавав особливого значення в захисті від заразних хвороб:

дрібногляд (мікроскоп);
бацілла (паличка): обкладу (дифтерії), сухотні бацілли (туберкульозу), кривавного проносу (дизентерії);
гачок холери (холерний вібріон);
відгук організму (реакція організму на бактерії);
невразливість (імунітет): природня (фамільна та особиста) та придбана (випадкова та штучна);
запобіжна прищипка (щеплення);
нахил до зарази (схильність);
пошести (епідемія).

У книзі досить вдало описано клінічну картину багатьох захворювань. Поряд із науковими (міжнародними) назвами захворювань, які запозичені з латинської мови, автор наводить назви хвороб з народної мови. Наприклад:

туберкульоз - сухоти, чахотка; туберкульоз кісток – костоїда, «гостець»; туберкульоз шкіри – «вовчий лишай»; туберкульоз лімфатичних вузлів у дітей – «золотуха», «гулі», «жовна»;

крупозна пневмонія - крупове запалінне легень;
емфізема – розтяжінне (розширення) легенів;
трахома – сухий волос на очи;
сифіліс – пранці, погана слабість;
гонорея – наконечник, триппер;
висипний тиф – голодний, плямистий;
черевний тиф – гарячка;
малярія – пропасниця;
дизентерія – кривава різачка, кривавниця, червінка;
карбункул – огневик;
паротит – свинка;
грип – інфлюєнца;
сап – косатизна;
дифтерія – обклад, завалки;
сказ – стеклизна;
сибірка – телій;
правець – остовпіння, стовпняк;
актиномікоз – жовни;
молочниця – пліснявка;
трихофітія – пархи чи шолуді;
епідермофітія – печіночні плями;
діарея – бігунка;
петехії – кропчасті кровотечі;
анемія – малокровність;
душевні розстрої – нервові з'явища, розстрої місячині;
многопалість – шпетність;
анемія вагітних – хирлявість (хлороз);
рак – погані нарости;
склероз – затвердінне тканин;
грижа – гила.

Трапляються в книзі кілька цікавих назв ускладнень і наслідків перенесених захворювань: обтяження – ускладнення, печери – каверни, шпетне ряботиння – рубці після натуральної віспи, непевний страх (при сказі), марка смага – білі плями при молочниці. Відповідно до тогочасних вимог фізіологічний розчин називається фізіольогічний (соляний) розсіл, перекис водню – водня перекись, йод – йодина, мідяний купорос, кисень – kwasень, вуглекислий газ – вугляний kwas, сірководень – труйний плин.

Наведемо також низку українських медичних термінів з книги, які не дійшли до нашого часу:

недотепний догляд – некваліфікований;
наглий випадок – гострий випадок;
неприлипчиві хвороби – неінфекційні;

прилипчиві хвороби – інфекційні;
ослабляно самоохорону організму;
каляти – акт дефекації;
мочити – сечовипускання;
блювотина, вонітувати – блювати;
одхідник – туалет;
задубіти – померти;
неможеться – загальна слабкість;
розстрої – розлади;
затяжні хвороби – хронічні хвороби;
черваки – глисти;
посідачі – ті, в кого живуть паразити;
неприємний дух – неприємний запах;
насильне дихання – штучне дихання. (Автор статті не виключає, що під час набору книги були втручання коректорів у первісний рукопис).

Висновок. Тепер, коли Україна здобула державну незалежність, низку зазначених назв, на нашу думку, варто повернути у сучасну медицину, що зробить професійну медичну мову багатшою, самобутнішою і соковитішою. І тоді збудуться пророчі слова Арсена Річинського: «Вірю також, що національна українська ідея не вмере, а розцвітатиме з новою силою. І в цій величній симфонії нашого відродження і моя маленька праця не лишиться неплідною» [3, с. 4].

Література

1. Ганіткевич Ярослав. Розвиток української медичної термінології. С.2. URL: <https://ntsh.org/node/1018/>.

2. Нова дорога. 1918. №1-2. 10 березня. 36 с.

3. Річинський А. Курс гігієни (науки про здоров'я). Ізяслав на Волині, 1919. 379 с.

4. Річинський А. Проблеми української релігійної свідомості. Тернопіль: «Терно-граф», 2009. 368 с.

УДК 802.373

SOME CONTROVERSIES OF UKRAINIAN MEDICAL TERMINOLOGY

Olena Samoilenko,

*PhD in Philology, Associate Professor, head of the
Department of Language and Humanitarian Disciplines Donetsk
National Medical University*

(Lyman, Ukraine)

The article is devoted to the problems of the development of the modern Ukrainian medical terminology. The main difficulty in mastering it is trying to avoid Russian lexemes which have been used for many years. Another problem is the tendency to use English terms instead of the appropriate Ukrainian. One more controversial aspect is the variety of medical terms in the Ukrainian dictionaries which are hardly based on the scientific grounding. So, the main task of researchers is the unification of medical terminology and overcoming the influence of Russian.

Key words: *medical terminology, term, borrowing, quasi-composite, compounding, affixoids.*

The culture of term usage is an important component of the formation of a would-be doctor. Mastering any branch of medical knowledge requires from the student to master the relevant terminology and use it in communicative acts, because the word-term is a means of professional thinking and communication. Every medical worker is obliged to correctly, accurately and appropriately use medical terms when communicating with colleagues and patients. Mistakes and shortcomings in the use of terms can not only complicate mutual understanding between colleagues, doctors and patients, but also adversely affect the psyche of the patient, cause serious mental or physical trauma, and the appearance of iatrogenic diseases. Therefore, the creation of prerequisites for effective assimilation of Ukrainian medical terminology by future doctors is a guarantee of successful educational and professional activity. In addition, the doctor should also know and be able to use the terminology of the official business sphere.

In times of military aggression of the Russian Federation against our country, changes must affect all layers of society, and of course, the sphere of science and technology, where terminology plays one of the leading roles. Unfortunately, direct borrowings from Russian still function in text-books. These are the examples of the most typical calques from Russian: *захворювання (хвороба), відділення (відділ), безплідність (неплідність), доля, ділька (частка), крупний (грубий), боковий (бічний), односторонній (однобічний), кишечник, кишківник (кишка), мокрота (мокротіння, харкотіння), клейонка (цера), відміна (скасування), достовірний (вірогідний), необхідність, необхідний,*

необхідно (потреба, потрібний, потрібно), поставити діагноз (встановити діагноз), у першу чергу (передовсім), загальна (спільна), грижа (кила), гнійник (гнояк), спайки (зрощення), бокал (келих), насос (помпа), свищ (нориця), заживати (загоюватися), настойка (настоянка), ванни (купелі), судорога (судома), область (ділянка), приступ (напад), окружність (обвід), головокружіння (запаморочення), в'ялий (млявий), тупий (глухий звук), підйом (підіймання), прийом (приймання), запор (закреп). Many students and even teachers make mistakes in the usage of these terms.

Words of Latin and Greek origin are common in the Ukrainian medical language. Latin adjectives are especially frequently used, which is inappropriate, because there are corresponding Ukrainian medical terms - adjectives. Although medical terminology is based on the Latin and Greek languages, there're many Ukrainian corresponding words, which are real medical terms, should be used instead. And the words of foreign origin can be used from time to time as synonyms with the aim to avoid repetition.

These are the examples of common adjectives of Greek and Latin origin: торакальний, абдомінальний, церебральний, дентальний, назальний, медіастинальний, аксілярний, медулярний, кардіоваскулярний. In our opinion, the use of such Latinisms is a reflection of the general tendency towards internationalization, because all the doctors throughout the world are able to understand Latin and Greek roots.

Except the classical languages Ukrainian English plays the role of Lingua Franca, anglicisms are increasingly used in all spheres of human activity. Nowadays in modern Ukrainian medical terminology there is a distinct tendency to use English calques instead of Ukrainian variants: *Т-клітини-гелпери* (*Т-клітини-помічники*), *клітини – натуральні кілери* (*клітини – природні вбивці*), *патерн* (*зразок*), *онлайн* (*віддалено*), *візинг* (*свистячі хрипи*), *гайдлайни* (*настанови*), *гайдни* (*інструкції*).

If we analyze the word-building processes in Ukrainian terminology, we will come to the conclusion that compounding has become a very productive way of creating new words. We would rather use the term quasi-composition, because new terms are built not by deploying of sentences and word-combinations but just by joining two roots together: *гастроптоз*, *метроптоз*, *кардіоптоз*, *міотомія*, *остеотомія*, *нефротомія*, *гастротомія*, *ангіотомія*, *метропексія*, *ентеропексія*, *гастропексія*, *нефропексія*, *цистопексія*, *пневмопексія*. Sometimes we can use two

affixoids in the same meaning: *-дез/-нексія, -альгія/-одінія, ангіо-/вазо-, вагіно-/кольпо-*. Thus, we can talk about synonymy of affixoids in modern Ukrainian medical terminology, moreover, not only affixoids of Greco-Latin origin can enter into synonymous and antonymous relationships.

Researchers point out that compound words that contain the component *само-* appeared in the vocabulary as early as the Old Rus period, the appearance of compound words with the component *авто-* is attributed to the beginning of the 18th century, which is explained by the active borrowings from foreign languages in that period. The word-forming elements were assimilated in the Ukrainian language, now it can be observed that with the help of the components *авто-* and *само-* are used for forming both borrowed and proper Ukrainian terms: *самоушкодження – автотравма, самолікування – автотерапія, самозраження – автоінтоксикація* etc.

Thus, the relevance of the study of terms with somatic components is due to the need to establish the specificity of the somatic symbol in a composite term and to determine the lexical and syntactic features of words with such components. It should be taken into consideration that at the current stage in the Ukrainian medical language there are terms that have international term elements of Greek or Latin origin, as well as Ukrainian origin. Lexemes with somatic components are only in the medical field. The international components connected with parts of the body include *кардіо-, гемо-, ріно-, офтальмо-, лабіо-, хейло-, одонто-, оніхо-, трихо-, стомато-, сомато-, блефаро-, глос-, мело-, глоссо-, ото-, ларинго-, фаринго-, езофаго-, -гастро-, ентеро-, коло-, флебо-, вазо-, ангіо-, сіало-, гідро-, адено-, дуодено-, прокто-, тифло-, метро-, оофоро-, сальпінго-, орхі-, гон-, артро-, хондро-, міо-, панкреат-, сплен-, гепато-, нефро-, уро-, гістери-, піело-, дермато-, дактіло-* etc. Ukrainian words such as *рот-, лобо-, пальце-* are also used among somatic components. Synonymic word-building elements are also used: *ангіо-* (Greek) / *вазо-* (Latin), *кольпо-* (Greek) / *вагіно-* (Latin), *кардіо-* (Greek) / *серце-* (Ukrainian).

If we analyse the usage of the components *кардіо-* (Greek) and *серце-* (Ukrainian), we can come to the conclusion that All the words with the component *кардіо-* can denote: 1) processes: *кардіотомія, кардіоангіографія, кардіовальвулотомія, кардіоверсія, кардіогенез, кардіограма, кардіографія, кардіокірографія, кардіокімографія, кардіолізіс, кардіометрія, перикардопексія, кардіопластія, кардіоплегія*, e.g.: *кардіографія* is the technique of

graphic of some physical or functional manifestations of the heart; 2) names of the disease: *кардіальгія, кардіоектазія, кардіовальвулітис, кардіогепатомегалія, кардіодінія, кардіомегалія, кардіомеланоз, кардіоміопатія, кардіоперікардіт, кардіорексіс, кардіосклерозіс, кардіостенозіс*, for example, *кардіоптоз* is downward movement of the heart; 3) related to or affecting the heart: *кардіоактивний, кардіогенний, кардіографічний, кардіокімографічний, кардіопатичний, кардіопілоричний, кардіоплегічний*, e.g., *кардіопневматичний* means related to the heart and breathing, which belongs to them; 4) devices: *кардіовальвулятор, кардіовертер, кардіограф, кардіоділятатор, кардіо, кардіометр, кардіостимулятор, кардіотахометр*, e.g., *кардіотахометр* is a device used for cardiocography; 5) the names of specialists: *кардіолог* is a doctor who deals with the prevention, diagnosis and treatment of heart diseases; 6) names of sciences, specialties: *кардіодинаміка, кардіологія* e.g., *кардіологія* is a medical specialty related to the heart and blood vessels; 7) cells, genera: *кардіоцит, кардіобактерія, кардіовірус*, e.g., *кардіовіруси* are viruses; a genus of viruses of the Picornaviridae family that cause encephalomyelitis and myocarditis.

The words with the component *серце-* are not so numerous (11/lexemes), so they are divided into two groups: 1) processes: *серцебиття* is a complete heart cycle during which electricity is produced, contraction; 2) relating or affecting the heart: *серцевий, серцево-клапанний, серцево-легеневий, серцево-нервовий, серцево-нирковий, серцево-печінковий, серцево-васкулярний*, e.g., *серцево-васкулярно-нирковий* is the one that concerns the heart, blood vessels and kidneys. The lexeme *серце*, which is multi-meaningful but does not refer to the heart, was also found - 1) central part of anything; 2) iron rod; 4) soft tissue in plant stems; 5) pulp from colorless parenchymal cells in plant trunks and some roots.

The issue of the functioning of compound words with components in the Ukrainian medical terminology system remains quite controversial in modern terminology.

These word-forming structures were discussed in the 1930s when the Russification of the Ukrainian term system was carried out under the slogans of standardization and unification, which provoked the appearance of double tracings, which are not typical for the Ukrainian language.

Therefore, students should learn the correct medical terminology in its full variety from the very first year. An important place is the assimilation of synonymous terms, especially of Greek

and Latin origin, but the most important task should be the assimilation of actually Ukrainian terms, not Russianisms and not outdated variants.

With the appearance of the first popular medical publications in the Ukrainian language in the 19th century, the formation of modern scientific Ukrainian medical terminology began. It was based on terms of Proto-Slavic and East Slavic origin. At the same time, terminology, as a part of the lexical-semantic system of the language, clearly reflects cross-linguistic contacts. In Ukrainian medical terminology, from the beginning of its formation, the influence of the Greek and Latin languages is most clearly manifested.

Therefore, when compiling a dictionary, proposing a new term, it is necessary to remember that the ultimate goal of the term-making process, the publication of lexicographic works, is the introduction of the work into scientific and professional circulation.

Among modern problems of Ukrainian medical terminology, we can name the problem of unification in the formation of new terms, avoiding excessive anglicization, at the same time approaching international terms, preserving the tendency to internationalize terminology.

There is still work to be done on the standardization and regulation of spelling, which should bring back those treasures lost during the years of experiments in the era of totalitarianism.

Nowadays, in the period of the revival and development of Ukrainian culture and science, it is more important than ever to restore and develop the national medical terminology, as well as the language in general, to cleanse it of foreign deformed words imposed on it by administrative measures, both from Russianization and from excessive «Americanization». First of all, this is relevant for practical medicine, where the doctor's activity is related to the preparation of numerous documentation, medical and expert opinions, medical histories, outpatient charts, operating logs, various certificates and extracts, etc. This is no less relevant for scientific and medical works, dissertations, monographs, for medical journals and collections, in which there are still often tracings or non-copycat arbitrary translations from other languages, most often from English and Russian.

The main features of modern Ukrainian medical terminology are common usage of affixoidation as a method of creation of new words, the existence of a great number of synonyms both at the morpheme level, and at the lexical level,

as well. The influence of Russian medical terminology provokes to active functioning of simulacres in modern Ukrainian terminology. Thus, the main task of specialists in medical terminology is to overcome the Russian influence and to unificate existing medical terms. The functioning and improvement of Ukrainian medical terminology is one of the important problems of the development of Ukrainian medicine, Ukrainian culture and science in the independent Ukrainian State. The final solution of the problems of medical terminology is yet to come.

Література

1. Литвиненко Н. П., Місник Н. В. Тлумачний словник медичних термінів. Київ – Ірпінь, ВТФ «Перун», 2010.

2. Місник Н. В. Термін як основний структурний елемент фахової мови. *Українська термінологія і сучасність*. Київ: КНЕУ, 2003. Вип. V. С. 155–157.

3. Нечай С. П. Деякі проблеми української медичної термінології. *Українська термінологія і сучасність*. Київ: КНЕУ, 2007. Вип. VII. С. 333.

4. Таран З. О. Місце греко-латинських запозичень в українській медичній термінології. *Українська термінологія і сучасність*. Київ: НАН України, 1997. С. 93–95.

5. Юкало В. Я. Культура мови: навч. посібник для студентів вищих медичних закладів освіти. Тернопіль: Укрмедкнига, 1999. 77 с.

6. Юкало В. Я. Формування мовної культури українського лікаря. *Особливості та науково-методичні аспекти удосконалення підготовки фахівців у медичному вузі*. Тернопіль: Медична академія, 1997. С.7 -16.

УДК81'255

GENESIS OF VETERINARY MEDICINE TERMINOLOGY (BASED ON ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES)

Olena Syrotina,

*PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor at the
Department of Romance and Germanic Languages and Translation,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine),*

Yurii Rozhkov,

PhD in Philology, associate Professor at the Department of Romance

The article presents the genesis, main stages of formation and etymological analysis of the veterinary medicine terminology. The study of works on veterinary medicine and its terminology made it possible to reveal the reasons for the appearance of the first terms and the main stages of the veterinary knowledge formation, which are reflected in the structural types of English terms of the studied terminology. The lexical-semantic varieties of the terminology composition testify to the long history of its formation with the following characteristics of gradual formation: I period–(IX–XVI centuries) use of specific (simple and derived) lexemes and borrowing of simple lexical units; II period–(XVII–XVIII centuries) borrowing of derived terms, the beginning of the creation of hybrid terminological phrases, where the generic element is borrowed, and the specific element is native; III period–(XIX–XX centuries) formation of derived terms from Greek and Latin morphemes in order to clarify the description of the disease, organ or phenomenon. The etymology of veterinary terminology makes it possible to identify the main sources of its enrichment. The performed analysis allows us to define veterinary terminology as a complex dynamic open system with a history of gradual formation within the framework of scientific and social progress of global changes in society.

Key words: *veterinary terminology, genesis, history, formation of terminology.*

У статті представлено генезис, основні етапи формування та етимологічний аналіз термінології ветеринарної медицини. Вивчення робіт з ветеринарії та її термінології дозволило виявити причини появи перших термінів і основні етапи становлення ветеринарних знань, які відображені в структурних типах англійських термінів досліджуваної термінології. Лексико-семантичні різновиди складу термінології свідчить про тривалу історію її формування з такими характеристиками поетапного становлення: I період – (IX–XVI століття) використання питомих (простих і похідних) лексем та запозичення простих лексичних одиниць; II період – (XVII–XVIII століття) запозичення похідних термінів, початок створення гібридних термінологічних словосполучень, де родовий елемент–запозичений, а видовий–питомий; III період – (XIX–XX століття) утворення похідних термінів з грецьких і латинських морфем з метою уточнення опису захворювання, органу або явища.

Етимологія ветеринарної термінології дає можливість виявити основні джерела її збагачення. Виконаний аналіз дозволяє визначити ветеринарну термінологію як складну динамічну відкриту систему з історією поетапного становлення в рамках наукового і соціального прогресу глобальних змін суспільства.

Ключові слова: ветеринарна термінологія, генезис, історія, формування термінології.

Relevance of the research. Globalization and internationalization processes taking place in the world contribute to the rapid accumulation of scientific information throughout the world, as a result of which there is a rapid increase in the number of terms in various fields, including the field of veterinary medicine. Any science is expressed by a system of terms, and the life of a term is the history of science. Thus, studying the history of science means studying the history of terms. The relevance of our research is due to the fact that the formation history, main stages and principles of the creation of the veterinary medicine terms are insufficiently studied from a linguistic point of view.

Analysis of research and publications. The problem of veterinary medicine professional terminology was studied by Ukrainian and foreign scientists, in particular: I. Vakulyk [1], T. Nemova, M. Lychuk [5], Yu. Rozhkov [7,8], O. Syrotin [10], O. Syrotin [11], I. Karbovnik [4], T. Cherepovska, O. Binkevych [12], S. Yakovleva [13] and others. Many studies show that English-language veterinary terminology is dominant in the modern world. As noted by Yu. Rozhkov, approximately 75% of all information on veterinary medicine in the world is published in English [8, p. 203].

The studies of M. Dmytruk [2, 3] are devoted to the study of the history and processes of veterinary terms formation in Ukraine. However, the research of domestic and foreign linguists, devoted to certain aspects of veterinary terminology, do not provide an opportunity to make a complete picture of how veterinary terms are formed with the development of veterinary science. The study of general trends in the development and formation of the studied terminology is important both from a theoretical and a practical point of view.

The aim of the research is to consider the history of formation, the main formation stages and the principles of creating the terms of veterinary medicine.

Research materials and methods. English-language

lexicographic sources and Internet materials on veterinary medicine served as the source base of the work. During the analysis, we relied on lexicographic and descriptive research methods.

Results. Veterinary medicine is a science dealing with the prevention, diagnosis and treatment of animals. This scientific branch arose in the 4th millennium BC in several countries at once, with the fall of the Roman Empire, veterinary medicine as a branch disappeared for many centuries, as did the veterinarians themselves. Only in 1761, the first veterinary school appeared in Europe. Already before the beginning of the 20th century, it became possible to talk about veterinary medicine as a full-fledged science, although for many decades it was institutionally dissolved in medicine, animal husbandry and agriculture. Being in the shadow of other sciences, the language of veterinary medicine did not fall into the sphere of interests of linguists, although veterinary medicine is primarily a medical science. Humane and veterinary medicine, from the moment of foundation, initially developed together, but gradually veterinary medicine was separated into an independent science [9, p. 6-10].

However, the connection of methods and means of treatment in both fields is constantly present. One of the aspects of this connection is the protection of humanity from diseases that can be transmitted from animals – zoonoses. Medicine protects people, veterinary medicine protects humanity. The name «veterinary medicine» used quite often today is a pleonasm, because veterinary medicine in translation means treatment of livestock. According to Lenglet's explanation, the word veterinary comes from the Celtic *vee* (from German *vieh*) – cattle, *teeren* (from German *zehren*) – sick, (from German *arzt*) – physician. According to this version, the Romans borrowed this term from the Celtic Druids, based on the words *veterinaria*, *veterinarius*, which literally means «one who looks after cattle», «one who treats cattle».

At the same time, the Romans used the words *mulomedicina*, *mulomedicus* (literally, «mule doctor»). The term «veterinary» first appears in the treatise «On Agriculture» by the famous Roman agronomist Columella. The treatise was written in the 1st century BC and the sixth and seventh books of this treatise are devoted to animal husbandry and veterinary medicine. Today, veterinary medicine is a branch of human knowledge and activity that supports the health of animals, carries out the prevention of their diseases, fights against diseases common to humans and animals, guarantees the safety of food products of animal origin, and

prevents infectious animal diseases from entering the country.

Veterinary medicine as a science of animals has the following main fields: animal hygiene, feeding and breeding of farm animals, ethology, veterinary and sanitary examination of food products, etc. The terminology of veterinary medicine is a set of names denoting the concept of veterinary medicine as a science, and special nomenclature names of veterinary medicine as a field of professional activity. The modern terminology of veterinary medicine is one of the broadest and most complex in terms of conceptual and substantive terminological systems. The lexicon of veterinary medicine consists of several hundred thousand words and phrases.

The terminology of veterinary medicine consists of three main terminological groups: anatomical, clinical and pharmaceutical, each of which defines its own range of concepts. Anatomical terminology names the animals' organs and their functions, clinical terminology indicates the names of diseases, their symptoms, painful conditions, and pharmaceutical terminology names medicinal preparations. The most frequent are the lexical units denoting the names of diseases and the processes and methods of treatment. This is due to scientific progress in veterinary medicine, the emergence of new diagnostic and treatment methods, medical devices and tools, and new fields of veterinary medicine.

According to its etymological composition, the terminology system of veterinary medicine in the English language is represented by: 1) borrowings from classical languages; 2) lexemes of the native language; 3) terms borrowed from European languages. The main corpus of terminological units of the English term system is represented by borrowed Latin and Greek terms. The beginning of the terminology of medicine and veterinary medicine was laid by Hippocrates. Even the name of cancer, which is widespread in our time, was coined by Hippocrates. It was he who introduced the medical term «carcinoma», which comes from the Latin word «cancer», which means «crab». Plato's student Aristotle, who created the first classification of animals, made a significant contribution to the development of medical and veterinary terminology.

At the beginning of the 14th century, L. Rusius wrote *Hippiatrica*, which was published in Constantinople. It collected works on veterinary medicine, mainly by Greek veterinarians. For a long time, it was a guide for the treatment of animals throughout Europe, it was repeatedly republished in different cities. Numerous

works on veterinary medicine by Greek and Roman authors were translated in England, France and Germany. The first veterinary schools were opened in France in 1762, in Lyon, in Allierdet near Paris in 1765. Then schools were opened in other cities of various Western European countries. In 1791, the Royal Veterinary College was founded, which was destined to become the first educational institution that started training veterinary doctors in Great Britain. Since that time, we have observed the development of the science of veterinary medicine and, accordingly, the replenishment of its terminological apparatus in the English language.

General medical and veterinary terminologies began to be formed in the English language from ancient and classical works, but developed most actively during the Enlightenment. In this period, neoclassicisms (terms formed with the help of Greek and Latin roots) appear in the terminological system under study, which are used to denote animal diseases. The study of works on veterinary medicine and its terminology made it possible to reveal the reasons for the appearance of the first terms and the main stages of the formation of veterinary knowledge, which are reflected in the structural types of the studied English terms.

The lexical-semantic varieties of the composition of English terminology testify to the long history of its formation with the following characteristics of gradual formation: I period – (IX–XVI century) use of specific (simple and derived) lexemes and borrowing of simple lexical units; II period – (XVII–XVIII centuries) borrowing of derivative terms, the beginning of the creation of hybrid terminological phrases, where the generic element is borrowed, and the specific element is native; III period – (XIX–XX centuries) formation of derived terms from Greek and Latin morphemes in order to clarify the description of the disease, organ or phenomenon. An important factor in the development of veterinary medicine, and with it the formation of its terminology, is the development of branch science, scientific and technical progress in general, which stimulate the emergence of new concepts and their names.

Thus, terms containing the name of any tissue in their structure began to appear in clinical terminology in the second half of the 19th century. This is connected with the formation of a special morphological discipline of histology (Greek: *histos* – tissue). Cell theory formed the methodological basis of histology. With the advent of such sciences as microbiology, immunology, biochemistry, genetics, biotechnology, the terminological

apparatus of veterinary medicine began to be increasingly replenished with words of English origin. Another factor affecting the development of the studied terminology of the English language is the emergence of new diseases.

Recently, diseases such as AIDS, bovine spongiform encephalopathy (rabies, cow disease), bird flu (H5N1 virus), swine flu (H1N1 virus) etc. have appeared. All these new phenomena must be named, documented and disseminated among scientists and society, thus new terminological nominations must be formed. An important factor related to the development of animal diseases terms in the English language is the process of eponymization, which began in medicine, including veterinary medicine, in the middle of the last century with the naming of diseases in honor of scientists who researched and discovered diseases.

In the eponymous terminology there are names of more than 6 thousand doctors and scientists representing more than 60 countries of the world. The share of eponymous terms in the English-language terminological field of animal diseases is 8-10%. The analysis of eponymous terms with regard to nationality shows that the leading positions in English-language veterinary terminology are traditionally held by the following countries: USA, Germany, France, Great Britain.

Veterinary terminology has mostly the same origins as medical terminology. «In veterinary terminology, two completely different phenomena can be observed: very precisely developed, internationally standardized anatomical terminology and clinical terminology of all medical fields, which is characterized by a certain terminological chaos and rapid development. The main reason for this phenomenon is the rapid development of scientific knowledge and the need to immediately name new methods, diseases, symptoms, etc. All attempts to unify clinical medical terminology at the international level have been largely unsuccessful» [6, p. 138]. Ukrainian veterinary terminology, according to M. Dmytruk, began to appear in scientific works at the beginning of the 18th century.

At the beginning of the 20th century, appeared the first scientific works on veterinary medicine involving specialized veterinary terminology. «In 1932, A. Mospanyuk offered the edition «Treating farm animals in urgent cases» as a publication of the regional economic society «Farmer» in Lviv. Similar manuals also appeared in the East, in particular: «In 1935, the State Agricultural Publishing House of the Ukrainian SSR published the manual «To farmer on the first aid for sick animals» (author

D.G. Kudlai) in Kharkiv». Veterinary medicine does not have an established system of terms, because most textbooks, reference books and almost all monographs were published in Russian under the totalitarian regime. But it is impossible to standardize the terminological system of any modern science without studying the history of its development. Thus, a significant group of terminological vocabulary from the field of veterinary medicine was recorded in ancient Ukrainian dictionaries. Veterinary vocabulary is also recorded in economic and medical textbooks of the 18th century. This lexical material should be used when solving the issues of stabilization of the veterinary vocabulary of the modern Ukrainian literary language.

The composition of the terminology in the field of veterinary medicine shows that it was traditionally based on the Ukrainian (Slavic) vocabulary with a significant involvement of foreign (Latin and Greek) words. There is a certain number of loan translations in the composition of modern veterinary vocabulary. Tracing is still an important means of replenishing the vocabulary. Therefore, when reforming modern veterinary terminology, it is necessary to take into account the traditions of use and the history of certain terms.

The progress of science and technology creates a need for the nomination of an ever-growing number of new concepts – the results of human cognitive activity. At the current level of development of society, special vocabulary (terms and nomenclature names) makes up about 90% of the general lexical fund, and its specific weight is constantly growing. However, the term formation process is mostly spontaneous. Ambiguous terms, synonymous terms, multi-word terms, terms saturated with foreign language elements interfere with their conscious assimilation and understanding..

Conclusions. Thus, the performed analysis allows us to define veterinary terminology as a complex dynamic open system with a history of gradual formation within the framework of scientific and social progress of global changes in society. Due to the intensive development of medical-biological, medical-chemical, and medical-technical knowledge, the number of special veterinary terms is increasing. In veterinary medicine, many new scientific concepts and terms appear, many old ones are undergoing one or another change, which makes it possible to fully and clearly trace the development trends and ways of their formation, the laws of language naming, on the material of English veterinary terminology.

Література

1. **Вакулик І. І.** Сучасні ветеринарно-медичні терміни як презентанти анатомічної номенклатури. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Філологічні студії. Кривий Ріг, 2013. № 9. С. 6-73.
2. **Дмитрук М. В.** Українська ветеринарна лексика 20-30-тих років ХХ століття. *Культура народів Причорномор'я*, 2006. №86. С. 97-99.
3. **Дмитрук М. В.** Формування української ветеринарної лексики [автореферат]. Запорізький державний університет; 2001. 23 с.
4. **Karbovnik I. V.** Latin clinical veterinary terminology: word-formation, lexical-semantic and syntactic aspects. *Науковий вісник ЛНУВМБ імені С. З. Гжицького*, 2018. Том 20. № 86. С. 161-166.
5. **Немова Т. В.,** Личук М. І. Особливості формування та перекладу термінології клінічної ветеринарної гематології «International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Вип. 11 (3), 2020. С.73-81.
6. **Рожков Ю. Г.** Труднощі перекладу ветеринарної лексики з англійської на українську мову (на матеріалі довідників з анатомії свійських тварин). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». Одеса, 2019. 41(1). С. 137-140.
7. **Рожков Ю. Г.** Вербалізація хвороб тварин засобами англійської мови: лінгвокогнітивний і структурно-семантичний аспекти: дис. Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. 244с.
8. **Рожков Ю. Г.** Термінологія ветеринарної медицини: когнітивний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2018. 32(1). С. 203-205.
9. **Рудик С. К.** Курс лекцій з історії ветеринарної медицини: навчальний посібник. Київ: Арістея, 2005. 132 с.
10. **Сиротін О. С.** Семантичні явища в англійській термінології ветеринарії (рос.). *Studia Humanitatis*. 2021. № 3.
11. **Сиротіна О. О.** Репрезентація категорії процесу в англійській клінічній термінології ветеринарії (рос.). *Studia Humanitatis*. 2021. № 3.
12. **Череповська Т.,** Бінкевич О. Morphological peculiarities of veterinary terminology in the context of teaching English for specific purposes. *Наукові записки Національного*

університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 5 (73). С. 310–312.

13. Яковлева С. Скорочення як лінгвістична особливість ветеринарних термінів (на матеріалі англійської мови). *Magister Dixit*, 2011. № 4. С. 36-40.

УДК 459.80

СТАНОВЛЕННЯ ТА ПРОБЛЕМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Ольга Сікорська,

*кандидатка філологічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри суспільних наук Одеського національного
медичного університету
(м. Одеса, Україна)*

Антоніна Ханецька,

*викладачка кафедри суспільно-гуманітарних наук
Одеського державного аграрного університету
(м. Одеса, Україна)*

У статті розглянуто питання становлення термінології як науки, окреслено визначення терміна та причини, які впливають на розвиток терміносистем. Окремо висвітлено становлення медичної термінології як однієї з найдавніших. Описано, як саме політична ситуація впливає на розвиток та структуру термінологічної лексеми. Розкрито питання періодизації медичної терміносистеми та подано коротку характеристику до кожного з періодів. Поділ термінів на групи (анатомічні, фармацевтичні, клінічні) дозволяє прослідкувати не тільки будову та походження термінів, а й їх видозміни як лексичного явища. Розглянуто питання розвитку мовно-комунікативної компетенції лікаря та чинників, які можуть впливати на нього. Порушено мовне питання в галузі медицини, оскільки лікар – це не тільки суб'єкт медичної сфери, а й учасник мовних ситуацій, які можуть вплинути на формування його іміджу. Зосереджено увагу на тому, що медичні працівники повинні оволодіти термінологією саме українською мовою, оскільки вона йде нарівні з національною.

Ключові слова: *термінологія, термін, термінознавство, терміносистеми, запозичені лексеми, латинізми, грецизми, мовно-культурна компетентність.*

Abstract. *The article examines the issue of the formation of terminology as a science, outlines the definition of the term and the reasons that affect the development of terminology systems. The formation of medical terminology as one of the oldest is highlighted separately. It is described how exactly the political situation affects the development and structure of the terminological lexeme. The issue of periodization of the medical terminology system is revealed and a brief description of each period is given. The division of terms into groups (anatomical, pharmaceutical, clinical) makes it possible to trace not only the structure and origin of terms, but also their variations as a lexical phenomenon. The question of the development of the doctor's language and communication competence and the factors that can influence it are considered. The language issue in the field of medicine is raised up, since a doctor is not only a subject of the medical field, but also a participant in language situations that can affect the formation of his image. Attention is focused on the fact that medical workers must master the terminology of the Ukrainian language as it is on a par with the national language.*

Key words: *terminology, term, terminological system, borrowed lexemes, Latinisms, Greekisms, linguistic and cultural competence.*

Постановка проблеми. Термінологія – це наука, яка займається вивченням термінів. Саме поняття «термінологія» було утворене ще у 60-х роках минулого століття, однак словники цього не фіксують. Поняття «термін» дійшло до нас ще з античних часів, проте ми використовуємо значення, яке закріпилося в латинській мові, – «межа». Термін – це слово або словосполучення, яке позначає певне поняття галузі техніки, науки, мистецтва і взаємодіє з іншими мовними одиницями.

Становлення термінології на теренах України є досить неоднозначним явищем, оскільки політичні умови не дозволяли здійснювати одночасний розвиток великої кількості терміносистем. Через це бачимо, що певні терміносистеми досить добре наповнені, а інші продовжують доповнюватися[1]. Це пов'язано з певним переліком чинників, впливу яких неможливо уникнути. Також науковці стверджують, що ізольованих терміносистем не існує, оскільки термін є її одиницею лексики, тому він пов'язаний із іншими розділами лінгвістики. Один термін може «подорожувати» між різними галузями і мати різні ознаки. Саме тому трактувати таку лексему треба, спираючись на особливості вживання в межах терміносистеми.

Терміни поділяються на загальнонаукові та спеціальні. Серед спеціальних хочемо виокремити медичну термінологію, яка є найдавнішою. Відомо, що спочатку з'явилися терміни на позначення частин тіла та органів, а потім їх опис та формування уявлень про їх нормальний розвиток та фіксування відхилень від норми. Медична термінологія через історичні та політичні обставини не могла розвиватися стабільно, в неї були часи розквіту і занепаду.

Використання медичної термінології активно почалося за часів Ярослава Мудрого у так званих «травниках», які надавали короткий опис хвороби та способи її лікування. У цих писаннях зафіксовано багато власне української медичної лексики на позначення не лише органів, а й симптоматики захворювань. Науковці того часу послуговувались «живою» мовою і використовували терміни, які для сучасників є дивними, тому зараз частіше використовується термін-запозичення.

У зв'язку з поширенням християнства українським медикам стали доступні іноземні джерела, які збагатили українську термінологію. Доступ до перекладних джерел з грецької та латинської мов дозволив вченим здійснити класифікацію медичних термінів та закласти фундамент для розвитку словникарства в медичній термінології. Цей крок став досить вагомим, оскільки це сприяло обміну медичною термінологією у двосторонньому порядку: не лише українські цілителі використовували в роботі іноземні праці, а й іноземці могли віднайти щось нове для себе. Такий обмін сприяв вивищенню медичної науки серед інших.

У ХХ столітті почався різкий розвиток медичної термінології, що було пов'язано з політичною ситуацією. Через посилення контролю активно починають друкувати українською мовою медичні журнали, газети та посібники. У цей час науковці роблять акцент не на запозичених термінах, а на творенні та доборі відповідників серед українського лексичного фонду. Цей етап термінології називають «творчим», тому що починають використовувати авторські терміни на заміну запозичених лексем. Науковці спершу намагалися створити нову лексему, а вже потім (якщо вона не так розкриває значення терміну) вони або створювали з відомих морфем, або зверталися до запозичення[2]. Такий підхід дав життя великій кількості нових термінологічних одиниць, що в свою чергу сприяло розвитку лексикології як розділу мовознавства.

Деякі термінологічні лексеми, що були створені в часи «творчого» періоду, закріпилися в науці дотепер, але більша ча-

стина пізніше була заборонена. На жаль, через низку обмежень повністю зникла велика кількість термінологічних одиниць, що призвело до збіднення української фахової термінології. Влада говорила про бурхливий розвиток української національної мови, зокрема і термінології, але то було не так. Термінологія того часу повинна була бути «узгодженою», якщо цього не відбувалося, то лексична одиниця втрачала право на існування, не кажучи про те, що велика кількість термінології була замінена на російські лексеми. Такі дії ніяк не могли сприяти так званому розвитку. Це був штучний «лінгвоцид», який спричинив зменшення української термінології.

Пізніше знову спостерігаємо часткове відродження термінології як науки, оскільки історично вона починає наближатися до національної української мови, а не існує як окрема система лексичних засобів. Зауважимо, що цей етап був набагато «біднішим», тому що в цей час вчені послуговуються латинізмами та грецизмами або ж добирають дублети-відповідники замість того, щоб створювати нові термінологічні одиниці, як було до цього.

На сучасному етапі бачимо велику зацікавленість вчених проблематикою спеціальної термінології та їх бажання відшліфувати наявні класифікації, які застосовуються до українських медичних термінологічних одиниць. Також вони тяжіють до стандартизації термінології – створення термінів-зразків, які б показували свою довершеність на лінгвістичному та логічному рівнях. Щоб утілити цю клопітку роботу в життя, вчені проводять міжнародні та всеукраїнські конференції, семінари [3]. Ця робота є достатньо складною та займає багато часу, проте вчені не відходять від своєї мети.

Окрім лінгвістів, проблемою медичної термінології почали опікуватися медійники, які організовують диспути як у друкованих виданнях, так і на телебаченні. Українізація охопила всі сфери суспільного життя, тому використання саме української мови має бути обов'язковим у всіх галузях. Медична сфера не виняток. Медіа говорять про те, що через неприйняття української термінології відбувається повільний розвиток української мови в медичній сфері, тому що більшість лікарів продовжують спілкуватися з пацієнтами російською. Цей факт свідчить не лише про низький рівень мовної компетенції лікаря, а й вказує на проблеми в галузі української медичної термінології. Адже лікарі не можуть дібрати необхідного відповідника, тому замінюють його або латинізмом/грецизмом, або нав'язаною примусово російською лексемою. За інших умов українізація в медичній галузі розвивалася б набагато швидше.

Щодо запозичень зауважимо, що їх використання необхід-

но зменшити, тому що зникає потреба у використанні «власне української термінології». Так, використання вже знайомого запозичення звичніше, ніж нового українського відповідника, але то лише справа часу.

Відомо, що медичні терміни поділяються на 3 групи:

- *фармацевтичні* (назви лікарських препаратів та речовин ґрунтуються на запозиченнях з латини та грецької мов);

- *клінічні* (в основі понять, що дають уявлення про хвороби, симптоматику та особливості, є латинізми та грецизми; часто латинізми просто транскрибуються українською мовою);

- *анатомічні* (в основі багато латинізмів, оскільки до них відносять назви органів та частин тіла людини).

Вживання латинізмів та грецизмів у медичній термінології є базовим, тому є невід'ємною частиною формування іміджу медичного працівника. Попри прагнення створити власне українську термінологію, застосування запозичень є досить зручним. Багато термінів не можна описати однією лексемою в українській мові, доводиться добирати дві чи більше або передавати описово, що не зовсім зручно. Використати латинізм чи грецизм логічніше, принаймні зараз.

В основі української медичної термінології лежать два основних джерела – народна побутова мова і мова наукова. Співвідношення цих двох початків виразно простежується під час проведення семантичного аналізу матеріалів, що мають певне відношення до медичної проблематики. Хоча медицина обрала для себе власний шлях творення термінів за допомогою морфем класичних мов, які не обмежені додатковим змістом і постають як чисті символи, їй також притаманні назви, утворені шляхом перенесення значення, що свідчить про нероздільний зв'язок термінологічних систем із загальною мовою та про розвиток за її законами.

Одним із джерел поповнення української медичної термінології є загальнонародні слова, які ми називаємо побутовізмами. Розширення системи національної медичної термінології через використання побутовізмів зумовлено способом вторинного називання.

Така номінація здійснюється завдяки асоціативному принципу, оскільки більшість лексем творяться за подібністю. Вчені виокремлюють декілька груп, з яких, можливо, походить термін: назви речей побутового вжитку, господарського призначення, назви частин будівель та будівельних знарядь, назви поширених предметів, назви краєвидів, церковних реалій, гос-

подарських робіт, назви тварин, мінералів.

Терміни, які походять з однієї з таких груп, пов'язані з іншими лексемами на контекстуальному рівні. Самостійно така одиниця існувати не може, бо не має належного пояснення і не сприймається мовцями. Обов'язковою умовою є використання або додаткового іменника, або прикметника, які надають необхідного визначення.

Також зауважимо, що треба відрізнити терміни від професіоналізмів. Професіоналізм – це слово або словосполучення, яке вживається в межах певної галузі. У медичній сфері – це слова, які дають визначення певним поняттям і не завжди підпорядковуються нормам літературної мови. Також вони не становлять цілісної системи на відміну від термінів і не мають конкретної дефініції. Можемо сказати, що професіоналізми – це конкретні предмети, які ми вирізняємо від інших (назви медичних приміщень, персоналу, їх обладнання). Терміни – це абстрактне поняття, яке є частиною терміносистеми і не існує ізольовано.

Майбутні лікарі повинні опанувати базові медичні поняття на лексичному та граматичному рівнях. Це буде свідчити про їхню мовно-культурну компетентність та мовленнєву культуру. Якщо йдеться про підвищення вищезазначених компетентностей, то лікар має опанувати власне українську термінологію, яка знаходиться на рівні з національною мовою, і вільно володіти нею. Для цього можна використовувати фахові тексти українською мовою. У роботі з текстами цього типу набуваються навички інформативного аналізу і синтезу тексту, це готує здобувачів до опрацювання наукових джерел фахової проблематики. Після засвоєння певного тематичного ряду термінологічної лексики під час словникової роботи, вільного вживання цієї лексики у роботі над текстом здобувачі набувають навичок використання термінологічної лексики у власному контексті, для вираження своїх думок і міркувань. Подібні справи сприяють розвитку наукового мислення, що є показником вільного, досконалого володіння мовним матеріалом.

Висновок. Маємо надію на те, що в майбутньому «пуристичний» підхід до класифікування медичної термінології очистить її від «кальки», поверне власне українські відповідники і замінить російські.

Література

1. **Козловський В. О.** Термінологічні уваги. *Бібліотечний журнал*, 1926. Ч. 6–8. С. 17–25.

2. **Шевельов Ю. О.** Українська мова в першій половині двадцятого століття. Стан і статус. Нью-Йорк, 1987. 295 с.

3. **Масенко Л. К.** Українська мова у ХХ столітті. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2005. 250 с.

УДК 811.111:81'373

ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНІ Й ІНТЕРЛІНГВАЛЬНІ ЧИННИКИ ПОЯВИ КОВІД-НОВОТВОРІВ

Оксана Тепла,

*кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри
романо-германських мов і перекладу Національного
університету біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)*

Схарактеризовано екстралінгвальні й інтерлінгвальні чинники появи ковід-новотворів. Визначено, що зазвичай поява неологізмів зумовлена передусім політико-економічними змінами у соціумі, глобалізаційними процесами, зміною парадигми сприйняття соціальної дійсності, виникненням нових реалій і потребою називати їх певними номінаціями.

Ключові слова: *екстралінгвальні чинники, інтерлінгвальні чинники, неологізми, ковід-новотвори.*

The article deals with the extra-linguistic and inter-linguistic factors of the emergence of covid neologisms. It has been determined that the emergence of neologisms is usually caused primarily by political and economic changes in society, globalization processes, a change in the paradigm of perception of social reality, the emergence of new realities and the need to call them certain nominations.

Keywords: *extralinguistic factors, interlingual factors, neologisms, covid neologisms.*

Злами, що сьогодні переживає суспільство, якнайбільш повно й неупереджено фіксує мова, яка є уособленням процесів активності світу та сприйняття людиною нового. Загальновідомо, що мова є динамічною системою, зважаючи на це, здатність розвиватися є природним способом її соціального буття. Відповідаючи на всі виклики, що відбуваються в суспільстві та в мовній свідомості, мова зазнає численних метаморфоз [64]. Виконуючи роль основного інструмента у процесах спілкування, мислення і

передавання думки, мова постійно розвивається. Нові поняття реальної дійсності потребують опису та найменування. Називаючи речі, явища, предмети, процеси навколишньої дійсності, носії мови використовують як нові, так і запозичені одиниці різних рівнів. Виникнення нових назв зумовлює істотні зрушення у системній організації лексичного складу мови. Найшвидше на зміни в суспільстві та людському світосприйнятті відгукується лексико-семантична система мови. Пошук нових лексем для передання знань про нові об'єкти дійсності запускає процеси словотворення і запозичення, що є основними шляхами творення нових слів і поповнення словникового складу мови [57].

Як справедливо зазначають автори монографії «Лексика на перетині наукових парадигм», що, не зважаючи на вагомий науковий доробок лінгвістів, у якому розкрито характеристики докорінних змін лексико-семантичної системи, немає чіткої класифікації, типових зразків основних змін у словниковому складі літературної мови. Вищенаведене зумовлене низкою причин. Передусім перетворення у лексико-семантичній системі настільки багатоманітні, що їх нелегко систематизувати. Крім того, у мовознавстві на позначення одних і тих самих процесів функціонують різні назви. Ще однією причиною є те, що і так непросту ситуацію ускладнює врахування системних зв'язків між лексичними одиницями. Насамкінець варто вказати, що певні труднощі у формуванні типології змін спричинені поєднанням лексико-семантичних змін зі стилістичними. Однак, як слушно зауважують мовознавці, поданий перелік причин далеко не остаточний. Значимість класифікації основних видів змін у лексичному складі літературної мови визначається й тим, що систематизація лексико-семантичних процесів є актуальною для створення різнотипних комп'ютерних програм, що вказуватимуть на стан лексичних норм літературної мови [39].

Із усього різномайття методів і форм зміни словникового складу мови неологізація, за твердженням мовознавців, є визначальним процесом у розвитку лексики. Темпи неологізації тісно пов'язані з імпульсами виникнення інновацій. При цьому соціальний характер має не тільки поява назви як реакція на вимогу суспільства, але і внутрішньомовні процеси, оскільки вся мовленнєва діяльність є соціальною.

Для виникнення будь-якого неологізму необхідною є наявність низки чинників, «оскільки мова розвивається унаслідок взаємодії зовнішніх (соціальних) і внутрішніх (системних, власне мовних) законів. Відповідно, і чинники, що визначають її

розвиток, також поділяються на внутрішні й зовнішні» [4, с. 6].

Перший чинник, позамовний (екстралінгвальний) - виникнення у житті нових явищ і нових понять є найбільш вагомим. Під впливом другого чинника – інтралінгвального, відбувається оновлення уже відомих назв певних предметів чи явищ для більшої точності, економності чи виразності.

До екстралінгвальних (зовнішніх) впливів, що сприяють виникненню нових слів у мові протягом останніх десятиліть належать такі: сучасні глобалізаційні процеси; демократизація всіх сфер життя суспільства; істотне послаблення цензури; зміни в соціальному устрої українського суспільства; задоволення практичних потреб носіїв мови; мода на певні мовні форми; пошуки нових промовистих засобів вираження [63]; пандемія Covid-19, воєнні дії та ін. Серед інтралінгвальних (внутрішніх) чинників, що зумовляють виникнення нових слів традиційно виокремлюють такі: денотативний (потреба у називанні нового об'єкта); стилістичний (потреба у виразності мовлення); вплив мовної системи (виникнення потенційно можливих слів на основі вже наявних моделей); економія мовної енергії; дія аналогії.

Вивчення особливостей розвитку лексичного складу повинно здійснюватися на основі діалектичного підходу до мовних явищ загалом і до процесу словотворення зокрема. Провідне місце посідають постулати про взаємозалежність та взаємодію мовних явищ; системний підхід є основним у дослідженні об'єктивної реальності.

Процес називання здійснюється згідно з певними принципами, основними з яких є: принцип мотивованості (будь-яка назва так чи інакше мотивована іншою – семантично чи структурно, чи асоціативно); принцип парадигматичності (будь-яка нова назва автоматично входить до наявних, реальних мовних систем); принцип модельності й взірця (будь-яка назва, наскільки вона була б несподіваною чи незвичною, є звичайною відповідно до законів мови, оскільки утворюється за відомими в мові моделями та взірцями).

Український лінгвіст О. Стишов, вивчаючи сучасну лексику на матеріалі мови засобів масової інформації, вказує на такі основні напрями розвитку словникового складу сучасної україн-

ської мови, рушійною силою яких є комплекс чинників позамовного і внутрішньомовного характеру, що взаємопереплетені й взаємодіють [63]: 1) глобалізація, для якої характерне входження до лексичної системи нових іншомовних слів, запозичень

інтернаціоналізмів, що не лише заповнюють прогалини в терміносистемах і позначають нові поняття, а й їх використання є даниною моді, має певну стилістичну мету; виникнення нових інтернаціональних запозичених словотворчих можливостей – основ і скорочень і афіксів; варваризація – тенденція до послуговування термінами та абрєвіатурами, написаними латиницею; 2) автохтонізація – творення нових слів з увагою до структурно-семантичних, стилістичних та інших традицій рідної мови й використанням усіх потенційних ресурсів, якими вона володіє, намагання повернути українській мові національну ідентичність й самобутність [там само], у межах якої виділяють: деколонізацію, що пов'язана з дерусифікацією та розширенням впливу української мови у всіх сферах сучасного суспільства; пуризацію – використання характерних українських лексем, уведення до активного вжитку безпідставно вилучених слів і творення неологізмів з використанням українських твірних основ; 3) орозмовлення як вираження процесу демократизації мови, що характеризується тенденцією до вживання розмовних слів у «книжних» стилях (науковому, офіційно-діловому, публіцистичному, художньому тощо); 4) перевага у використанні стилістично зниженої лексики та експресивних новотворів; 5) тенденція до економії мовних зусиль мовців, мовних засобів на словотвірному рівні, що простежується у вживанні й творенні різноманітних скорочень (абрєвіатур, усічень, складних слів тощо). Зазначений стимул виражається в заміні словосполучень, для яких зазвичай характерна стійка мовна номінація, однослівними, економними за формою назвами. Складні слова стислі за формою, їхнє значення легко сприймається, внутрішня форма доволі прозора, що надає їм переваги над словосполученнями.

Як було вищезазначено, розвиток мови протягом останніх десятиліть зумовлений як мовними, так і позамовними чинниками. Це пов'язано з тим, що мова у процесі розвою виявляє залежність, з одного боку, від середовища, в якому вона функціонує, з другого боку, від внутрішнього ладу .

Зазвичай поява неологізмів зумовлена передусім політико-економічними змінами у соціумі, глобалізаційними процесами, зміною парадигми сприйняття соціальної дійсності, виникненням нових реалій і потребою називати їх певними номінаціями, проте пандемія COVID-19 не тільки докорінно вплинула на спосіб життя людей, але й сприяла появі понад 1000 новотворів, зафіксованих у Oxford English Dictionary (OED), на позначення нових явищ в галузі епідеміологічного дискурсу.

Виникнення в мові лексико-семантичного новотвору завжди супроводжується переважанням низки чинників, які український лінгвіст В. Жайворонок тлумачив так: «або з'явилася потреба в слові, знакові нового поняття (яке саме по собі і потреба в якому завжди передуює слову), або постала необхідність поповнення того чи іншого семантичного поля новою чи оновленою функціональною одиницею, або ж новий (додатковий чи оновлений) зміст старого поняття (тобто нова семема) вимагає нової форми, отже, нового слова» [21, с. 35].

О. Селіванова дотримується погляду, що виникнення мовних інновацій залежить від синергетичних вимірів самоорганізації та збереження мови, тенденцій її розвитку, мовної надмірності й економії, стереотипізації, функціонально-стилістичного розшарування, евфімізації, пуристичних прагнень мовців тощо [58].

На думку О. Косович, ще одним чинником, під впливом якого виникають неологізми, – потяг до узагальнення, потреба дати спільну назву аналогічним поняттям. Тому поява таких найменувань зумовлена не лише прагненням дати узагальнену назву реаліям, а й постійною потребою мови у збагаченні [37].

Неологізми, що постають як наслідок зовнішніх чинників розвитку мови, іменують реалії, що виникають в тій чи іншій сфері суспільства. Нові слова, поява яких зумовлена внутрішніми чинниками мовного розвитку, відтворюють такі всеосяжні тенденції розвитку мови, як демократизація, формування аналітизму, потяг до точності, економії мовленнєвих зусиль.

У сучасній неології не зовсім чітко диференційовано такі основоположні поняття, як чинники та галузі неологізації. Позамовними причинами процесу словникової неологізації в сучасній мові є ідеологія й соціальна будова суспільства. Очевидним є те, що під «причинами» і «чинниками» потрібно розуміти те, що іменують галузями неологізації. На жаль, ототожнення цих двох термінів стало типовим й традиційним [39].

Лексеми на позначення пандемії коронавірусу заповнили сторінки багатьох видань, зокрема онлайн-ових, в усьому світі, і досі цей процес не припиняється. Мова засобів масової інформації щодень поповнюється завдяки численним інноваційним дериваційним процесам і є дієвим засобом комунікації.

Причинами цього явища є екстралінгвальні (виникнення і коронавірусного захворювання в Китаї та подальше поширення у світі, міжмовна взаємодія,) й інтралінгвальні (тенденція до лінгвальної економії) чинники.

Як засвідчив аналіз ілюстративного матеріалу, у контексті

нашої наукової розвідки основними чинниками, що зумовили появу неологізмів коронавірусної тематики є: суттєвий вплив пандемії на економіко-політичну, соціальну сфери, туризм, побут людей, що потребувало від індивідів володіння новими поняттями, а саме припинення роботи підприємств, бізнесових установ, зміна повсякденного способу життя, модифікація окремих видів діяльності людини; 2) мовні лакуни на позначення нових концептів: а) відсутність лексеми на позначення нового явища, предмета, поняття в суспільному житті; б) потреба в заміні словосполучень однослівними стислими назвами для економії мовної енергії; в) потреба в розрізненні понять (для їхнього заповнення актуалізувалися численні мовні засоби на позначення COVID-19, зокрема постали нові медичні терміни, неологізми на позначення соціальних явищ, активізувалися процеси метафоризації як шляхи творення досліджуваних мовних явищ; 3) «епідеміалізація» та «політизація» мови, внаслідок чого епідеміологічні й політичні терміни розширили своє значення і сфери використання.

Джерелами поповнення лексики, що охоплює коронавірусну тематику, є: 1) власне неолексеми – на позначення нових понять з'являються нові слова; 2) трансформації як поєднання нової форми слова зі значенням, яке раніше було властиве іншій формі для надання лексичній одиниці нового емоційного й експресивного значення; 3) неолексеми, що постали внаслідок семантичної деривації, тобто переосмислення значень уже наявних слів; 4) значна частина інновацій виникла шляхом запозичення.

На початку пандемії англomовні словники поповнилися понад 25 новотворами, що висвітлюють світові масштаби поширенням коронавірусу, які лінгвісти поділили на дві основні групи, зважаючи на первинне поширення: 1) наукова сфера (*contact tracing, community spread, pandemic, social distancing*); 2) масова культура (*covidiot, zoomtrolling, panicovid, coronacation, minimony*).

Важливо звернути увагу, що у період пандемії спостерігається неабияка креативність мовців у конструюванні коронеологізмів для того, щоб надати новим лексичним одиницям іронічного чи гумористичного характеру для самозахисту і позитивного психолого-фізичного настрою щодо подолання кризових економічних явищ і депресивних станів.

Висновки. Отже, в період глобалізації, що охопила всі країни, мови світу характеризуються тенденцією до постійного оновлення лексичного складу, безперервного розвитку, руху,

що засвідчують неологізми. Означені процеси тісно переплітаються з поступом суспільства, його культури та інших галузей. Неологізми, як і соціум, проходять різні етапи, передусім вони постають для номінації, опису певного явища, переважно в мережевих медіаресурсах, як індивідуальні, авторські, потім слідує етап прийняття новотвору у суспільстві, а вже після цього можна говорити про їх лексикалізацію чи фіксацію у словнику та тенденцію до повсюдного вжитку пересічними громадянами.

Література

- 1. Брітікова К. В.** Узуальне та okazіональне в інноваціях сучасної української мови: тенденції оновлення лексико-словотвірної категорії назв особи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків, 2007. 21 с.
- 2. Жулінська М.** Неологізми періоду пандемії як відображення суспільної свідомості. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії* 2021. Вип 1(9). С. 168-172.
- 3. Литвин А. А.,** Юрко Н. А., Стифанишин І. М. Лінгвальна характеристика інновацій англійської мови соціальної мережі FACEBOOK. URL: <https://webcache.googleusercontent.com.ua>.
- 4. Селіванова О.** Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 712 с.
- 5. Струганець Л. В.** Динаміка лексичних норм в українській лексикографії ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2002. 32 с.

УДК 61:001.4:811.161.2

РОСІЯНІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ МЕДИЦИНИ

Олександра Томашевська,

*докторка медичних наук, професорка; професорка
кафедри внутрішньої медицини № 2 Львівського національного
медичного університету імені Данила Галицького
(м. Львів, Україна)*

Євген Дзісь,

*доктор медичних наук, професор кафедри внутрішньої
медицини № 2 Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна)*

Українська медична термінологія залишається значно зросійщеною. У статті звернено увагу на росіянізми, подано ретельно опрацьовані, вивірені за низкою словників і рекомендовані до вживання в медицині вибрані українські слова й терміни у вигляді словничка, складеного за принципом «від неправильно до правильного».

Ключові слова: українська наукова термінологія, медицина, росіянізми, словник.

Ukrainian medical terminology remains significantly russified. The article draws attention to russianisms, presents selected Ukrainian words and terms carefully worked out, checked against a number of dictionaries, and recommended for use in medicine. The short dictionary is composed according to the principle «from wrong to right».

Keywords: Ukrainian scientific terminology, medicine, russianisms, dictionary.

Постановка проблеми. Українська наукова медична термінологія почала активно формуватися в 2-й половині XIX – на початку XX сторіччя. Однак, з кінця 20-х років політичні вбивства й репресії українських викладачів, науковців і лікарів, планомірна політика зросійщення негативно вплинули на її розвиток. Навчання студентів і лікарів, медична документація, наукова література, конференції велися переважно російською мовою. Калькувалися з російської медичні слова й терміни, зокрема латинського й грецького походження, а також не-слов'янські прізвища в термінах-епонімах, не враховуючи норм українського правопису. Планомірне очищення від росіянізмів медичної мови не здійснювалося й після здобуття Україною незалежності. Тому збереження національної унікальності мови медицини стосується передусім її деросіянізації. У процесі стандартизації медичної термінології безсумнівні росіянізми треба усунути, а спірні - ретельно опрацювати.

Росіянізм – це слово або мовний зворот, скалькований з російської мови або побудований за зразком російських слів і висловів. У таблиці подано вибрані росіянізми та вивірені за словниками й українським правописом [1-11] рекомендовані до вживання відповідники.

Таблиця. Словничок вибраних росіянізмів у мові медицини та відповідних українських слів і термінів

Росіянізми	Українські відповідники
Ау-, ауто- (напр., аутоімунний)	Ав-, авто- (напр., автоімун-)

	ний)
-алгія (напр., артралгія, кардіалгія)	-альгія (артральгія, кардіальгія тощо)
Алергічний	Алергійний
Альцгеймера хвороба	Альцгаймера хвороба
Артеріальний	Артерійний
Без свідомості	Непритомний
Безплідність	Неплідність
Бокаловидні (клітини)	Келихоподібні
Боковий	Бічний
Ванна (кімната)	Лазничка
Вести (до чогось)	Призводити
Вигорання синдром	Вигоряння синдром
-видний (напр., щитовидний)	-подібний (напр., щитоподібний)
Виздоровіти	Видужати, одужати
Відбілювати	Вибілювати
Відділення (лікувального закладу)	Відділ
Відміна (лікування)	Скасування
Відробка (заняття студентом), відробляти	Відпрацювання, відпрацьовувати
Вогнище (хвороби), вогнищевий (у значенні фокальний)	Осередок, осередковий
Вроджений	Природжений
Втратити свідомість	Знепритомніти
Вузелок, вузелковий	Вузлик, вузликовий
В'ялий (перебіг хвороби)	Млявий
Глотка	Горло
Гнійник	Гнояк
Голівка (органа)	Головка (органа)
Головка (дитини, плода)	Голівка (дитини, плода)
Головокружіння	Запаморочення
Госпіталь, госпіталізувати	Шпиталь, шпиталізувати, ушпиталити
Границя (органа, норми)	Межа
Граничний, гранично	Крайній, крайньо
Гранулема, гранулома, гранулематозний	Гранульома, гранульоматозний
Грижа, гризовий	Кила, килевий
Грязі	Пелоїди, лікувальне болото
Гудячі хрипи	Гудучі (або гудючі) хрипи
Дилатація	Дилятація
Диференціальний діагноз	Диференційний діагноз
Добавка (харчова)	Додаток (харчовий)
Доля, долька (органа)	Частка, часточка

Достовірність, достовірний (у статистиці)	Значущість, значущий
Жорстке дихання	Шорстке дихання
Жорсткий міокард	Шттивний або непіддатливий міокард
Заживати, заживання (ран)	Загоюватися, загоєння
Заключення	Висновок, закінчення, завершення
Закривати очі	Заплющувати, зажмурювати очі
Закупорити, закупорка, закупорення, закупорений (напр., щодо судини)	Затикати, заткнути, заткати, затикання, заткнутий
Запор, запори	Закреп, закрепи
Захворювання	Хвороба
Згортання крові	Зсідання крові
Згорток крові	Згусток крові
Зішкріб, зіскріб	Зіскрібок, зскрібок
Зловживати	Надуживати
Знобити; в пацієнта озноб	Морозити; пацієнта морозить
Зоб	Воло
Інвазивний	Інвазійний
Качати	Помпувати
Кип'яток	Окріп
Кишечник, кишківник	Кишка, кишки
Клейонка	Церата
Клекочуче дихання	Клекітливе (або клетотливе) дихання
Коліка	Колька
Краснуха	Шарівка
Криз	Криза
Крупний	Грубий, великий
Крупнозернистий	Грубозернистий
Купірувати, купувати (біль, напад)	Припиняти, знімати, лагодити, вгамовувати, тамувати
Лихоманка, лихоманковий	Гарячка, гарячковий
Лікарство	Ліки
Мокрота	Мокротиння, харкотиння
Молочка (молочні продукти)	Набіл
Молочниця	Пліснявка
Набухати, набухлий, набухання	Набрякати, набряклий, набрякання
Навик	Навичка
Наднирник	Надниркова залоза, наднирковик

Наднирникова (або надниркова) недостатність	Недостатність надниркових залоз
Надкісниця, надкістниця	Окістя
Надколінник, надколінок	Наколінок
Направлення (до лікаря, лікарні)	Скерування
Насос, насосний	Помпа, помповий
Настойка	Настій, настоянка
Необхідність, необхідний, необхідно	Потреба, потрібний, треба, слід
Непереносимий, непереносимість	Непереносний, непереносність
Німіти (про частину тіла)	Терпнути
Область (тіла)	Ділянка
Обморок	Втрата притомності, непритомність
Односторонній	Однобічний
Озноб	Дрощі
Окружність	Обвід
Онїміння (тіла), онїміти	Затерпання (тіла), затерпнути
Оперативний	Операційний
Осиплість, сиплість (голосу)	Захриплість, охриплість, хриплість, хрипкість (голосу)
Осколок, осколкове поранення	Скалка, скалкове поранення
Передвісник	Провісник
Периферичний	Периферійний
Персистуючий	Персистентний
Першіння (в горлі)	Лоскіт (у горлі)
Підйом (напр., сегмента ST)	Підняття, піднімання, підвищення
Пограничний	Межовий
Позив, позиви (до випорожнення)	Потяг, потяги (до випорожнення)
Понос	Пронос
Порочне коло	Зачароване коло, хибне коло
Поставити діагноз, постановка діагнозу	Встановити діагноз, встановлення діагнозу
Поступити в лікарню	Надійти (або вступити) до лікарні
Поступлення (в лікарню)	Надходження (до лікарні)
Приймати їжу	Споживати їжу
Приймати ліки	Уживати (вживати), заживати ліки
Прийом (діагностичний, лікувальний)	Метод, спосіб, засіб, захід
Прийом у лікаря	Приймання в лікаря
Приступ, припадок	Напад
Пробка (у вусі)	Корок

Пролежень	Відлежина
Протікання, протікати (щодо хвороби)	Перебіг, перебігати
Раковина	Мушля
Рихлий	Пухкий
Розрішення (хвороби, пологів)	Закінчення, завершення
Росток кровотворення	Паросток кровотворення
Сальник	Чепець
Свищ	Нориця
Свідомість (у значенні «здатність осмислено сприймати навколишнє»)	Притомність
Свідомість збережена (у пацієнта), у свідомості	Притомний (пацієнт)
Серповидний	Серпастий (напр., серпастоклітинна анемія), серпоподібний
Синдром роздратованого кишечника	Синдром подразненої кишки
Сосок, соскоподібний; соска	Пипка, пипкоподібний; смочок (для немовляти)
Спайка, спайки	Зрощення
Співпадати	Збігатися
Стілець	Випорожнення, кал
Стопа	Ступня
Судорога	Судома, корчі
Таз	Миска, миса, мідниця
Тазостегновий (суглоб)	Кульшовий (суглоб)
Тілобудова	Будова тіла
Тупий, притуплений звук (перкуторний), тупість (щодо звуку)	Глухий, приглушений звук (перкуторний), глухість (щодо звуку)
Формені елементи крові	Клітини крові
Фрейд, Зигмунд	Фройд, Зигмунд
Ходжкіна хвороба, лімфома	Годжкіна хвороба, лімфома
Холтерівське моніторування	Голтерівське моніторування
Хоспіс	Госпіс
Цинга	Скорбут
Чужорідний	Сторонній, чужий

Велику увагу слід приділяти навчанню правильного вживання української термінології студентами медичних навчальних закладів, лікарями ще на початку їхньої професійної діяльності, коли закладаються в усне мовлення й письмо певні стереотипи, змінити які надалі є досить складно. Самоконтроль і взаємодопомога у використанні української мови й термінології мають стати правилом професійної діяльності та спілкування

лікарів.

Висновок. У процесі стандартизації української наукової термінології неабияке значення має створення медичних словників, ретельного очищених передусім від росіянізмів.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.

2. Галин М. Медичний латинсько-український словник. Прага, 1928. 302 с.

3. Ганіткевич Я. Словник русизмів у мові медиків. Львів, 1995. 25 с.

4. Кисільов В. Ф. Медичний російсько-український словник. Держ. вид. України, 1928. Київ: Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2008. 172 с. (Сер. «Із словникової спадщини». Вип. 3. Відтворення видання 1928 року).

5. Нетлюх М. А. Латинсько-український анатомічний словник. Київ: Наукова думка, 1972. 228 с.

6. Нечай С. Російсько-український медичний словник з іншомовними назвами. 20000 слів. Київ: УЛТК, Фонд ТТ, 2002. 592 с.

7. Російсько-український словник: у 4 т. А–П / гол. ред. А. Е. Кримський, С. О. Єфремов. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 2016 с. Репринт з видання 1924-1933 рр. (Серія «Словникова спадщина України»).

8. Російсько-український медичний словник: матеріали до української медичної термінології / ред. проф. О. В. Корчак-Чепурківський [та ін.]; упорядник д-р мед. М. А. Галин. Київський губерніяльний відділ охорони народного здоров'я, Підрозділ медичної та санітарної просвіти. Київ, 1920. 164 с.

9. Словарь української мови: в 4 т. / за ред. Б. Грінченка. Київ, 1907-1909.

10. Словник української мови: в 11 т. АН УРСР. Інститут мовознавства / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970-1980.

11. Словник української мови: у 20 т. (Т. 1-12). НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. Київ: Наукова думка, 2010.

12. Український правопис 2019. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-svita/navchalni-programi/ukrayinskij-pravopis-2019>

13. Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник: у 2 т. / за ред. М. Павловського, Л. Петрух, І. Го-

ловко. Львів: Видавнича спілка «Словник» АДМІ, 1995. 1437 с.

14. Dorland's Illustrated Medical Dictionary, 28th ed. Philadelphia: W. B. Saunders Co. 1939 p.

УДК:811.161

ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (НА ПРИКЛАДІ ДЕЯКИХ АТРИБУТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ МЕДИЧНОГО МОВЛЕННЯ ОТОРИНОЛАРИНГОЛОГІВ)

Мар'яна Черкес,

кандидатка медичних наук,

*лікарка-оториноларингологиня Львівського територіального
медичного об'єднання «Багатопрофільна клінічна лікарня
інтенсивних методів лікування та швидкої медичної допомоги»,
лікарка-сурдологиня дитячої консультативної поліклініки*

ВП «Лікарня святого Миколая»

(м. Львів, Україна)

Надія Черкес,

*кандидатка філологічних наук, доцентка; доцентка кафедри
українознавства Львівського національного медичного*

університету імені Данила Галицького, член НСПУ та АУП

(м. Львів, Україна)

*Зміст статті стосується проблеми надмірного викорис-
тання іншомовних слів та словосполучень у мовленні лікарів-
оториноларингологів. У статті обґрунтовується необхідність
збереження чистоти українського медичного мовлення та ро-
биться спроба заміни чужомовних назв та конструкцій пито-
мо-українськими найменуваннями.*

Ключові слова: *очищення мови, пито-мо-українські назви,
атрибутивно-іменні словосполучення, анатомічні назви ЛОР-
органів та ЛОР-захворювання, медичний інструментарій.*

*The content of the article concerns the problem of excessive use
of foreign words and phrases in the speech of
otorhinolaryngologists. It justifies the need to preserve the purity of
Ukrainian medical speech and attempts to replace foreign language
names and constructions with specific Ukrainian names.*

Keywords: *language purification, proper Ukrainian names,
attributive noun phrases, anatomical names of ENT organs and
ENT diseases.*

Постановка проблеми. Екологічна проблематика в сучасному світі нерозривно пов'язана із природним існуванням живих організмів. На ранніх етапах свого становлення людська істота не здатна була завдати суттєвої шкоди навколишньому середовищу, в якому черпала силу і засоби власного життя. Проте чим далі, тим більше зростав її вплив і на природу загалом, і на взаємостосунки з іншими живими організмами, зокрема і з людьми. Коли довкола все гучніше залунали думки про тривожні наслідки згубного впливу людської діяльності на екосистему Землі-планети, нарешті прийшов час замислитися над відновленням гармонії людини та природи у глобально-широкому значенні та в кожному конкретному випадку зокрема. Коли у 1866 році німецький біолог Ернст Геккель вводив у науку термін «екологія» (від дав.-гр. οἶκος — середовище, житло, сховище і λόγος - вчення, наука), розмірковуючи про взаємини живих організмів, він навіть уявити собі не міг, наскільки нищівною виявиться роль людини, яка здатна згіршити геть усе, до чого торкається, навіть саму себе. Тому сьогодні екологічна проблематика торкається не лише питань, пов'язаних з функціонуванням живих істот чи надорганізованих систем (популяцій, видів чи біоценозів), але й змушена розробляти питання існування різних соціальних груп чи колективів. І на першому плані основним об'єктом наукової уваги тут опиняється саме людина із цілим комплексом своїх власних проблем та складнощів.

Можливо, саме тому звичний і знаний усіма природознавчий термін «екологія» отримав у сучасному мовленні цілу низку нових цікавих значеннєвих виявів, звичайно ж, із незаперечним антропоцентричним ядром. Такими, зокрема, є поняття: *екологія людського тіла, екологія людини, екологія суспільства, екологія права, екологія життя мореплавців, екологія міста, екологія людської поведінки, екологія сільського олюдненого середовища, екологія енергії, екологія кохання, екологія промисловості, екологія діяльності людини у межах виробничого колективу, екологія медицини, екологія взаємин лікаря і пацієнта, екологічний клімат лікувальної установи, екологія поведінки людини в колі друзів (у доброзичливому колективі), екологія праці в емоційно напруженому колективі, екологія школи (і шкільництва), екологія навчання учнівської (студентської) молоді, екологія освіти загалом (і освітнього процесу в межах одного педагогічного колективу), екологія музики, екологія мистецтва, екологія мовлення, екологія мови і т. ін.*

У центрі будь-якого із цих понять незмінно перебуває лю-

дина разом із цілим набором власних, далеко не простих суперечностей, різнополярних, часто непримиренних протиріч та несподіваних непередбачуваних негараздів. І людина водночас є і об'єктом, і суб'єктом екології власного буття: вивчає і є піддослідною, керує і дає можливість керувати собою, осмислено аналізує і сама стає аналізованою. Її вчинки, думки, мовленнєва діяльність, психосоматика, мінливість емоційних станів є гранично вразливими і потребують постійного захисту і підтримки як з боку партнерів-колег, так і з боку неї самої, в силу внутрішніх виявів її власного «я».

Людська мова у цьому контексті є найвразливішою, оскільки може передавати найвищі злети думки, найтонші порухи душі, найскладніші нюанси сутностей. Фахова мова медиків, хоч і будується на основі загальноновживаної, перебуває у постійній динаміці та самооновленні.

Фахове мовлення лікаря в нелегких умовах воєнного стану в нашій державі повинно ґрунтуватися на правильному й незаперечно доцільному використанні елементів сучасної української літературно мови. У час, коли мовні проблеми стали наріжним каменем загарбницької політики держави-агресора, особливо актуальним є збереження чистоти української мови, позбавлення її суржикових нашарувань, смислових перекручень і словесних покручів. Пам'ятаючи про те, що, як і для чого він говорить, медичний працівник має вміти не тільки вправно й невимушено добирати потрібне слово чи словосполучення, не лише грамотно й безпомилково обирати граматичну форму чи синтаксичну конструкцію, але й бути коректним у спілкуванні з пацієнтами і колегами. Його знання професійної медичної термінології мусять бути настільки глибокими, щоб їх використання у повсякденному мовленні стало органічним, природним і ненав'язливим. Грубі помилки на кшталт «Я випишу вам лікування» (а не «*аркуш непрацездатності*») чи «Для вилічення вам показаний постільний режим» (замість «*Щоб одужати, ви повинні лежати в ліжку*»), збіднюючи мову лікаря, суттєво применшують його авторитет. Тільки дбаючи про бездоганність своєї мови, він зможе максимально розкрити свій професійний потенціал і досягти належних результатів.

Мова лікарів-оториноларингологів є особливо цікавим сегментом системи професійної медичної мови, оскільки поєднує ознаки добірної літературної мови, медичного розмовного мовлення та активного використання вузькоспеціальної термінології. Атрибутивно-субстантивні словосполуки у ній становлять самобутню термінологічну мікросистему, компактну за струк-

турою і водночас досить розгалужену за своїми значеннєвими виявами. Вони можуть позначати анатомічні найменування, різні захворювання та методики їх діагностики і терапії, а також різноманітні назви специфічних ЛОР-інструментів (Див. табл. 1)

Таблиця 1. Значеннєве поле атрибутивно-субстантивних словосполук мови оториноларингології.

Атрибутивно-іменні назви, вживані у ЛОР-практиці			
Анатомічні назви ЛОР-органів	Поширені захворювання ЛОР-органів	Діагностичні і терапевтичні методи і процедури	Інструменти оториноларинголога
зовнішнє вухо внутрішнє вухо середнє вухо фарингальна стінка голосові складки приносові пазухи дихальне горло дихальна трубка вестибулярний аналізатор хрящовий каркас гортані під'язикова кістка носова порожнина барабанна перетинка ротова порожнина піднебінні мигдалини гайморові пазухи носова перегородка черпакоподібний хрящ ріжкоподібний хрящ клиноподібний хрящ	респіраторно-санцитіальна інфекція інфекційні гранульоми верхніх дихальних шляхів гострий отит хронічний отит перфоративний отит перфоративні зміни носової перегородки гострий синусит хронічний тонзиліт підгострий ларинготрахеїт тромбоз мозкових синусів гіперемійовані і збільшені мигдалики носові поліпи запалення глотки гострий ринофарингіт вірусний гайморит	комп'ютерна томографія ендоскопічне дослідження дихальна бронхоскопія клінічний аналіз крові непряма ларингоскопія пряма ларингоскопія задня риноскопія передня риноскопія середня риноскопія мікроскопічна ендохірургія кріодеструкція піднебінних мигдалини промивання сірчаних корків кріозрошення задньої стінки глотки	налобний рефлектор медичний ліхтарик медичний продувальний балон носове дзеркало гортанне дзеркало горловий викусувач носовий зонд вушний зонд гудзикуватий зонд оторинологічні пінцети ложкоподібний конхотом вушні ложки вушні катетери вушні воронки штикоподібний чепа поліпні петлі

Існує реальна небезпека надуживання іншомовних слів у повсякденній практиці лікарів-оториноларингологів. Візьмімо, для прикладу, анатомічні атрибутивно-іменні словосполуки «фарингальна стінка», «фарингальна порожнина» та «тубофарингальні валіки». У кожному із цих утворень використано іншомовний прикметник «фарингальний, -а, -е», що означає те саме, що «гортанний», - значення, яке, безумовно, є більш звичним і зрозумілим для українського мовця. Таким чином, «фарингальна стінка»

- це задня чи бокова стінка гортані, а «фарингальна порожнина»
- це завжди відкрита порожнина глотки, яка може змінювати свою форму і розмір через скорочення м'язових тканин її стінок і кореня язика (СУМ в Х1 томах. Т.10, 1979. С. 564). Третє словосполучення є найменуванням специфічних глоткових органів, які мають форму порожнистого валика (туби) і розташовані біля піднебінних дужок. Як бачимо, кожне із наведених словосполучень може бути оформлене і з використанням власнеукраїнського мовного матеріалу, не вдаючись до іншомовних номінантів.

Мовознавці знають також про існування фарингальних приголосних звуків, які утворюються внаслідок зближення кореня язика із задньою стінкою зіву. В українській фонетичній системі є два такі звуки: [g'] та його пом'якшений алофон [gʲ]. Протискуючись крізь залишену приглоткову щілину, видихуване повітря утворює характерний для цього звука шум: «г» У позиції перед [i] та перед голосними заднього ряду в запозичених словах фонема |g| реалізується у напівпом'якшеному варіанті [gʲ], наприклад: *гість, гяур, гюйс*. Є глоткові приголосні, в арабській мові, наприклад: дзвінкий фрикативний [ʕ], який звучить як «стиснутий» український [g], або глухий фрикативний звук [ħ], схожий за артикуляцією на український звук [a], вимовлений гучним шепотом. Хоча гортанні (і надгортанні) звуки мало поширені, проте вони наявні ще в абазинській, аварській, берберській, курдській, сирійській, сомалійській, чеченській, окситанській мовах, в мові сіу та івриті.

Містить цей же корінь і найменування *фарингіт* - що позначає запальне захворювання, пов'язане з ураженням м'яких тканин носоглоткової ділянки, в тому числі і лімфоїдної тканини горла, у першу чергу задньої його стінки. Симптоми цієї хвороби (до речі, іншомовний номінант *симптоми* корисно було б замінити питомо-українською прикметниково-іменною словосполучкою «*характерні (чи особливі) примітні ознаки*»): першіння в горлі, сухість, набряк, біль при ковтанні й навіть при вдиханні повітря; характерне відчуття «грудки в горлі» неможливість ковтання, а на пізніших стадіях захворювання - закладеність і навіть біль у вухах.

Часто перелічені первісні ознаки пов'язують із початковими виявами застуди і тому при неправильному лікуванні це захворювання може переходити у хронічну (українське - постійну, часто повторювану) форму.

Різновиди цього захворювання зумовлені причинами його виникнення, про що свідчать і їхні складні прикметниково-іменні назви:

- *інфекційний фарингіт* (варто укр. - інфекційне запалення носоглотки) - зараження через вплив бактерій, вірусів та навіть (хоч і рідко) грибків (т. зв. *грибковий фарингіт*). Лікування повинно проводитися цільово, спрямованою дією антибіотиків (при бактеріальному захворюванні); конкретних антивірусних препаратів чи симптоматичної терапії (при вірусному запаленні глотки); протигрибкових засобів;

- у холодну пору року і в так званий «епідемічний період» ГРВІ спостерігається і пік захворюваності на *вірусний фарингіт*, спричинений різноманітними збудниками (риновірусами, коронавірусами, аденовірусами, вірусами грипу та парагрипу, рідше - ентеровірусами, респіраторно-синцитіальними вірусами та збудниками герпесів першого, другого, четвертого та п'ятого типу, навіть у поодиноких випадках — збудниками ВІЛ-інфекції. Хоч на ймовірність зараження та розвитку цього захворювання впливає багато причин, однак головним чинником є стан імунітету, тобто здатність людини протидіяти масивній атаці збудників. Тому найперше, що дійсно допомагає вистояти в епідемічній ситуації, а при захворюванні - якнайшвидше одужати, - це постійне підтримання імунної системи;

- *стрептококовий фарингіт* - ураження ротоглотки та мигдаликів β -гемайтичними стрептококами, що супроводжується гарячкою, болем у горлі, збільшенням мигдаликів і шийних лімфатичних вузлів. Його лікують антибіотиками не тільки для боротьби з самим захворюванням, але і з метою запобігання ускладнень, в першу чергу, ревматизму;

- *посттравматичний фарингіт* - (укр. - післятравматичне ураження носоглотки) виникає внаслідок механічних ушкоджень чи хірургічних втручань, у тому числі - тонзилотомії (укр. - часткове видалення мигдаликів), тонзилектомії (укр. - видалення мигдаликів);

- *алергічний фарингіт* - (укр. - ураження носоглотки, викликане подразненням верхніх дихальних шляхів пилом, запахами певних рослин, впливом пилу, випарами кальяну чи вейпу, тютюнопалінням і т. ін.). Лікування його повинно ґрунтуватися на цілеспрямованому усуненні впливу алергічного подразника;

- *медикаментозний фарингіт* - (укр. - запалення носоглотки через безконтрольне чи надмірне використання різних розпилювачів (спреїв), медикаментозних зрошень, крапель до носа);

- *атрофічний фарингіт* - (укр. - зменшувальний запальний процес горла) - це справді млявий, тривалий запальний процес,

унаслідок якого через відмирання клітин слизової оболонки відбувається її стоншення і поява на місці втрачених клітин нових покривних тканин (епітелію).

Як бачимо, усі прикметникові конструкції містять виразну вказівку на першопричину захворювання. У кожному з наведених найменувань запозичене слово легко замінюється питомо-українською назвою, скажімо: *алергічний фарингіт* — *алергічне ураження носоглотки*, *медикаментозний фарингіт* — *запалення носоглотки*, *спричинене медикаментами*, що не тільки не заважає, але й часто сприяє деталізації і конкретизації сутності захворювання.

Не менш цікавими з погляду означальної автентичності в українському медичному мовленні є сполуки, що називають специфічні оториноларингологічні інструменти та прилади, різні за складністю будови, за формою та призначенням. Численні назви зондів, шпательів, пінцетів, дзеркал, затискачів, викусувачів, скальпелів, лійок, катетерів та вузькофункціональних ложок у професійному використанні лікарів доцільно поєднуються із прикметниками, які виражають основну значеннєву характеристику використовуваного іменника, наприклад: *гортанне дзеркало*, *носове дзеркало*, *носоглоткове дзеркало* або *носовий зонд*, *вушний зонд*, *гудзикуватий зонд*.

Часто лікарі, і оториноларингологи в тому числі, для діагностування тієї чи іншої хвороби вдаються до іншомовної (найчастіше, латинської) назви, хоч українські назви є зрозумілішими і чіткішими. Скажімо, гострий тонзиліт - це гостре запалення піднебінних мигдаликів, гострий ларингіт - гостре запалення голосових складок (чи голосової стінки), ларинготрахеїт - це одночасне ураження гортані і трахеї, епіглотит - це запалення надгортанника, гострий синусит - гостре запалення носових пазух, яке може бути різним за етіологією (українське - першопричиною). Завжди варто віднаходити україномовну конструкцію, навіть якщо вона на одне слово довша чи більша.

Від кожного окремого лікаря у кожній конкретній ситуації залежить, чи буде наша медицина і наукова, і практична - національно зорієнтованою, рідною, без не завжди доцільного нагромадження чужомовних слів та словосполук. То ж дбаймо про чистоту медичної мови, плекаймо її (за незабутнім висловом Максима Рильського), «як парость виноградної лози»- і вона розквітне в усій повноті своїх виявів.

Література

1. **Графська Н. А.**, Портенко Г. М., Стрілець В. А. Лікування і вторинна профілактика хронічних фарингітів з урахуванням мікробіоценозу глотки. Матеріали XXVII з'їзду оториноларингологів. Одеса-Судак, 2021. С.356-358.

2. **Оториноларингологія:** Підручник/ Д. І. Заболотний, Ю. В. Мітін, С. Б. Безшапочний, Ю. З. Деєва.- 4-е видання, доповнене. Київ: Медицина, 2020. 472 с.

3. **Словник української мови:** в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970-1980. Т. 10, 1979. С. 564.

УДК УДК:811.161

ПРО СУРЖИК, КАЛЬКУВАННЯ І МОВНІ ПОКРУЧІ У НАВЧАЛЬНІЙ ФАРМАЦЕВТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ЗА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Лідія Яворська,

*кандидатка фармацевтичних наук, доцентка; доцентка
кафедри фармації факультету післядипломної освіти
Тернопільського національного медичного
університету імені І. Я. Горбачевського
(м. Тернопіль, Україна)*

У публікації акцентується увага на частих випадках порушення правил перекладу в Україні, наявності суржику і мовних покручів у підручниках і навчальних посібниках, порушення державних стандартів щодо хімічної і фармацевтичної термінології та номенклатури, а також потребу їх удосконалення.

Ключові слова: *суржик, калькування, мовні покручі, навчальна фармацевтична література, потреба удосконалення хімічної і фармацевтичної термінології та номенклатури.*

The publication focuses on frequent violations of translation rules in Ukraine, mixed language (surzhyk) and language twists in textbooks and training manuals, violations of state standards regarding chemical and pharmaceutical terminology and vocabulary, and the need for improvement.

Keywords: *surzhyk, copying, language twists, educational, pharmaceutical literature, the need to improve chemical and pharmaceutical terminology and nomenclature.*

Вступ. Бурхливий розвиток фармацевтичної науки і практики, збільшення кількості навчальних закладів зумовляють різке зростання числа публікацій у наукових журналах і збірниках, а також навчальної літератури, що друкуються українською мовою багатьма видавництвами у незалежній Україні. На жаль, спеціальна наукова термінологія, в тому числі й хіміко-фармацевтична, ще й досі перебуває у занедбаному стані.

Студенти і науковці покоління (1960–1980-ті роки) в умовах Радянського Союзу користувалися російськомовними підручниками і посібниками, оскільки навчальної літератури українською мовою практично не було. Знання та атестація з російської мови та літератури були обов'язковими. Отримавши диплом (українською і російською мовами) про закінчення навчального закладу, молоді фахівці підлягали державному розподілу і могли бути скеровані в різні регіони великої країни. Усі дисертаційні роботи і переважна більшість наукових журналів друкувалися російською мовою.

Виклад основного матеріалу. Варто зауважити, що підручники, якими ми користувалися, видавалися великими накладками, були в достатній кількості у студентських бібліотеках і книжкових крамницях. Вони були фундаментальними, дуже інформативними і грамотними, у яких практично не було жодної неточності чи помилки. Такими були підручники з різних хімічних дисциплін, що вивчались на фармацевтичному факультеті: загальної і неорганічної хімії, органічної, фізичної, колоїдної, аналітичної, біологічної, токсикологічної, фармацевтичної.

У 1967 році було видано перший українськомовний підручник з фармацевтичної хімії професора Львівського державного медичного інституту Миколи Михайловича Туркевича, у якому використано міжнародну фармацевтичну номенклатуру латинською термінологією. Він був перевиданий у 1973 році [6] і загалом не втратив своєї актуальності донині.

У видавництві Київського університету (1968) було опубліковано підручник для студентів хімічних факультетів університетів «Загальна та неорганічна хімія» професора Андрія Матвійовича Голуба, який був реформатором української термінології, заклав засади і принципи сучасної найдосконалішої дотепер хімічної термінології.

На жаль, цього не можна сказати про сучасні підручники і навчальні посібники, що видаються в незалежній Україні. Дуже часто вони не відредаговані літературними коректорами, хімічними і медичними редакторами. Кожен науковий центр видає

«свої» підручники, не узгодивши єдиної для всієї України спеціальної термінології, хімічної і фармацевтичної номенклатури. Дуже прикро читати у хімічній навчальній літературі для середньої і вищої школи такі вислови: сполуки «*вісмуту*» (замість **Бісмуту**), «*заліза*» (замість **Феруму**), «*марганцю*» (замість **Мангану**), «*миш'яку*» (замість **Арсену**), «*кремнію*» (замість **Силіцію**), атом «*Водню*» або «*водню*» (замість атом **Гідрогену**), атом «*Кисню*» (замість атом **Оксигену**), «*миш'яковистий ангідрид*», «*царська водка*» або «*царська горілка(!)*» (замість «**царська вода**», лат. Aqua regia), «*іон*» (замість **йон**), газова «*горілка*» (від рос. «горелка») (замість **газовий пальник**), водяна «*баня*» (замість **водяний ogrівник**), «*шкіряні*» хвороби, грудна «*клітина*», «*здобування*» лікарського засобу, «*вуглеводні*» (замість «**вуглеводи**»), «*хімічне з'єднання*» (замість «**хімічна сполука**»), «*строк*» дії препарату, речовина «*проявляє*» дію, «*дорога*» субстанція, речовина «*викликає*» шкідливу побічну дію, структура «*достатньо*» проста, «*рівна*» кількість реактиву, виділяються «*пари*» (замість виділяються **випари**), реакція «*перебігає*», «*пробка*» (замість **корок**), «*газоподібний*» стан (замість **газуватий стан**), реакція «*вірна*» (замість **реакція правильна**), «*холостий*» дослід [1, 2], суміш «*упарюють*» на водняній «*бані*» та багато інших. Чому, використовуючи російську абетку, вітамін Е ще і досі називають вітаміном Є? Про яку «якість» йдеться у фразі: «*в якості прикладу наведено...*»? Чому дотримуємося кальки з російської мови у фразі: «*згідно наказу...*» (замість «**згідно з наказом...**» або «**відповідно до наказу...**»). І таких прикладів з навчальної літератури можна навести дуже багато.

І що може відповісти викладач, коли студент за неправильної відповіді, а ще гірше – за неправильного написання рівнянь реакцій, покликається на конкретний підручник? А чи не краще видати сучасні ілюстровані фундаментальні підручники з різних хімічних дисциплін спільними колективами авторів з різних наукових центрів, якими б користувались студенти навчальних закладів різних регіонів України. Це дало б змогу підвищити якість викладання, уніфікувати вимоги і необхідний рівень знань випускників. Крім авторів, рецензенти і редактори видавництва повинні нести відповідальність за якість, і в першу чергу – мовний рівень підручників і навчальних посібників.

Зауважимо, що сучасні українські назви хімічних елементів, простих речовин і сполук опрацьовані національною Комісією з наукової термінології і затверджені Держстандартом України ще в 1994 р. (ДСТУ 2439-94). Питання потреби удоскона-

лення сучасної української (і зокрема) хімічної термінології і номенклатури розглядалися на різних наукових конференціях [3–5, 7], оскільки вони мають удосконалюватись разом із розвитком науки та освіти.

Значний внесок у відродження, опрацювання та удосконалення української сучасної науково-технічної, а також фармацевтичної і медичної термінології зробила Марія Ганіткевич (1929–2019) – докторка фармацевтичних наук, професорка національного університету «Львівська політехніка». Вона у співавторстві видала три російсько-українські словники: з хемії і хімічної технології (17 тис. термінів, Львів, 1994), зворотів з технології нафти (12 тис. термінів, Львів, 1998), з інженерних технологій (близько 42 тис. термінів, Львів, 2005) і була автором чисельних наукових статей з цієї тематики.

У 2012 р. у Запоріжжі опубліковано українсько-російський і російсько-український словники з хімії та суміжних наук у 2 частинах [8], у Харкові (2014) – чотиримовний енциклопедичний словник фармацевтичних термінів [2], у Донецьку (2008) – глосарій термінів з хімії [1]. У «Фармацевтичній енциклопедії» [9], підготовленій до друку Національним фармацевтичним університетом (м. Харків), є окремі статті, присвячені номенклатурі неорганічних і органічних сполук.

Висновок. Вважаємо, що такими загальними і спеціальними термінологічними словниками (в яких, на жаль, ще трапляються деякі неточності), повинні користуватися автори під час написання наукових публікацій, підручників і навчальних посібників. Наукова мова має наближатися до міжнародної номенклатури та, з іншого боку, враховувати специфіку рідної мови.

Література

1. Глосарій термінів з хімії / уклад. Й. Опейда, О. Швайка; Ін-т фізико-органічної хімії і вуглехімії ім. М. А. Литвиненка, Донецький національний університет. Донецьк: «Вебер» (Донецька філія), 2008. 758 с.

2. Енциклопедичний тлумачний словник фармацевтичних термінів: українсько-латинсько-російсько-англійський / [уклад. І. М. Перцев, Є. І. Світлична, О. А. Рубан та ін.]; за ред. проф. В. П. Черниха. Вінниця: Нова Книга, 2014. 824 с.

3. Луцевич Д. Д., Яворська Л. П. Про впровадження сучасної хімічної номенклатури при вивченні біонеорганічної хімії. Зб. *Проблеми підготовки мед. та фармац. кадрів в Україні*. Матеріали допов. наук.-метод. конф. Полтава, 1998. С. 91–92.

4. Луцевич Д. Д., Яворська Л. П. Про сучасну хімічну термінологію і номенклатуру та потребу їх удосконалення. Зб. *Нові освітні технології у викладанні хімічних дисциплін*. Тернопіль: Укрмед. книга, 2004. С. 88–89.

5. Проблеми української термінології. Матеріали 6-ї наук. конф. Львів: Вид-во Держ. ун-ту «Львівська політехніка», 2000. 418 с.

6. Туркевич М. М. Фармацевтична хімія. Київ: «Вища школа», 1973. 496 с.

7. Українська термінологія і сучасність: Збірник наукових праць. Київ: ЄУ КНЕУ, 2003. Вип. 5.

8. Українсько-російський і російсько-український словники з хімії та суміжних наук: у 2-х частинах. / [уклад.: Панащенко О. І., Василега–Дерибас М. Д., Книш Є. Г. та ін.]. Запоріжжя, 2012.

9. Фармацевтична енциклопедія / голова ред. ради та автор передмови В. П. Черних. Київ: «МОРІОН», Ф24 2005. 848 с.

**Фахова комунікація. Мовотерапія.
Деросіянізація мови клінік,
медичної практики в Україні
як важливий етап
національного державотворення**

УДК 159.9/81.23/305-055.2

**ГЕНДЕРОЧУТЛИВЕ МОВЛЕННЯ
У ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИХ ПІДХОДАХ:
РОЗМИСЛИ ПРО СОЦІАЛЬНІ ТА ПРОФЕСІЙНІ КОМУНІКАЦІЇ**

Надія Гапон,

*докторка філософських наук, професорка; професорка
кафедри психології Львівського національного
університету імені Івана Франка
(м. Львів, Україна)*

Розглянуто низку психолінгвістичних підходів до проблематики жіночого мовлення. Стверджується думка, що мова, яка розвивається у певній культурі, закарбовує у собі поняття, які більшою чи меншою мірою сприяють рівності статей. Мова водночас є розвивальною, тому має ресурс входження нових понять, які відображають систему сучасних взаємин статей, дозволяють порозумітися чоловікам та жінкам. Гендерночутливе мовлення, застосування мовних понять, суджень, які утверджують рівність осіб та позбавлені применшення статей як рівноцінних суб'єктів комунікації, мають утверджуватися у сучасній професійній комунікації.

Ключові слова: мова, гендерочутливе мовлення, гендер, професійна комунікація.

The theses consider a number of psycholinguistic approaches to the problem of women's discourse. The author claims that the language that exists in a certain culture contains concepts that affect the status of gender equality. At the same time, language is developmental, so it has the resource of attracting new concepts that reflect the system of modern gender relations and allow men and women to understand each other. Gender-sensitive discourse, the use of language concepts that affirm the equality of persons and are devoid of the belittling of

genders, should be introduced in modern professional communication.

Key words: *gender-sensitive discourse, gender, professional communication, language.*

Актуальність проблеми. У психолінгвістиці та психологічній науці існує низка досліджень ґендерних особливостей спілкування, де обґрунтовується варіативність у моделях вербальної поведінки чоловіків та жінок. Ґендер виявляє себе за допомогою специфічних форм комунікативної поведінки, тобто через соціолект. Соціолект – це форма мови, або набір лексики, які використовують люди в межах певних груп (професійній, віковій, статевій тощо). Дослідниця соціолекту Робін Лакофф, американська соціолінгвістка, мовознавиця, дослідниця ґендеру вважає соціолект результатом соціалізації раннього дитинства та визначає відмінності у мові чоловіків та жінок. До цієї проблематики вона підійшла фахово. Лакофф здобула ступінь докторки філософії у Гарвардському університеті та працювала професоркою лінгвістики Каліфорнійського університету у Берклі. Вона – авторка відомої праці «Мова та місце жінки» (1975) та дослідниця логіки мовлення жінок, мовних виразів увічливості. Лакофф досліджувала жіночу та чоловічу психологію, критикувала есенціалізм психоаналізу, зверталася до зловживань психотерапією (у випадку Фройда з клієнткою Дорою). Дослідниця зосередила свою увагу на проблемі ґендерних відмінностей у мовленні. Авторка виокремила три форми ввічливості: формальну, шанобливу та товариську [7, с.55]. Мовлення чоловіків є прикладом стратегії товарищескості, натомість жіноче мовлення щобільше характеризується формальною та шанобливою ввічливістю. Мовознавиця дослідила тексти газетних та журнальних публікацій, мовлення дикторів та ведучих програм і виявила чимало відмінностей чоловічого та жіночого мовлення. Наприклад, жінки, на відміну від чоловіків, частіше використовують прохання, делікатно-ввічливі форми звертання, вагаються у власній сформульованій думці (хоча пишуть граматично правильніше, ніж чоловіки). Жінки також менш рішучі, коли треба прямо запитати людину, чи висловити власну позицію. Лакофф виявила, що у жінок у мовленні більше прикметників і менше образливих слів. Дослідниця розробила деякий «принцип ввічливості», низку спостережень за жіночим мовленням. Жінці, нібито, для позитивного ставлення до неї треба дотримуватися трьох правил: не нав'язуватися; надавати співрозмовнику вибір; сприяти комфортному самопочуванню співрозмовника. Недотримання жінкою цих правил сприймається як

ВИКЛИК.

Фемінітиви у мові мають велике значення для розвитку суб'єктивності жінки. Фемінітиви (лат. *fēmina* – жінка) – назви осіб жіночого роду, альтернативних або парних аналогічним словам чоловічого роду (маскулінітивам), від яких вони утворюються за допомогою суфіксів. Фемінітиви є прикладом гендерночутливого мовлення. Окремі найменування професій жінок зовсім не викликають дискомфорту сприйняття у побутовому мовленні, звучать звично: *лікарка, вчителька, секретарка* тощо. Існує низка найменувань професій, переважно лідерських, які досі окремими особам «ріжуть вухо», викликають неприйняття. Хоча фемінітиви лише вказують на гендерний дисбаланс у професіях, який поволі буде змінюватися. Прикладом таких фемінітивів є *шефиня, деканеса, офтальмологиня (окулістка), пульмонологиня (легенезнавиця), ортопедка, логопедка, педіатерка, психіатерка, фтизіатерка* та ін. [1]. Гендерний дисбаланс соціокультури увиразнює мовленнєвий сексизм. Це відверто негативні, агресивні, неетичні, принизливі, іронічні, скептичні, категоричні, імперативні висловлювання та звертання до людини іншої статі, гендеру. Гендер повсякчас виявляє себе через типові форми комунікації та поведінки. Менсплейнінг (англ. *mansplaining*, контамінація *man* («чоловік») та *explaining* («пояснення»)) – поняття, яке позначає сексистську манеру чоловічої комунікації із жінками, зокрема вжиток найменувань «дівчинко» або «дороженька» замість офіційної назви професії «офіціантка», «продавчиня», поблажливий або самовпевнений (безапеляційний) тон репліки, підвищення оцінки з позиції «знижки» на жіночу стать, переривання та перебивання розмови, які ставлять під сумнів компетентність жінки. Фемсплейнінг є поняттям протилежним до менсплейнінгу. Специфікою фемспейнінгу є знецінення компетентності (обізнаності, знання) під час спілкування з чоловіками. Простежується в середовищі традиційно жіночих професій або в ситуації спілкування з високостатусними жінками.

Звернемося до особливостей гендерномаркованого спілкування, наприклад, до вияву у мовленні *ввічливості*. Загалом слова та моделі мовлення, пов'язані з чоловіками, сприймаються як грубі, різкі, тоді як ті, що асоціюються з жінками, вважаються більш ввічливими, більш шанобливими або «м'якшими». Існує специфіка розмовної японської мови, яку окреслюють не в поняттях чоловічий/жіночий стиль, а в поняттях «нечутливий/ніжний». Адже у письмовій японській мові немає гендерних відмінностей (за винятком цитованої мови) і

майже немає відмінностей у ввічливій мові («teineigo»). Наприклад, у японській мові є слова та деякі граматичні конструкції, пов'язані із чоловіками чи хлопцями, тоді як інші асоціюються з жінками чи дівчатами. Такі відмінності іноді називають «гендерною мовою». У японській мові моделі мови, пов'язані з жінками, називають «онна котоба» («жіночі слова») або «дзьосейго» («жіноча мова»), а ті, що пов'язані з чоловіками, називають «дансейго» («чоловіча мова»). Деякі з особливостей жіночої мови вміщують у розмову на офіційному рівні, за допомогою більшого використання ввічливих форм чи шанобливих висловів, що також підкреслює ідею «гендерних відмінностей» у мові.

Переривання та перебивання. Переривання розмови сигналізує про різницю в статусі, є засобом підтримки та вираження влади. Американські дослідники Кендіс Вест (Університет Каліфорнія-Санта Круз) та Дон Г. Ціммерман (Університет Каліфорнія-Санта Барбара) виявили, що перебивання співрозмовника не відрізняється у межах статевих груп. Натомість владні жінки (в статусі лідерки, керівниці, власниці) переривають чоловіків так само частіше, як чоловіки часто перебивають жінок. Перебивання співрозмовника іноді може бути виразом інтересу у діловій суперечці чи товариському спілкуванні. Якщо ж один співрозмовник часто перебиває чи перериває, а інший багаторазово поступається, то це свідчить про домінування у розмові, контроль за розмовою [9, с. 120]. Вживання брутальних слів жінкою на відміну від чоловіка в аналогічній ситуації не сприймається як «позитивний дивіденд», а як негативний, ненормативний, неетичний [3, с. 56].

Дебора Таннен – американська соціолінгвістка та гендерна психолінгвістка, розробниця теорії комунікації, гендерлекту та теорії «двох культур» є ученицею відомої лінгвістки Р. Лакофф та вважає, що розмова між чоловіками та жінками є комунікацією протилежних культур. Таннен сповідувала підхід «відмінностей у мові» («difference framework»). У її праці «Ти мене просто не розумієш. Жінки і чоловіки у діалозі» розглянуті гендерні аспекти комунікативних невдач. Авторка пояснює їх різними вимогами суспільства до чоловіків і жінок, а також специфікою соціалізації у підлітковому віці, коли спілкування відбувається зазвичай в одностатевих групах. Соціолінгвістка долучилася до розроблення теорії комунікації соціолекту та особливо гендерлекту. *Гендерлект* – це різновид соціолекту, який досліджує форми мови, які типові для людей як гендерних суб'єктів, чоловічої та жіночої груп. Причини цих відмінностей містяться у соціальній психіці. Відмінності між статями увиразнюються системою оцінкових ро-

збіжностей взаємин та подій. Наприклад, чоловіки можуть оцінити певний вчинок дуже позитивно, а жінки оцінюватимуть вчинок нейтрально. Це окреслює сутність непорозуміння між статями.

Письмовому та усному мовленню атрибувані певні ґендерні характеристики. У ситуації професійного виступу, коли жінка опирається на текст зі синтаксичними конструкціями, характерними для письмового (чоловічого) мовлення, то жіноче усне мовлення намагається виявити власне Я, подолати чоловічі конструкції письмового мовлення [2, с. 17]. «Послухайте, як жінка говорить на публічних зборах (якщо вона не приховує свій голос). Вона не «говорить», вона кидає своє тремтяче тіло вперед; вона випускає себе, вона летить; вона вся у голосі, і саме тілом вона підтримує «логіку» своєї промови. Її тіло не бреше. Вона оголює себе. Справді, вона фізично матеріалізує свою думку; вона виявляє її своїм тілом. Певною мірою, вона виводить своїм тілом те, що говорить, бо виключає зі своєї мови безприс-трасні або нелогічні аспекти. Її мова, навіть «теоретична» або політична, ніколи не приймає простий, або лінійний, або «об'єктивувальний», узагальнений характер: вона наповнює конкретно собою історію» [5, с.887].

У сучасній науковій літературі недостатньо з'ясовано, а що може відбуватися із мовленням: як воно може вплинути на ефективність сприйняття інформації (зокрема, на якість навчання) у час Інтернету, у час дистанційних форм навчання в освіті? На процес сприйняття інформації впливає кілька чинників – ґендерний, освітній, мовленнєвий (комунікативний). Відоме дослідження канадської фахівчині з комунікацій Гледіс Ві «Cross Gender Communication in Cyberspace» (1993) увиразнило ці трансформації комунікації між чоловіками та жінками в Інтернеті. Сором'язливі, нерішучі та замкнуті особи у своїх постах та коментарях у соціальних інтернет-мережах демонстрували себе зовсім по-іншому, ніж у ситуації реальної взаємодії. Сором'язливі особи охоче експериментували в інтернет-комунікації, допасовували різноманітні образи активних, розкутих, сміливих [8]. Ці образи є важливими для соціального моделювання формальної та неформальної ролей, а також для подальшого входження цих ролей у презентації особи у повсякденному житті. Чоловіки та жінки у процесі інтернет-спілкування «програють» різноманітні, інколи надумані ролі. Проте ця надуманість ролей фактично є дублюванням саме соціальних непорозумінь, конфліктів, змагальності, суперечностей.

Відповідно до цього найбільш новішого підходу, ґендерні

відмінності мовлення розглядаються не у зв'язку із вродженими якостями, а як соціально обумовлені характеристики особи. Відтак ґендер розглядається не як те, чим люди володіють (мають), а як те, що вони створюють у процесі комунікації. Існує поняття «створювати ґендер» («doing gender») та підхід «домінування у мові» («dominance framework» [9, с. 5]. Водночас виникає питання: чи стирання меж чоловічого та жіночого мовлення на практиці буде зміцнювати риси, які приписуються жінкам і чоловікам? Дженіфер Коут [6] не вітає старі підходи до мовлення (підхід меншовартісності жіночої мови та підхід «домінування чоловічої мови»). Подібно британська соціолінгвістка Дебора Кемерон також відкидає підходи «домінування» та «відмінностей». Кемерон вважає необґрунтованим наявність непереборних кордонів між чоловіками та жінками у психолінгвістичному плані. У праці «Міф Марса і Венери: чи дійсно чоловіки та жінки говорять різними мовами?» вона перевіряє такий мовленнєвий маркер, як впевненість. Авторка доходить висновку, що не можна стверджувати, що жінки є балакучішими, ввічливішими, чутливішими. Кемерон вважає, що це треба досліджувати в різних жіночих групах [4, с. 134].

Висновки. Отже, внеском у ґендерні дослідження була поява трьох підходів у закордонній психолінгвістиці: підходу з подолання дефіцитарності жіночої мови («deficiency framework» Р. Лакоффа), домінування мови чоловіків «dominance framework» (К. Вест, Д. Г. Ціммерман), відмінностей чоловічої та жіночої мови «difference framework» (Д. Таннен) та динамічного підходу (Дж. Коутс, Д. Кемерон). Комунікація відображає те, що зараз відбувається у взаєминах між чоловіками та жінками на рівні професійних переваг, зацікавлень, загалом побутового життя. Саме щоденна комунікація чоловіків та жінок, зокрема у професійній сфері, в Інтернеті, своєрідний інтернет-дискурс з його специфікою тематики та способів мовлення визначає культуру ґендерної комунікації. Ґендерні стереотипи мови та мовлення необхідно досліджувати й аналізувати, оскільки вони можуть вказувати на проблемні поля стосунків. Ґендерні стереотипи професійної комунікації необхідно виявляти, аналізувати та не знецінювати їхньої негативної ролі.

Література

1. Вебсловник жіночих назв української мови [Електронний ресурс] / Укладачка Олена Синчак; наукова редакторка Ганна Дидик-Меуш; науковий консультант Василь Старко. Львів, 2020. URL: <https://r2u.org.ua/main/dicts>

2. Гапон Н. Особливості гендерного мовлення та комунікації як проблема постструктуралістських студій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2017. Випуск 6. Том 1. С. 19–23.

3. Burgoon M., Dillard J., Koper R., Doran N. The Impact of Communication Context and Persuader Gender on Persuasive Message Selection. *Women's Studies in Communication*. 1915. 7 (1). P. 1–12.

4. Cameron D. The Myth of Mars and Venus: Do men and women really speak different languages? New York: Oxford University Press Inc., 2007. 196 p.

5. Cixous H. Cohen K., Cohen P. The Laugh of the Medusa. *Signs*. 1976. Vol. 1. No. 4. P. 875–893.

6. Coates J. Gossip revisited: Language in all Female Groups. *Women in their Speech Communities*; ed. by J. Coates, D. Cameron. Harlow : Longman, 1989. P. 94–121.

7. Lakoff R. T. Language and Woman's Place: Text and Commentaries. Ed. by Mary Bucholtz. *Historiographia Linguistica*. Oxford : Oxford University Press, 2006. № 33. P. 244–250.

8. We G. Cross gender communications in cyberspace. *The Arachnet Electronic Journal on Virtual Culture*. 1994. Vol. 2. No. 3. URL: [http:// hegel.lib.ncsu.edu/stacks/serials/aejvc/aejvc-v2n03-we-crossgende](http://hegel.lib.ncsu.edu/stacks/serials/aejvc/aejvc-v2n03-we-crossgende)

9. West C., Zimmerman D. H. Doing Gender. *Gender & Society*. 2009. Vol. 23. Issue 1. P. 112–122.

УДК 81'42

ЕКОЛОГІЯ МОВИ СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Тетяна Єщенко,

докторка філологічних наук,
завідувачка кафедри українознавства Львівського
національного медичного університету
імені Данила Галицького, членкиня НТШ
(м. Львів, Україна)

У статті авторка порушує проблему екології мови сучасної медичної документації у галузі охорони здоров'я; здійснює опис найтипівіших помилок у нормативно-директивних текстах. Зокрема аналізує мовні покручі, суржик, росіянізми, кальки у письмовій комунікації лікарів, вказує на важливість

деколонізації української фахової мови працівників медичних закладів.

Ключові слова: текст, лінгвоекотологія, документація лікаря, офіційно-діловий стиль мовлення.

In the article, the author raises the problem of the ecology of the language of modern medical documentation in the field of health care; describes the most typical errors in normative and directive texts. In particular, language errors, slang, Russianisms, tracings in the written communication of doctors were analyzed, indicates the importance of getting rid of the influence of the Russian language, decolonizing the Ukrainian professional language of medical personnel.

Keywords: text, linguistic ecology, medical documentation, official-business style of speech.

Актуальність. Прикметою науки XXI століття є те, що у сучасних розвідках (М. Мірченко [3], О. Сербенська [4], L. Calvet [6], E. Naugen [7] та ін.) помітне розширення кордонів людського пізнання, унаслідок чого такі поняття, як «екологія», «екосистема» вчені осмислюють не лише як природничо-біологічні категорії, а й як філософські, культурологічні, мовознавчі поняття, адже «людина існує не просто в природі чи соціумі, а в **ціннісно-змістовому універсумі**, що складається упродовж століть; він еволюціонує, оновлюється, постійно прагне знайти шляхи для збереження рівноваги між усім суцям, досягнути гармонії та одноцілості» [4, с. 17]. Варто зазначити, що одними з перших, хто започаткував у своїх працях методологічні положення еколінгвістики, є зарубіжні дослідники Р. Харре, Н. Брокмаєр, П. Мюль-Хойслер. Вони висунули ідею про те, що мову й мовні структури варто розглядати як систему одиниць, котра взаємодіє із зовнішнім світом. Науковці переконані: не можна вивчати мову відірвано від **її природного і культурного довкружжя** [3, с. 16].

Студіювання мови медицини як екологічної системи, а відповідно і вивчення шляхів захисту її від руйнування, ушкодження, псування на всіх рівнях, - значуща проблема сучасної міждисциплінарної науки, - **лінгвоекотології**, або **екології мови**. Професорка О. Сербенська слушно зауважує, що «йдеться не лише про дотримання мовних норм чи про вищий рівень, який визначає культура мови, - майстерне використання мовно-виражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування, а мовиться про збереження рівноваги між літературним різновидом національної мови та її територіальними і соціальними

діалектами, про визначення статусу суржику, про взаємини державної мови з іншими мовами тощо. Отже, одне із значень цього терміна – наука про **мову як середовище**, що забезпечує повноцінне життя та розвиток народу, нації, особистости, постає **консолідувальним чинником збереження державности**. Актуальним постає вироблення механізму, здатного забезпечити реалізацію вироблених засад, усвідомлення того, що державна мова є важливою частиною самобутности й національного надбання України» [4, с. 18].

Отже, здійснення опису калькувань, суржику, мовних покручів нормативно-директивних документів у галузі охорони здоров'я – **мета** пропонованої розвідки.

Основний виклад матеріалу. Аналіз корпусу офіційно-ділових текстів, оприлюднених у вільному доступі на сайті Міністерства охорони здоров'я України як нормативно-директивні документи (джерело ілюстрованого мовного матеріалу: <https://mozdocs.kiev.ua>) у галузі охорони здоров'я (246 текстотипів за переліком) показав, що письмова комунікація сучасного лікаря в Україні є надмір зросійщеною. Понад 10 документів містять у назвах слово «**листок**» (**Листок непрацездатності**, **Листок** лікарських призначень, **Температурний листок**, **Листок** реєстрації переливання трансфузійних рідин, **Листок** обліку руху хворих і ліжкового фонду стаціонару, **Листок** щоденного обліку роботи лікаря стоматолога-ортопеда, **Листок** очікування реципієнтів на пересадку органів, **Вкладний листок** на підлітка до медичної карти амбулаторного хворого, **Листок** призначень лікарями наркотичних і психотропних лікарських засобів та виконання цих призначень та ін.). На наш погляд, в українській мові доречно було б уживати слово «**аркуш**» (шматок паперу певної форми і розміру), адже саме це маємо на увазі у наведених прикладах, а не частину рослин («*листок з дерева*»). Порівняймо: «*Призначення записуються в щоденнику карти та в **листку** лікарських призначень. На температурному **листку** (форма № 004/о) палатна сестра графічно відображає температуру, пульс, дихання хворого тощо*». Наслідком змосковщення є всуціль поширене у назвах медичних документів (фіксуємо 7 бланків), а також у їхньому змістові, слово «**направлення**», яке варто замінити відповідною лексемою «**скерування**» (пор.: «**Направлення** на госпіталізацію вагітної для штучного переривання вагітності, строк якої становить від 12 до 22 тижнів», «**Направлення** на патолого-гістологічне дослідження», «**Направлення** на консультацію, в діагностичні кабінети, в лабораторії та резуль-

тат обстежень», «**Направлення** в санаторій для хворих на туберкульоз», «**Направлення** на довільне медичне обстеження особи, яка подала заяву про реєстрацію шлюбу», «**Направлення** на обов'язковий попередній медогляд працівника» та ін.). Цю помилку фіксуємо не лише у заголовках, а й в текстах документів: «**направлений** у МСЕК» (замість «скерований»), «у разі **направлення** хворого...» (замість «скерування»); «Яким закладом **направлений** або ким доставлений хворий» (замість «скерований»); «Діагноз закладу, який **направив** хворого» (замість «скерував»); «При заповненні **Направлення** записується адреса лікувального закладу, куди **направляється** на госпіталізацію вагітна» (замість «скерування», «скеровується») тощо. Заголовки медичних документів рясніють скалькованим з чужої мови словом «прийом» у словосполученнях «**прийом** хворих» замість «**приймання** хворих». Наприклад: «Журнал обліку **прийому** хворих в стаціонар» (замість «приймання»); «Інфекційні відділення лікарні ведуть журнали **прийому** хворих» (замість «приймання»). Мова – це традиція словотвірних моделей, їхня відповідність національній матриці бачення світу українцями. Останнє оприявне неповторність й природність екосистеми нашої мови, яка, на прикрість, була порушена свідомою державною політикою московських режимів – спочатку царського, потім радянського й сучасного неоімперського. Метою такого втручання й спотворення природних мовних форм є знищення ідентичності українців. Потребують унормування заголовки медичних документів, що містять росіянізм «виписка» замість нормативного «витяг». До прикладу, у назві документа «**Виписка** із карти розвитку новонародженого» йдеться про частину інформації загального документа – карта розвитку новонародженого. У цьому семантичному значенні у службовій комунікації традиційно уживаємо слово «витяг», пор.: **витяг** з протоколу, **витяг** з реєстру, **витяг** з наказу, **витяг** з рішення і под. Чому у галузі охорони здоров'я ми і досі не позбулися цього покруча? Те, що зазнала українська мова в добу так званого Великого терору, важко окреслити одним словом. Формально в Радянській Україні уживання її не заборонялося, але впроваджувалася практика усунення розбіжностей у фонетичній системі, лексичній базі, морфологічній та синтаксичній будові, іншими словами, політика якнайглибшої асиміляції мов братніх республік [2, с. 354].

На наш погляд, потребує остаточного викорінення задовнена колективна мовна помилка у вживанні слова «відділення (лікувального закладу)» замість відповідного до норм україн-

ської мови «відділ». У заголовку: «Журнал обліку хворих, яким надана відпустка **у відділенні** №_» [у відділі].

Наслідком помосковщення фахової мови лікарів є уживання у письмовій комунікації слова «**знаходиться**» (пор.: щось губиться і щось знаходиться) замість доречної лексеми «перебуває» у назві документа «Листок основних показників стану хворого, який ~~знаходиться~~ [перебуває] у відділенні (палаті) анестезіології і інтенсивної терапії з діагнозом», а також у тексті бланка: «Адреса, за якою хворий буде **знаходиться** [перебувати] у відпустці». Так само потребують деросіянізації похідні конструкції: «Найменування та **місцезнаходження** закладу» (замість «назва та адреса закладу»).

Продовжуємо мовити про заголовки та їхнє змоскалення у документах лікарів. Приналежність (укр.) – це калька з рос. принадлежность, пор.: «Контрольний журнал реєстрації групи крові і ~~резус-приналежності~~» [належності].

Також звертаємо увагу на віддієслівний прикметник «**заключний**» замість літературного відповідника «**остаточний**» у заголовку нормативного тексту «Листок запису **заключних** уточнених діагнозів» (замість «остаточних»). Таких прикладів спостерігаємо надмір і в тестовій частині словесного цілого, не лише у заголовковій: «У графі "Діагноз первинний" позначається термін вагітності на час звернення, у графі "Діагноз **заключний**" - орієнтовний термін пологів» (замість «остаточний»); «**Заключний** діагноз при виписці» (замість «остаточний»); «В **заключному** діагнозі чітко виокремлюються основна хвороба, її ускладнення та супутні хвороби» (замість «в остаточному»). На жаль, чимало лікарів в Україні повинні у щоденній праці стикатися з такими девіантними директивами, в яких і досі не відбулося очищення від імперських наративів і московського слововжитку. Це вражає.

Не можемо обійти увагою скалькований усталений вислів з російської мови «**лікуючий лікар**» (пор. рос.: «лечащий врач»), адже особа, яка оформлює протокол чи-то документ і є лікарем, який бере відповідальність за перебіг хвороби та її лікування, тому у бланках документів варто залишити формулювання «лікар» (можна додати для уточнення прикметник «відповідальний»). Порівняймо: «У разі втрати ЛН оформлення дубліката ЛН здійснюється ~~лікуючим лікарем~~ за наявності довідки з місця роботи про те, що виплата за цим ЛН не здійснювалася» (замість «відповідальним лікарем»); «Строк лікувальної відпустки, який встановлений ~~лікуючим лікарем~~» (замість «відповідальним лікарем»); «Огляд ~~лікуючого лікаря~~» (замість «відпові-

дального лікаря»).

Поакцентуємо увагу на частотности неправильного уживання словосполучення «**поступити** у лікарню» замість нормативних «надійти (або вступити) до лікарні». Наприклад: «У графі 8 “**Поступило** дітей” у знаменнику необхідно зазначити “у тому числі кількість сільських дітей віком 0-17 років”» (замість «надійшло»); «**Поступило** хворих (без переведених всередині лікарні)» (замість «надійшло»); «Висновок для тих, хто **поступає** на експертизу» (замість «надходить»).

Упроваджена тоталітарною злочинною владою у 30-і роки ХХ століття так звана «політика наближення російської й української мов» далася взнаки. Надмір документів у галузі охорони здоров'я містять паспортні дані, в яких варто повернути українськомовні формулювання, як-от: «Домашня адреса», «Адреса» замість «~~Постійне місце проживання~~»; «**Проживає** [мешкає] в районі обслуговування: так, ні (підкреслити)»; «**Проживаючі** [хто мешкає] на території радіоек. контролю»; «Адреса теперішнього місця **проживання**» [мешкання]; «номер порядковий (№/п)» замість «~~номер по порядку (№/пп)~~»; «сімейний стан: у шлюбі зареєстрованому, не зареєстрованому, **одинок** [самотня] (підкреслити), для тих, ~~що навчаються~~ [хто навчається] – повна назва **учбового** [навчального] закладу».

Юрій Шевельов, дослідник мовної політики, яку утілювали різні режими на українських теренах в першій половині двадцятого століття, так визначав її специфіку за радянської доби: «Урядове втручання у внутрішні закони мови було радянським винаходом і новиною. Ні поляки, ні румуни, ні чехи до цього не вдавалися, як не вдавалася царська адміністрація дореволюційної Росії. Вони всі обмежувалися заходами зовнішнього тиску: забороняли вживати українську мову прилюдно, цілковито або частково; накидали державну мову через освітню систему, переселяли українців на чужі території, а українські землі заселяли членами панівної нації тощо. Поряд з цими класичними методами радянська система встановлює контроль над структурою української мови: забороняє певні слова, синтаксичні конструкції, граматичні форми, правописні й орфоепічні правила, а натомість пропагує інші, ближчі до російських або живцем перенесені з російської мови. Боротьба відбувалася не тільки в людській психіці, а й у самій мові» [5, с. 173]. Вказане наочно ілюструють приклади з нормативних медичних документів: «**Кардіопатія**:

головокружіння [запаморочення] при вставанні як **прояв** [вияв] ортостатичної гіпотонії; аритмія; постійна тахікардія, тахікардія спокою, негативна проба Вальсальви або брадикардія; зниження **коефіцієнту** [коефіцієнту] Вальсальви $\leq 0,21$ (по ЕКГ: $\max R-R$ на видиху / $\max R-R$ на вдиху. В нормі він $>0,21$); раптова смерть»; «Крім того, в температурний листок **вноситься** [вноситься запис] частота дихання, вага, кількість випитої рідини, добова кількість сечі, випорожнення, число **ванн** [купелів]; «В графі 10 зазначається причина відмовлення в госпіталізації та **прийнятті** [ужиті] заходи: (надана амбулаторна допомога, **направлений** [скерований] в інший стаціонар тощо); «**При** [під час] заповненні [я] рядків, які **відносяться** [належать] до ліжок вузьких спеціальностей, що виділені в складі будь-якого **відділення** [відділу], вказується рух хворих із захворюваннями, відповідними профілю ліжок, які виділені в **даному відділенні** [в цьому відділі], незалежно від того, на яких ліжках **даного** [цього] відділення вони лежали»; «**Невірно** [неправильно] заповнені примірники лікарських **свідоцтв** [посвідок] про смерть і відповідні корінці до них закреслюються, робиться запис “анульовано” і залишаються в Книжці»; «Відмовленням в **госпіталізації** [ушпиталенні] **рахуються** [вважають] всі випадки, коли хворий, який прибув в стаціонар з **направленням**, не госпіталізується в **даному** [в цьому] стаціонарі»; «Резус **приналежність**» [належність]; «Підвищена чутливість або **непереносимість** [непереносність] препарату»; «**Співпадання** [збіг] клінічного і патологоанатомічного діагнозів»; «Медична карта стаціонарного хворого» (форма № 003/о) **являється** [є] основним медичним документом стаціонару, який заповнюється на кожного хворого»; «Дні анамнезу: **попередні захворювання** [колишні хвороби]; (які, коли), **хронічні захворювання** [хвороби]»; «В журнал записується кожний хворий, який звернувся в приймальне **відділення з приводу** [приймальний відділ щодо] **госпіталізації** [ушпиталення] в стаціонар»; «Записи в журналі **дають—можливість** [уможливають] **проводити** аналіз даних щодо хворих, які лікувались у вказаних стаціонарах»; «Коагулограма, тривалість кровотечі, **згортання** [зсідання] крові»; «В кінці звітнього року за даними граф 3, 9-13, 17-18 **підводяться підсумки**—[підбиваються підсумки], на підставі яких заповнюється таблиця 3300 “Переливання крові, її компонентів та препаратів і кровозамінних рідин”, розділу III, форми № 20 “Звіт лікувально-профілактичного закладу»;

«Записи (назви препаратів, процедур, місцевого лікування тощо) ведуться ~~на українській мові~~ [українською мовою], розбірливо»; «Для зберігання листків лікарських призначень на період лікування хворих в стаціонарі ведеться спеціальна **папка** [тека] у кожному **відділенні** [відділі]»; «По рефлекторних реакціях на зовнішні дії, які замикаються на рівні головного мозку (**перечислити** [перелічити] досліджувані реакції, вказати наявність сигнальних реакцій (відповідей)»; «Примітка: Заповнення пп. 8,9 і п. 11 про додаткові дослідження **проводиться в залежності** [здійснюється залежно від...] від констатації причини смерті і вибраного режиму нагляду»; «Дата **відміни** [скасування] лікарських препаратів»; «**Жовчний** [жовчевий] міхур (розміри, наявність і характер вмісту, стан слизової оболонки, прохідність протоки)»; «В пункті 17 патологоанатомічний діагноз чітко **розподіляється** [поділяється] на основне захворювання, його ускладнення та супутню патологію. Патологоанатомічний діагноз формується за етіопатогенічними принципами з урахуванням **існуючих** [чинних] нормативних документів МОЗ України та вимог МКХ-10»; «У випадку комбінованого основного **захворювання** [хвороби] чітко вказується його вид та номери **складових** [складників]»; «Правильне ведення медичної документації є ~~важливою складовою~~ [важливим складником]—діяльності усіх закладів охорони здоров'я. Крім того, форми медичної звітності можуть слугувати юридичними документами, які впливають на **хід** [перебіг] слідчого та судового процесу. За некоректне ведення документації працівників лікувальних закладів можуть притягнути до відповідальності»; «Невропатія товстого, **тонкого кишечнику** [тонкої кишки], прямої кишки, анусу: **їх** [їхня] дисфункція, діабетична діарея, що виникає частіше в нічний час, **запори** [закрепи]; або їх переміна»; «У випадку госпіталізації для примусового лікування код діагнозу обводиться **крузом** [колом]»; «**При** [за] наявності операційних рубців вказується **їх** [їхня] довжина, напрямок **у відповідності з анатомічними даними** [відповідно до анатомічних даних], зовнішнього вигляду, а також наявності в них катетерів тощо»; «Флюорографія органів грудної **клітини** [клітки]»; «**Окружність**—грудної **клітини**» [обвід грудей]»; «Дата наступної **явки**» [наступних відвідин]; «**Краєнуха**» [шарівка]; «**Непереносимість** [непереносність] до лікарських препаратів»; «**Відношення** до здоров'я» [ставлення]; «**Маркіровка**

[маркування] матеріалу, **число** [кількість] об'єктів».

Надмір у медичному службовому дискурсі уживано росіянізм – **видний** замість – **подібний**: «Ворсинковий хоріон, ворсини, форма: **листковидна**» [листкаподібна]; «**Щитовидна** [щитоподібна] залоза (маса, колір, консистенція і характер будови на розрізі)».

Медичні документи, рекомендовані МОЗ України як нормативні, не відповідають сучасним змінам, що відбулися у суспільстві. До прикладу, нині є коледж як заклад вищої освіти I-II ступенів і натомість немає училищ, технікумів: «Довідка №... про тимчасову непрацездатність студента, **учня технікуму, професійно-технічного училища**—[коледжу] про хворобу, карантин і інші причини відсутності дитини, яка відвідує школу, дитячий дошкільний заклад (необхідне підкреслити)».

Наслідком тривалого зросійщення мови службового спілкування є так званий «недопереклад» абревіатур. Графічне скорочення з рос.: ГОСТ, похідні від цього слова (**гостована** документація) є мовними покручами. Адже в українській мові є семантичний відповідник – державний стандарт. Наприклад: «Усю медичну документацію у закладі охорони здоров'я поділяють на: **гостовану** - медичні бланки та журнали, форми яких затверджені, зокрема, Міністерством охорони здоров'я України, ведення яких є обов'язковим для усіх без винятку закладів; **негостовану**—медичні бланки та журнали, не затверджені МОЗ або іншим міністерством чи держслужбою, але які використовують у закладі (вести такі документи необов'язково, проте їх наявність значно полегшує роботу медперсоналу)». Наразі краще залишити цю класифікацію в описовому варіанті.

Чимало мовних одиниць нормативних документів у галузі охорони здоров'я мають граматичні уподібнення до російської мови, адже правильно завідувач відділення (чого? род.в.), а не чим? род.в.: «зав. **відділенням**, зав. паталогоанатомічним **відділенням**, **завідуючий** реанімаційним відділенням, підпис **завідуючого** лабораторією (або відповідального лікаря). Так само варто звернути увагу на усталений вислів «хворий на що? (знах.в.), а не чим? (орудн.в.), як в російській мові, а також уживання слова «карточка» замість «картка»: «**Карточка** [картка] хворого **цукровим діабетом** [на цукровий діабет]. Неправильне визначення роду у слові призводить до покручів на кшталт: «біль в **попереці**» [в попереку].

Всуціль спостерігаємо відсутність розрізнення прикметників, пор.: «Проведені додаткові спец. дослідження:

функціональні [функційні]», «**Мета звернення – консультацівна**» [консультаційна]». Прийменник **по** замість **з**: «Допущений до занять **по** [з] фізкультури і» (*група*-[и]).

Висновки. Здійснений опис калькувань, суржику, мовних покручів, наявних у нормативно-директивних документах у галузі охорони здоров'я, вказує на необхідність так званої «декомунізації» не лише назв вулиць, майданів, медичних закладів, відновлення національного ономастикону у містах і селищах України; а й усунування панмоскальського шовінізму та його наслідків для нас як для посттоталітарної країни. Є потреба нарешті звільнитися від силоміць нав'язаної так званої «ідеології наближення мов» у фаховій мові лікаря, ліквідувати вкоріненого століттями російського ладу в українській лексиці, в її граматиці, словотвірних моделях і фонетиці. Вкрай значущою проблемою, на наш погляд, є повернення і захист української мови та її природности, адже вона є середовищем, що забезпечує повноцінне життя нації, постає важливим чинником гуртування і збереження державности.

Література

1. Єщенко Т. А. Медичний термін як засіб лексичного вираження текстової категорії «інформативність». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Проблеми української термінології. 2018. №. 890. С. 42–45.

2. Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне «Я». Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 240 с.

3. Мірченко М. Основи екології української літературної мови: проблеми, можливості, перспективи. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». Випуск 50. С. 16 – 20.

4. Сербенська О. Сучасна українська термінографія і проблеми екології мови. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Проблеми української термінології». 2002. № 453. С. 17 – 20.

5. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941). Стан і статус. Чернівці: Рута, 1998. 245с.

6. Calvet. L. Pour ecologie des Langues du monde. Paris: Plon, 1999. 188 p.

7. Haugen E. The Ecology of language. Standford: Standford University Press, 1972. 396 p.

Список використаних джерел

1. Медична справа. URL: <https://medplatforma.com.ua>.
2. Нормативно-директивні документи МОЗ України. URL: <https://mozdocs.kiev.ua>.

УДК 81`24

ПРОБЛЕМА ВИКОРИСТАННЯ РОСІЯНІЗМІВ У ТВОРЧИХ РОБОТАХ СТУДЕНТІВ НМУ імені О.О. БОГОМОЛЬЦЯ

Ірина Іваненко,

кандидатка філологічних наук; доцентка кафедри мовної підготовки Національного медичного університету імені О. О. Богомольця
(м. Київ, Україна)

Стаття присвячена проблемам вживання росіянізмів у письмових роботах студентів 1-3 курсів Національного медичного університету імені О. О. Богомольця. За матеріал для дослідження було обрано есеї, написані учасниками цієї фокус-групи. Детальний огляд письмових робіт показав, що росіянізми присутні в письмовому мовленні навіть тих студентів, які мають високі бали за ЗНО. Поряд із росіянізмами також фіксуються англіцизми. Подібні лексичні одиниці трапляються у фрагментах есеїв, в яких учасники апелюють до контенту, поданого в мережі: відеороликів, інтернет-публікацій тощо. Така закономірність дає можливість встановити імовірні джерела засвоєння мовних покручів та в подальшому розробити ефективну стратегію усунення їх.

Ключові слова: русизми, росіянізми, калька, суржик, мовленнева компетенція.

The article is devoted to the problems of the use of rossianisms in the written works of students of the 1st-3rd years of the Bogomolets National Medical University. Essays were written by the participants of this focus group were chosen as the material for the study. A detailed review of the written works showed that rossianisms are present in the written speech of even those students who have high scores on the external examination. Anglicisms are also recorded along with rossianisms. Similar lexical units are found in fragments of essays in which the participants appeal to the content presented on the network: videos, Internet publications, etc. Such a regularity makes it possible to establish

probable sources of acquisition of language contortions and subsequently to develop an effective strategy for combating them.

Key words: *russism, rossianism, calque, surzhyk, linguistic competence.*

Формулювання проблеми. Утвердження української мови в усіх сферах життя, в тому числі, в сфері охорони здоров'я є пріоритетним завданням для нашого суспільства. І якщо в медіа, культурі, громадському житті цей процес відбувається досить легко, то в тих царинах, які передбачають широке використання термінології, українізація провадиться набагато важче. Це пов'язано з різними чинниками, серед яких тривала політика русифікації, штучне зближення української та російської мов, унормування української медичної термінології до російських стандартів та донедавна популяризація російських досліджень в українських наукових колах. Так, ще донедавна можна було бачити чимало посилань на російськомовні джерела в розробках вітчизняних авторів. Все це, звичайно, навіть сьогодні чинить значний вплив на формування мовної компетенції студентів-медиків. І цей процес є доволі небезпечним. Адже закладання хибних мовних стратегій сьогодні призведе до використання кальки, суржику, нерелевантної термінології у професійному мовленні цих фахівців в найближчі десять років. Це й зумовлює **актуальність** представленої теми.

Загалом питання про використання росіянізмів у медичній термінології в українському науковому дискурсі раніше вже порушувалися. Так, М. Сайко акцентує увагу на цілеспрямованому уподібненні української термінології до російської, зауважує важливість аналізу сучасної медичної терміносистеми та укладання двомовних тематичних словників. Вони, на думку цього автора, уможливають уникнути використання російськомовних джерел для засвоєння наукових доробків німецьких, французьких, англійських дослідників (що відбувалось раніше та спорадично відбувається досі) [6]. О. Дьолог у своїй розвідці розглядає моделі творення термінів та розкриває особливості використання русизмів [1]. У роботі наведено чимало цікавого мовного матеріалу. Л. Томіленко аналізує особливості фіксації русизмів в різних джерелах [8]. Праця фактично розкриває процес зумисного зміщування терміносистем двох мов, що до того, за твердженням автора, фіксувалося лише спорадично. Цікавим для розуміння природи русизмів є словник мовних покручів О. Тихого [7].

В останні роки зроблено чимало кроків до відновлення панівного становища саме української мови в сфері охорони здоров'я. Так, було укладено низку словників з оновленою термінологією,

якісно модифіковано курси з української мови за професійним спрямуванням. У студентських колективах фіксується зацікавлення до вивчення цієї дисципліни, а також до участі в конкурсах з мови та літератури. Цілу серію методичної та навчальної літератури для студентів було розроблено на кафедрі мовної підготовки (сектор української мови) НМУ імені О. О. Богомольця [4, 5]. Якісні підручники для студентів-українців та здобувачів освіти іноземного походження було створено й іншими університетами [2, 3]. Всі ці розробки сприяють якісній підготовці майбутнього фахівця. Однак вони мало зосереджуються на аналізі мовної компетенції самих студентів у тому варіанті, в якому вони її мають під час навчання на першому та другому курсах, коли вплив середовища на них ще найбільш помітний. Представлена розвідка має заповнити цю лаку.

Метою цієї роботи є аналіз закономірностей використання росіянізмів у студентських письмових роботах.

За матеріал для представлення цього дослідження було використано роботи студентів I та II курсів, що були подані на I етап Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка, який було проведено в НМУ імені О. О. Богомольця в листопаді 2022 року. В межах цього змагання учасникам та учасницям було запропоновано написати есеї про перспективи розвитку освіти в Україні, урахування закордонного досвіду. Журі отримало на перевірку 45 оригінальних текстів. Учасникам змагання було запропоновано написати твір з теми адаптації чужого досвіду в українській системі освіти. Малася на увазі, звичайно, медична освіта, однак переважна більшість студентів пішла по більш легкому шляху і опрацювала тему загалом з розкриттям неспецифічних проблем: відсутності бази практики, можливості вибору певних дисциплін та стажування в закордонних установах.

Така специфіка роботи фактично позбавила можливості дослідити саме термінологію. Можна припустити, що студенти були не надто впевнені в своїх знаннях в цій царині, з огляду на курси, на яких вони навчаються. Однак уможливила розкрити важливіший аспект: вживання русизмів в мові повсякденного спілкування студентів. НМУ імені О. О. Богомольця традиційно є одним з лідерів рейтингів за рівнем підготовки абітурієнтів з різних дисциплін. Багаторічні дослідження показують, що українська мова не є винятком: більшість студентів, які вступають в цей заклад вищої освіти, мають високі бали з цього предмету за результатами зовнішнього незалежного оцінювання. Оскільки за умовами проведеного на нашій кафедрі

конкурсу в учасників була можливість опрацювати тексти з використанням різноманітних джерел, можна припустити, що ті русизми, які трапились в їхніх письмових роботах, перебувають у цих студентів у так званій «сліпій зоні». Тобто, вони ними не усвідомлюються. Виокремлення таких одиниць з текстів дозволяє розробити кращі стратегії усунення подібних вкраплень.

Загалом можна виокремити такі випадки використання мовних покрuchів в студентських роботах:

• **Груба калька з російської** (*«таке велике», «щоденні звичайні витрати»*) та автоматичні помилки при перекладі (*«кожен питання»* переклад з *«каждый вопрос»*). Наявність подібних помилок у поданій вибірці свідчить про вживання студентами російської мови в побутовому спілкуванні та може вказувати (принаймні, в одному випадку) на використання ними автоматизованих систем перекладу при роботі над текстами. Опрацювання таких хиб у межах мовної підготовки не викликає великих складнощів. Доцільно підібрати низку вправ та використовувати їх під час викладання тих чи тих тем для кращого запам'ятовування.

• **Контекстуальні помилки.** Сюди відносимо неправильне слововживання тих одиниць, які в українській мові унормовані. Наприклад, чужорідний досвід – за контекстом доцільніше вживання лексеми *«сторонній»*, *«замінити»* – за контекстом більш доцільно *«підмінити»*, *«дворяни»* – пряме перенесення з російських реалій замість вживання більш загального – *«пани»* або *«знать»*. У цьому випадку студент вдається до калькування з російської. Такі помилки важче надаються до опрацювання. Для роботи з ними необхідно розглянути контекстне вживання мовних одиниць, пропонувати вправи з перекладу, на які в межах підготовки фахівців-медиків відводиться вкрай мало часу. В цих випадках доцільно проводити додаткові заняття зі студентами, організовувати гуртки та літературні студії.

• **Використання лексем зі стилістичною метою.** Для передання прямої мови російських політиків (*«русскаяязычное население»*), опису певних історичних та культурних явищ (*«советська система»* – автор зазначає, що зумисне вживає таку лексему замість усталеного *«радянська»*). В наведених зразках збережена авторська орфографія. В цих випадках слова записують за фонетичним принципом (як чуємо, так і пишемо). Мовні покрuchi в усіх цих випадках вживаються свідомо. Специфічної корекції вони не потребують, оскільки в академічних роботах наукового стилю студентами не вжива-

ються. Такі лексеми можна з педагогічною метою розібрати на окремому занятті, аби пояснити нюанси їх вживання для зацікавлених. Як і в попередньому випадку, в цьому доцільне залучення здобувачів освіти до роботи тематичних гуртків або літературних студій.

Інших випадків вживання русизмів у студентських роботах не зафіксовано. До уваги свідомо не було взято ті зразки, в яких мають місце орфографічні помилки, але фактично немає калькування. Оскільки набір текстів письмових робіт було здійснено здобувачами освіти на планшетах або ноутбуках, маємо враховувати наявність в текстах хибодруків.

Висновки. У підсумку варто зауважити, що проблема росіянізмів у мовленні українських студентів-медиків сьогодні все ще є актуальною. Так, попри перевагу випадків свідомого слововживання мовних покручів із стилістичною метою фіксуємо помилки контекстуальні, які в більшості випадків перебувають в «сліпій зоні» здобувачів освіти. Деякі її аспекти, як-то вживання кальки, суржику тощо в письмових творчих роботах залишаються назагал непомітними. Аналіз текстів показує, що питома вага таких елементів невелика. Однак впадає в очі інше явище того ж ладу: невмотивоване вживання англіцизмів (креативний замість творчий тощо). Все це свідчить про необхідність більш ретельного вивчення проблеми використання іншомовних лексем. Це становить перспективу для подальшого дослідження.

Література

1. Дьолог О. Сучасне українське термінотворення: традиції та новаторство. Харків: 2018. URL: <http://repository.hneu.edu.ua.pdf>

2. Козиряцька С. А. Українська мова (за професійним спрямуванням): навчальний посібник для студентів I курсу 1–2-го медичних факультетів. Запоріжжя: ЗДМУ, 2015. 74 с.

3. Лещенко Т. О. Українська мова в медицині: навчальний посібник для самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів МОЗ України / Т. О. Лещенко, Т. В. Шарбенко, В. Г. Юфименко. Полтава, 2017. 332 с.

4. Литвиненко Н. П., Місник Н. В., Сергієнко Т. В., Скибун Н. Д. Основи медичної комунікації: Практикум з української мови як іноземної: ч.1 /за ред. проф. Н. П. Литвиненко, 2021. 104 с.

5. Місник Н. В., Мірошніченко О. С., Квіцинська В. В., Ніколаєва О. Ю. **Вивчаймо українську разом – 4:**

Навчальний посібник для іноземних студентів / за редакцією проф. Н. П. Литвиненко, 2022. 104 с.

6. Сайко М. А. У боротьбі за кожний термін: на шляху до створення німецько-українського медичного словника. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2018 N. 37, том 3. С. 115 – 119.

7. Тихий О. Словник мовних покручв. Донецьк: Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. 130 с.

8. Томіленко Л. М. Русизми (росіянізми) в українській перекладній лексикографії початку ХХ ст. *Мовознавство*. 2017 № 1. С. 71-79.

УДК 378:81'

ТЕРАПІЯ МОВИ: ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ

Ірина Колесникова,

докторка філологічних наук, професорка
(м. Київ, Україна)

У статті розглянуто проблеми терапії мови як живого динамічного організму, на розвиток якого впливає стан суспільства та освітній рівень окремих її носіїв, а також особливості сучасного рівня нормативного формату літературної мови та шляхи коригування порушень її статусу. Проаналізовано вектори актуалізації мовних зразків у нормі та узусі, а також можливі професійні дії лінгвістів, спрямовані на її удосконалення та наближення до природного стану. Крім того, визначені окремі чинники, що впливають на розвиток літературної мови на даному етапі її функціонування.

Ключові слова: *терапія мови, мовна норма, узус, нормативний формат мови, коригування порушень формату норми.*

The article discusses the problems of language therapy as a living dynamic organism, the development of which is influenced by the state of society and the educational level of individual speakers, as well as the features of the modern level of the normative format of the literary language and ways of correcting violations of its status. The vectors of actualization of language samples in norm and usage, as well as possible professional actions of linguists, aimed at its improvement and approximation to the natural state, are analyzed. In addition, certain factors affecting the development

of the literary language at this stage of its functioning are determined.

Key words: *language therapy, linguistic norm, usus, normative language format, correction of violations of the norm format.*

Актуальність теми. Мова – не тільки живий організм, що розвивається та вдосконалюється, але й дзеркало культурного, морального, психологічного стану суспільства в цілому й окремого його представника. Вона фактично відіграє роль сертифікованого паспорта країни, на території якої функціонує. Це найефективніший інструмент впливу на свідомість та емоційну ауру людини, що здатний радикально вплинути на її ставлення до Всесвіту в усіх його аспектах, оскільки все, що існує в оточенні і свідомості особистості, має мовний еквівалент. Практика навчання мови як іноземної «з нуля» доводить, що саме завдяки мові викладач може не тільки сформулювати новий лінгвістичний світ для суб'єкта цього процесу, нову лексичну мозаїку картини світу, але й створити нову систему поглядів щодо суспільства, державної організації, моральних цінностей. Фактично, нова мова може «зліпити» нову особистість, спрямувати її на іншу діяльність, підпорядкувати і навіть нав'язати їй свої уподобання.

Проблема «правильності» мови є вкрай актуальною саме на сучасному етапі, оскільки війна мов є віддзеркаленням війни держав. Вона стає зброєю, яка здатна знищити українську єдність і значно ґрунтовно зруйнувати державу в матеріальному плані, ось чому завдання лінгвістів, крім усіх інших, полягає у збереженні мови, виходу її з війни в неушкодженому варіанті без російськомовних метастаз, помилок, що стали результатом легковажного ставлення до цього засобу комунікації.

Як відомо, стрижнем системи будь-якої мови є поняття норми. Це не суб'єктивний фантом лінгвістів, а чинник, що уможливає забезпечення лінгвальної єдності представників певного етносу, відсутність когнітивних конфліктів, можливість для людини висловити не тільки свої думки та почуття, але й продемонструвати свою індивідуальність, тобто реалізуватися як особистість. Норми літературної мови можна розхитати або знищити різними шляхами, зокрема скасувати єдиний формат правопису української мови або надати можливість декільком його варіантам функціонувати одночасно (старий та новий). Такий підхід є деструктивним, оскільки дозволяє волюнтаристську тактику при виборі того чи інакшого написання. Право-

пис є своєрідною Конституцією мови, яка не має нічого спільного з прайс-листом, в якому споживач обирає свій, вигідним йому варіант. Зрозуміло, що правопис не є застиглим, назавжди усталеним документом, який не має динаміки й не може бути коригованим залежно від сформованих змін в узусі. Навряд чи хто з фахівців буде вважати мову «Чорної ради» П. Куліша неякісною через те, що цей твір віддзеркалює мовні норми XVI століття, або почнуть вимагати спілкування саме за цими зразками. Мова, як і будь-яка нестатична система, підлягає змінам, але такі зміни не можуть бути презентовані як мультиваріантні. Їх необхідно зафіксувати у відповідному документі як стабільні, загально визнані, обов'язкові для всіх носіїв мови та іноземців, що нею спілкуються. Одночасне функціонування двох варіантів правопису є найкращим способом внести безлад у систему мови, довести її до стихійного вживання і поступового знищення як суспільного феномена. Таким чином, правопис з регулятора нормативності літературної мови може перетворитися на її внутрішнього ворога. Ось чому правопис, як і істина, може існувати на певному етапі розвитку мови тільки в єдиному узгодженому варіанті, і тоді демократія думок має поступитися здоровому глузду.

Відомо, що історія розвивається по спіралі. Мова є літописом людства, тому не випадково за схожих обставин у різних мовах виникають схожі або аналогічні лінгвальні конструкції. Цей феномен можна номінувати як історичну пам'ять, оскільки мовні закони можуть відображати як загальносвітові, так і специфічні тенденції, обмежені певним мовним ареалом.

Причиною появи в мові значної кількості неологізмів різних типів є саме психологічне, фізичне та фізіологічне перенапруження особистості під час війни, потреба у позбавленні їх за допомогою мови, досягнення стану відносної стабільності. Серед них можна виділити голофразиси, наприклад: *їхтамнет*; штучні новотвори (що виникають, на думку О. Кирилук, якщо семантичний неологізм отримує нове значення [1, с. 54], хоча подібні новотвори навряд чи можна вважати штучними. Вони, скоріше, є класичними неологізмами, наприклад: *нуль* - передня лінія розмежування); рефлексивні новотвори як природна реакція мовців на певні реалії [1, с. 53], наприклад: *бандеромобіль*, *Бандерштат* (неологізм Миколи Акордича) та ін. У більшості одиниць є колоритні конотації з чітко визначеним вектором: позитивним чи негативним, наприклад: *броник*, *теплик*, *росіянци*, *кіборги*, *ватники*, *макронити* та ін., що використовують для образи або героїзації опонента. Тенденція появи подібних новоутворень є дуже актив-

ною, оскільки вони дають змогу комунікантам виразити свої емоції і отримати певну моральну сатисфакцію. Такі мовні одиниці можуть перейти до пасивної лексики за умови зміни реальної ситуації в Україні або, навпаки, закріпитися в процесі комунікації. На сучасному етапі їх варто розглядати як позитивний складник психологічного тренінгу та мовної терапії. Проте їх не варто плутати з *метастазами російської мови*, які забруднюють українську лексичну та граматичну систему, сприяють її суржикації і підлягають лінгвістичному клінінгу. Заборона російської мови як навчальної дисципліни значно прискорить цей процес. Проте цю мову треба зберегти як єдиний засіб комунікації в особливих професійних умовах (наприклад, для розвідників, під час допиту полонених), а також як об'єкт дослідження фаховими лінгвістами.

Кожна мова є унікальною і в плані засобів упорядкування та систематизації знань людини про природу та світ. Граматичні моделі є когнітивним інструментом, який вказує мовцю на правильність/неправильність сприйняття інформації, закладеної у слові. Ці моделі не є ідентичними в різних мовах, тому і ступінь інформаційного навантаження на них є нерівнорідним.

Принциповою методичною помилкою щодо вивчення мови можна вважати стандартний підхід до мовця, що навчається, як до усередненого споживача, так званого ідеального філолога, який перебуває у стані катарсису саме від граматичних законів і правил. Саме тому детальна лінгвістизація цього процесу не призводить до бажаних результатів. Це відбувається унаслідок нехтування не лише потребами мовної особистості, але й її індивідуальними можливостями та здатностями до вивчення мови. Виділення в навчальних програмах спеціалізованих курсів на зразок мови за професійним спрямуванням розв'язує це питання лише частково. Правила «Українського правопису» часто перенасичені специфічною інформацією, яка є цікавою для лінгвіста або є незамінним джерелом інформації на підсумковому етапі вивчення мови нефахівцями. Необхідно шукати інші способи і методи викладання мови нефілологам, які б гарантували довготривале збереження в їх пам'яті набутої інформації і кращого її засвоєння. Одним з варіантів такого компромісного підходу є введення у навчальні програми дисциплін, що є на перехресті мови та тих з них, що пов'язані з майбутнім фахом студентів і мотивують їх до вивчення мови. З-поміж прикладів можна навести лінгворекламістику – дисципліну, що виникла на межі мови та реклами і успішно викладається фахівцям різних напрямків. Відомо, що реклама є найактивнішим джерелом порушення норм української

літературної мови, а її активність і впізнаваність перетворює рекламу на гігантський ксерокс мовних покручів. Лінгворекламистика є своєрідним лінгвістичним лікарем для реклами, дозволяє навести в цій галузі мовний лад, значно поглибити знання студентів з мови, розкріпачити їх мовлення та комунікативні навички, навчити спілкуватися і керувати різною аудиторією [2; 3].

Для позбавлення мовних помилок можна використати і простіші методи, засновані на асоціаціях із сучасними технологіями. Так, наприклад, поширеною помилкою є діалектна вимова кінцевого приголосного *T* у числівниках *п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят*, хоча орфографічно і матеріально буква *Ь* після цього приголосного в них відсутня, тому й пом'якшення його є неможливим. У даному випадку продуктивним буде використання методу мовного клінінгу, коли написана літера *Ь* після кінцевого *T* просто витирається в написаних на дошці числівниках як наочний доказ неправомірності і хибності вимови.

Висновок. Отже, мова як будь-яка динамічна система, підлягає розумному коригуванню, що наближає її до природного стану і дозволяє вилучити штучні та деструктивні нашарування, що активно виникають в ній у важливі періоди розвитку суспільства. Професійне лінгвістичне дослідження мови уможливає знаходження пояснення складних лінгвальних форм, зайвих винятків, які з часом матимуть статус звичайних прикладів, тобто необхідна *адекватна терапія самого «Українського правопису»*. Продуктивним, на нашу думку, є створення «Креативної граматики», яка дозволить розробити нову методику викладання української мови для нефілологів, що буде спиратися на професійні зацікавлення студентів, для яких мова є робочим інструментом для набуття фахових знань. Вона буде спиратися на синергію мови і дисциплін, що перебувають на перехресті. Реальність такого підходу підтверджується досвідом викладання мови для іноземців. Для них не існує окремого виснажливого курсу з орфографії української мови, а достойний рівень грамотності досягається зовсім іншими методами.

Література

1. Кирилюк О. Вогнехреце, або Неологізм як відображення військового протистояння. *Наукові записки*: Серія: Філологічні науки. Вип.137: Кіровоград, 2015. С.123.

2. Колесникова І. А. Лінгворекламистика: нотатки про новий спецкурс для студентів ВНЗ України. *Сучасна українська нація: мова, історія, культура*: Львів: Друкарня ЛММУ імені Данила Галицького, 2016. С. 100-101.

З. Колесникова І. А. Лінгворекламистика: практикум для студентів-економістів: навч. пос.: Київ: КНЕУ, 2021 (Електронний ресурс). 191 с.

УДК 811.161.2'373 (477.83-25) "194/195" (038)

ЗАУВАГИ ПРО МОВУ МЕДИЦИНИ

Зеновій-Тарас Масний

*кандидат медичних наук, доцент; доцент кафедри
щелепово-лицевої хірургії Львівського національного
медичного університету імені Данила Галицького,
член Національної спілки журналістів України, головний
редактор газети «Народне здоров'я» (м. Львів, Україна).*

У розвідці йдеться про спостереження над мовою лікарів у професійній діяльності; вказано на потребу дотримання норм уживання слів та словосполучень відповідно до їхньої семантики.

Ключові слова: *покручі, культура мовлення, мова медицини.*

The report deals with the study of the language of doctors in their professional activities; the need to observe the norms of using words and phrases in accordance with their semantics is indicated.

Key words: *language norm, culture of speech, language of medicine.*

Основний виклад матеріалу. Культура мовлення лікаря – важливий складник екології мови, її чистоти. У розвідці пропонуємо розглянути зібрані мовленнєві девіації, що часто спостерігаємо у комунікативному просторі фахівців галузі «Охорона здоров'я». Варто звернути увагу на такі покручі медичних працівників: Лікарів викликають «*на дім*», а не ~~додому~~; для надання допомоги *вдома*, а не *на дому*; Лікар щоденно має приймати не певну кількість *чоловіків*, а *осіб*, бо приймає не лише чоловіків, а й жінок, дітей; Трансплантати не *приживаються*, рани не *заживають*, а *загоюються*; До лікаря талон не *заказують*, а *замовляють*; *Заключення* лікаря, яке дослівно мало би означати його ув'язнення, а має бути висновок; Ін'єкції робимо не ~~до вени~~ чи *м'яза*, а *довенно* чи *дом'язово*; Є ліки не ~~самі кращі~~, а *найкращі*; ~~Переважна більшість~~, більшість завжди є *переважною*; Не ~~головний біль~~, а *біль голови*, бо він не завжди є головним у людини, домінува-

ти може біль серця, шлунка тощо; Пацієнт хворіє *протягом*. Протяг – сильний подув вітру між відчиненими вікнами тощо, а хворіють *упродовж* певного часу; У лікарні є не *відділення*, а *відділ*, відділок; Хворі не *поступають*, їх приймають або *ушпиталюють*; У тіла людини є *боки*, а не *сторони*.

Побіжно хочемо торкнутися лінгвістичних проблем фітотерапії. Нині більшість лікарських рослин мають одну, чи максимум дві українськомовні ботанічні назви. Водночас спостерігаємо народні назви у різних регіонах України. Наприклад, для звичайного *звіробоя* відомо понад 65 назв, для *чистотілу* – понад 80, *подорожника* – понад 20, при тому у різних місцевостях різняться назви однакових рослин, і навпаки – різні рослини можуть мати однакові назви. Причиною непорозумінь може стати і російсько-український мовний вплив. Тому коли рекомендуємо фітотерапію, лікарям треба знати ботанічну українську, латинську, а також діалектну назву лікарських рослин, аби порозумітися з пацієнтом. У наукових публікаціях, на наш погляд, варто подавати українську та латинську ботанічні назви, а в науково-популярних джерелах ще й широко відомі народні назви .

На окрему увагу у наших міркуваннях про мову заслуговує проблема деросіянізації мови клінік, медичної практики в Україні як важливий етап національного державотворення. Свідоме вживання слів, розуміння їхньої семантики – не менш значуща проблема. Нами зібрані вказані мовні покручі у фаховому мовленні лікарів, які побіжно висвітлювали на шпальтах часопису «Народне здоров'я». Розповіді про випадки із лікарської практики та життєві ситуації (Із історії хвороби: «*Перепоїв* в серці»; Яка у Вас професія? – *Гіпертонік*; Виписав рецепт на *одноразні* шприци; При хворобі суглобів в історії хвороби записано: «*Недостатність опорно-рухового апарату*»; Запис в епікризі: «*Не зважаючи на лікування*, хворого в доброму стані виписано з лікарні»; «*Зростання* артеріального тиску перевищило всі норми зростання; У зв'язку з бурхливою поведінкою хворий був *знерухомлений*; Астигматизм *всіх* очей; *Хронічний перебіг* гострого лімфаденіту; *Вроджений* термічний опік сідниць; *Часткова ампутація* другої фаланги мізинця лівої руки та ін.

Висновки. У розвідці висвітлено мовленнєві помилки лікарів, що пов'язані з відсутністю мовного чуття, невиправданим уживанням слів не у відповідному семантичному значенні. Очищення фахового мовлення медичного працівника від покручів, суржику, кальок, росіянізмів – надважливе завдання лінгвоекотології.

МОВНИЙ ПУРИЗМ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Ірина Матуцак,

кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри
українознавства Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького
(м. Львів, Україна).

У розвідці розглядається мовний пуризм як системне явище, про яке йдеться в українському та зарубіжному мовознавстві. Виявлено характерні ознаки мовного пуризму у словникарстві. Доведено, що пуризм має вияви у процесі становлення термінології медицини.

Ключові слова: мовний пуризм, європейське тло, системність, ядро, периферія.

In theses, language purism is considered as a systemic phenomenon. Linguistic purism is discussed in Ukrainian and foreign linguistics. Characteristic signs of linguistic purism in vocabulary have been revealed. It has been proven that purism has manifestations in the development of medical terminology.

Key words: linguistic purism, European background, system, core, periphery.

Актуальність теми. Про мовний пуризм як явище ведуть мову В. Васильчук, К. Кожеурова, Д. Штефан та інші. На сучасному етапі науковці цікавляться вивченням мовного пуризму на європейському тлі (Д. Шебетун). Наголосимо, що А. Богатирьова окреслила стан мовного пуризму в Україні і визначила, що «питання про чистоту літературної мови, про свободу її лексики від засилля іншомовних слів гостро постає в усіх країнах» [1, с. 538]. Дж. Томас виокремлює такі типи мовного пуризму: 1) елітарний; 2) етнографічний; 3) архаїчний; 4) реформаторський; 5) ксенофобний (1991 рік) [4, с. 76-81].

Мета статті – показати зв'язок мовного пуризму із словникарством.

Науковий дискурс щодо мовного пуризму триває не одне століття. Зрозумілим є той факт, що це явище, яке у мовознавстві мало однодумців «крайніх» та тих, які створювали засилля, яке виражалось у залюбленості в іншомовному потрактуванні.

Виклад основного матеріалу. Розуміння мовного пуризму розвинулося наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Мовознавці

були першопрохідцями в опрацюванні фактажу на шляху до вироблення мовних норм. Результат їхньої праці – мовний пуризм. Виявами цього явища була надмірність до чистоти мови, ретельність у відборі мовного факту, логічність у його вживанні. Вчені обговорювали цю проблематику у низці праць. Зокрема, М. Сулима стверджував про збереження української ідентичності попри входження у мову запозичень, бо саме характерні особливості і вирізняють українську мову з-поміж інших.

Чимало сучасних науковців виявляли зацікавлення до вивчення мовного пуризму, який опрацьовували наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Зокрема, Н. Карікова висловила погляд щодо мовного явища і ставлення до нього в українському мовознавстві у 20-х – поч. 30-х рр. ХХ ст. Вчена підкреслює, що Ю. Шевельов у своїх студіях робить конкретні висновки про вагу ідейно сформованих думок. Саме про них писали дослідники початку ХХ ст. Науковець вважає, що це період, коли обговорення питання чистоти мови порушували у своїх студіях найчастіше, а пуризм набув точних ознак в українському мовознавстві.

Звернімо нашу увагу на погляди мовознавців про мовний пуризм вже на початку ХХІ ст. П. Селігей виклав науковий погляд про мовний пуризм у цікавій розвідці «Пуризм у термінології: український досвід на європейському тлі» (2008 рік). У праці вчений стверджує, що «історія різних літературних мов засвідчує, що аналізоване явище є неминучим етапом їх становлення та зміцнення», тому дослідник мови «простежив пуристичні тенденції при формуванні наукової термінології в низці мов європейського культурного ареалу» [3, с. 49].

Досліджуване нами явище у словникарстві заслуговує на розв'язання дискусійних питань. Про цю нагальність в упорядкуванні наукової мови медичних текстів пише М. Павловський (2005 рік): «найчастішим порушенням норм української мови є надуживання чужої лексики, застосування неукраїнських словотворів, слів-покручів, двозначність висловлювань, копіювання російських мовних зворотів. Деякі терміни переносяться в українську мову без перекладу, наприклад: *озноб* (замість *лихоманка*), *спайки* (зрощення, *злуки*), *бинтування* (*бандажування*). Неправильно вживаються суфікси в термінах, наприклад: *регуляторні* (замість *регуляційні*), *вазопресорні* (*вазопресійні*), *овуляторні* (*овуляційні*), *компенсаторні* (*компенсаційні*), *пальпаторно* (*пальпаційно*), *медикаментозне* (*медикаментне*). Неправильне вживання таких слів, як *непереносимість* (замість *несприйнятливість*), *сканограма* (*скенограма*), *оперативне втручання* (*операційне*), *паренхіма*

тозний (паренхімний), медико-хірургічна (має бути медично-хірургічна), острівці Лангерганса (Лянґерганса), прогресуюча декомпенсація (має бути наростаюча), згортання крові (зсідання), зустрічаються аденоми (трапляються) і под. Вчений наголошує на необхідності активізувати роботу з упорядкування української наукової медичної термінології, доводити до ладу медичну професійну лексику» [2].

Під час окреслення рис мовного пуризму, що постають у процесі словникарства, є певні положення – зведення до підпорядкування системності. Вчений М. Павловський зазначає, що «серед сьогоднішніх проблем української медичної термінології можна назвати проблему уніфікації в утворенні нових термінів, уникнення надмірної англізації, разом з тим наближення до міжнародних термінів, збереження тенденції до інтернаціоналізації термінології» [2]. Наголосимо, що науковець прагне «провести роботу з нормування та регламентації правопису, якому належить повернути ті скарби, що втрачені за роки експериментів в добу тоталітаризму» [2].

Вважаємо, що процес укладання медичних словників заповнить всі лакуни. Очевидним є той факт, що у процесі роботи над словниками виникне чимало дискусійних питань, обговорення яких сприятиме добрій колективній праці. На нашу думку, слід остерігатися аналогії, калькування тощо. Неприпустимим є слововживання, яке перебувало на межі білінгвізму. Вбачаємо за необхідність конкретну структурованість лексемних гнізд, виходячи із розмежування ядра і периферії.

Медична термінологія є розгалуженою структурою, яка відображає всю мову медицини. На нашу думку, і досі актуальним та взірцевим є «Лікарський збірник НТШ» Є. Озаркевича (1898), в якому друкувався «термінологічний витяг», що відображав містку і цілісну базу медичного матеріалу.

Висновки. Отже, явище мовного пуризму напряму пов'язане із словниками, зокрема у галузі медицини.

Література

1. Богатирьова А. С. Мовний пуризм в Україні / А. С. Богатирьова, І. І. Снігурова. *Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес* [Електронний ресурс]: матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. студ. і аспірантів, 29 вересня 2022 р. / ред. кол. В. М. Скляр [та ін.] ; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Електрон. текст. дані. Харків : НТУ «ХПІ», 2022. С. 538-540. URI: <http://repository.kpi.kharkov.ua>

2. Ганіткевич Я. Розвиток української медичної терміно-

логії: URL: <https://ntsh.org/node/1018> .

3. Селігей П. Пуризм у термінології: український досвід на європейському тлі. *Мовознавство*. 2008. № 1. С. 49-66.

4. Thomas G. Linguistic purism / G. Thomas. – London; New York: Longman, 1991. 250 p.

УДК: 811.161.2 (477) (045)

ЕКОЛОГІЯ МОВИ ЯК ЧИННИК ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КОЛОНІАЛЬНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ МЕДИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ)

Тамара Сабельникова,

*кандидатка філологічних наук, доцентка; доцентка кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін Донецького
державного університету внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)*

У статті йдеться про взаємозв'язок мови й культури, які у своїй єдності є індикаторами суспільних процесів. Експансія країни народом-колонізатором позначається й на екології мови, породжуючи таке відхилення від мовної норми, як інтерференція. Прояви інтерференції в сучасній українській мові проаналізовано на матеріалі текстів інструкцій щодо вживання медичних препаратів та медичної реклами. У підсумку зазначено, що, звільняючись від колоніальної залежності, суспільство має дбати не лише про позбавлення від політичного втручання, але й про очищення екології національної мови.

Ключові слова: *культура мови, екологія мови, інтерференція, інтерферема, мовна норма.*

The article deals with the link between language and culture. They are in their unity the indicators of the social process. The country expansion by the colonizing nation affects the language ecology by generating such a deviance from linguistic norm as an interference. The author has analyzed the texts of instructions for use of medicines and medical adverts in order to show the manifestation of the interference in modern Ukrainian language. To sum up, the scientist has emphasized that the society has to protect not only its political independence but to take care of the national language purity to be completely independent.

Key words: *language culture, language ecology, interference,*

interferem, linguistic norm.

Постановка проблеми. Упродовж багатьох століть вчені різних наукових галузей одностайно твердять про зв'язок мови й культури, які, на їх думку, є невіддільними, як шкіра й тіло. Кожна конкретна мова будь-де у світі представляє культуру певної соціальної групи. Мова переплітається з культурою. Вони еволюціонують разом, виживають разом, борються в безкінечних війнах, впливають одне на одне упродовж тривалого періоду розвитку людства. Слід визнати, що в процесі еволюції мова й культура захищають одна одну в такий спосіб, що їх неможливо розділити [1, с. 71 – 72].

Мова є не лише знаряддям вираження думки в повсякденній комунікації, вона також виражає, хто ми є як на рівні окремої особистості чи спільноти, так і нації в цілому. Більше того, поза культурою мова не існує як така. Вона є результатом колективного життя людей, включаючи такі аспекти людського життя як релігія, економіка, сімейне життя, мистецтво тощо. Словниковий запас кожної мови – це відображення потоку подій, способу буття, культури, думок і прагнень народу. Той, хто займається його вивченням, пізнає матеріальну й духовну історію народу. Водночас мова є потужним культурним знаряддям, яке може змінити світ, змінюючи сприйняття людей, їхню поведінку та думки [2, с. 84]. Оскільки мова виражає реалії культури, вона є базовим знаряддям облаштування соціального життя. Як слушно зауважує вчений з Афганістану Саєд Ака Мусафер, найвищим рівнем людської культури є саме національна культура. Вона зароджується й продовжує свій поступ через історичні наративи, потім стає колективною пам'яттю й утверджується в спільноті. Традиції, історія, мова, релігія, політичні й економічні інституції, географічні чинники й особливо міф наповнюють значенням національну культуру. І народ сприймає вищу культуру, що базується на його потребах, у національній мові [2, с. 87].

Отже, як би деякі політики не нехтували проблемами функціонування мови в суспільстві, все ж вона є індикатором багатьох суспільних процесів. Для сучасних українців державна незалежність не мислиться без утвердження національної мови. Історичний досвід доводить, що недбале ставлення до рідної мови, толерування щодо мови колишніх колонізаторів може мати наслідком і втрату державності. Нині в умовах збройної агресії російської федерації боротьба за

існування нашої нації точиться не лише на полі бою, а й на культурному фронті, зокрема й мовному. Українці все більше закликають одне одного вивчати й послуговуватися рідною мовою, усе більше людей переходять на українську мову спілкування, особливо серед молоді. Та все ж життєві реалії свідчать, що наша мова ще не позбулася остаточно колоніальних впливів, які поспували її екологію.

Зауважимо, що *екологія мови* – це науковий напрям, який вивчає взаємодію мови з навколишнім середовищем. Важливою частиною екології мови загалом є мовні правила, «їх формулювання та дотримання створюють упорядкованість та ефективність спілкування (у професійній комунікації, наприклад) та необхідні умови для культурного наслідування мови» [9, с. 69].

У період колоніальної залежності українську мову фактично було витіснено з багатьох сфер функціонування, зокрема професійної й наукової, особливо коли йдеться про природничі науки. Після здобуття Україною незалежності українська мова набуває статусу державної й розширюється сфера її вживання. З'являються термінологічні словники, виробнича документація створюється державною мовою. Та цей процес не був легким подекуди через спротив старих кадрів, які не хотіли змінювати звичні обставини, подекуди через нерозвиненість професійної мови. На жаль, таку ситуацію в деяких галузях професійної діяльності не подолано й донині, зокрема в медичній сфері.

Далі йтиметься про порушення мовних норм у медичних текстах. **Предметом нашого дослідження** є інструкції щодо вживання ліків та медична реклама.

Небезпечним еколінгвістичним явищем є інтерференці, які витісняють з ужитку питомі мовні одиниці. Інтерференція – це відхилення від мовної норми, які з'являються внаслідок двомовності в одному етнічному середовищі, коли дві мовні системи вступають у контакт і впливають одна на одну. «Небезпека інтерференції полягає в тому, що несвідоме, доведене до автоматизму порушення мовних норм може з часом призвести до неусвідомленого вживання неправильних лінгвальних одиниць» [8, с. 12]. Інтерференці часто постають внаслідок буквального перекладу й існують паралельно з питомими мовними одиницями, не маючи перспектив закріплення в мові, до якої вони потрапляють.

Серед інтерференці у текстах інструкцій щодо вживання ліків можемо навести, зокрема, вживання слова *клітка*

(препарат успішно пригнічує ракові **клітки** – інструкція щодо вживання препарату «Мікобен») замість українського *клітина*. До того ж слово *клітка* в українській мові вживається в інших значеннях: закрите приміщення для птахів або тварин; грудна клітка; сходові клітки; те саме, що кліть; чотирикутник на поверхні чого-небудь, утворений перехресними лініями; народна міра землі приблизно від 4 до 10 гектарів. Найпростіша ж одиниця будови організму називається *клітина* [6, с. 185].

Подібну ситуацію спостерігаємо, коли вживають словосполучення *біль в області серця* (інструкція щодо вживання препарату «Кратал»). Слово *область* в українській мові вживаємо в значеннях: частина країни; адміністративно-територіальна одиниця; район, у якому поширені певні явища [7, с. 520]. Традиційно ж в українській мові стосовно частин тіла вживають слово *ділянка* [5, с. 306].

Подекуди впадають в око такі мовні покручі, як **тошнота, поразення** (інструкція щодо вживання препарату «Аргентум SE»), **відмінити** у значенні скасувати (інструкція щодо вживання препарату «Нітрогліцерин»), **язва** (інструкція щодо вживання мазі «Прополіс карпатський») тощо. Це є порушенням лексичної норми, адже вживання таких слів не властиве сучасній українській літературній мові. Деякі з них (наприклад, *відмінити* у значенні скасувати, *язва*) подаються в 11-томному «Словнику української мови», який було впорядковано науковцями АН УРСР упродовж 1970 – 1980 років. Та не забуваймо, що то були радянські часи – період перебування України в колоніальній залежності від росії, коли відбувалися процеси зближення двох мов, а фактично вихолощення української мови, тобто витіснення з неї питомих елементів і заміна їх чужорідними для зближення з національною мовою колонізаторів. Промовистим є й той факт, що для ілюстрування пояснення значення наведених слів використано цитати з творів українських радянських письменників, які відображали тогочасні реалії, та з радянських газет.

Явище інтерференції простежуємо й на рівні граматичних структур. Зокрема, частим є вживання невластивих українській мові активних дієприкметників: **релаксуючий фактор** (інструкція щодо вживання мазі «Апізартрон»), **абсорбуюча** маса (інструкція щодо вживання препарату «Мікобен»), **регенеруючий** ефект (інструкція щодо вживання мазі «Прополіс карпатський»), **жарознижуюча** дія (інструкція

щодо вживання препарату «New Антивір»), **освіжаюча** дія (інструкція щодо вживання препарату «Аргентум SE) тощо. Відомий дослідник культури української мови О. Пономарів радить послуговуватися замість таких дієприкметників підрядними означальними реченнями або ж іншими частинами мови [4, с. 76]. Отже, замість наведених словосполучень правильним буде вживати: *чинник релаксації* (запозичення *фактор* краще замінити питомим українським *чинник*); *маса, що абсорбує*; *ефект регенерації*; *жарознижувальна дія*. Останнє словосполучення варто перефразувати: *допомагає освіжити*.

Як негативний спадок мови колонізаторів залишається ненормативне вживання прийменникових конструкцій. Якщо вести мову про медичні тексти, то найпоширенішою помилкою є надмірне послуговування прийменником **при**. Цей прийменник існує в українській мові, але, на відміну від російської, він не є таким продуктивним. Насправді, існує обмежена кількість ситуацій, коли можна вживати прийменник *при*: якщо він позначає просторову близькість (*при дорозі*), підпорядкованість або належність (*бібліотека при заводі*), супутні обставини (*скористатися при нагоді*). Зважаючи на це, в медичних текстах скоріше за все буде мало підстав для його вживання. Замість нього послуговуємося іншими прийменниками залежно від значення словосполучення або ж іншими мовними конструкціями. Зокрема, замість застереження **при** застосуванні правильно вжити застереження **щодо** застосування; замість **при** отруєнні – **у разі** отруєння; **при** необхідності – **за** необхідності; **при** пологах – **під час** пологів тощо.

Схожі помилки трапляються і в рекламних медичних текстах. Загальновідомим є факт, що реклама має неабиякий вплив на свідомість людини. Існують різні методи такого впливу, зокрема навіювання, зараження, створення умов для наслідування тощо. Навіювання передбачає прямий неаргументований вплив на людину. Під дією реклами індивід несвідомо за своює зразки поведінки, сприймає навіювані нею символи престижу. Часто товар купують з метою бути схожими на популярну, авторитетну людину [3, с. 174].

Отже, виходить, що формується привабливий образ людини, яка не володіє досконало рідною мовою, більше того транслює як норму чужорідні елементи, нав'язані колонізаторами. Зазвичай рекламні ролики створюють образ лікаря, який радить приймати певні ліки, таким, що йому хочеться довіряти. Отже, те, що він говорить, не підлягає сумніву. Значить, правильним є й те, як він говорить. Звідси випливає, що людина

на підсвідомому рівні не звільняється від колоніальної залежності, продовжує перебувати в культурно-ментальному полі чужого дискурсу. Саме тому російські можновладці упродовж кількох століть намагалися знищити українську мову, бо поки живе мова, доти не можна знищити народ. Та й з постанням незалежної України мовне питання не переставало бути предметом гострих політичних дискусій. Проросійські сили, підтримувані сусідньою державою, чинили спротив утвердженню української мови як державної, її поширенню в різних сферах суспільного життя, зокрема і в професійній та науковій.

Медичні працівники як такі, що піклуються про здоров'я нації, без сумніву належать до її еліти. З огляду на викладене вище, вони мусять дбати не лише про своє професійне зростання, а й про культуру мовлення. Це сприятиме, з одного боку, престижу професії, позитивному іміджу (разом з іншими чинниками) її представників і водночас утвердженню української державності, адже власна медицина в сукупності науки й практики, яка є цілком самодостатньою, про що свідчить і розвиток мови професійного спілкування зокрема, а не периферійною частиною медицини держави-колонізатора, поряд з іншими сферами наукового й професійного життя є ознакою сильної незалежної держави.

Висновок. Підсумовуючи, зазначимо, що мова й культура являють собою нерозривну єдність, яка відображає суспільні процеси в межах конкретної спільноти. Експансія держави народом-колонізатором позначається не лише на її політичному житті, але також на мові й культурі. Забруднення екології мови виявляється в явищі інтерференції, яке досі є поширеним у сучасній українській мові, особливо в мові професійного спілкування, зокрема і в медичній сфері, адже упродовж кількох століть царина функціонування нашої мови була обмежена побутом, художньою літературою та гуманітарними науками. Як бачимо, здобуття політичної незалежності не гарантує незалежності ментальної. Спотворення мови інтерферентними одиницями узалежнює народ на підсвідомому рівні. Тож для того, аби здобути повну незалежність, слід дбати й про культуру рідної мови.

Література

1. Kadri Krasniqi. The Relation between Language and Culture (Case Study Albanian Language). *Linguistics and Literature Studies: English Language and Literature, Faculty of Languages, Cultures and Communication, South East European*

University, North Macedonia. № 7(2). 2019. P. 71 – 74.

2. Sayed Aqa Musaffer. Link between language and culture. *International journal of advanced academic studies*. № 3 (2). 2021. P. 83 – 87.

3. Мамалига С. В., Краєвська Н.М., Краєвський С.О. Реклама: психологія впливу на споживача. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. Т. 3. № 3. 2011. С. 173 – 176.

4. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник 2-ге вид., стереотип. Київ: Либідь, 2001. 240 с.

5. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Т. 2. Київ: Наук. думка, 1971. 550 с.

6. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Т. 4. Київ: Наук. думка, 1973. 840 с.

7. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Т. 5. Київ: Наук. думка, 1974. 840 с.

8. Тараненко К. В. Лексична інтерференція з позицій еколінгвістики. *Культура мови в українському суспільстві : Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції: м. Дніпро, 9–10 квітня 2020 року*. Дніпро: Вид-во «Ліра», 2020. С. 11 – 15.

9. Тараненко К. В. Тенденції розвитку світової та вітчизняної еколінгвістики. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Том 31 (70). № 2. Ч. 1. 2020. С. 67 – 72.

УДК 81'42

ВАЖЛИВІСТЬ БОРОТЬБИ З ОМОСКОВЦЕННЯМ У СФЕРІ МЕДИЦИНИ ЯК ІНСТРУМЕНТОМ ЛІНГВОЦИДУ

Любов Сердунич,

*спілчанка Національної спілки письменників України,
Національної спілки журналістів України, Усеукраїнського
товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка
(Хмельниччина, Україна)*

У статті йдеться про необхідність відродження власної української медичної лексики. Авторка наводить зразки фахових українізмів для поширення у медичній сфері та для загаль-

ного користування.

Ключові слова: українська мова, медична лексика, фахова термінологія, українізми.

The article deals with the necessity of reviving the actual Ukrainian medical vocabulary. The author provides examples of professional Ukrainianisms for dissemination in the medical field and for general use.

Keywords: Ukrainian language, medical vocabulary, professional terminology, Ukrainianisms.

Вступ. Зі здобуттям Україною незалежності ширше почала розвиватися й українська наука, зокрема, й медицина, а з нею – і медична мова як підвид фахової лексики. Втім, українська мова мала свою професійну лексику, допоки її не знищила советська система. Знищувала тому, що слово – це ідентифікація нації та її мови, це історична пам'ять народу, його національна самобутність. А це Московії було вкрай не вигідно. Тому нині така ситуація, про яку україніст М. Неврлий зауважив: «Навіть учителі, художники й письменники безжурно користуються суржигом, який є першим кроком до русифікації» [1, с. 467]. На жаль, до цих професій можна додати й лікарів. Тому найголовнішим завданням кожного свідомого українця повинна бути боротьба з наслідками омосковщення, за очищення рідної мови від суржику, за відродження української лексики. Здійсненню цього завдання має сприяти й фахова мова. Бо сучасна медична мова – сумний наслідок того «безжурного користування суржигом». Як відомо, фахова мова будується на основі загальноновживаної й знаходиться з нею в постійному взаємозв'язку.

Мета статті – спонукати українців замислитися над важливістю українського терміну, сприяти дослідженню його та розвитку належного ставлення до рідного слова, з яким ідентифікує себе справжній українець, позаяк і в медичній термінології відбилась історія України. Відомо, що й слово лікує, надто – правильне, гарне, грамотне слово з вуст лікаря. Нашу самодостатню мову засмітили покручами, що вже нам важко й відрізнити чуже від рідного. У медичній термінології рідних слів ми вже майже не чуємо. Тож повести мову про недуги і про те, як ми називаємо їх, себто про медичну лексику – злободенно, адже і в цій сфері побутує суржик: саме через панування дотепер московомовної термінології. Пам'ятаймо вислів: «Чия мова, того й держава!» Вважаємо вкрай важливим порушити проблему викорінення мовних покручів зі сфери медицини так само, як наші медичні працівники допомагають нам позбуватися різних

недуг.

А тим часом основні українські медичні назви виникли ще у праслов'янську добу. Перші слова-терміни на позначення органів тіла, недуг, їх лікування з'явилися у праукраїнській усній народній мові: у легендах, фольклорі, в лічництві-знахарстві. Деякі назви недуг збереглися ще з арійської (прадавньоукраїнської) доби.

Період «руїни», розподіл наших земель між сусідніми державами спричинив занепад української медичної термінології. Під час панування інших держав її штучно витісняли з наукового ужитку, хоча вона продовжувала існувати у народному мовленні та серед знахарів і лікарів-практиків. Низка медичних термінів є і в українських стародруках. Дослідники історії нашої мови XVI – XVIII ст. наводять понад 500 староукраїнських медичних назв-термінів: назви хворіб, ліків, осіб, які лікують хворих. Попри все, пройшовши багатомісячний шлях становлення, медичні назви таки закріпилися в загальноживаному фонді української мови і обслуговують одну з найрозвиненіших галузей сучасної науки: медицину [3].

Формуватися українській медичній лексиці в умовах бездержавності нашої нації заважали насамперед заборони московитського царизму на видання книг українською мовою і їхнє поширення. Важкими були умови розвитку української мови на землях під окупацією Польщі, Румунії, Австро-Угорщини, де панували чужі мови: польська, румунська, німецька. Проте в 1870-их роках на Наддніпрянській Україні і в Галичині з'явилися українські науково-популярні видання на медичні теми, перші медичні публікації українською, виникла потреба в науковій медичній термінології.

Водночас із використанням медичних термінів української усної народної та літературної мови почалося становлення української медичної фахової термінології, укладання перших фахових медичних словників.

Заснований науковцем-лікарем Є. Озаркевичем «Лікарський збірник НТШ» (1898) вперше в нашій історії почав публікувати наукові медичні праці українською мовою, в кінці кожного випуску був «термінологічний витяг»: німецько- та латинсько-український словничок термінів. Є. Озаркевич за відсутності українських медичних словників заклав початок опрацювання української наукової медичної термінології. Пізніше у місячнику «Здоров'я» він друкував словник. У 30-ох числах часопису опубліковано близько 3000 слів, а весь словник мав

близько 15 тисяч термінів. Себто це була велика фундамен- тальна праця [3]. Автор наголошував, що при утворенні україн- ських термінів треба враховувати досвід інших народів, зокр., німців, чехів, поляків, та використовувати народну мову. У йо- го словнику переважала тенденція заміни латинських і німецьких термінів оригінальними назвами, траплялися деякі новостворені терміни. Науковець виступав і проти полонізмів. Це було глибоке опрацювання ним багатьох термінів, чимало з яких побутують досі. Напр.: *безгорячковий, вилив крові, виросток, знечулення, короткозорість, корч, кровоток, кровonosні судини, місячка, напар, недокровність, обіг крові, протизапаль- ний, протигорячковий, тільця крові, яєчник* та інші.

Є. Озаркевичу по праву належить перше місце серед творців нашої медичної термінології. Публікуючи українською мовою перші науково-медичні праці, наступники користувалися і працями Б. Грінченка й інших. У статтях вживали терміни з літературної мови й побуту, які збереглися досі: *більмо, блювота, вивих, вилив крові, глисти, запалення, запаморочення, зіниця, зизоокість, знесилення, кашель, корчі, кровотеча, кишки, ліки, набряк, недуга, нудота, параліч, пацієнт, пульс, синьці, сироватка крові, харкотиння, шпиталь* тощо.

Часто назви хвороб писали латинською або німецькою мо- вами. Водночас, у тексті перших праць є небагато назв недуг і термінів, взятих безпосередньо з народної мови, деякі з них наводить словник Б. Грінченка. Це такі, як: *боляк, гнойовик* (аб-сцес), *б'ючка* (артерія), *водниця* (водянка), *гніт* (тиск), *жили* (судини), *збур* (запалення), *зизооче* (зизоокість), *злучниця* (кон'юн-ктивна), *кила, гила* (грижа), *кружень* (круговий м'яз), *мізківка* (сітківка), *новорости* (новоутвори), *очна банька* (очне яблуко), *плин* (рідина), *прозорка* (рогівка), *полуда* (катаракта), *слизниця* (слизова оболонка), *сочка* (кришталік), *тлуцт* (жир, тлуцт), *ураз* (матка), *ятрити* (подразнювати) й інші [4].

На основі законів української мови, травників і лікарських попадників було створено українську номенклатуру хвороб, ви- роблено деякі спеціальні медичні терміни, вживані й нині: *вро- джена вада, відпорність, виразка, далекозорість, кришталік, клінічний, накладення швів, нориця, очеревина, паросток сліпої кишки, рогівка, сітківка*.

Як слушно зауважував автор словника «Українська медич- на термінологія» М. Галин, «ніяка народня термінологія не в силі задовольнити сучасних потреб», але «виникла потреба в перек- ладах наукової греко-латинської медичної термінології на влас-

тиву народів мову». Тому «не маємо рації не вжити й суто українські терміни, напр., *мотлиця* (cirrhosis), *перелог* (eclampsia), *причинна* (hysteria), *бирса* (hysteroepilepsia), *чевяда* (cachexia) [5].

Низка українських медичних термінів увійшли в широкий ужиток і вживані досі: *бешиха*, *блювота*, *білокрів'я*, *багатопалість*, *висипка*, *віспа*, *вагітність*, *виразка*, *вада серця*, *жовтяниця*, *золотуха*, *короста*, *косоокість*, *корчі*, *кропив'янка*, *лишай*, *маячення*, *набряк*, *недокрів'я*, *непрохідність*, *нежить*, *непритомність*, *новотвір*, *нориця*, *опух*, *пологи*, *проказа*, *правець*, *сibirка*.

Хто був на прийманні в лікаря, мабуть, чув запитання: «Який у вас стілець?». Отаке недоречне запитання. Недоречне для медицини, бо стільці ж є у кімнаті, і на них ми сідаємо. Річ у тім, що московитське «стул» – це багатозначне слово, а одне з його значень і побутує в медичній термінології. І це слово настільки прижилося в нашому мовленні (незаслужено), що мусимо публічно говорити і про це. Бо воно засмічує наше мовлення, як будь-який суржик. Нагадаю щодо цього вислів, яким хочеться керуватися: «Суржик – це мова для убогих, метафізична модель духовних бомжів» (Ю. Винничук). Доречний і вислів Б. Антоненка-Давидовича: «Недобре, коли людина, не знаючи гаразд української чи російської мови або тої й тої, плутає обидві ці мови, перемішує їхні слова, відмінює слова одної мови за граматичними вимогами другої, бере якийсь притаманний саме цій мові вислів і живосилом тягне його в іншу мову, оминаючи традиції класичної літератури й живу народну мову. Так створюється покруч». Додам: і так створюють кальки: штучні, неправильні слова й вислови, утворені шляхом буквального перекладу чужомовних слів.

Наводимо приклади «медичних» кальок і, на противагу, їхніх українських відповідників: українізмів. Часто чуємо і читаємо: «зробили невірний діагноз», а правильно – *поставили неправильний діагноз*. Або словосполука: «сердечно-сосудисте захворювання». Правильно – *серцево-судинне*. «Падає в обморок». Але ж слова *обморок* в українській мові немає, тому правильно – *непритомніє, мліє*. «Хворів запаленням легких» – калька, а правильний вислів – *хворів на запалення легень*. «Вакцинація» – це *щеплення*. «Грудна дитина» – це *немовля*. Не «слизиста оболонка», а *слизова оболонка*. Не «язва шлунка», а *віразка*. «Жога» – це *печія*, «запор» – *закрєп*, «укол» – *заїстрих*, «апендикс» – *сліпе відхвістя*, «таблетка» – *пігулка*, «поясниця» – *кріжі*, *пóперек*. Не «заключення лікаря», а *висновок*. Наше *сухóти* – це чуже за походженням, хоча звичне

слово «туберкульоз». «Бинт» – *пóв'язь* [6]. І ще багато інших слів, які часто чуємо й бездумно повторюємо. Тому добре було б відродити й інші українські терміни, які замінюємо іноземними: *аборт, авітаміноз, анестезія, вітамін, депресія, ін'єкція, інсульт, інфаркт, отоларинголог, стерилізація, терапевт, фармакологія, фарингіт, фармацевт, фельдшер* тощо. Для деяких понять варто створити українізми, якщо їх немає. Не всі пацієнти можуть запам'ятати чужі слова, не всі можуть їх вимовити. Тому деякі люди питають: «Де тут *вушний* лікар?». Тим паче, що українська мова – дуже давня, тож мала час витворити багатющий власний лексикон. Мало того, вона дала початок усім індо-європейським мовам.

Навіть московитський дослідник Р. Подольний визнав, що українська мова – одна з найдавніших у світі, і стверджував, що той, хто володіє українською, володіє ключем не лише до мов сучасного слов'янського погніздов'я, а й до мов давніх і забутих. Вона красива і багата».

Утім, можуть побутувати й терміни, створені на основі латинських і грецьких запозичень, адже це корисно для міжнародного порозуміння медиків, тим паче, що ці мови, як і народи, нічим нам не загрожують, на відміну від московитської, яка буквально окупувала Україну. Тому вживаємо слова, які поки що не мають українських аналогів: *aorta* (аорта), *arteria* (артерія), *coma* (кома), *systema* (система), *trauma* (травма), *virus* (вірус)... Однак варто таки перейти на рідні слова, бо мова – це безпека країни.

Коли мовимо про медичну лексику, маємо на увазі навіть не мовлення хворих, бо кого дошкуляє фізичний біль, то́му не до правильного слововживання. Тому́ й сподіваємося на культуру мовлення наших медичних працівників, адже передусім саме з їхніх вуст чуємо діагнози. Загальновідомий вислів «хворобу легше попередити, ніж лічити» українською звучить так: *хворобі легше запобігти, ніж її лікувати*. Цей вислів використаю і в мовному сенсі: мовленнєвій помилці легше запобігти, ніж її виправляти. Бо ж навчити легше, ніж перевчити. У 1930-их роках після рідної мови переходити на чужу було набагато важче, ніж навпаки. Важливо витворити лексику, яка повинна бути ґрунтом для всієї медичної термінології. Тож бажаю нікому не наразитися ані на фізичну, ані на словесну хворобу (кальку, покруч). А для цього треба знати правдиву історію рідної країни, історію української мови, причини зникнення її багатой лексики внаслідок лінгвоциду (мововинищення), який протягом багатьох віків чинила Московська імперія в окупова-

ній нею Україні.

Слушною є думка Романа Юзви: «Суть у тому, що такої держави як Росія в часи Б. Хмельницького не було. Було Московське царство з яскраво вираженими азіатськими звичаями й азіатським менталітетом. Від назви цього царства походить і назва його підданих: московити, москалі. Нічого образливого для теперішніх росіян у цій назві немає, вона історично притаманна цій державі» [7, с. 362]. Московинський – наймолодший, 13-ий, з усіх слов'янських народів. А за найновішими дослідженнями, московини – не слов'янський народ, а суміш багатьох загарбаних людностей. То чому переймаємо чуже, тим паче – не краще?

Висновок. Велике значення у винищенні української лексики мала багатолітня політика тоталітарного комуністичного режиму, спрямована на «злиття мов» і всебічне омосковщення. Тож аби українська мова більше не зазнала занепаду, хай нашим гаслом, зокрема, й медичним, завжди буде чудовий вислів: «Розмовляй українською!». Адже лікарі, як і всі працівники медичних установ: вишів, медпунктів, лікарень, шпиталів, оздоровниць – творці словесного багатства української мови, котре покликане сприяти національному способу мислення українців і збереженню української мови.

Література

1. **Неврий М.** Минуле й сучасне. *Збірник слов'янознавчих праць*. Київ: «Смолоскип», 2009. 467 с.
2. **Дидик-Меуш Г.**, Українська медицина. Історія назв. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 400 с.
3. **Д-р Євген Озаркевич.** Праці. Львів, 1999. 234 с.
4. **Ганіткевич Я.**, Розвиток української медичної термінології», 24 січня 2021. Сайт «Наукове товариство ім. Шевченка». Онлайн-журнал Товариства. URL: <https://ntsh.org/node/1018>.
5. **Галин М.** Російсько-український медичний словник. Матеріали до української медичної термінології. Київ, 1920. 98 с.
6. **Іваницький С.**, Шумлянський Ф., Російсько-український словник. Київ: Обереги, 2006. 528 с.
7. **Юзва Р.** Я належу Україні (Вибрані твори). Івано-Франківськ, 2010. 545 с.

ЕПОХА КОРОНОВІРУСУ Й УКРАЇНСЬКИЙ АКАДЕМІЧНО-НАРОДНИЙ МЕДИЧНИЙ ДИСКУРС

Микола Степаненко,

*доктор філологічних наук, професор; професор кафедри
журналістики та мовної комунікації Національного
університету біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна).*

У статті проаналізовано з позицій інтра- та екстра-лінгвальності найновітніші зміни, що відбулися в лексико-семантичній, фразеологічній, словотвірній та граматичній системі української мови в коронавірусну епоху; розкрито семантичний, дериваційний, синтагматичний потенціал лексеми вакцина, яку визнано в Україні і світі словом року; схарактеризовано процеси творення коронавірусної фразеології як специфічної етнорефлексії на пандемію коронавірусу.

Ключові слова: *коронавірусна епоха, коронавірусна лексика (фразеологія), лексема вакцина, антипаремійні структури, лексична (фразеологічна) опозиція.*

The author has analyzed the most recent changes to the lexical-semantic, phraseological, word-building, and grammar systems of the Ukrainian language in the Coronavirus age from the intra- and extralingual perspective. The semantic, word-building, syntagmatic potential of the lexeme vaccine recognized as the word of the year in Ukraine and the world receives special attention. Also, the processes of creating Coronavirus phraseology as a specific ethnic reflection of the Coronavirus pandemic have been characterized in this paper.

Key words: *Coronavirus age, Coronavirus lexis (phraseology), lexeme vaccine, antiparemic structures, lexical (phraseological) opposition.*

Усі зміни, які переживає суспільство, знаходять безпосереднє віддзеркалення в мові. За мовною картиною світу можна відтворити найважливіші віхи історії окремого народу, етнічних об'єднань, угруповань або цивілізації загалом. Не стало винятком у цьому надважливому процесі об'єктивування всього, що відбувалося й відбувається довкола, світу, й коронавірусна епоха, яку нині переживає людство.

Мета пропонуваної наукової розвідки – системне інтерп-

ретування маркерів денотата «коронавірусна епоха» в різних його репрезентативних формах: лексика, фразеологія, словотвір, граматики.

Аналізований денотат у найзагальнішому виді представляють вторинні номінування, вершинним компонентом яких є лексеми *чума, лихо, пошесть, загроза, виклик, випробування, змова, смертельний* і под. Семантичний та аксіологічний потенціал описових зворотів досить широкий. Він послідовно від-рефлексовує реагування суспільства на всепланетарну небезпечну хворобу через такі оречевлені на опозиційних засадах індикатори, як страх, паніка, зневіра / сміливість, згуртованість, упевненість; покірність, слухняність, довіра / спротив, відмова, недовіра. Пор.: *Багаторічний очільник медзакладу Іван Миколайович Сидор звернувся до волинян із закликом фінансово допомогти в боротьбі з «чумою ХХІ століття»* (Інтернет-ресурс), *Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш назвав пандемію коронавірусу найбільшим викликом для людства з часів Другої світової війни* (Інтернет-ресурс), *COVID-19 – непізнана чума ХХІ століття* (І.Капітула), *«Коронавірус – це всесвітня зрада* (О. Ткаченко).

Аналогічні відношення з різним ступенем контрастивності характерні для лексем з інтегрувальним значенням «коронавірусна сфера». Це передусім похідні утворення від іменника *вакцина* – «препарат, що вводиться в організм людини для попередження коронавірусної хвороби COVID-19»: *вакцинований* – «який одержав повну або часткову дозу вакцини для попередження коронавірусної хвороби COVID-19» (// у знач. ім. *вакцинований* – «той, хто одержав повну або часткову дозу вакцини для попередження коронавірусної хвороби COVID-19») / *невакцинований* – // у знач. ім. «той, хто не одержав потрібної дози вакцини для попередження коронавірусної хвороби COVID-19»); *вакцинація* – «уведення в організм людини спеціального лікарського препарату для попередження коронавірусної хвороби COVID-19» / *ревакцинація* («повторне введення в організм людини спеціального лікарського препарату для попередження коронавірусної хвороби COVID-19»); *вакцинатор* – «той, хто робить щеплення від коронавірусної хвороби COVID-19» / *антивакцинатор* – «той, хто робить щеплення від коронавірусної хвороби COVID-19 і закликає до цього інших людей»; *вакцинофіл* – «прихильник вакцинації» / *вакцинофоб* – «противник вакцинації». Напр: *Гроші за вакцинацію отримують вакциновані за кордоном українці* (Інтернет-ресурс) / *Невакцинованих сьогодні почнуть відсторонювати від роботи* (Інтернет-ресурс); *Розпочалася*

вакцинація проти коронавірусної хвороби у 2022 році (Інтернет-ресурс) / Сьогодні ми розповімо про **ревакцинацію** для дорослого населення згідно з Календарем профілактичних щеплень (Інтернет-ресурс); То може, **вакцинофіли** нарешті відчепляться від людей, які в праві самі вирішувати, що колоти..? (Інтернет-ресурс) / **Вакцинофоби** знову ставлять під сумнів дієвість щеплень проти COVID-19 (Інтернет-ресурс). Важливо наголосити, що українське суспільство, як і світ загалом, неоднозначно поставилося спочатку до добровільної, а згодом до зобов'язальної вакцинації. З'явилося багато критиків, противників цієї медичної процедури, яка здійснювалася в різних країнах на різному сировинному матеріалі, у кілька етапів і не за уніфікованою технологією. Вони вважали її шкідливою, протиприродною, намагалися переконувати, що повсюдно рекламована й масово здійснювана протидія коронавірусній хворобі нібито спричинить безпліддя, зміну ДНК, чіпування, що вона начебто свідомо спрямована на винищення людства. Цю всепланетарну тенденцію виразно демонструє такий мовний індикатор, як запозичений префіксоїд *анти-*, що активно сполучається з досліджуваними одиницями й перебуває у відношенні ізофункційності з питомим формантом *проти-*, який спорадично наділений цією синтагматичною здатністю. Відомо, що обидва вони репрезентують два значення: 1) «протилежність або заперечення ознаки, вираженої прикметниковою твірною основою» (*антиваксієвський, антивакцинний, антивакцинальний, антивакцинаторський, противакцинаторський* та ін.) та 2) «протилежність, ворожість тому, що названо субстантивною твірною основою» (*антивакцина, антивакцинатор, антищепленець, антищеплер, антиваксер, антиваксерка, антивакс, антивакцинація, антивакцинатор, антивакцинаторка, противакцинатор, противакцинаторка* й под.) [2], пор.: **Антивакцинаторські** «майдани» планують провести у Києві та Львові: хто і як організовує (Інтернет-ресурс); **Антивакс, антиваксер** – глумлива назва прибічника **противакцинаторського руху** (Інтернет-ресурс); Львівська блогерка-**антивакцинаторка** похизувалась, що ходить по кафе без COVID-сертифікату (Інтернет-ресурс); – Я не **антищепленець!** (Інтернет-ресурс); **Рух антищеплерів народився одночасно зі щепленням** (Літературна Україна); Є дослідження, яке свідчить, що **антивакцинатори** просто бояться уколів – лікарка (Інтернет-ресурс); **Противакцинаторів** не слухайте (Інтернет-ресурс).

Привертає увагу те, що лексема *вакцина*, яка раніше активно побутовувала в медичній сфері, у коронавірусну епоху опинила-

ся з-поміж функційно найактивніших мовних одиниць, причому не тільки в українській мові. Така перспектива випала й іншим словам, для яких ідентифікувальним є значення «короновірусна сфера». У 2020 – 2021 році в різних мовах культивувався лексичний пласт, що стосується раніше не ідентифікованого в людей штаму – коронавірусної хвороби 2019 (COVID-19). Якщо 2020 року різні авторитетні лексикографічні джерела словом року визначали різні лексеми з ідентифікувальною семою 'короновірусна сфера' [британський словник Collins – *локдаун*; онлайн-словник неологізмів та сленгу сучасної української мови «Мислово» – *короновірус (ковід (COVID), ковідка, корона)*], то в 2021 році думки тих, хто займався цією лінгвістичною проблемою, загалом збіглися: пріоритет віддано іменникам *вакцина, вакцинація*. На порталі «Мислово» вміщено таку інформацію: «Події останніх двох років не залишають нам простору для маневру. Як минулоріч, цьогоріч слово року продиктоване пандемією коронавірусу, але вже на наступному її витку. Вакцина та похідні від неї слова, передусім вакцинація, повністю домінували в суспільній дискусії року, що минув» [1]. Отже, словом року в Україні, за «Мисловом», стала субстантивна лексема *вакцина*. Іменник *вакцина* визнано найпопулярнішим словом 2021 року за іншими лексикографічними версіями, зокрема за Оксфордським словником (Oxford Languages). Англійські мовознавці зацентровують на тому, що продуктивний розряд сформували похідні від аналізованого іменника утворення: *fully vaccinated – повністю вакцинований; vax cards – паспорти (сертифікати) вакцинації; vaxxie – світлини, зроблені під час вакцинації; antivaxxer – антивакцинатор*. Американська компанія Merriam-Webster, основним завданням якої є видання довідників та лексикографічних праць, також визнала на основі популярності в пошукових засобах словом року субстантивну лексему *vaccine (вакцина)* з уже схарактеризованим значенням.

Цілком очікуваним і закономірним стало те, що іменникова лексема *вакцина* швидкими темпами розвинула словотвірний ресурс. Крім проаналізованих вище похідних утворень із компонентом *вакцино-*, високий ступінь продуктивності зберігають конституенти інших лексико-семантичних груп: *вакцинократія, вакцинокриза, вакциноскептик, вакциноцентризм, вакцинобісся, вакцинофілія, вакцинофобія, вакцинофіл, вакцинофоб, вакцинотурист, вакцинотуризм* та ін. Субстантив *вакцина* й посталі на його базі лексичні одиниці споріднює здатність, по-перше, вступати в регулярні семантико-синтаксичні зв'язки з іншими лексемами, по-друге, формувати синтаксично вільні конструкції або ті, які нерідко набувають статусу син-

таксично напіввільних словосполучень. Ця синтагматична тенденція характерна для прикметників *вакцинаторський, антивакцинний, антивакцинальний, антивакцинаторський* та іменників *антивакцинатор, антивакс*, що заповнюють залежну позицію в субстантивно-ад'єктивних конструкціях із детермінованими компонентами *історія, блог, настрої, ефект, інсинуація, експеримент, туризм, інформація, вакханалія, нарадив, риторика, пропаганда, лоббі, рух, майдан, угруповання, гасло, лозунг, мітинг, акція, демонстрація, марш, збори, спротив, кампанія, протест, бунт* та ін.: *вакцинаторський експеримент», антивакцинальний рух, протести антивакцинаторів, мітинг «антиваксів»*. У синтаксично напіввільних конструкціях роль носія валентності виконують іменники *центр, пункт, зрідка локація, кабінет*, об'єднані семою 'спеціально обладнане місце для якої-небудь роботи': *центр (пункт) вакцинації, центр (пункт) вакцинації населення, локація для вакцинації, центр (пункт) масової вакцинації, центр (пункт) масової вакцинації населення, центр (пункт) вакцинації населення від COVID-19, центр (пункт) вакцинації населення від коронавірусної хвороби, центр (пункт) вакцинації населення від коронавірусної хвороби COVID-19, центр (пункт) вакцинації проти коронавірусу, центр (пункт) вакцинації проти коронавірусної хвороби COVID-19, центр (пункт) анонімної вакцинації, анонімний центр (пункт) вакцинації, тимчасовий центр (пункт) вакцинації, обласний центр (пункт) вакцинації, центр (пункт) вакцинації в Кременчуці, центр (пункт) вакцинації у приміщенні Коломийського медичного коледжу імені Івана Франка, тимчасовий центр (пункт) вакцинації, стаціонарний центр (пункт) вакцинації, кабінет щеплення проти COVID-19, кабінет щеплення проти COVID-19 у міській лікарні*. У медичній сфері розряд продуктивних сполук, що тяжіють до термінологізованих, сформувавши конструкції *курс вакцинації (щеплення) від (проти) COVID-19*, у яких граматично панівний компонент експлікує значення «закінчений цикл лікувальних процедур». Структуру цих складних словосполучень регулярно поширюють прикметники з ідентифікувальними семами 'доведений до кінця' [**повний** *курс вакцинації (щеплення) від (проти) COVID-19*, **завершений** *курс вакцинації (щеплення) від (проти) COVID-19*], 'який здійснюється вдруге' [**повторний** *курс вакцинації (щеплення) від (проти) COVID-19*], пор.; Програма мінімум – пройти **курс вакцинації від COVID-19** (Інтернет-ресурс) і **Повний курс вакцинації від COVID-19** вже отримали 10,225 млн українців, загалом із початку вакцинальної ка-

мпанії зроблено 23,225 млн щеплень (Інтернет-ресурс); **Повний курс вакцинації проти COVID-19** отримали 40% дорослого населення (Інтернет-ресурс); **Повний курс щеплення від COVID-19** пройшли 45,7% киян – КМДА (Інтернет-ресурс); У 2022 році почнуть **повторний курс вакцинації від COVID-19** (Інтернет-ресурс).

Опозиція, про яку мовилося, системно екстрапольована й на фразеологію. У середовищі учнів, студентів, освітян, медиків, письменників, журналістів, культурних працівників, пропагандистів вакцинації, а також у соціальних мережах, особливо в коментарях, удалося зафіксувати чимало нових образних висловів, значний масив яких виформувався на безпосередній, легко впізнаваній (із мінімальними варіаціями) або алюзійній (із максимальними трансформаціями) основі добре відомих багатьом людям прислів'їв, приказок, крилатих виразів, влучних висловлювань видатних особистостей, майстрів художнього слова, культивованих у різні історичні періоди гасел тощо, які перетворюються на антиприслів'я, антиприказки, антивирази, антивисловлювання, антигасла, що демонструють на новий лад старий зміст, або фонові знання, і втрадиційнений компонентний склад, оновлюючи, скорочуючи, розширюючи, контамінуючи його, пор: *Роби, небоже, то й Бог допоможе* → *Вакцинуйся, небоже, то й Бог допоможе*; *За одного битого двох небитих дають* → *За одного вакцинованого двох невакцинованих дають*; *Василь (Кіндрат) бабі – сестра втретє (рідний Федір)* → *Вакцина смерті – сестра втретє (рідний Федір)*; *Нема чобіт, узувай постолі* → *Нема Файзера, вакцинуйся Коронаваком*; *На Бога надійся, а (та) сам не плошай (не зивай; не дрімай: розум май; відкладай; пильнуй; не прогав)* → *На Бога надійся, а сам вакцинуйся (роби щеплення)*; *Собака – друг людини* → *Вакцина – друг людини*; *Лиш боротись – значить жить [Іван Франко]* → *Лиш вакцинуватись – значить жить*; *Бути чи не бути [Вільям Шекспір]* → *Вакцинуватись чи не вакцинуватись*. За семантичним критерієм аналізовані одиниці об'єднано в такі групи: 1) якість вакцини: **Вакцина вакцині** – різниця; 2) значення вакцини й вакцинації: *Платон мені друг, але вакцина дорожча*; **Вакцина** – цар і Бог; *Хто вакцинацію не любить*; 3) переваги вакцинованих: *За одного вакцинованого двох невакцинованих дають*; **Двічі вакцинувався** – гуляй сміло; 4) обов'язковість вакцинації: *Ти записався на вакцинацію (!)*; *Усі на вакцинацію (!)*; **Антиваксам** – бій(!); *Не забудь вакцинуватись (!)*.

Зафіксовані в академічно-народному медичному дискурсивному просторі перифрастичні структури, лексичні опозиції,

антипаремійні утворення, функційно активні лексеми, передусім іменник *вакцина*, – це оперативна, вчасна етнореакція на пандемію коронавірусу, а ще – промовисте свідчення і сили, креативності народу, і його слабкості, як це й буває в реальному житті.

Література

1. **В Україні визнали** слово 2021 року. *Читомо*. 2022. 8 січ. URL: <https://chytomo.com> (дата звернення: 08.12.2022).

2. **Стишов О. А.** Префіксальні іменні новотвори в сучасних українській і іспанській мовах. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua> (дата звернення: 06.12.2022).

УДК 811.161.2`373.46

«ЛІНГВАЛЬНИЙ» НА МЕЖІ ДИСКУРСІВ?

Тетяна Тукова

кандидатка філологічних наук, доцентка; доцентка кафедри українознавства Полтавського державного медичного університету (м. Полтава, Україна)

У статті на основі спостереження за функціонуванням та лексикографічним трактуванням конкуруючих варіантів лінгвістичний та лінгвальний у мовознавчому дискурсі доводиться, що зіставлення з медичною підсистемою увиразнює необхідність термінологічного впорядкування з урахуванням смислової та синтагматичної відповідності кожного терміна. Новітні вживання лексеми лінгвальний зі значенням “лінгвістичний, мовний” у мовознавчих дослідженнях потребують обґрунтування доцільності, доведення факту термінологізації у новій сфері.

Ключові слова: *лінгвальний, лінгвістичний, термін, мовознавчий дискурс, медичний дискурс.*

In the article, based on the observation of the functioning and lexicographic interpretation of the competing variants linguistic and lingual in the linguistic discourse, it is proved that the comparison with the medical subsystem highlights the need for terminological ordering taking into account the semantic and syntagmatic correspondence of each term. The latest use of the lexeme lingual with the meaning ‘linguistic, linguistic’ in linguistic research requires

justification of feasibility, proof of the fact of terminologicalization in a new field.

Key words: *linguistic, linguistic, term, linguistic discourse, medical discourse.*

Постановка проблеми. Початок ХХІ сторіччя позначився динамікою у мовній царині. Еволютивні процеси охопили не лише номінаційні, але і комунікаційні ресурси мови. Спричинене зовнішніми та внутрішніми чинниками оновлення студіюється лінгвістами [10 та ін.], фіксується у словниках нового типу [1].

Активні зміни торкнулася і найбільш поширеної сфери – термінології. Дослідники зазначають, що лінгвістична термінологія далека від ідеального стану. Недоліки термінології можуть обернутися методологічними помилками, бо термін – це інструмент пізнання. Процеси новотворення та ревіталізації доповнилися взаємодією дискурсів, що приводить до необхідності умовивання доцільності вживання певних термінів.

Мета статті – виявити чинники, що спричиняють конкуренцію вживання термінів *лінгвістичний* та *лінгвальний* у працях сучасних мовознавців, показати необхідність коректного використання терміна як на етапі фіксації, так і у процесі функціонування.

Запозичений з латини корінь *lingua* прикметників *лінгвальний* та *лінгвістичний* в українській мові реалізується як такий, що має відношення до язика як органа або до мови / мовлення. Інші мови теж фіксують подібну диференціацію. У англійській мові *Lingually* та *Linguistic*, в українській мові *лінгвальний* та *лінгвістичний* тощо.

Мовознавчий дискурс традиційно послуговується терміном *лінгвістичний*, який утворений від іменника *лінгвістика*. ЛІНГВІСТИЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до лінгвістики. При вивченні художнього перекладу лінгвістичні питання цілком збігаються з питаннями стилістичними (Мовозн., XVIII, 1963, 69); Діалектологія — порівняно молода лінгвістична дисципліна (Нариси з діалектології..., 1955, 4). 2. Пов'язаний з мовою; мовний. Відтінки, які є обов'язковими ознаками фонем, передаються, як і інші лінгвістичні категорії, від покоління до покоління (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 134). [6, с. 516].

Твірну основу від *lingua* має низка термінів, які стосуються мови та мовлення. Це іменники *лінгвосеміотика*, *лінгводидактика*, *лінгвоцид*, *лінгвогеографія*, *лінгвокраїнознавство*, *лінгвогеографія*, *лінгвокультурологія*, *лінгворозмаїття*, *лінгвомен-*

тальність, лінговокосм, білінгв тощо та прикметники лінгвостилістичний, лінгводидактичний, лінговокогнітивний, лінгвопсихологічний, загальнолінгвістичний, етнопсихолінгвістичний, полілінгвістичний, паралінгвістичний, екстралінгвістичний, металінгвістичний, нейролінгвістичний і т. ін. Усталена синтагматика спирається на це ж значення: лінгвістичний аналіз, гурток, характер, словник, лінгвістична наука, модель, філософія, експертиза, лінгвістичне дослідження, програмування, лінгвістичні проблеми, здібності і т.ін. Зафіксована поява нових сполучень теж базується на такому розумінні лексеми, скажімо, лінгвістичний софт – автоматичний переклад, обробка тексту, програми розпізнавання мовлення та ін. Синонімами до слова лінгвістичний зазвичай подаються мовознавчий, філологічний, мовний.

Аналіз сучасних словників показує певні неусталені трактування термінів із запозиченим коренем *lingua*. Синтагматика прикметника лінгвальний у мовознавчих розвідках останніх десятиріч вражає своїм розмаїттям: лінгвальна когнітологія, лінгвальне буття, ментально-лінгвальний комплекс, лінгвальний світ (А Мартинюк, А. Марченко, Т. Моїсеєнко, Н. Курмакаєва та ін.), лінгвальна природа (Л. Науменко), лінгвальний образ (З. Комарова), лінгвальна репрезентація світу (О. Домніч), лінгвальні засоби репрезентації (О. Шумейко), лінгвальне вираження концепту (Н. Бондар), психічне, логічне і лінгвальне у парадигмі картини світу (Т. Недашківська), лінгвальні особливості дискурсу (А. Сумкіна, О. Карпенко), лінгвальна ілюстрація (Т. Агибалова), лінгвальний аналіз (Н. Філатова), лінгвальний образ (О. Строкаль), лінгвальна площина (Т. Лещенко, М. Жовнір), діалектика лінгвального-екстралінгвального (Г. Старикова), лінгвальні мережі (С. Жаботинська, Н. Старцева, І. Сапрун), лінгвальність світу (М. Пименова), лінгвальний обшир (М. Жовнір), лінгвально забезпечений світ (Б. Мамієва), лінгвальний простір (М. Панчехина), серія «Концептуальний та лінгвальний світи» та ін. Іноді автори відчують потребу у поясненні значення вживаної лексеми: лінгвальний світ – світ, створений мовою. Припускаються такого прийому і автори, що пишуть про медичний дискурс: У центрі уваги І. Городецької – лінгвальні (лексичні, граматичні та стилістичні) і невербальні засоби творення текстів реклами косметичних засобів [11]. Зазначимо, що це не поодинокий випадок подібного функціонування у сучасних дослідженнях медичного мовлення. До прикладу: Особливості розвитку наукової мови стоматологічного дискурсу, її

унормування, відповідно – якість, не тільки цікаві, а й нагальні проблеми на сучасному лінгвальному обширі [4]. Доцільність прикметників мовний, лексичний, вербальний, словесний, лінгвістичний у кожному із випадків авторами не розглядалася чи то під тиском авторитетів, чи то бажання використати «свіже» слово, яке все частіше зустрічається у наукових статтях останнього десятиріччя, чи то спрацював чинник моди.

Неузвичайна дистрибуція лексеми з часом, як відомо, може призвести до семантичних зміщень, семного нарощування чи перерозподілу. Згадаймо сполуки *інформаційний голод, екологія духу, архітектура відносин* тощо. Постає питання: у випадку сполучення *лінгвальний простір* номінується локативна характеристика органу чи ми є свідками розвитку багатозначності прикметника, яка призводить до зміни реєстру валентності?

Спостереження за функціонуванням аналізованого прикметника виявили його вживання у дискурсі сексологів. Всесвітня мережа фіксує сполуку *лінгвальний секс* з поясненням, що вказує на використання лише язика як органа [пор.: URL: <http://surl.li/ewblv>]. Словосполучення *сексуальна гра* [там само] та *лінгвальна гра* у розвідці мовознавчого спрямування [12] змушують замислитися про розширення меж усталеного та неусталеного використання прикметника.

Мовознавець при доборі засобу презентації явища спирається на внутрішнє уявлення про доцільність сполучуваності. Олекса Синявський зазначав: «от не так і великим числом наростків в українській мові (десь понад сто) витворено тисячі нових слів подібно до того, як з невеликого числа звуків піаніна (усього 85) можна витворити дуже багато, безліч акордів, тобто нових сполучень звуків. Але як далеко не кожне сполучення звуків піаніна дає акорд, так далеко не механічно творяться нові слова з відомих елементів. Як знаючись тільки добре на музиці, маючи вправність у грі людина може взяти і новий добрий акорд, так тільки глибоко й повно знаючи мову, можна витворити нове слово, без наміру, не надумано, а цілком натурально, «само собою» [5, с. 116–117]. Загальновідомим є те, що терміном користуються всі; його значення цікавить порівняно невелике коло осіб, а поняття, що воно позначає, а також його наукове потрактування мало кого цікавить.

Словник української мови в 11-ти томах під приміткою «мовний» або «лінгв», потрактовуючи ад'єктив *лінгвальний* подає лише фонетичний сегмент мовознавчої характеристики звуків: *лінгвальний* -а, -е. 1) Який має відношення до язика як органа.

2) Мовний. || В артикулярній фонетиці – характеристика звуків, які вимовляються за допомогою кінчика язика [6, с. 516]. В обох випадках зрозуміло, що актуалізується розуміння язика як органа. Та надалі у всесвітню мережу подають без вербальних ілюстрацій спрощену дефініцію: *лінгвальний* а, е, лінгв. Те саме, що мовний [2].

У Словнику української мови у 20 томах зафіксовані ад'єктиви, схарактеризовані приміткою *лінгв. ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНИЙ*, а, е, лінгв. Стос. до екстра лінгвістики (галузі мовознавства, що вивчає сукупність етнічних, історичних, соціальних, географічних та інших факторів, пов'язаних з розвитком та функціонуванням мови). *ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНИЙ*, а, е, лінгв. Стос. до реальної чи уявної, але не мовної дійсності; позамовний. Далі у цьому ж словнику знаходимо: *ЛІНГВАЛЬНИЙ*, а, е, лінгв. Те саме, що мовний 1. [7]. Лексикографи у даному випадку спираються на вживання у наукових доробках, не обумовлених сталістю значення та традиціями у розумінні лексеми. На випадки неко-ректності паспортизації у цьому словнику вказано у ході його опису у мережі [8]. Користувачами мовної інформації тлумачні словники сприймаються як показники літературної норми, тим більше, що цей словник (СУМ-20) позиціонується у якості академічного тлумачного словника, а не словника активного типу, який фіксує зміни у значеннях слів та слововживання певного сучасного періоду, наприклад, «Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики» [1].

Поява конкурентного вживання у мовознавчих розвідках двох прикметників *лінгвістичний* і *лінгвальний* у одному значенні потребує, як нам видається, дослідження *функціонального потенціалу інновації*. Його визначають «як сумарний показник кількості та якості парадигматичних, синтагматичних, епідигматичних (асоціативних і дериваційних) відношень інновації з іншими, старими й новими, номінаціями в словнику і в тексті. Визначення ФПІ інновацій-конкурентів дає аргументи для прогнозування їх життєстійкості в українській мові і доцільності їх унормування та кодифікації» [3, с. 338].

Стоматологічний словник дає дефініцію до *лінгвальний*: 1) характеризує близькість до язика. Мова може йти про поверхню зуба, звернену до язика, нахилу або переміщення зуба у бік язика. Має синоніми: «оральний», «язиковий»; 2) похідне від слова «язик», що має відношення до язика як до органа [9]. У медичному дискурсі послідовно функціонує термін, пов'язаний з назвою органу – *лінгвальний*. Поширені словосполучення відображають його прозору семантику: *лінгвальний брекет*,

лінгвальний перехресний прикус, лінгвальний бугель, лінгвальний ретейнер, лінгвальний горбок, лінгвальна шина, мотиліум лінгвальний, лінгвальна ліпаза, сублінгвальний прийом препаратів, перлінгвальний тощо. В усіх випадках мова йде про орган, що знаходиться у ротовій порожнині, про вживання через ротову порожнину, продукування ротовою порожниною, розміщення під язиком, вводиться через язик тощо.

Отже, прикметник *лінгвальний* у лінгвістичних та медичних дискурсивних практиках використовуються в традиційних сполуках, що відображають поняттєвий зв'язок з назвою органа – язика. Згідно з законами розвитку мови, тенденцією до смислової точності новітні вживання лексеми *лінгвальний* зі значенням `лінгвістичний, мовний` у мовознавчих дослідженнях потребують обґрунтування доцільності, доведення факту термінологізації у новій сфері. Метамова лінгвістики на сучасному когнітивному етапі розвитку мовознавства потребує узагальнення наукових даних про специфіку інтегративних семіотичних підсистем у контексті наукової міждисциплінарної комунікації. На цей час створено значну кількість робіт, присвячених вивченню окремих термінів та понять окремих підсистем, їх функціонування. Зіставлення окремих підсистем увиразнює необхідність впорядкування з урахуванням синтагматичної відповідності кожного терміна.

Висновок. Термінологічна одиниця завжди тяжіє до моносемічності, строгої змістової визначеності. Коректність вживання терміна стосується сфери фіксації і сфери функціонування. Однозначність як обов'язкова вимога до терміна має спонукати лексикографів при укладанні словників нормативного типу виявляти професійну компетентність, враховувати не смаки певних користувачів, моду на уявну новизну, тиск авторитетів, а спиратися на найсучасніші структурно-когнітивні дослідження.

Література

1. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Н.Ф. Клименко, В.І. Критська, Т.К. Пуздирева, Ю.В. Романюк; Відп. ред. Є.А. Карпіловська. Київ: ТОВ «КММ», 2013. 416 с.

2. Горох – словники України. URL: <http://surl.li/ewbln>.

3. Карпіловська Є. А. Інновації в сучасній українській мові: чинники появи та тенденції усталення. *Українська мова в контексті сучасної славістики*: Монографія / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Ю. В. Романюк;

Відп. ред. Є. А. Карпіловська. Київ, 2019. С.335 – 404.

4. Лещенко Т.О., Жовнір М.М., Бондар Н.В. Синтаксис фахового стоматологічного дискурсу: до національних витоків. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 11. Т. 1. С. 33–37.

5. Синявський О. Норми української літературної мови. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. ХХ, 368 с. Репринт з видання 1931 р. (Серія «Українська граматична класика»).

6. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1972. Т. 4. С. 516.

7. Словник української мови (СУМ 20). URL: <http://surl.li/ewbza>.

8. Словник української мови у 20 томах, або СУМ-20. *Вікіпедія*. URL: <http://surl.li/ekevn>.

9. Стоматологічний словник URL: <http://www.medgarant.com.ua/index.php/dictionary>.

10. Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. Тернопіль, 2002. 352 с.

11. Цупікова О. А. Особливості функціонування морфологічних одиниць у рекламному медичному дискурсі. *Південний архів (філологічні науки)*. Вип. LXXXVIII. С. 6 – 12. URL: <http://surl.li/ewbmf>.

12. Чех Ю. С. Засоби лінгвальної гри в сучасному мультимодальному тексті (на прикладі текстів соціальної реклами мережевого контенту). *III Міжнародна студентська наукова конференція «International Medical Students Conference in Poltava 2022» (IMEDSCOP 2022)* включена до плану проведення наук., наук.-техніч. симпозіумів, з'їздів, конференцій, семінарів, нарад в Україні в 2021 – 2022 рр. (посвідчення №682 від 03 вересня 2021 р.). с. 160 – 161.

УДК 821.161.2-31:614.253"19"

СИНТЕЗ НАУКОВОГО Й ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ В УКРАЇНСЬКІЙ РОМАНІСТИЦІ ХХ СТ. ПРО ЛІКАРІВ

Ольга Турган,

докторка філологічних наук, професорка, завідувачка
кафедри культурології та українознавства Запорізького
державного медичного університету
(м. Запоріжжя, Україна)

У статті проаналізовані романи українських письменників 60-80-х р.р. ХХ ст., у яких порушуються проблеми медицини, вчених-лікарів, гуманітарної складової в освіті лікаря, простежуються особливості поєднання наукового й художнього дискурсу в них.

Ключові слова: телеологія медичного знання, лікар, вчений, дискурс, науковий, художній, духовність, термінологія.

The article analyzes the novels of Ukrainian writers of the 1960s and 1980s of the 20th century, in which the problems of medicine, medical scientists, and the humanitarian component in the education of a doctor are raised, the peculiarities of the combination of scientific and artistic discourse in them can be traced.

Key words: teleology of medical knowledge, doctor, scientist, discourse, scientific, artistic, spirituality, terminology.

В історії української літератури й культури загалом простежується інтерес до науки й науковця протягом більше ніж двох століть. На думку Р. Ткаченка: «Наука як самостійний об'єкт художнього відтворення остаточно утвердилась у європейському мистецтві ХІХ – ХХ ст. З цією темою були пов'язані різноманітні настрої та ідеї: надія, розчарування, страх, віра в розум, віра у прогрес, прагнення до влади, багатства, слави, воля до істини тощо. Власне, це була фаустівська тема, що відбивала постанови і цінності європейської культури, котра, за О. Шпенглером, має фаустівську душу. Таким чином, історія художнього осягнення науки, відповідно до уявлень окремих культурологів, кореспондує з долею європейської культури, з її розквітом і занепадом» [7, с. 11].

«Світ вченості» спостерігається на різних етапах розвитку літератури, філософії. Так, у історії Давньої Русі вшановували назвою «книжник» Володимира Святославича, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха, Ярослава Володимировича Галицького, Володимира Васильовича Волинського, Костянтина Всеволодовича Ростовського. З них лише Клима Смолятича й Володимира Васильовича Волинського було названо філософами.

Для літератури Київської Русі характерні принагідні висловлювання про користь книг, промова філософа перед князем Володимиром («Повість врем'яних літ»), похвала читань в Ізборнику Святослава (1073 р.), згадка про видатних особистостей, зокрема, Клима Смолятича в Київському літописі, Феодосія Печерського в його житті. Уже в духовній культурі Київської Русі поєднувалися три способи пізнавальної діяльності – художній, символічний, науковий. Поєднання цих способів з перевагою

останнього реалізується у творчих особистостях Нестора Літописця, який був «не просто хроніст-компілятор, що вбачав своє завдання у елементарному об'єднанні матеріалів, радше історик у сучасному розумінні слова», [9, с. 247] та Даниїла, ігумена землі руської, текст твору якого «Життя і ходіння...» дає підстави назвати його людиною наукового складу, «допитливість якої картезіанського або фаустівського типу» [9, с. 247].

Традиції «мудростних житій», софійності з її культом Божої Премудрості, із вибиранням у це поняття Божого одкровення, науки й мистецтва були продовжені в давній українській літературі К. Транквіліоном-Ставровецьким. Певною мірою єдність Премудрості Божої й людської мудрості порушується в творах К. Саковича, Л. Барановича, К. Транквіліона-Ставровецького, С. Почаського, М. Довгалевського, Х. Євлевича, Ф. Прокоповича та ін.

Барокова культура, як твердять дослідники А. Макаров, Л. Ушкалов, утверджувала тему розчарування у розумі, але не у всіх українських мислителів відбулося розмежування між науковими й духовними цінностями. Прикладом цього є творчість Г.С. Сковороди.

Романтична проза I половини XIX ст. в особах І. Срезневського («Майоре, майоре») й Т. Шевченка («Близнюки») художньо інтерпретувала образи представників ученої братії.

У творах І. Нечуя-Левицького («Хмари», «Над чорним морем»), Панаса Мирного («Лихі люди»), Олени Пчілки («Товаришки»), Б. Грінченка («Сонячний промінь», «На розпугті»), О. Кониського («Семен Жук та його родичі», «Юрій Горovenко»), М. Коцюбинського («Нюрнберзьке яйце»), Марка Черемшини («Мужик-астроном») та ін. порушуються проблеми інтелігенції, з'являються образи науковців, висловлювання про науку.

Унікальним явищем, на думку вчених, є роман А. Кримського «Андрій Лаговський», в якому створено образ вченого-енциклопедиста і дискурс науки представлено у вигляді наукових пасажів, вкрапель, бесід-екскурсів на наукові теми. Традиції української інтелектуальної прози початку XX ст. були продовжені в XX – на початку XXI ст. В. Підмогильним, М. Хвильовим, М. Могілянським, М. Івченком, В. Винниченком, В. Петровим-Домонтовичем, Остапом Вишнею, Ю. Івакіним, Ю. Мушкетиком, П. Загребельним, Ю. Щербаком, В. Дроздом, М. Амосовим, Б. Антоненком-Давидовичем, М. Сорокою, О. Бердником, Т. Антиповичем та ін.

Українська література 60-80-х років XX століття збагатилася романами про лікарів і зокрема про лікарів-учених – «Крапля

крові», «Біла тінь» Ю. Мушкетика, «Думки і серце», «Записки з майбутнього» М. Амосова, «За ширмою» Б. Антоненка-Давидовича, «Бар'єр несумісності», «Причини і наслідки» Ю. Щербака та ін.

М. Амосов, хоча й писав російською мовою, але українофобських висловлювань у його творчості немає. Як відзначає Р. Ткаченко, «... його стримана «українськість» дещо нагадує життєву позицію В. Вернадського... Як інтелігентна, порядна людина, він усвідомлював бруталність влади у переслідуваннях інакомислячих. 1966 р. він підписав колективний лист на захист ув'язненого І. Світличного. Найбільш український за змістом документ у творчій спадщині академіка – доповідь «Ідеологія для України» [7, с. 109].

Відомі твори письменника-хірурга, вченого кібернетика «Думки і серце», «Записки з майбутнього», в яких порушені і на сьогодні актуальні проблеми розвитку медицини як у науковому, так і практичному аспектах, проблеми медичного права та етики, комплексного вирішення медичної науки, конфлікту холодного розуму й серця, синдрому професійного вигорання, взаємостосунки і практики між колегами, між лікарями, хворими та їх родичами.

Масштабність мислення головних персонажів як державних діячів, мислителів, промисловців, інженерів, поетів, практичних лікарів і вчених зумовили й створення оригінального жанру, в якому поєднуються риси й ознаки своєрідної сповіді, наукового трактату, наукової фантастики й художнього твору.

Сюжет роману Ю. Мушкетика «Крапля крові» (1964) будується на протиставленні способу життя, філософських поглядів і морально-етичних засад професорів медицини Холода і Білана, які майстерно опанували фах хірурга. Головним критерієм їх характеристики є розуміння ними свого професійного обов'язку, вміння побачити у наскрізь пройнятому техніцизмом і відчуженістю світі людину.

Глибинною внутрішньою потребою й необхідністю для професора Холода є служити людині, співпереживати їй, допомагати в найскрутніших ситуаціях, реалізовувати провідний принцип медицини – лікувати не окреме захворювання, а організм в цілому, сповідувати принципи філософії кордоцентризму.

Професор зі «скрижанілим серцем» - так охарактеризовано кардіохірурга Олександра Кіндратовича Білана, для якого головне: оволодіти модними операціями на серці з метою прославитися, піднятися «на вершини», людське життя для нього – дру-

горядна річ, заради своєї кар'єри він здатен топтатися по людських долях і серцях. У художній реалізації цього образу акцентовано увагу письменника на проблемі неспівмірності бажань і можливостей фахівця. Показовим у романі є ставлення тодішньої тоталітарної системи до двох антиподів професорів-хірургів. Явна перевага віддається залюбленому в себе кар'єристові, аморальному пристосуванцю Біланові. Професорові Холоду зі своєю чесністю, принциповістю, відданістю професійному обов'язку й громадянською відповідальністю необхідно постійно доводити, що він саме такий.

Роман Ю. Мушкетика «Біла тінь» був написаний, за свідченням автора, у «страшну, крижану» епоху – 1972–1976 р. Уперше був опублікований у журналі «Вітчизна» 1974 р. й підданий одразу нищівній ідеологічній критиці. Лише після публікації литовською, російською, болгарською, чеською німецькою, іспанською мовами його було видрукувано в Україні з ідеологічними правками й купюрами, переакцентуванням окремих слів, настроїв. Письменник у виданні 2004 р. поставив перед собою завдання вернути роману «первозданність», «доробити, доповнити, не вводячи якихось нових ліній, не переорієнтовуючи в суголосся з нинішнім часом, ... а лише відтворити соціальне тло, на якому розгортається уся фабула роману, атмосферу, прописати кілька сцен, притаманних тому часові, тому життю, адже ті персонажі, (себто всі ми) думали, сперечались, щось знали й чогось не знали, до чогось докопувалися, щось робили й чогось боялися. Так, у час написання роману вже не можна було згадувати сталінські страхіття й навіть критику сталінського культу та його безчинств, широко публіковану в пресі раніше, в 60-ті роки, а люди ж про все те не переставали говорити, а каральні органи не переставали вишукувати крामолу та карати» [6, с. 6]. У передмові до цього видання роману письменник зазначив, що «Біла тінь – єдиний роман, у який я дещо втрутився з висоти нинішнього часу, він мені дорогий, і вважаю, що за рівнем психологізації – найкращий (поряд з повістями «Біль» та «Обвал»)» [6, с. 8].

В основі роману показ науково-дослідної роботи в період так званого застою. Доктор біологічних наук, завідувач лабораторії науково-дослідного інституту Дмитро Іванович Марченко та його колеги – це типові співробітники установи брежнєвського періоду, кожен зі своїми поглядами на життя, кар'єрні здобутки, виконання дослідницьких функцій. Письменник акцентує увагу на нав'язуванні науковими авторитетами власної думки в колективі, на обмеженості культурних обширів, на

практиці написання дисертацій на замовлення, інтригах, боротьбі за владу тощо. Але всі ці життєві й виробничі проблеми пропущені через «мікроаналіз душі» персонажів, для автора найголовнішим і найцікавішим є те, якою є людина в різних життєвих сферах, раціональній і емоційній, у праці, в громадському житті, в особистих стосунках, у поведінкових моделях. Автор виводить образи справжніх і «несправжніх» учених, людей, наділених непересічними моральними якостями, нищих, без «чесності з собою», здатних на зраду. Проте письменник не дає прямолінійних висновків, він перетворює «виробничо-професійну інтригу в романі про науковців на метафору людинознавства, самопізнання» [7, с. 128].

Телеологія медичного знання постає зі сторінок цього роману. Уже з перших сторінок його постає проблема вміння поставити правильний діагноз, щоб не вкинути людину «нехай не в панічний переляк, але в глибокий песимізм», у самонавіювання. Як і кожен твір, пов'язаний з наукознавством, цей роман містить термінологію біологічного, медичного спрямування, з галузей інших наук, опис симптомів хвороби, роздумів про вічну непримиренну боротьбу життя і смерті, заперечення людиною смерті відкриттями, книжками, скульптурою тощо. Мають місце описи гіпертонічного й серцевого нападів, симптомів онкологічних захворювань, характеристики лікарів, роздуми про місце людини у Всесвіті, взаємодії розумового й емоційного, думки і чуття.

Квінтесенцією роману є віра у добру сутність людини попри гіркоту найрізноманітніших ілюзій, проблему відчуження людини й природи, екзистенційних криз і зрушень. Багатозначність назви твору полягає в означенні й дослідженні складності людської натури, життєдайності її внутрішньої глибини («сонячний промінь грає в нашій голові»), поєднанні раціонального й ірраціонального в людській природі. У роздумах вченого Віктора Борозни людина – «тіlnна частка вічної субстанції, яка саморозвивається ще й намагається досягнути саму себе. І тут, звичайно, існує суперечність... якщо ми, робота нашого мозку лише наслідок певного рівня розвитку матерії в напрямку математичної логіки, комбінації нулів і одиниць, то це комбінування, досягнувши якогось рівня, мусить вернутися до абсолютного нуля. Адже принцип не може стати понад суть, комбінування – понад матерію. А тоді знову вгору, це безкінечний процес. Але у нас ще є чуття. Може, й вони тільки комбінація нулів і одиниць. Та вони дають нам можливість відчувати ту ж матерію і насолоджуватись нею. Вони ж бо найвищий дарунок сві-

ту. Вінець його творіння. Для нас іншого нема. Найскладніші машинні комбінації нулів і одиниць нам ніколи не замінять їх, не зможуть дати того, що дають вони... Чи не слід людству поміркувати глибше в цей бік?» [6, с. 366-367]. Автор «випробовує» своїх героїв на поєднанні в їх сутності професіоналізму у наукових справах, які, за К. Ясперсом, є аристократичним заняттям, і духовних та душевних якостей, тобто вони мають бути як аристократами науки, так і аристократами духу.

У творчості Б. Антоненка-Давидовича серед низки «неповторних людських доль і характерів, часом винятково колоритних і вражаючих, виписаних художником-гуманістом майстерно, з непідробною любов'ю, повагою й співчуттям до людей чесних і порядних, або ж – неприязню до людей підлих, брутальних, жорстоких» [3, с. 24] окреме місце займають і образи медиків. Під час перебування в таборах у Б. Антоненка-Давидовича характер роботи часто змінювався, довелося йому працювати землекопом і шахтарем, слюсарем і бухгалтером, фельдшером і секретарем таборового начальника. Але письменник ніколи не нарікав на долю, він не зламався й не озлобився. В одному зі своїх листів він зізнавався: «Моя нелегка життєва путь з усякими несподіванками привчила мене не дивуватися, а у філософії не відмовляти в слушності Шпенглерової теорії циклічності, цебто в повторенні в житті через певні проміжки часу відомих уже явищ» [цит. за: 8, с. 45] і підтверджує свою інтерпретацію відомої праці філософа «Занепад Європи» українською приказкою: «Біда біду перебуде – одна згине, друга буде».

Слід наголосити, що восени 1917 р. після закінчення Охтирської гімназії майбутній письменник, «копіюючи тургенєвського Базарова», вступив на природничий відділ фізико-математичного факультету Харківського університету, де «охоचे вивчав анатомію, зоологію та фізику до ботаніки ставився байдуже, а за хімію навіть не взявся» [1, с. 9].

Перебуваючи на засланні, письменник оволодіває професією фельдшера. У 1947 р. після звільнення з табору він із першою дружиною лікаркою Вірою Баглій працювали близько року за медичним фахом у Наманганській області Узбекистану, де й було зібрано фактичний матеріал для майбутнього твору. Про історію його написання автор зазначав: «Вільними від фізичної роботи годинами, а то й ночами, коштом відпочинку й сну, я припадав до клаптиків паперу, пишучи роман «За ширмою». Далеко від України, в хаті сільського шевця, де я квартирував, під стукіт шевського молотка й часом сварку та п'яну лайку

майстра-кустаря та його замовців, я гарячково працював, не уявляючи навіть, чи залишилося щось у мене від колишніх літературних здібностей, чи я розгубив і рештки їх на тих «розпуттях велелюдних». Але працював, бо то був поклик зсередини мене. В процесі роботи я радісно констатував, що залишилася не займаною моя мова, яка довго вакувала без практичного застосування. Виходило, що, втративши в житті все, я зберіг найдорожчий свій скарб! Цього було досить, щоб не тільки не нарікати на свою долю, а й по-справжньому відчувати щастя...» [1, с. 12].

У цьому романі, який став для письменника «за другий мандат у літературу», моделювання образів пов'язане зі стереотипами доби й ознаками стилю. Власний досвід автора у медичній справі в Узбекистані допоміг йому реалістично відтворити амбівалентність характеру головного персонажа – лікаря Олександра Постолювського. Кращі риси його вдачі, професіоналізм лікаря виявляються в практичній діяльності.

Він відбудовує амбулаторію, веде успішну боротьбу з малярією, іншими захворюваннями серед пацієнтів, продовжує поповнювати свої знання, стежачи за всіма новинами в медичній періодиці, беручи участь у наукових конференціях, на курсах підвищення кваліфікації, здійснюючи просвітницьку діяльність. Потреба у комплексному вирішенні медичних проблем спонукає лікаря до теоретичних роздумів, певних експериментів, підготовки наукових публікацій. Роздуми лікаря виходять за межі медицини у різні актуальні наукові й соціальні теми – соціології, мистецтвознавства, лінгвістики, етики, філософії. Олександр Постолювський у своїй лікарській діяльності дотримується правила «чесності з собою», не йде на різні провокаційні пропозиції задля порушення медичної етики. Зважаючи на обставини, він у вкрай складних ситуаціях бере на себе відповідальність врятувати життя людини. Він часто невдоволений собою, рівнем своїх знань. Але це було «чесне, святе, як казали колись земці-лікарі, невдоволення. Це була жагуча потреба шукати нових способів, нових методів, коли хотілося поглибити свої, здавалось у ці хвилини, обмежені знання, поширювати й множити свій досвід, аналізувати й дошукуватись правильного синтезу, сміливо розкривати непроникливу завісу незрозумілого, невідомого, що гальмувало лікування, а іноді й не давало врятувати життя людині» [2, с. 495]. Мотиваційно-етичні засади щодо універсальності фаху медика стають обов'язковою настановою, якої він прагне дотримуватися: «Лікареві, як і юристові, не можна-бо залишатись у вузькому колі свого фаху!..

А настрій лікареві – перш за все. Це – наснага, що дає змогу працювати й не втомлюватись, це ясність думки, коли одразу, інтуїтивно бачиш те, чого не видно без рентгену й аналізів, коли заглядаєш вперед і бачиш можливий розвиток хвороби, коли ... лікарська робота, як висловився колись у медінституті один професор, – не ремісництво, а мистецтво, творчість, поклик... А якщо так, то треба натхнення, тонусу, цебто відповідного піднесення, настрою» [2, с. 444–445].

Науковість стає певним компонентом художньої манери автора, ознакою культури художнього мислення. Дискурс медичної науки представлено в романі у вигляді вкраплень щодо діагностування хворих, використання специфічної термінології (кавернозний процес середньої частки лівої легені, анофелес, штучні пневмоторакси, рак грудної залози, стетоскоп, рентгенкабінет, загальний кахексичний вигляд, cancer mamme, туберкульозний лімфаденіт, асфіксія тощо), екскурсів. Зразком органічної задіяності наукових тверджень у тканину художнього твору є описи, що мають як фаховий, так і пізнавальний характер, онкологічних захворювань: «Рак! Підступна, зловісна хвороба... Тихо, часто без болю, без помітних зовнішніх ознак попервах, вона міцно хапає своїми цупкими пазурами якийсь орган людини й без жалю руйнує його. Та цього їй мало. Її спрага нищити – невситима! І вона по лімфатичних путях розпросторується далі, засилає в ближчі й дальні органи свої нищівні, диверсійні десанти – метастази... Хвору людину охоплює загальна кволість, утома, недокрів'я, людина марніє, обличчя її набирає неприємного землистого кольору, сохне шкіра... А там у тканинах ураженого органа, невпинно точиться страшна робота руйнації. Ракова пухлина росте, збільшується, – її клітини, ці мікровелетні – напасники, бурхливо можуть й ширяться... Та ось пухлина розпадається, розкриваються зруйновані кровоносні судини, – і нараз починається тяжка ракова кровотеча. І людське життя стає під страшну загрозу: кровотеча може перетнути його... І отак до нового розпаду пухлини, до нової кровотечі, до тої останньої поразки, коли нарешті сили життя капітулюють перед силою смерті...» [2, с. 489–490].

Описи про професійну діяльність лікаря Постолювського виконують специфічну сюжетно-композиційну роль, вони відтворюють історію взаємин персонажа зі своїми пацієнтами, підлеглими медичними працівниками, колегами – організаторами системи охорони здоров'я, досягнення медицини на різних історичних етапах.

Символічна назва роману «За ширмою» свідчить про по-

рушення письменником інших важливих і «вічних» проблем: батьків і дітей, глибинних національних витоків і основ виховання людини, протилежності й спільності культур, гармонійної єдності природи й людини, кохання, життя/смерті та ін. Автор простежує суперечливість у ставленні лікаря до своїх пацієнтів і до матері, місце якій під впливом чужої за духом і культурою невістки-росіянки відгородили за ширмою в кутку кабінету сина. Прозріння сина настає після виявлення в матері невиліковної хвороби, її смерті по дорозі до Ташкента, куди він її віз на операцію. Тільки трагізм непоправного фіналу викликає у сина усвідомлення великого боргу перед матір'ю і тією землею, де він народився. У порушенні й художньому «розв'язанні» цих проблем Б. Антоненко-Давидович дійшов вершини мистецтва «зображувати в малому велике».

Серед головних героїв роману особне місце посідає образ собаки Жучки, зрідненого з образом матері. Медична й філософська проблема життя / смерть дуже своєрідно зреалізована у творі через внутрішній монолог тварини, яка звертається до людей: «Так, я бридка, я – потворна, але ж я – жива. Я теж, як і ви хочу жити. Чому ж ви раз у раз заміряєтесь на те останнє, що я маю, – на це моє нужденне, гірке існування? Дайте мені мою крихту від вашої зайвини, і я піду геть. Але – дайте! Як вам несоромно, – замість хліба жбурляти в мене камінням!..» [2, с. 454]. До речі, письменник зауважував у листі до Н. Суровцевої: «... Колись на мене багато «навішано собак» за мою шолудиву сучку Жучку з мого твору «За ширмою», а я вважаю, що та Жучка та стара мати лікаря Постолювського – то найкращі герої мого роману» [3, с. 35].

Весь комплекс художніх засобів типізації образів роману (вчинки і дії персонажів, портретна характеристика, авторська характеристика чи характеристика іншими персонажами, міфологізація образів, оніричні картини, епістолярні вкраплення, різні форми мовлення персонажів, гомо-, гетеродієгетичний наратори) переконує реципієнта про вміння письменника відтворювати характери у всій суперечливості й повноті з їх як позитивними, так і негативними рисами.

Має рацію дослідниця творчості Б. Антоненка-Давидовича О. Хамедова [8, с. 101–109], наголошуючи на багатогранності, полісемантичності образів у аналізованому романі. Водночас вона зауважує і про певні поступки автора тогочасній цензурі, що виявилися у наявних у творі соцреалістичних образах і мотивах (образ Ходжаєва, начальника облздороввідділу, члена обкому, образ голови сільради Назіри Бабаджанової). Дослідники (Л. Бойко, І. Світличний, Є. Сверстюк, І. Дзюба, С. Павличко,

О. Хамедова та ін.) наголошували на певних наслідках автоцензури. Головним же у романі вони відзначали – заперечення автором соціалістичної шкали цінностей, пропагандистської риторики, утвердження ним нонконформізму.

Г. Костюк назвав цей твір одним із найвизначніших творів української літератури. Учений, узагальнюючи оцінки літературознавців щодо цього роману, зазначає: «Це не психологічний родинно-побутовий роман... Це не традиційна проблема дітей і батьків, як твердив дехто з критиків (Л. Бойко, Д. Чуб). Це не дидактичний роман, не роман про «виховання правдою і красою» (К. Волинський), – а щось більше, ширше і глибше за всі ці окремо поставлені проблеми. Це синтез цих проблем. Це, як б сказав, соціально-психологічний роман про кровний взаємозв'язок людини і суспільства, людини і нації» [4, с. 267].

Видатний письменник ХХ-ХХІ ст.ст., лікар-епідеміолог, учений, доктор медичних наук, еколог, дипломат, політичний та державний діяч Ю. Щербак у своїх багатопроблемних романах «Бар'єр несумісності» (1964) та «Причини і наслідки» (1986) звертається до лікарського середовища, як і в багатьох своїх прозових творах середніх та малих жанрів та в драматургії. У них порушуються питання суто медичні на високому фаховому рівні, а також найсучасніші морально-етичні аспекти медичної практики, пов'язані з технічним прогресом та іншими соціальними й гуманітарними проблемами. У романі «Бар'єр несумісності» автор в образах раціоналіста-технократа Голуба і представника давніх гуманістичних традицій не лише медицини, а й старої інтелігенції, вигубленої тоталітарною радянською системою, професора Майзеля широко продемонстрував полеміку представників різних поколінь, вміщуючи аргументи двох сторін (трактат Голуба «Новий канон» і рецензію на нього професора Майзеля).

Як зазначали дослідники, в образі головного персонажа роману відомого лікаря Костюка «співіснують» обидва рушії цього конфлікту. Він – переконаний раціоналіст, людина вольова, підкоряє все своє життя служінню обраній справі, але й не зрікається ірраціонального, в істинності якого переконався на власному досвіді. Видатний хірург працює над проблемою трансплантації серця, але у вирішальний момент не зважається пересадити цей життєво важливий орган, боячись упізнати в донорові свою кохану. І хоча потерпіла виявляється іншою жінкою – «бар'єр несумісності» тепер пролягає в душі самого Костюка, символізується, набуваючи нескінченних повторень і відбитків у всьому змісті роману, як у ряді дзеркал» [5, с. 406].

У романі «Причини і наслідки», який М. Рябчук назвав

найбільш соціально-гострою книгою після появи роману О. Гончара «Собор», відтворені аналітично-ділові картини з життя сучасних лікарів, що ведуть боротьбу з небезпечною хворобою – сказом а також наскрізним у ньому є дискурс науки і влади.

Задум твору виник після поради І. Драча написати щось на зразок відомого роману-притчі А. Камінь «Чума». Тому й не випадково жанр твору українського письменника визначають як притчу або параболу. У романі наявний, крім соціального, другий символічний план, у якому кристалізується авторський задум. Сказ як символ, алегорію визначає старий учений Шульга: «Мене знав увесь Київ, мене шанували, здоровкались на вулицях. В місті був сказ, і до мене стояли черги... Тепер сказу нема... Тепер сказ – у квартирах!» [10, с. 164]. Підтекстова метафора невеликої хвороби сказу проектується на соціальну сферу. Персонажі роману репрезентують різні соціально-психологічні типи вчених-медиків: завідувач лабораторії Нечаєв, старий директор Брага, талановитий академік Мідатов уособлюють, за визначенням Р. Ткаченка, конформістську модель поведінки, авторитаризм, деструкцію. Повноцінними творчими особистостями постають Жадан, Левкович, Шульга, які «найближче стоять до продуктивного соціально-психологічного типу, що покликаний в любові і творчій праці віднайти свободу. Але, як випливає з роману, без активної громадянської позиції, без підтримки однодумців, без власної сили духу їхня діяльність приречена на забуття й деградацію» [7, с. 159].

Науковий і художній дискурс поєднуються в романах Ю. Щербака, інтелектуалізм, офіційно-ділова стилістика синтезуються з ліричними відступами, задушевністю як епізодичними моментами. Письменник у своїх творах, досліджуючи «бар'єри несумісності», «причини і наслідки», дефіцит аморальності, доброти, конфлікти людської екзистенції між свободою і безпекою, моделі соціальної поведінки, конформістської чи нонконформістської, визначив програмний закон для своєї творчості: «Крім законів збереження матерії та енергії, існує закон збереження Добра. Добро, як кисень, вічний і невмирущий, тонка й животворна оболонка, яка оточує Землю. Але Добро так само, як і кисень, треба захищати від отруйних димів; від вас залежить, ким станете: зеленим деревом, що витворює повітря, або мертвлячим смогом, в якому задихається все живе і суще» (Оповідання «Закон збереження Добра»).

Митці слова, які звернулися до художньої реалізації телеології медичного знання, майстерно поєднали науковий і худож-

ній дискурс, порушили вкрай необхідну й «вічну» проблему належної загальної культури лікаря, яка формується у процесі гуманітарної освіти і самоосвіти, продуктивної взаємодії культури й етики, культури й науки. Вони підкреслювали вагомість гуманістичних ідеалів, що «дають людині змогу осмислювати себе через призму цінностей, в які повірили. Поза цим зв'язком немає для людини головного – смислу буття» [10, с. 18].

Література

1. Антоненко-Давидович Б. Твори: У 2 т. Т. 1. Київ: Дніпро, 1991. 747 с.

2. Антоненко-Давидович Б. Твори: У 2 т. Т. 1. Київ : Наукова думка, 1999. 744 с.

3. Бойко Л. З когорти одержимих. *Антоненко-Давидович Б. Твори: У 2 т. Т. 1.* Київ: Наукова думка, 1999. С. 5–46.

4. Костюк Г. Що вгору йде. *Українське слово. Хрестоматія літератури та літературної критики ХХ ст.* Київ: Вид-во «Рось», 1994. С. 257–268.

5. Кравченко А. Юрій Щербак. *Історія української літератури ХХ століття.* У 2 кн. Кн. 2. Ч. 2 : 1960 –1990-ті роки. Київ: Либідь. С. 402–408.

6. Мушкетик Ю. Біла тінь. Київ: Твім Інтер, 2004. 392 с.

7. Ткаченко Р. Телеологія знання. Художньо-інтерпретаційні моделі в українській прозі ХІХ – початку ХХІ ст. про науку. Київ: Вид-во «Книга», 2015. 280 с.

8. Хамедова О. Feci, quod otui... Доля і творчість Бориса Антоненка-Давидовича. Донецьк: Норд-Прес, 2009. 164 с.

9. Целік Т. Особистісне начало у філософській культурі Київської Русі. Київ: Видавець ПАРАПАН, 2005. 312 с.

10. Щербак Ю. Лікарі. Роман. Повість. Оповідання. Київ: Дніпро. 1990. 623 с.

УДК 81'42

СИСТЕМА КОМУНІКАЦІЇ ЯК СКЛАДНИК ЛІНГВОЕКОЛОГІЇ

Марія Якубовська,

кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри інформаційної, бібліотечної та книжкової справи Української академії друкарства (м. Львів, Україна)

Марія Стахів,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри початкової та дошкільної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, Україна)

Валентина Даньшова,

викладачка Державного вищого навчального закладу Київського механіко-технологічного фахового коледжу (м. Київ, Україна)

Побудова людських контактів є важливою умовою творення сучасного інформаційного простору. Аналізується роль комунікаційних навиків як структурна частина лінгвоекології.

Ключові слова: *комунікативна компетентність, культурологічний світогляд, психологічна безпека суспільства, культурологічна свідомість.*

Building human contacts is an important condition for creating a modern information space. The role of communication skills as a structural part of linguistic ecology is analyzed.

Key words: *communicative competence, cultural outlook, psychological safety of society, cultural awareness.*

Постановка проблеми. У більшості професій сучасності комунікативна компетентність набуває домінуючого значення; так як найбільші вміння фахівця не зможуть бути реалізованими, якщо немає сформованого комунікативного вміння.

Людська комунікація у сучасному світі інформаційного простору набуває свого активного розвитку, адже є різновидом діяльності людини включає у себе багато різновидів та функцій. Науково-технічний прогрес та забезпечують людині широкий простір для розвитку та спілкування. Глобальні технологічні зміни впливають і на мовну ситуацію, оскільки все частіше спостерігаються прагнення людей до оптимізації та спрощення мови задля максимального комфорту і зручності у використанні. Тож на сучасному етапі розвитку наук про комунікацію необхідна була галузь, яка забезпечувала би умови для дослідження взаємних впливів мов на носіїв і мовців на мови в онлайн-інформуванні та онлайн-спілкуванні.

Сучасна інноваційна людиноцентрична педагогіка повинна працювати на випередження часу. «Особистісні цінності не повинні бути замкненими у внутрішньому світі людини, вони мають виступати тими психологічними законами, за допомогою яких цей світ стає відкритим передусім для іншої людини і до того, що її оточує» [1, с. 31].

В Україні питання лінгвоекології розробляли в межах

лінгвістики та наук про комунікацію, проте його можна вважати малодослідженим. Певні аспекти лінгвоекологічних питань розглядали в таких міждисциплінарних галузях як соціолінгвістика, психолінгвістика, етнолінгвістика, лінгвістична антропологія та соціологія мови. Методологічною основою для дослідження стали такі загальнонаукові методи: порівняльно-історичний метод для встановлення закономірностей розвитку української мови.

Перше визначення лінгвоекології як метафори в контексті збереження чистоти мовного довкілля, як і визначення самого поняття «мовне довкілля» спостерігаємо у працях американського лінгвіста Е. Гаугена. Праці іноземних вчених Дж. Стейнера «Мова і гнозис» («Language and Gnosis»), М. Геллідея «Про мову та лінгвістику» («On Language and Linguistics»), А. Філля «Еколінгвістика: стан речей» («Ecolinguistics: State of The Art»), Е. Сапіра «Мова та довкілля» («Language and Environment»); українських учених, зокрема А. Капелюшного «Типологія журналістських помилок», П. Куляса «Типологія помилок: підручник-монографія», З. Партика «Загальне редагування: нормативні основи», О. Сербенської «Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей», В. Пасинок «Еколінгвістичні аспекти у фокусі риторики, стилістики та культури мовлення» закладають основи сучасної еколінгвістики.

У системі роботи сучасних ЗВО спостерігаємо наступні тенденції: одного боку – модернізація он-лайн заняття у сторону олюднення цього процесу, насичення його емоційною духовною складовою, що дозволяє сформуванню системи духовних цінностей сучасності, без яких неможливе формування духовного, гармонійно розвиненого світу людської особистості. З другої сторони, введення у систему он-лайн навчання культурологічного елементу дозволить пробудити систему живої емоції людської індивідуальності, підвищить якість засвоєння навчального матеріалу.

Проблема комунікації широко досліджена у різних галузях наук. Останнім часом виділилася окрема наукова галузь – соціальні комунікації, в основі яких є творення людиною свого власного «Я», свого духовного простору – більшої і меншої локації (доступності). Аби знайти злагоду зі світом – спочатку потрібно знайти порозуміння із самим собою (власну гармонію), яка базується на творенні Я-духовного особистості.

Самосвідомість як здатність розпізнавати власні емоції та вибудовувати своєї Я-духовне, в основі якого – єдність почуттів, думок, поведінки людської індивідуальності. Найбіль-

шою мірою культурологія є засобом творення Я-духовного особистості.

Система стійких умінь та навичок особистості полягає в умінні конструктивно та ефективно керувати своїми почуттями (емоціями), думками а як наслідок поведінкою – складає основу комунікативної компетенції, що є основою комунікативної компетенції – здатністю формувати толерантні стосунки; вміння приймати рішення відносно власних вчинків та системи взаємодії із іншими людьми.

У спілкуванні реалізуються і суспільні, і міжособистісні відносини. Побудова людського суспільства реалізується на системі комунікації. Формування міжособистісних взаємин твориться на основі комунікації. Існує думка, що у тканину спілкування утілюються також суспільні, тобто безособові за своєю природою відносини» (за О. Леонтьєвим). Не випадково Сент-Екзюпері називав спілкування єдиною розкішшю, якою володіє людина». Спілкування постає своєрідним способом єднання і розвитку індивідів. У науці розглядають два рівні спілкування: макрорівень (реалізація суспільних відносин) та макрорівень (реалізація особистісних відносин) (за Л. Тертель). Центром спілкування постає особистість і від рівня її гармонійного особистісного розвитку, від системи сформованих цінностей залежить якісний рівень спілкування.

Система комунікації людської індивідуальності є багатовекторною і визначає алгоритм зв'язків як у горизонтальному, так і вертикальному зрізі людського буття, як у реальній, так і ірреальній площинах. За допомогою комунікації людина пізнає світ у всій багатовимірності його зв'язків, у його історичному і сучасному триванні; на основі сформованих духовних цінностей формує своє ставлення до цього світу і найголовніше – пізнає самого себе.

У сучасній системі виховання і самовиховання важливо знайти можливі чинники посилення смислового коду. Культурологія і система культурологічних засобів є найбільш ефективним засобом формування системи порозуміння між індивідами.

У педагогічній практиці самовиховання чітко сформульовані завдання мають важливе значення у системі формування виховної дії в алгоритмі «Слово – Думка – Дія – Результат». Звісно, ця схема може набувати більш або менш структурованого вигляду, але незмінним залишається імператив «Від слова до дії».

Матеріалізація задумів це є парадигма поєднання раціонального та ірраціонального світів є підтвердженням думки про матеріалізацію слова у системі філософського буття людства.

Хаос у словах породжує хаос у думках і діях. Хаос світу починається від кліпової свідомості людини, від невміння сконцентруватися у процесі діяльності, у невмінні відстоювати конструктивним інтелектуальним чином свої думки. Підміна системи інтелектуальної діяльності системою «кулачних розборок» іде від нездатності індивідів правильно сформулювати силове культурологічне поле інформаційного простору у процесі людського спілкування.

У системі комунікативного впливу важливу роль відіграє система емоційного подразника (стимулу), який може носити як позитивний, так і негативний характер. У системі комунікативного силового поля важливим є формування комфортних умов для міжособистісної комунікації, який формується за допомогою «емоційного радикала» комунікативного стимулу.

Якісне інноваційне спілкування може твориться лише на культурологічній основі. За нашими спостереженнями, можна виділити наступні різновиди комунікації: міжчасове, через систему вертикального часового зрізу (на основі вивчення інтелектуальних здобутків минулого у найрізноманітніших сферах людського буття); у системі класичного тривання координат (єдність часу і простору).

Другий тип спілкування відображає горизонтальний зріз буття і будується на основі взаємодії двох або більшої кількості осіб. Комунікація є основою навчальної діяльності сучасного студента і практично поділ на лекційно-семінарські заняття у системі ЗВО формується на основі запропонованого типу комунікації. Характер даної взаємодії є також джерелом народження нових інноваційних форм сучасної інноваційної особистісно зорієнтовної педагогіки.

У процесі навчальної діяльності студента користування електронними ресурсами займає щораз важливіше місце. Практично, воно стає визначальним у системі здобуття знань: починаючи від засвоєння матеріалу (електронні схеми, таблиці, лекції) до його закріплення (різні типи навчальних тренувальних завдань) і до перевірки засвоєного матеріалу (тестові завдання, різні типи перевірок у системі он-лайн тощо).

Система он-лайн-занять є необхідною і важливою формою навчання в умовах сучасної пандемії. Зважаючи на об'єктивні соціальні обставини її роль буде зростати. Але система он-лайн освіти потребує свого удосконалення у сторону олюднення, у процесі якого живе спілкування стане основою побудови взаєморозуміння та духовного діалогу між учасниками навчального процесу.

Умови сучасної пандемії внесли свої корективи у систему навчальної комунікації, виділивши систему он-лайн і оф-лайн заняття.

Проблема подолання системи кліпової свідомості, характерної для покоління, зорієнтованого на «зависання в інтернеті», набуває все гострішого характеру; оскільки об'єктивна проблема тимчасової замкнутості, усамітнення, ізоляції характерна для світу, тимчасово ураженого пандемією. Накопичення досвіду, передача інформації, пошук розв'язання найскладніших проблем формується на основі сформованої у свідомості індивіда комунікативної системи. Загальна соціально-економічна ситуація у світі ставить спілкування у ряд найважливіших чинників професійної компетенції людини будь-якого напрямку професійного розвитку. Налагоджування контактів між підприємствами, більшість сервісних послуг з проблем реалізації продукції, стабілізація мікроклімату у колективі неможливі без чітко наладженої системи спілкування.

Комфортні умови на рівні спілкування створюють основу формування духовного простору, що є важливим для формування духовних цінностей сучасності.

Найбільша сума засвоєних знань, не одухотворених пристрастю людського серця, його духовними імперативами, залишається вантажем без духовного призначення; так як раціональна прагматичність його використання має непрогнозовану амплітуду.

Педагогічна дія, спрямована на творення духовного світу людської особистості, повинна бути огранена людською довірою, чистотою і чесністю переконань, емоційною барвою, теплим гумором, іскрометним влучним жартом, який народжується із навчальної розповіді, як спалахи іскор у вечірньому багатті.

Навчальна дія, одухотворена високим мистецтвом людської приязні, стає наріжним каменем у системі запам'ятовування

засвоюваного матеріалу; формує згусток емоційної енергії, яка нуртуватиме і нагадуватиме про себе у наступній виробничо-навчальній діяльності.

Навчальний процес, побудований на основі емоційного начала, засвоюється легко; так як емоція виступає своєрідним цементуючим фактором у системі осмисленого і фундаментального засвоєння знань. Студентові, аби пригадати таким чином засвоєний матеріал, достатньо невеликого посилу, згадки, емоційної рефлексії, закладеної у метафоричному, емоційно

оформленому знакові.

Емоційне одухотворення навчального процесу дозволяє зробити особистісне спілкування «елітним продуктом» сучасності. Елітний продукт виділено нами у лапки не в розумінні невідповідності змісту слова знаковому матеріалу, а у сенсі творення алгоритму нового інноваційного терміна, який стане основою інноваційної комунікації студента і викладача у системі он-лайн, олюдненого емоційною прихистастю серця.

Висновок. Таким чином, можемо стверджувати, що необхідність поєднання інноваційних технічних методів навчання особливо актуальних у часи викликів суспільного буття (у даному випадку пандемії) і системи особистісного емоційного, духовно розвиненого спілкування стає наріжним каменем сучасних викликів інноваційної, особистісної зорієнтованої педагогічної системи і найповніше реалізується у системі формування комунікаційних умінь і навичок.

Побудова людських контактів є важливою умовою творення інноваційної ієрархії духовних цінностей сучасності. За нашими дослідженнями, відсутність реальних контактів, невміння їх творити, розвивати веде до деградації духовної, самоізоляції, а відтак і до духовної невірноваженості, до проявів розсіяної уваги, невміння зосередитися тощо. Таким чином, від духовного зубожіння близький крок до реальної фізичної бідності людини.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: Наукове видання. Київ: Либідь, 2006. 272 с.

2. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник. Київ: Либідь, 2008. 143 с.

3. Бех І. Д. Вихователь у контексті особистісно зорієнтованої технології. *Витоки педагогічної майстерності. Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка.* Вип. 5. Полтава: ПДПУ ім. В. Г. Короленка, 2008. С. 3–7.

Українське медичне словникарство: історія і сучасність

УДК 811.161.2'374.2:[61:001.4]

МЕДИЧНІ СЛОВНИКИ ЯК ДЖЕРЕЛО НАУКОВОЇ ФАХОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Галина Германович,

*кандидатка філологічних наук, асистентка кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
КЗВО ЛОР «Львівська медична
академія імені Андрея Крупинького»
(м. Львів, Україна)*

Українська медична термінологія – органічна частина сучасної української мови, яка розвивається і потребує значної уваги. У статті схарактеризовано сучасні медичні словники, акцентовано увагу на проблемі нормування терміноодиниць.

Ключові слова: *українська мова, словник, медична термінологія.*

Ukrainian medical terminology is an organic part of the modern Ukrainian language, which is developing and requires considerable attention. The article describes modern medical dictionaries. The problem of normalization of terms has been analyzed.

Key words: *Ukrainian language, dictionary, medical terminology.*

Постановка проблеми. Медичну лексику вважають однією з найдавніших фахових термінологій. Окремі слова-терміни медичного характеру знаходимо в Церковному уставі Володимира Великого (996), в «Руській правді» Ярослава Мудрого (1016), у творі «Ізборник Святослава» – першій рукописній писемній пам'ятці Київської держави. Однак ці праці вже досліджувалися та характеризувалися багатьма науковцями.

У полі зору цього дослідження – сучасні медичні словники кінця ХХ – перших десятиліть ХХІ століття. За цей період світ побачила низка лексикографічних праць медичного спрямування. На початку 1990 року в Львівському державному медичному інституті було створено Видавничу спілку «Словник». У ній щоденно активно працювали 70 учених із 36-ти основних

спеціальностей, збираючи терміни, формуючи картотеку, укладаючи базу даних українських медичних слів. Авторський колектив зібрав загал українських медичних термінів для широкого користування і в 1993 році видав «Орфографічний словник українських медичних термінів», що охопив 29 тис. термінів.

Двома роками пізніше спілка видала двотомний «Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник» за редакцією М. Павловського (Львів, 1995), який охоплює 33 тис. термінів. Як зазначили автори, у ньому відображено історичний аспект розвитку українських медичних термінів за період 1920–1992 рр.

Основна частина праці – тлумачний словник із перекладом українських термінів латинською та англійською мовами. Автори словника – Л. Петрух та І. Головка подали синоніми як варіанти до міжнародних термінів з метою відродити репресовані самотні українські слова, напр.: *гастрит* – запалення шлунка; *грижа* – киля, *припухлина*; *лейкемія* – білокрів'я; *риніт* – нежить та інші. Всеукраїнське видавництво «Медицина» запропонувало оновити й доповнити це видання і на його основі створити енциклопедичний словник.

Цінним виданням є «Російсько-український словник медичної термінології» (Київ, 1996) за редакцією О. Усатенка. У ньому засвідчено й перекладено українською мовою 30000 медичних термінів, широко використовуваних сучасною наукою, та зроблено перші кроки до вноормування української наукової термінології (напр.: *алергічний* – *алергійний*, *анестизуючий* – *анестезувальний*, *периферичний* – *периферійний*). У всіх словах поставлено наголос, а у словах з дефісом наголос поставлено над обома частинами, що допомагає правильній вимові.

«Англо-український словник медичних термінів» у 2-х томах, ред. В. Запорожан, П. Джуль; уклад. В. Кресюн (1996).

Під егідою Комітету наукової термінології, Інституту мовознавства імені О. Потебні, Інституту української мови підготовлено й видано фундаментальну академічну працю – «Російсько-український словник наукової термінології» в 3-х томах (Київ, 1994–1998), другий том – «Біологія, хімія, медицина» (Київ, 1996). Його уклали С. Вассер, І. Дудка, В. Єрмоленко, М. Зерова, А. Ільченко, редактор-лексикограф Л. Симоненко.

«Російсько-український медичний словник з іншомовними назвами» С. Нечая (Київ, 2000), що налічує 15000 слів. Аналіз цієї праці вказує на тенденцію беззастережного відновлення термінології 20–30-х рр. ХХ ст., і спрямоване на заміну усталених у мові термінів. Зокрема усталені в медичній практиці терміни: *бронхо-*

скопія, гематолог, мікроскоп. С. Нечай пропонує замінити відповідно: *дишкогляд, озявогляд; кровник (кровниця), кровознавець (кровознавиця, гематологиня); дрібногляд, дрібнорозглядник* тощо.

Аналогічні засади спостерігаємо і в «Російсько-українському медичному словнику» О. Мусія, С. Нечая та інших (Умань, 1992), де зафіксовані терміни: *треттвіка (мембрана), мертвиця, спалень (гангрена), зубовина (дентин), гоп'як, живець (пульс), повитуха (акушерка), нервовиця, нервозапал (неврит)* та багато інших. Слід звернути увагу й на словник П. Штепи «Словник чужослів» (Торонто, 1977), у якому автор намагався подати українські відповідники іншомовним медичним термінам.

«Тлумачний словник медичних термінів: рос., лат., укр. мовами» Н. Литвиненко, Н. Місник (2010), створений для лікарів, науковців, студентів медичних освітніх закладів. На переконання авторів, словник має «важливе практичне значення для оформлення медичної документації» оскільки у ньому «вміщено найскладнішу з огляду на функціонування термінів-іменників форму родового відмінка однини» [1, с. 3].

Помітною подією стало видання в Україні перекладів всесвітньовідомого тлумачного словника Дорланда. Завдяки меценатам української медичної діаспори в США у 2002 році видано «Англо-український ілюстрований медичний словник Дорланда», українське 29-те видання у двох томах (2688 с., понад 120 000 термінів), «Наутілус». Головні редактори видання: проф. Павло Джуль, проф. Борис Зіменковський. Це видання є найбільш авторитетним англomовним медичним словником у світі.

Перше видання словника було опубліковано в 1890 році під назвою «Американський ілюстрований медичний словник» на 770 сторінках. Кишенькове видання «Американський кишеньковий медичний словник» було вперше опубліковане в 1898 році. Він витримав 29 видань упродовж ХХ століття. При кожному новому перевиданні постійно додаються нові терміни з усіх галузей медичних знань з урахуванням відкриття нових напрямків та найновіших досягнень у біології, генетиці, медичній науці та практиці. Сьогодні його вважають бестселером і міжнародновизнаним стандартом покликань. Понад 100 років Словник ДОРЛАНДА відображає прогрес у галузі медицини.

Вільям Олександр Ньюман Дорланд – доктор медичних наук, незмінний редактор перших перевидань унікального словника, у пам'ять про якого словник отримав його прізвище у своїй назві від 1956 року.

У 2007 році вийшов у світ «Українсько-англійський ілюстрований медичний словник Дорланда», переклад 30-того американського видання у двох томах (2272 с.), «Наутілус», (Львів). Це видання є енциклопедично розширеним, усі терміни укладено відповідно до української абетки. Праця забезпечує українським лікарям та працівникам охорони здоров'я доступ до англомовної медичної літератури з усього світу.

Разом, ці два томи нараховують 2272 сторінки та охоплюють понад 118 000 статей (близько 122 000 термінів). На сьогодні є найбільш обширним українсько-англійським ілюстрованим медичним словником, що охоплює термінологічні поняття з усіх розділів медицини, фармації, ветеринарії та інших галузей, дотичних до медицини. Від видання до видання поповнюється новими термінами з усіх медичних знань.

Упродовж 2012–2016 рр. у Львові вийшов «Українсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник» (далі – УЛАМЕС) за авторством Л. Петрух, І. Головка у 4-х тт. Це праця довідково-енциклопедичного типу, що є продовженням низки лексикографічних праць зазначених авторів. Видання містить близько 52000 медичних термінів із 36 основних медичних і фармацевтичних спеціальностей. Основою УЛАМЕС є терміни, зібрані з найрізноманітніших медичних видань, які виходили в Україні та за її межами, починаючи з початку ХХ століття. Серед них наукові посібники, енциклопедичні, перекладні й тлумачні лексикографічні праці, галузеві словники, державні галузеві стандарти, довідники, періодична література з медицини. В УЛАМЕС подано відомості про стан, функцію органів і систем організму, суть методів і методик, хвороби, синдроми, симптоми, операції, волокна, речовини, способи, реакції, тести, клітини, віруси, мікроорганізми тощо. До речі, у передмові до лексикографічної праці, упорядники обмовилися і про словник Дорланда: «Українсько-англійський ілюстрований словник Дорланда» «...містить багато термінів, які не належать до медицини, їх тлумачення не всі є чіткими і повними, окремі з них взагалі не стосуються людини; формулювання деяких визначень і тлумачень не відповідає засадам української літературної мови з огляду на стилістику й орфографію...» [4, т. 1, с. 16].

Українські медичні терміни в УЛАМЕС унормовані відповідно до міжнародних стандартів. Він відображає сучасний рівень розвитку медичних і фармацевтичних знань, систематизує і впорядковує терміни в єдиній медичній терміносистемі, закріплює їх вживання в науковій та фаховій літературі.

Схарактеризуймо медичні терміни, що зафіксовані в словниках.

П. Штепа пропонує національні відповідники до слів на **псих-, псих(о)-**: *психіатрична (лічниця) – божевільня, психоза – божевілья, психопат – божевільний* [6, с. 300].

У «Медичному ілюстрованому словнику Дорланда», зафіксовано лексеми **божевілья** «1. заст. термін для означення психічного розладу. 2. розумовий розлад або відхилення. Це швидше юридичний, аніж мед. Термін, що означає стан, внаслідок якого особа не несе кримінальної відповідальності за злочин і тому не може бути засуджена за нього»; **божевільний** «такий, що втратив розум, психічно неповноцінний; такий, що страждає на слабоумство. 2. душевнохворий» [3, т. 1, с. 195], а медичний термін **психоз** «1. псих. розлад, який характеризується явно неадекватним сприйняттям реальності. 2. термін вживають також у широкому значенні для означення псих. розладів із значною псих. неповноцінністю, що ставить під загрозу спроможність пацієнта відповідати вимогам щоденного життя» [3, т. 2, с. 1480] не відповідає лексемі **божевілья**, лексема **психопад** вважається застарілою і подається відповідник *асоціальна особистість* [3, т. 2, с. 1481].

Н. Литвиненко, Н. Місник у «Тлумачному словнику медичних термінів» подають складений термін **психічно хворий** та синоніми до нього **божевільний, душевнохворий** «хворий з природженими або набутими розладами психічної діяльності» [1, с. 591].

П. Штепа пропонує національні відповідники до слів на **гем-(гем(о)-, гемат(о)-)**: *гематеамсезія – кривавоблювачка, гематологія – кровознавство, гематома – пухлина, гематопсія – окрокровотеча, гематорея – кровотеча, гематоскопія – кроводослід, гематофобія – кровожах, гематурія – кров у сечі, гематопаразит – кровогалапас, гемодинамометр – кровотискомір, гемодинаміка – кровообіг, гемоліза – занепад червонокривців, гемоптиза – кровохаркання, геморагія – кровотеча, гемостаза – кровоган, гемофілія – кровотечконахил* [6, с. 58-59].

У «Медичному ілюстрованому словнику Дорланда», зафіксована лексеми **гематома** «локальне скупчення крові» [3, т. 1, с. 353] та **пухлина** «1. припухлість, одна з головних ознак запалення. 2. новий ріст тканин, в якій розмноження є безконтрольним та прогресуючим» [3, т. 2, с. 1490]; **гемодинаміка** «вивчення руху крові й причетних до нього сил» [3, т. 1, с. 353] (від даної лексеми утворено *гемодинамічний, гемодинамометрія*) та **кровообіг** «рух крові через серце і кровоносні судини»

[3, т. 1, с. 910].

У «Словнику чужослів» виділено термін *гематурія* – кров у сечі, однак не виділено *гематокольпометра* – кров у піхві матці, *гематома* – скупчення крові, а не пухлина, *гематометра* – кров у матці, *гематонєфроз* – кров у нирковій мисці, *гематопенія* – недостатність крові, *гематоциста* – кров у сечовому міхурі тощо.

П. Штепа пропонує національні відповідники до слів на **гепат**: *гепаталгія* – *черевобіль*, *гепатит* – *печінкозапал* [6, с. 59]. У «Медичному ілюстрованому словнику Дорланда», зафіксовано лексему **гепаталгія** «біль печінки» [3, т. 1, с. 366], що не відповідає значенню «**черевобіль**».

З ХХ ст. і до тепер триває інтенсивне опрацювання медичної термінології, оскільки це одна з найбільших терміносистем. Медицина не стоїть на місці, з'являються новітні методи діагностики хвороб, нетрадиційні методи їх лікування, отож, виникає потреба у творенні нових термінів, а також в їхній уніфікації.

О. Самолисова та А. Ніколаєва зазначають, що «фахова термінологія повинна бути уніфікована і доведена до користувача у формі, яка б вимагала якнайменших зусиль у користуванні» [6, с. 203].

Висновок. Отже, медичне термінотворення є спільною справою і медиків, і мовознавців. Отже, працюймо над створенням єдиної медичної номенклатури.

Література

1. Литвиненко Н. П., Місник Н. В. Тлумачний словник медичних термінів: рос., лат. та укр. мовами: для лікарів, науковців, студ. мед. навч. закл. Київ; Ірпінь: ВТФ Перун, 2010. 848 с.

2. Самолисова О., Ніколаєва А. Поняття «термінологія» та деякі аспекти українського медичного термінотворення. *Українська термінологія і сучасність*. 2005. Вип. VI. С. 201–204.

3. Українсько-англійський ілюстрований медичний словник Дорланда (переклад 30-го, американського видання): у 2 т. Львів: НАУТІАУС, 2007. Т. 1. 1248 с. ; Т. 2. 1024 с.

4. Українсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник: в 4 т. / укл. А. Петрух, І. Головка. Київ, 2012–2016.

5. Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник: у 2 т. / за ред. А. Петрух, М. Павловського.

Львів: Видавн. спілка «Словник» Львів. мед. ун-ту, 1995. Т. 1. 65 с.; Т. 2. 786 с.

Б. Штепа П. Словник чужослів. Торонто: Видав. Й. Гладун і сини, 1977. 452 с.

УДКУДК 94 (477)

РОЛЬ ОЛЕКСАНДРА ЧЕРНЯХІВСЬКОГО В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДИЧНОМУ СЛОВНИКАРСТВІ

Ігор Коляда,

*доктор історичних наук, професор; професор кафедри методології та методики навчання суспільних дисциплін
Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова
(м. Київ, Україна)*

У статті охарактеризовано основні етапи життя та наукової діяльності відомого гістолога-фізіолога-онколога професора кафедри гістології та ембріології Українського державного університету, Київського медичного, Ветеринарно - зоотехнічного, Донецького (Сталінського) медичного інститутів, голови медичної секції Українського наукового товариства (УНТ), згодом Всеукраїнської академії наук (ВУАН) О. Черняхівського (1869 -1939); розкрито роль вченого гістолога-фізіолога-онколога у творенні українських термінологічних медичних словників та у процесах медичного термінологічно творення. Виявлено, що О. Черняхівський необхідною складовою розвитку українського народу вважав наявність усталеної системи наукових знань і термінології. Тому до кінця свого життя він займався вдосконаленням наукових словників, розробкою термінологічного апарату і популяризацією української наукової мови.

Ключові слова: *гістологія, ембріологія, українська самоідентичність, український словник, словникотворення*

In the article, the main stages of the life and scientific activity of the famous histologist-physiologist-oncologist, professor of the Department of Histology and Embryology of the Ukrainian State University, Kyiv Medical, Veterinary - Zootechnical, Donetsk (Stalin) Medical Institutes, the head of the medical section of the Ukrainian Scientific Society (USS), later the All-Ukrainian Academy of Sciences (AUAS) O. Chernyakhivskyyi (1869 -1939) are described; the role of the scientist histologist-physiologist-oncologist in the creation of Ukrainian

terminological medical dictionaries and in the processes of medical terminological creation is revealed. It is revealed that O. Chernyakhivskiy considered the presence of an established system of scientific knowledge and terminology to be a necessary component of the development of the Ukrainian people. Therefore, until the end of his life, he was engaged in improving scientific dictionaries, developing a terminological apparatus and popularizing the Ukrainian scientific language.

Key words: *histology, embryology, Ukrainian self-identity, Ukrainian dictionary, dictionary creation.*

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної війни, яку розгорнув рашистський путінський режим РФ проти України, українська мова стала не тільки ознакою національної ідентичності та громадянської позиції, а й дієвим інструментом у боротьбі з ворогом. Боронити нашу Батьківщину від агресорів можна не лише зброєю, а й словом.

«Спільна мова й створений нею національний культурний простір забезпечують солідарність населення і цілісність держави», – так визначає фундаментальну роль мови для кожного суспільства відома соціолінгвістка, професорка Києво-Могилянської академії Лариса Масенко [10].

Важливу роль в утвердженні української мови у національно-культурному та науковому просторі відіграли особистості, які були засновниками й активними творцями вітчизняної науки, які засновували наукові товариства, розвивали нові наукові школи, створювали і вдосконалювали терміносистеми.

Серед таких видатних вчених кінця XIX – першої половини XX ст. вирізняється постать відомого гістолога-фізіолога-онколога О. Черняхівського (1869 -1939), професора кафедри гістології та ембріології Українського державного університету, Київського медичного, Ветеринарно - зоотехнічного, Донецького (Сталінського) медичного інститутів, голови медичної секції Українського наукового товариства (УНТ), згодом Всеукраїнської академії наук (ВУАН). Важливим аспектом науково-організаційної роботи О. Черняхівського є роль вчено-медика в українському медичному словникарстві.

Дослідження ролі О. Черняхівського в українському медичному словникарстві є суспільно значимою та науково важливою й актуальною проблемою.

Наукова, громадсько-політична діяльність, суспільно-політичні погляди О. Черняхівського стали предметом досліджень таких вчених: Ю. Віленський [1, 2], В. Галах [3, 4],

Я. Ганіткевич [5], Йовенко Я. [8], Л. Могильний [9].

Олександр Черняхівський народився 13 листопада (за іншими даними 9 грудня) 1869 р. на Київщині у с. Мазепинці Васильківського повіту, у сім'ї парафіяльного священика. Навчався у Третій київській гімназії. По закінченні вступив на медичний факультет Київського університету (закінчив у 1893 р.). згодом працює лаборантом на кафедрі фізичної хімії. У ці роки, окрім навчання, юнак активний учасник українського літературного гуртка «Плеяда» (організатор Леся Українка і М. Косач). У гуртку він познайомився зі своєю майбутньою дружиною Л. Старицькою (донькою класика української літератури М. Старицького) [9, с. 21].

Молодий О. Черняхівський, за його ж визнанням, у ці роки перебував під значним впливом найактивніших учасників Київської Старої громади – В. Антоновича та О. Кониського [9, с. 21]. «Ці діячі були запеклими ворогами царського уряду і прихильниками відродження України і в тогочасних умовах покладали найбільші надії на культурну працю, але проводити останню в Наддніпрянській Україні майже не було можливо в сфері навіть літературній, тим більш в науковій. Тому вони головну свою увагу звертали на підтримку літературного і наукового руху в Галичині, одночасно виховуючи людей, що могли б його підтримати і в нас на Наддніпрянській Україні. Треба сказати, що української науки тоді не існувало, була лише наука про Україну з історичного, політико-громадського, етнографічного погляду, були праці з української філології в російській мові, а решта наукових робітників інших наукових ділянок працювала як російські вчені» [6, арк. 44].

Під впливом лідерів старогромадівського руху О. Черняхівський «з-замолоду поставив собі працю над розвитком української науки у сфері медицини». Водночас учений підкреслював важливу особливість – науковий український рух у сфері медицини почав розвиватися з початку 1890-х рр., але «він протягом десятиліть виявлявся, як ледве помітний струмок і ... ця попередня малопомітна праця дала йому ґрунт, дала йому можливість хутко розвернутися» [6, арк. 54].

Отже, як слушно зазначає Л. Могильний, у багатьох випадках у цій сфері він «був піонером» – брав участь у найважливіших проявах медичного життя [9, с. 21].

1892 р. О. Черняхівський дебютує своєю першою українською науковою працею з медицини [9, с. 21].

Після закінчення гімназії й університету в 1894 р. О. Черняхівський вступив до складу навчателів Київського уні-

верситету та згодом Медичного інституту, де займав різноманітні посади на кафедрі гістології. «За головну задачу свого життя вважав працю на культурній ниві. Зважаючи на те, що загальна людська культура може пишно розвинути лише завдяки розвиткові окремих культур і думав що піднесення української культури я спричинюся до розвитку загальнолюдської. Тому почав працювати над утворенням української медичної літератури як популярної так і спеціальної» [6, арк. 4; 6].

Упродовж 1896–1917 рр. перебував на посаді прозектора кафедри гістології, із 1905 р. – приват-доцент кафедри. У цей час написав і в 1901 р захистив докторську дисертацію. У 1906 р. О. Черняхівського призначено прозектором, а згодом і професором кафедри гістології і ембріології Київського університету св. Володимира. У 1918 р. він став професором гістології, а протягом 1924–1929 рр. був її керівником [9, с. 21].

У ці ж перереволуційні роки та роки революції 1905-1907 рр. у Росії О. Черняхівський бере активну участь у громадсько-політичному житті України (творення українофільських громад Української демократичної партії та Української демократично-радикальної партії [9, с. 21].

Після революційних подій 1905–1907 рр., як зазначає сам О. Черняхівський, розпочалася його повноцінна наукова діяльність, зокрема в утворенні Українського наукового товариства (1907 р.) та його природничо-лікарської секції (1910 р.) [9, с. 22].

Учений спочатку брав участь у виданні публікацій з медичної тематики в загальнотовариствському збірнику, а згодом і в редагуванні журналу медичної секції [5, арк. 4]. Зважаючи, що українців-лікарів, які могли б писати наукові праці, було мало, то їхні праці спочатку друкувалися в томах разом з історичними, філологічними дослідженнями [6, арк. 44–45]. Лише у 1910 р. вийшов перший «Збірник Медичної Секції Українського Наукового Товариства» за редакцією М. Галина й О. Черняхівського [9, с. 22].

Одночасно він працює і в складі Президії Українського наукового товариства у Києві. Про труднощі становлення українського словникарства, української медичної термінології О. Черняхівський зазначає, що було мало людей, що визнавали «потребу утворення української науки взагалі і медичної зокрема, багатьом така праця здавалася зайвою витратою часу і сил, а друге, що вона притягала до себе увагу уряду і могла б мати чималі неприємні наслідки і друга перешкода була – це мале розповсюдження знання літературної мови взагалі і відсутність

наукової термінології зокрема. Тому медсекція Українського наукового товариства у Києві взялася за працю над витворенням медичної термінології з метою видання першого медичного словника» [6, арк. 45].

Завершити науковий проєкт вдалося лише в 1920-х рр. виданням «Українського медичного словника» (за редакцією М. Галина) і за участі також багатьох інших вчених, але ідея й початок цього словника належала саме першим діячам Медсекції Українського наукового товариства – О. Черняхівському і М. Галину [9, с. 22].

У роки Української національно-демократичної революції (1917 - 1921 рр.) О. Черняхівський одночасно займається і становленням медичної науки в Україні та залученням молодих національно свідомих лікарів - українців до активної наукової діяльності, гуртуючи їх у «Спілку українських лікарів». «Це товариство жваво працює, влаштовує наукові засідання, видає практичну часопись, організовує з'їзд лікарів-українців, бере участь у влаштуванні з'їзду лікарів України, а перетворившись в спілку до цієї діяльності додає влаштування амбулаторій», – писав О. Черняхівський» [6, арк. 45].

У 1918 р., з утворенням Української Академії Наук (УАН) гетьманом П. Скоропадським, представники Українського наукового товариства, серед них і О. Черняхівський, прийняли рішення «прилучитися до Академії наук». У цей час він тимчасово очолює Медичну секцію при УАН продовжує займатися формуванням української медичної науки і термінологічним словником [9, с. 23]. У складі УАН було утворено медичну секцію, якою О. Черняхівський керуватиме з 1923 до 1929 рр., року арешту та заслання у «Справі СВУ» [7, с.122].

За керівництва О. Черняхівського медсекція працювала над утворенням великого медичного словника. Термінологічна комісія, згодом вона ввійшла до складу Інституту української наукової мови, який продовжив займатися укладанням термінологічних словників.

З 1923 року О. Черняхівський – голова медичної комісії Інституту української наукової мови [7, с.122], головним напрямком діяльності якої стає розвиток української медичної термінології. «Медична комісія, на чолі якої стоїть проф. О. Черняхівський, опрацювала матеріали з медичної термінології й переклала на українську мову «Словник міжнародної базальної анатомічної номенклатури» – *Nomina anatomica* під ред. О. Ценківського і О. Черняхівського (4 аркуші), що має бути виданий за допомогою державного видавництва протягом

року», - зазначалося у «Звідомленні Всеукраїнської академії наук за 1923 рік» [7, с. 388].

Перший «Латино-український анатомічний словник» було видано природничим відділом Інституту наукової мови ВУАН у 1925 р. (перевиданий Українським лікарським товариством Північної Америки (УЛТПА) в Детройті (США) в 1971 р.) [5, с. 260]. «Природничий відділ Інституту української наукової мови видав минулого року «Математичний словник (Т.1)» (Ф. Калинович), «Nomina anatomica Ucrainica», закінчується друком «Матеріали до ембріологічної термінології» інші словники перебувають у стадії підготовчої роботи, до якої по секціях відділу зібрано близько 400000», - зазначено у «Звідомленні Історико-філологічного відділу ВУАН за 1925 р.» [7; с. 239]. Цей словник, за оцінкою В. Галаха, анатомічної термінології не втратив свого наукового значення, хоч з часу його опрацювання минуло 75 років [3].

Плідну працю над розвитком української медичної термінології О. Черняхівський продовжує упродовж 1925 -1928 рр., виступивши з доповідями у ВУАН: «Гістологічні препарати нервової системи» (1925 р.) та «Про досліди на межі між живим і мертвим» (1925 р.), «Гігієна і медицина» (1927) і «Медична секція Наукового товариства» (1928) [7; с. 638] та опублікувавши «Матеріали до ембріологічної термінології», а також низку статей, рецензій, десятки рефератів нових зарубіжних матеріалів. Тільки в одному числі «Українських медичних вістей» за 1925 р. (№ 2) він опублікував 11 рефератів (обсягом 7 сторінок дрібного друку) найновіших праць з нових німецьких, французьких, британських та італійських журналів, подавши рецензію на «Український медичний вісник», що виходив у Празі, активно співпрацюючи з НТШ у Львові та підтримуючи наукові зв'язки з Галичиною [8; с. 24].

Таким чином, професор О. Г. Черняхівський був одним з укладачів «Російсько-українського медичного словника» (1920), співавтором «Медичного латинсько-українського словника (Nomina anatomica Ucrainica)» (1925) та автором першого словника з ембріології «Матеріали до ембріологічної термінології» (1926) [8, с. 28].

Особливо помітний внесок ученого був у започаткуванні української медичної термінології. Так, суттєво збагатив українську медичну термінологію підготовлений і виданий у 1928 р. О. Черняхівським найбільш популярний в Європі підручник з гістології для студентів і лікарів Оскара Гертвіга «Елементи ембріології людини та хребтовців» (обсягом 435 с.), перекладений ним з шостого німецького видання. Також, вчений перекладає

українською мовою і видає підручник Ф. Штерна «Гістологія» [2; с. 92].

Наукові дослідження О. Черняхівського зацікавили іноземних колег. Упродовж 1926-1929 рр. вчений побував у двох наукових відрядженнях за кордоном: у Німеччині (жовтень 1926 - березень 1927 рр.), де ознайомився з роботою лабораторій Берлінського університету, та відвідав лабораторію всесвітньовідомого гістолога Рамона Кахаля в Іспанії (1929 р.) [9, с.24].

25 грудня 1929 р. О. Черняхівського було заарештовано. 31 січня 1930 р. О. Черняхівському було оголошено обвинувачення в участі в «контрреволюційній організації» [6, арк. 57]. Влада виявила певну «поблажливість». щодо О. Черняхівського і його дружини Л. Черняхівської-Старицької. 19 квітня 1930 р. вони були засуджені на п'ять років позбавлення волі і два роки позбавлення громадянських прав, у червні термін позбавлення волі був замінений на умовний. Місцем висилки був визначений Донецьк (на той час Сталіно) [9, с. 24].

У 1930–1934 рр. О. Черняхівський очолював кафедру гістології і ембріології Сталінського медичного інституту. У 1934 р. Олександр Григорович дістав можливість повернутися до Києва, де президент Академії наук О. Богомолець, що вимагало не меншої мужності, влаштував його як позаштатного співробітника до Київського інституту експериментальної біології і патології, у якому той працював до 1938 р. Згодом О. Черняхівський стає працівником Інституту клінічної фізіології ВУАН [9, с.24].

Матеріальна скрута, арешт доньки та хвилювання за її долю підірвали здоров'я вченого – 21 грудня 1939 р. Олександр Григорович помирає. На могильній плиті на Байковому кладовищі, на прохання Л. Черняхівської-Старицької, були викарбувані її слова «Радість, щастя, життя моє» [1, с. 10].

Висновок. Отже, видатному вченому-медику О. Черняхівському, представнику покоління, яким «є не поклонінням попелу, а збереженням вогню», належить одна з провідних ролей в українському медичному словникарстві, яка забезпечувала збереженню самоідентифікації української нації.

Література

1. Віленський Ю. Олександр Черняхівський: терновий вінець замість лаврового вінка. Видатний український учений у лещатах «процесу СБУ» / Ю. Віленський. *День*. 2013.20 червня. № 107–108. С. 10. URL: <https://day.kyiv.ua>.

2. Віленський Ю. Подвиги й драма хірурга Черняхівсько-

го. Людина, яка першою в Києві зробила операцію на серці / Ю. Віленський. *День*. 2007. 24 січня. № 11. С. 6.

3. Галах В. В. Наукова та педагогічна діяльність професора О. Г. Черняхівського в 1921–1929-х рр. [Електронний ресурс] / В. В. Галах. URL: <http://inb.dnsgb.com.ua>.

4. Наукові студії професора Олександра Григоровича Черняхівського (1869-1939): монографія / Н. І. Коцур, В. В. Галах. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О. М., 2014. 346 с.

5. Ганіткевич Я. Українські вчені-лікарі I пол. XX ст. та їхні наукові школи / Я. Ганіткевич. Львів: [б. в.], 2002.

6. Галузевий державний архів Служби безпеки України, м. Київ (ГДА СБУ), спр. 67098 ФП (СВУ), т. 65 (Черняхівський А.Г.), 60 арк.

7. Історія Академії Наук України 1918-1923. Документи і матеріали. Київ: НБУВ, 1993. с.122.

8. Йовенко Я. Олександр Черняхівський за його архівом *Пам'ятки України*. № 10, 2014. с. 22-29. URL: <https://elib.nlu.org.ua>.

9. Могильний Л. Суспільно-політичні погляди й напрямки наукової діяльності Олександра Черняхівського. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. ІСТОРИЯ*. 2(137)/2018. – С. 20-25

10. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/larysa-masenko-ukrayinska-mova/32126052.html>.

УДК 61:81'374.2(477)

МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

Юрій Марков,

*кандидат медичних наук, доцент; доцент кафедри анестезіології та інтенсивної терапії Національного університету охорони здоров'я України імені П. А. Шупика
(м. Київ, Україна)*

Здійснено аналіз медичних енциклопедичних словників, починаючи з 1991 року (здобуття Україною статусу незалежної держави) для забезпечення термінологічною базою лікарів-анестезіологів та токсикологів на етапі здобуття ними післядипломної освіти. Наведено власний приклад укладання тлумачного словника в клінічній токсикології.

Ключові слова: лексикографія, медична термінологія, клінічна токсикологія.

An analysis of medical encyclopedic dictionaries has been carried out since 1991 (when Ukraine gained the status of an independent state) to provide a terminological base for anesthesiologists and toxicologists during their postgraduate education. A personal example of creating an explanatory dictionary in clinical toxicology is given.

Key words: lexicography, medical terminology, clinical toxicology

Актуальність теми. Розвиток медичної науки не можна уявити без піднесення медичної освіти, яка також передбачає і роботу зі спеціальною медичною літературою. Серед останньої важливе значення мають термінологічні словники та довідники, які є засобом поглиблення наукових знань, сприяють навчанню, поширенню інформації про відкриття та впровадженню останніх у практику. Поява нової лексики, зокрема закордонного походження, та створення їм відповідників в українській науковій мові є непростим завданням, яке можна вирішити лише за участі фахівців різних галузей науки і виробництва. Упродовж ХХ століття (особливо у 1990-х) доволі потужно розвивається українська термінологічна лексикографія.

Важливо згадати наших попередників, зокрема тих, хто активно поширював українську медичну термінологію у непрості часи історії України. Найпершим серед таких є ім'я Євгена Озаркевича, оскільки «він перший почав творити медичну науку українською мовою, заснував українські лікарські організації та медичний заклад, науково-практичні видання, почав представляти українську медицину на європейських медичних форумах» [1, с. 36-37]. Як продовження справи, розпочатої Є. Озаркевичем, слід зазначити діяльність Світової Федерації Лікарських Товариств (СФУЛТ), серед інших напрямків діяльності якої слід виокремити лексикографічні опрацювання медичної термінології [2].

Українська медична термінологія є однією з найдавніших терміносистем, на формуванні якої чітко відбилися міжнародний досвід і національна специфіка [3, с. 3].

Медична освіта, як додипломна, так і післядипломна, має важливе значення оскільки врешті-решт вона впливає на здоров'я населення та економіку країни. Тому розвиток медицини потребує наближення практики до освітнього процесу. При цьому розвиток галузі залежить від розуміння усіма учасника-

ми, і практичними лікарями, і викладачами, уніфікованої медичної термінології.

У деяких ситуаціях важливо розуміти пацієнта з пів слова. Такі ситуації трапляються в медицині невідкладних станів чи анестезіології. Так, один із пацієнтів на запитання що його турбує, дав коротку але зрозумілу відповідь: «Мені зле»! Для медичного працівника важливо, крім фахової, володіти досконало розмовною та літературною українською мовою. Із здобуттям Україною незалежності (1991 рік) поживавився процес видавничої діяльності. Набули поширення словники, розраховані на найширший загал читачів. Серед таких можна виокремити: Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел., 2009; Л. В Жадан, В. П. Жадан Словник професійної лексики, 2014; Тлумачний словник української мови / Укладачі Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига, 2002; Тлумачний словник сучасної української мови: Фахова лексика / За заг. ред. В. С. Калашника, 2009; Тлумачний словник української мови / Укладачі Л. О. Ващенко та ін., 2012; Сучасний словник іншомовних слів / Укл. Л. І. Нечволод, 2009; Новий словник іншомовних слів / укл. Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом'як, А. А. Дем'янюк; за ред. Л. І. Шевченко, 2008; Новий словник української мови. Том I-III / Укл. В. Яременко, О. Сліпушко, 2003.

Чим цікаві наведені видання? Насамперед тим, що охоплюють термінологію багатьох галузей знань. Серед інших в них висвітлені і медичні термінологічні поняття: *анестезія, анізокорія, анізометрія аномальний, анкілостоматидоз, антикоагулянт, електронаркоз, фітонциди, бартолініт, наркоз, наркоманія, наркологія, нарколог* та ін. Але сьогодні виникла потреба у тлумачних фахових словниках з поясненням вузькоспеціальних медичних термінів. Серед деяких напрямків медицини такі видання з'явилися ще у 1980-х роках. З-поміж них виокремлювалася серія фахових словників кишенькового формату (що було дуже зручно практичним лікарям): Блейхер В. М. (психіатрія, психотерапія, медична психологія), 1984; Дреслер К. (імунологія), 1988; Губа Г. П. (неврологія), 1983; Даниленко В. С., Родіонов П. В. (отруєння рослинами), 1982; Завальнюка А. Х. (судова медицина), 1982; Меженіна Є. П., Куценок Я. Б., Печерський А. Г., Крук З. В. (ортопедія і травматологія), 1982; Ганджа І. М, Сахарчук В. М., Свирид Л. М. (захворювання сполучної тканини), 1985. Позитивним у цих виданнях, крім невеликого обсягу, є наявність спеціальної лексики, притаманної кожній медичній спеціальності. Загальним недоліком є те, що більшість цих видань написані не українською мовою.

У сучасній медицині в деяких напрямках помітна справжня «термінологічна навала». Наприкінці 2022 року автор з метою підвищення кваліфікації відвідав (дистанційно) лекцію знаного лектора з теми: «Ультразвукова діагностика травматичних уражень легень». Нижче наведено неповний перелік нових термінів та словосполучень: *метод «Zig Zag»* (сканування легень), *«BLUE-протокол»*, *ехосеміотика*, *точка легені*, *ознака «морського берега»*, *ознака «штрих-коду»*, *«ковзання легені»*, *«легеневий пульс»*, *легенева точка*, *точка PLAPS*, *FAST-протокол*, *eFAST-протокол*, *ознака чотирикутника*, *формула Balik*, *A-лінії*, *B-лінії*, *«біла легеня»*, *консолідація*, *гепатизація*. Зрозуміло, що деякі з цих лексичних інновацій потребують тлумачення українською мовою. Потреба узгодження української наукової медичної термінології з англійською (яка панує на теренах світової науки) виникла давно і чекає на вирішення.

У деяких напрямках медицини особливої актуальності набули нові такі поняття як *«життя»* і *«якість життя»*, *«смерть»* і *«смерть мозку»*. Останнє особливо важливе в анестезіології та інтенсивній терапії і трансплантології. З'явилась нова професія – трансплант-координатор.

Анестезіологи під час початку проходження інтернатури (післядипломна освіта) повинні знати або поновити свої знання про основні поняття та положення з хімії і фізики: *атом*, *молекула*, *хімічний елемент*, *ядерна модель атома*, *протон*, *електрон*, *атомне число*, *валентність*, *іонний хімічний зв'язок*, *ковалентний хімічний зв'язок*, *хімічний еквівалент*, *вагові одиниці в фізиці і хімії*, *агрегатні стани речовини*, *фізичні закони для газів*, *коефіцієнт розчинності газу в рідині*, *дифузія газів*, *скраплення газів*, *фізичні закони для рідин*, *рочин*, *концентрація розчину*, *молярна концентрація розчину*. Тлумачення деяких з наведеного переліку можна знайти серед вищевказаних українських термінологічних словників а деякі частково висвітлені у підручниках чи навчальних посібниках з анестезіології та інтенсивної терапії (назва спеціальності). Так, у навчальному посібнику з «Анестезіології та інтенсивної терапії» Іванюшко В., Канюк Й., Іванюшко О., 2007, автори висловили сподівання, що із запропонованого посібника кожен може отримати децицю знань, яка допоможе практичним лікарям надати своєчасну патогенетично обґрунтовану медичну допомогу хворому у скрутні хвилини [4, с. 4] У виданні детально висвітлені: етапи реанімації: відновлювальний, стабілізаційний, ресусцитаційний; термінальний етап життя (часування, конання), термінального стану (межовий, між життям і смертю); загальне знеболювання, анестезіологічна допомога, фарма-

кологічні засоби для проведення загального знеболювання, інгаляційні анестетики, фармакодинаміка, анальгетики, м'язові релаксанти, неінгаляційний наркоз, комбінована загальна анестезія, невідкладна допомога та інтенсивна терапія гострої дихальної недостатності тощо. Але немає визначення багатьох понять, таких як «Повітроспрям» (Повітровід) чи «Інтубація трахеї», хоча добре описані варіанти застосування цих пристроїв. Серед інших, висвітлена інтенсивна терапія гострих отруень, але питання тлумачення термінів залишилося поза увагою. Цьому є пояснення: навчальний посібник має певну мету (навчати), але і певні обмеження щодо формату та змісту. Важливе місце у ньому займають ілюстрації схемами і таблицями. Тому поступово стає зрозуміла необхідність доповнення такої навчально-методичної літератури лексикографічними джерелами. Нагальність вирішення такої проблеми особливо важлива у таких напрямках клінічної медицини як клінічна (медична) токсикологія.

На госпітальному етапі випадки гострих отруень частіше за все потрапляють у поле професійної діяльності лікарів токсикологів чи анестезіологів. З іншого боку – поширення подібних випадків вимагає від лікарів інших спеціальностей (насамперед медичних працівників першого контакту – лікарів загальної практики-сімейної медицини чи медицини невідкладних станів (догоспітальний етап)) професійної компетенції та швидкого вирішення організаційних та клінічних завдань.

Складні клінічні випадки нерідко потребують консультації психіатра чи нарколога (наприклад, у випадках коморбідних поведінкових розладів і девіації внаслідок вживання психоактивних речовин); лікаря-дерматолога (у разі виникнення токсикодермій), інфекціоніста, окуліста, отоларинголога, невролога (у разі виникнення нейропаралітичного чи офтальмоплегічного синдромів, паралічу м'язів глотки, язика, гортані) тощо.

Розумінню та інтерпретації складних випадків сприятиме вихід друком першого вітчизняного «Тлумачного словника з клінічної токсикології» [5, с. 4]. Певною мірою дане видання мало компенсувати відсутність лексикографічних джерел про гострі отруєння, з якими зустрічаються більшість лікарів первинної ланки для з'ясування суті поширених термінів у клінічній токсикології. Воно адресовано, насамперед, лікарям-інтернам анестезіологам, токсикологам, фахівцям з медицини невідкладних станів та сімейної медицини у практиці яких трапляються гострі отруєння ліками, алкоголем та його сурогатами, кислотами, лугами, пестицидами, важкими металами, токсичними і подразливими газами, отрутами тваринного і рослинно-

го походження тощо. Також у виданні висвітлені такі важливі аспекти лікарської діяльності, як сучасні методи діагностики та інтенсивної терапії.

Під час лікування пацієнтів з гострими отруєннями важливим є здійснення нагляду за побічними реакціями лікарських препаратів, робота токсиколога чи анестезіолога-інтенсивіста в тісному контакті з лікарями інших спеціальностей, постійне удосконалення свого професійного рівня. Це визначає особливу актуальність володіння медичним персоналом спеціальною медичною термінологією, що використовується у клінічній практиці, зокрема при наданні невідкладної медичної допомоги та лікуванні пацієнтів з гострими отруєннями. Нерідко серед пацієнтів з гострими отруєннями трапляються особи, що вживають психоактивні речовини. Тому в кінці словника вміщені додатки, які допомагають орієнтуватися лікареві, що надає невідкладну медичну допомогу пацієнтам в сленгових термінах, поширених серед осіб, що вживають психоактивні речовини. Важливе також для практичного лікаря розміщення у додатках інформації про антидотну терапію.

Висновок. Таким чином, наявні проблеми наукової медичної термінології в українській лексикографії є доволі актуальними і потребують міждисциплінарного підходу до їх вирішення.

Література

1. Гоцко-Ней Любов-Ірина. Українське лікарське товариство у Львові 1910-1939 – 1990-2010 рр. Львів: Афіша, 2010. 272 с.

2. Крушинська Н. А., Нечаїв С. В. Деякі труднощі кардіологічної термінології. *XVII Конгрес Світової федерації українських лікарських товариств.* Матеріали міжнародного наукового конгресу. Тернопіль, 20-22 вересня 2018 року. Тернопіль: ТДМУ, 2018. 358, с. 280.

3. Симоненко Л. Українська медична термінологія в лексикографічному опрацюванні. *Українська наукова термінологія.* Збірник матеріалів наук.-практ. конф. «Українська наукова термінологія. Природничі науки» № 4. Київ, 2 листопада 2012 р. 3-10 с.

4. Іванюшко В., Канюк Й., Іванюшко О. Анестезіологія та інтенсивна терапія: навчальний посібник для анестезіологів, інтенсивістів та лікарів-інтернів. Львів: Каменярь, 2007. 196 с.

5. Марков Ю. І., Недашківський С. М., Лоскутов О. А. Глуначний словник з клінічної токсикології. Київ:

**ПРО МОВУ ЛЬВІВ'ЯН СЕРЕДИНИ ХХ-го СТОРІЧЧЯ
(на прикладі діалектних словників медичної лексики)**

Зеновій-Тарас Масний

*кандидат медичних наук, доцент; доцент кафедри
щелепово-лицевої хірургії Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького, член Національної
спілки журналістів України,
головний редактор газети «Народне здоров'я»
(м. Львів, Україна)*

У статті автор здійснює огляд книги «Мова мого рідного Львова (середина ХХ-го століття)», та подані у ній зразки львівської побутової говірки (у тому числі, пов'язаної із медициною) 30-50-х років минулого сторіччя – понад 1800 слів та близько 350 фразеологізмів, перифраз, прислів'їв тощо, більшість із яких відсутні у сучасному слововжитку.

Ключові слова: мова, медична лексика, історія мови.

In the article, the author analyzes the book "Language of my native Lviv (middle of the 20th century)", and also presents samples of everyday Lviv speech (in particular, related to medicine) of the 30s-50s of the last century, contains more than 1,800 words and about 350 idioms, paraphrases, proverbs, etc., most of which are no longer part of modern vocabulary.

Keywords: Ukrainian language, medical vocabulary, history of the language.

Постановка проблеми. У 2018 році у видавництві «Піраміда» була опублікована книга «Мова мого рідного Львова (середина ХХ-го століття)» [2], над якою працював кілька років. У вступному слові до неї зазначено, що мова – одна із найяскравіших характеристик суспільного та культурного життя кожного історичного періоду.

Діалект – окраса мови, а мовлення львів'ян – вияв регіонального лексикону 30-х – 50-х років ХХ сторіччя, – яскраве свідчення того, що тогочасними мешканцями міста були люди різних етносів. Упродовж тривалих років співжиття у Львові окремі слова чи словосполучення з їхніх мов повністю або в

дещо трансформованому вигляді асимілювалися й осідали в мові тодішніх львів'ян-українців. Такою була побутова говірка на ХХ-го сторіччя, і не лише львів'ян, а й мешканців Львівщини та сусідніх галицьких територій. Так розмовляли мої батьки, родичі, друзі, а також наші сусіди та знайомі (пор.: **Амоняковий спирт** – нашатирний спирт, **Аптекарь** – працівник аптеки, **Бабка** – подорожник, **Бадання**, бадати, збадати – обстеження, огляд, оглядати, обстежити, **Бальончик** – мала клізма, **Бандаж** – бинт, Бандажувати (забандажувати) – перев'язати, забинтувати, **Бешиха** – рожка, **Бігунка** –діарея, **Більмо** – катаракта, **Близна** – шрам, рубець, **Боровина** – лікувальне болото, **Б'ють млости** – запаморочення, **Б'ючка** – артерія, **Варга** (и) – губа (и), **Вар'ят** – психічно хворий, **Верето** –простирадло, **Відхідник** – анус, **Відходова кишка** – пряма кишка, **Вікт**, віктуватися – харчі, харчуватися, **Виварювати** – кип'ятити інструменти, **Висипка** – висипання на шкірі, Висипка рожева – шарівка, **Воло** – зоб, **Воніти**, вонітувати, жигати, ригати – блювання, блювати, **Гарячка**, гарячкувати – підвищена температура тіла, її тривале підвищення, **Гигар** – клізма, **Горлянка** – горло, **Гальопуюча хвороба** – швидкоплинне захворювання, **Гамувати** (загамувати) – зупиняти, **Гратка** – решітка, **Гудз, гуля** – вузол, набряк, вип'ячення, **Дантист** – стоматолог, **Денереватися**, зденерований – нервувати, **Дижур** – чергування, **Дихавиця** – астма, **Довенно** – внутрішньовенно, **Докторова** – дружина лікаря, **Долягає** – турбує (Що Вам долягає? На що скаржитесь?), **Дрогерія** – аптечна крамниця, **Дрощі**, дрижаки – знобіння, **Жила** – вена, Жиляки – розширені вени, **Жовтячка** –жовтяниця, **Жолудок** –шлунок, Заворот голови – запаморочення, **Заворот кишок** – непрохідність кишки, **Зага пече** – печія та ін.).

У такому мовному середовищі впродовж 40-х початку 60-х років минулого сторіччя перебігали мої дитинство та юність. Деякі із наведених слів подано, можливо, неточно, так, якими вони запам'ятались у своєму звучанні, на слух. Хочу зазначити, що мовлення не завжди є нормативним щодо орфоєпії, застосування слів, наголошування.

Іноді діалектні слова відрізняються від нормативних лише кількома літерами. Наприклад: бан**ь**ка – банка, рецеп**т**a – рецепт, окулі**ст**a – окуліст, опук**л**ий – випуклий, миг**д**алки – мигдалики, кол**ь**ка (и) – коліка, е**т**ер – ефір, цук**о**рок – цукерок, тиф**у**с – тиф, шу**ф**ляда – шухляда, щ**и**кавка – гикавка, або навіть наголосом: м**А**саж – мас**А**ж, к**І**но – кін**О**.

Львівська побутова говірка першої половини ХХ-го століт-

тя була багатою на іншомовні слова – запозичення, які нашарувались на місцеву мову (суперстрати), зокрема – полонізмами (*презентувати, реваншуватися, паненка*); архаїзмами (*дзигар, твар*); двозначними словами (омонімами) (*фіга – інжир, фіга – дуля*). Деякі слова, зокрема, тодішні назви національностей – таких, як москалі, жида, в ті часи були загальноприйнятими і не мали образливого відтінку у своїй семантиці.

Вже в 50-60 роках мовлення українського Львова почало щораз більше змінюватись під впливом міграційних процесів і збільшення населення із приїжджих із сходу України і СРСР в цілому. Політика русифікації далася в знаки. Таким чином, одні слова та сталі вислови відходили у небуття (пор.: **Задубіти** – змерзнути, захолонуту, **Задуха** – астма, **Заказні хвороби** – інфекційні хвороби, **Заказний хворий** – інфекційний пацієнт, **Закаження** – зараження, інфікування, **Закаження** крові – сепсис, **Запару зайшли** – біль від переохолодження, **Заслабнути** – захворіти, **Застрик** (заштрик) – ін'єкція, **Затвердження** – закріп, **Затруїтисся** – злегка отруїтисся, **Запертя** – закріп, **Затерплість** (затерпнути) – оніміння частини тіла, **Зела** – лікарські рослини, **Зільник** – фітотерапевт, **Зизоокість**, зизм – косоокість, **Зизоокий** – косоокий, **Знімка** – знімок (рентгенівський), **Знудило** – занудило, виблював, **Золотуха** – паротит, **Евентуально**, евентуальність – ймовірно, ймовірність, **Ішіас** – радикуліт, **Йодина** – настій йоду, **Кавалок** – шматок, **Калитка** – мошонка, **Каліцтво** – інвалідність, **Карк** – потилиця, **Каса хорих** – лікарняна каса, (страхування), **Катар** – нежить, Катар жолудка (кишок) – гастрит, коліт, **Кікоть** (кукса) – культя, **Кливаки** – ікла, **Клуби** – стегна, **Комірка** – пазуха (напр. гайморова), **Корч** (корчі) – судоми, **Костіда** – остеомієліт, **Крижі** – попереk, **Купіль** (купелі) – ванни лікувальні, **Куряча сліпота** – поганий зір в сутінках, **Лазничка** – ванна кімната, **Литка** – гомілка, **Лічниця** – лікувальний заклад, **Літнисько** – санаторій, **Марудити**, замарудити – хворіти, **Матиця** – матка, **Млости** – зомління та ін.), в тому числі разом із їхніми носіями, а на зміну їм приходили нові, зокрема, народжені розвитком гуманітарних і технічних галузей, змінами у ладі життя тощо. Для прикладу: *домоуправ, парторг, вожатий, завод, бригадир, ланкова, спекулянт, партійний, десятник, завідуючий, ударник та багато інших*. Почався процес наближення української і російської мов: **Мацати** (намацати) – щупати, пальпувати, **Матриця нігтя** – нігтьове ложе, **Лікування мулом** – грязелікування, **Куприк** – копчик, **Мушля** – раковина (напр. вушна), **Крихкість кісток** – ломкість кісток,

Зсідання крові – згортання (крові), **Морозить хворого** – знобить, **Ноші** – носилки, **Напад** (болю, серцевий) – приступ, **Перейми** – пологові потуги, **Перетинка** – перепонка, **Смердючий** – зловонний, **Потяг до чогось** – позив, схильність, узалежнення та ін. Отже, оприлюднений словник мовлення Львова певного період має значущу роль для історії української мови, а також буде корисним лікарям, аби легко порозумітися з пацієнтами, які ще уживають окремі діалектні лексеми. Намагався подати його не як мовознавче наукове дослідження, а лише як оприлюднення у лексикографічний спосіб спогадів корінного львів'янина поважного віку про далекі дитячі та юнацькі роки. Вельми невелику кількість із поданих у книзі слів (350 слів на понад 1 600 слів) уважний читач може подибати і в інших виданнях, які присвячені цій тематиці: «Наддністрянський регіональний словник» Гаврила Шила (2008) [3], «Лексикон львівський. Поважно і на жарт» Наталії Хобзей і співавторів (2015) [1]. Однак, без цього моє висвітлення картини львівського лексикону 30-50-х років минулого сторіччя було би неповним.

На наше переконання, нині, у часі відновлення національної ідентичності, пошуку так званого «національного Я», а також деросіянізації фахової мови лікаря, деякі лексичні відповідники можуть слугувати до називання медичних понять і заслуговують на відновлення їхнього вжитку, адже мають питому семантику і відбивають природні словотвірні моделі, притаманні віддавен українській мові. Це збагатить лексичний склад нашої мови, додасть їй особливого звучання та впізнаваного колориту. Піклування про утворення медичних термінів на рідномовній основі є вельми актуальним. Долаючи «русифікацію» постала нова проблема - її надмірна «англійзація», засилля всілякими висловами на кшталт «о'кей» та «вау», таке псевдо долучення до світового мовного простору. Варто брати приклад із Франції, Польщі та деяких інших європейських держав, які, знаходячись в цьому просторі, все ж захищають свою мовну ідентичність, плакають вікові надбання рідної мови.

Згадка про колись вживані слова та вислови (мовимо окремо про лексику медичної тематики) також може стати в пригоді авторам, які писатимуть художню літературу про Львів та львів'ян середини ХХ століття. Вживання автентичної в ті часи лексики, безумовно, урізноманітнить та збагатить мову таких персонажів і оприявнить у слові, як саме звучала львівська медична говірка початку минулого століття (пор.: **Навскісно** – ко-со, **Нагла поміч** – швидка допомога, **Нагла хвороба**, наглий напад – раптове захворювання, раптовий приступ, **Нагнітка** –

мозоль, **Напочекане** – негайно, невідкладно, **Нереус** – холерик, **Несповна розуму** – психічно хворий, **Нориця** – свищ, **Обсервація**, обсервувати – спостереження, спостерігати, **Окістя** – надкістниця, **Опалюватись** – засмагати, **Опатрунок** – догляд, перев'язка, **Опритомнити** – отямитись, **Осередок** (вогнище) – центр процесу, напр. запального, **Опам'ятатись** – отямитись, **Падучка** – епілепсія, **Пазур** – ніготь, Паляч – курець, **Пастилька** – таблетка, **Пахвина**, здухвина – пах, **Пелетнарка**, пелетнація – доглядачка, няня, догляд, **Пересвітлення** – рентгеноскопія, **Перестуда** – застуда, простуда, **Перещеплення** – пересадка, **Пістряк** – рак, **Пипка** – сосок грудей, пустушка, **Писок** – рот, **Плахта** – простирадло, **Плин** – рідина, **Плесно** – плюсна, **Плуца** – легені, **Плястер** – пластир, **Поготівля** – швидка меддопомога, **Пошесні хвороби** – інфекційні хвороби, **Припис** – рекомендація, призначення чогось, **Провісник** – продром, **Пропушлина** – кіла, **Псикавка** – пульверизатор, **Пукнуло** щось – тріснуло, **Пупець** – пупок, **Рамено, рамена** – плече, плечі, **Раптус** – холерик, **Ращиця** – саркома, **Рицинова олія** – касторка, **Рогівка** – роговиця, **Розвільнення** – діарея, **Санітет** – санітар, **Серцевий атак** – стенокардія, **Серця розрив** – інфаркт міокарда обширний, **Сечівник** – уретра, **Сіпання** – посмикування, **Скрут кишок** – заворот кишок, **Слухавка** – фонендоскоп, **Смарувати** – змазувати, **Смочок** – дитяча пипка-пустушка, **Стрикавка** – шприц, **Сухоти** – туберкульоз, **Сухотка** – сифіліс, **Тамувати біль** – знеболювати, **Теньга жінка** – повна жінка, **Товци**, тлуц – жир, **Тран** – риб'ячий жир, **Тріснув гнійник** – прорвався гнійник, **Трипер** – гонорея, **Трупарня** – морг, **Трутка** – отрута, **Тяжа** (зайти в тяжу) – вагітність, завагітніти, **Умисловохорий** – психічнохворий, **Унівилічальня** – госпіс, **Уста** – губи, рот, **Флегма** – харкотиння, **Франця, французатий** – сифіліс, сифілітик, **Фуси** – осад, **Хоровитий** – хворобливий, **Цукриця** – цукровий діабет, **Часувати** – агонізувати, **Чашка** – череп, **Червінка** – черевний тиф, **Чиряк** – фурункул, **Шкірник** – дерматолог, **Шпиталь** – лікарня, **Шрам** – рубець, **Яйники** – яєчники).

Висновки. Усне мовлення львів'ян початку минулого століття – надважливе мовне надбання не лише для історії української мови, для збереження лексичної виразовості й колориту Львова, а й складник деросіянізації деяких медичних понять, повернення до своїх первнів.

Література

1. **Лексикон львівський:** поважно і на жарт / Наталя Хобзей, Ксеня Сімович, Тетяна Ястремська, Ганна Дидик-

Меуш; [авт. ідеї та відп. ред. Н. Хобзей]; НАН України, Ін-т українознавства імені І. Крип'якевича. Львів: [Ін-т українознавства імені І. Крип'якевича НАН України], 2009. 670 с. (Серія «Діалектологічна скриня»).

2. Масний З.-Т. Мова мого рідного Львова (середина ХХ-го століття). Львів: ЛА «Піраміда», 2018. 287 с.

3. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008 288 с. (Серія «Діалектологічна скриня»).

УДК 811.161.2'282.2'373

ЕВФЕМІЗАЦІЯ ЛЕКСИКИ НАРОДНОЇ МЕДИЦИНИ (НА МАТЕРІАЛІ ДІАЛЕКТНИХ СЛОВНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ)

Олена Хомік,

кандидатка філологічних наук, доцентка; доцентка кафедри української мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(м. Харків, Україна)

Евфемістичний характер лексики народної медицини досліджується шляхом порівняння відповідних назв із тією номінацією, що в контексті української культурної традиції усвідомлюється як основна назва денотата. Звідси – внутрішня змістова і структурна неоднорідність назв, яка виявляється у виникненні евфемізмів із оцінною семантикою, створенні власних і загальних номінацій, що містять уявлення про важливі складники міфологічної організації світу. В евфемістичних назвах народної медицини відбиваються екстралінгвальні конотації та пресупозиції, значення яких є необхідним для пояснення специфіки формотворчих особливостей семантичної деривації.

Ключові слова: евфемізм, лексика народної медицини, хвороба, семантична модель.

The euphemistic character of the vocabulary of folk medicine is revealed by comparing the corresponding names with the denomination that in the context of the Ukrainian cultural tradition is perceived as the main name of the denotation. Hence the internal content and structural heterogeneity of names, which is manifested in the emergence of names with evaluative semantics, the creation of proper and general names containing ideas about important

components of the mythological organization of the world. The euphemistic names of folk medicine reflect extralingual and presuppositions, the meaninconnotationsg of which is necessary to explain the specificity of the formative features of semantic derivation.

Keywords: *euphemism, folk medicine vocabulary, disease, semantic model.*

Як зазначають дослідники, народна медицина — сукупність знань, емпіричних відомостей про цілющі засоби, лікарські трави та гігієнічні навички, набуті народом та спрямовані на охорону здоров'я людей, запобігання хворобам і лікування хворих [4, с.12]. Значну групу лексики на позначення народної медицини становлять евфемістичні назви хвороб та людини, яка нездужає чи навіть помирає.

На сьогодні в мовознавстві детально досліджені питання історичної детермінованості евфемізмів, специфіка їхнього зв'язку з міфологічною свідомістю, визначені окремі тематичні групи евфемістичних назв, зокрема й тих, що пов'язані з медициною. Лінгвісти єдині в поглядах на походження табу, проте чимало аспектів цієї проблеми все ще трактуються по-різному. «Це стосується багатьох питань: визначення конкретних мотивів виникнення табу та евфемії; виділення головного критерію евфемії, стильової належності, поширеності, зв'язку давніх заборон із табу, предметно-поняттєвих сфер, що використовуються в мовних засобах» [1, с. 17].

Крім того, поза увагою дослідників залишилися такі важливі аспекти цієї проблеми, як вивчення власне лінгвістичних механізмів виникнення евфемізмів, їхнє розпізнавання, дослідження структурної та семантичної динаміки евфемістичних назв тощо. Так, зауважмо, що слов. **boleti* має споконвічне значення – «сильний», «сила», «бути сильним». Науковці припускають, що давні слов'яни, уникаючи терміна *болеть* («страждати, сумувати»), використовували евфемізм із первинним значенням «бути сильним» [6, с. 50]. У діалектних словниках зафіксована значна кількість слів на позначення як хвороби взагалі (*балез', хвор', хвороба, слабост', слаб'іст', недуга, зараза, хвороба, хуроба, бул'ей, болка, балезнь, болість, болест, болездь, болезнь, балячка, беля, беда, біда* тощо), так і хворої людини зокрема (*хворіи, хвори, бал'ни, слаби, слабуї, слабак, недужи, негож'ї, недуж'ї, странний, хворе нутро у нього, ніби хто наврочив, болен, бальной, больний, больной, занедужав, занеміг, заслаб, болящий* тощо).

За нашими спостереженнями, евфемістична лексика народної

медицини репрезентована синтетичними та аналітичними номінаціями, утвореними на основі різних семантичних моделей. Досліджуючи синтетичні назви, звертаємо увагу на те, що в процесі історичного розвитку окремі з них утрачають характер евфемістичності й часто усвідомлюються як прямі. У науковій літературі вони називаються *стертими евфемізмами*. Так, значна частина табуованої лексики внаслідок частого вживання поступово втрачає здатність виконувати своє призначення, тобто послаблювати, нейтралізувати реакцію на слово. «Евфемістичність знижується не відразу й не завжди до нульового рівня.

Деякі слова та звороти продовжують уживатися з мінімально вираженою евфемістичною функцією за традицією» [6, с. 51]. До таких стертих евфемізмів можна віднести й вторинні номінації *хвороба, хворий*. У більшості мовних ситуацій вони використовуються як емоційні інтенсифікатори тільки для вираження сильних емоцій. Інакше все відбувається, коли евфемізм уживається внаслідок свідомої настанови, пов'язаної, наприклад, із вірою в магічну силу слова. У цих випадках мету висловлювання визначає вибір замітника слова-табу згідно з евфемістичним потенціалом назви (*та; тота, що літає; богиня; та, що не вільно згадувати* на позначення хвороби). Як зауважує В. Конобродська, найменше можливостей у цьому розумінні мають звичні загальнозживані евфемізми, позбавлені особливої образності й виразності, типу «*нездоровий*», «*кончина*» в значенні «*покійний*» [5, с. 7]. Образність перешкоджає стиранню евфемістичної функції, хоча інший чинник – висока частота вживання, навпаки, сприяє втраті евфемістичності.

Аналізований фактичний матеріал дозволив виділити певні семантичні моделі творення евфемізмів на позначення лексики народної медицини.

1. Семантична модель «*назва фізичного або фізіологічного стану людини → назва хвороби, що спричиняє цей стан*» відбиває ставлення людини до хвороби як до живої істоти: *болище, болячиця, гнетенниця, гнетниця, гнетуха (гнітуха), гнетучка, задуха, знобуха (знобиха), колька, корючка, лежанка, трясовиця, трястя, трясуха, трясучка, трясця, тряся, зима, зимниця, зимність, знитиня, кидун, падалка, повертуха, студенка, холодуха, чихавка*.

Наведені назви на позначення хвороб сьогодні не усвідомлюються як евфемістичні. Більшість із них (*зима, зимниця, знобуха, трясучка* тощо) утворилися на позначення хвороби, що характеризується різким трясучим ознобом, підвищенням температури, коли хворий, змушений лягти в постіль, не може зігрітися під ковдрою.

2. Семантична модель «особливості руху істоти → назва істоти» відбиває традиційні народні уявлення про властивості хвороби: *ходуша, літавець, вогнянець*.

Прикметно, що назва *літавець* існує й на позначення чорта. Звідси ймовірна інтерпретація цієї номінації як такої, що в своєму первісному значенні мала евфемістичний характер (пор. архаїчні уявлення про чорта як такого, що літає, із назвою хвороби, яку він викликає, представлені лексемою *літавець*).

3. Семантична модель «назва фізичного стану людини → назва людини» (можна віднести й до назв, утворених за допомогою аксіологічної характеристики): *хворий, слабий, недужий, негож, слабенький, непевний, недужи, негодящий, нияки, пропавший, неспособний, негодний, слаби, слаб*.

Номінації, пов'язані зі смертю людини або тяжкою хворобою, в основному відбивають давні міфологічні уявлення про смерть. Як зазначає В. Конобродська, навіть нейтральні з погляду міфологічного наповнення назви часто також є наслідком табуїзації та евфемізації. Так, наприклад, для номінації поняття «безнадійно хворий, умираючий» відомі назви, що містять у собі мотив утрати життєвої потенції. Це деривати від коренів *-слаб-, -год-, -дуж-* та поодинокі назви *неспособний, невартний, нікудишній*. Евфемістичними є й нейтральні з погляду зв'язку з міфічним світом назви померлої людини *неживий* та поодинокі номени *неживець і нещаснік* [5, с. 5-6].

4. Семантична модель «зовнішній вияв положення людини → назва померлої людини» представлена назвами *покійник; спокійник*.

Евфемістична назва *покійник, покійний* відбиває зовнішні ознаки мертвого тіла. Проте ці лексеми, мабуть, не позбавлені й міфологічного змісту: назва має виконувати ще й магичні функції – забезпечувати спокій померлого на тому світі, оскільки відсутність такого спокою часто є причиною приходу мерця до живих родичів. Тож у деяких випадках в основі добору замітника табуїзованої назви лежить намагання вплинути семантичною субститутом на природу названого ним об'єкта в бажаному напрямі. Крім того, етимологи вбачають і в найдавніших назвах смерті – похідних від кореня **mer-* – евфемізацію: *мертвець (мерквець, мертвак, мерчак, мертюх, смертяк, смертвець, смерцьонік, мертвий, мерший, умерлий, умирущий*, оскільки цей індоєвропейський корінь протягом усього свого існування передавав основні значення «темрява, відсутність світла» [1; 3; 7].

Окрему групу становлять назви, утворені морфолого-

синтаксичним способом словотворення (субстантивація), зокрема особовими, вказівними й означальними займенниками, значення яких зводиться до більш або менш однозначної фіксації денотативного статусу тієї іменної групи, яку вони визначають. Зауважмо, що майже всі назви небезпечних для людини реалій мають евфемізми, виражені займенниками, бо чим несуттєвішою є ознака, покладена у вторинну номінацію, чим вона загальніша, тим більшу оберегову силу має нова назва. Наприклад: *вона (она), він* – хвороба, чаклунка, змія, чорт, вовк, ведмідь, чаклун; *така* – хвороба, змія, жаба.

До наступної групи належать назви, пов'язані із такою оцінною опозицією міфологічної свідомості, як «*світ свій – світ чужий*». В уявленнях давніх слов'ян виявляється співвідносність понять «добре» і «погано». Під ці поняття підводилась й така опозиція, як «*свій – чужий*»: *враг (хвороба), ворогуша (хвороба)*.

Своєрідну семантичну опозицію становить й евфемістична лексика, що виражає поняття «біда», «лихо», «недоля»: *беда (хвороба), лихо (хвороба), лихе (хвороба), лихая (хвороба), лихоманка (хвороба), нещаснік (безнадійно хвора людина)*, та евфемізми, семантика твірних основ яких пов'язана з «явно вираженими ціннісними поняттями «щастя, удача», «користь, добро»: *щасливиця (хвороба), благая (лихоманка), добруха (лихоманка)*.

Важливим складником номінацій, які виконують захисні функції, є аналітичні назви. Якщо їх розглядати з урахуванням загальних механізмів і способів евфемістичного називання міфологічних персонажів, природних об'єктів тощо, виявляється, що здебільшого вони відображають загальні особливості вторинної номінації, що, звичайно ж, у цьому разі виражається іншою мовною формою. На нашу думку, саме прагнення посилити ілюкативну силу аналітичних номінацій приводить до появи назв із кількома різними структурними компонентами, кожен із яких спрямований на відповідну нейтралізацію небезпечної істоти. Прикметно, що архаїчні уявлення українців фіксують ототожнення табуйованих істот, зокрема хвороби і чорта.

Ураховуючи особливості структурно-семантичної організації аналітичних номінацій, виділяємо 2 семантичні групи. 1. Аналітичні номінації, семантика яких містить вказівку: а) на типові дії табуйованої істоти: *той вовк, що літає* (чорт і хвороба), *тота, що по гробах ходит* (чортиця і хвороба), *тот, що сі людим не показуйи* (чорт і хвороба); б) на аксіологічну оцінку людиною табуйованої істоти: *тота зла (хвороба); чорна сила (хвороба і чорт)*. 2. Аналітичні номінації, що містять формулу

прокльону. Серед цієї групи відносно чітко вирізняються два структурні типи: а) формула прокльону, конструктивним елементом якої виступають предметні оберегові константи: *біда цураха (хвороба і чорт); біда осика (хвороба і чорт)*; б) формула «номінація + формула прокльону із різною семантикою»: *та ще-зла би (хвороба і змія), та (той), бодай моци не мав (хвороба і чорт)*. Номінації зі значенням прокльону можуть ускладнюватися компонентами, що містять додаткову обереговість: *вона, нек би їй, погане їй імни (хвороба і змія)*.

Ще одну семантичну групу складають аналітичні назви, побудовані за формулою «евфемістична номінація + вказівка на вимушений характер спілкування з табуйованою істотою»: *та, що не казати (хвороба), не тобі будь сказано (хвороба)*.

Особливий різновид евфемізмів становлять власні імена – назви хвороб. Найважливіша характерна риса власника імені в народній традиції пов'язана «зі сферою прагматики, тобто стосується знаків і символів культури; крім ідентифікувальної, для імені в народній культурі властиві міфологічна та ритуальна (магічна) функції, що ґрунтуються на вірі в сакральність імені, в небесний захист однойменних святих, міфологічних персонажів), у заповітний зв'язок людини з однойменними істотами у світі природи» [2, с. 208]: *Марія, Олена* на позначення хвороби.

До таких евфемізмів можна віднести й власні назви *Огнія, Ледія, Гнетія, Ломакія, Жолтія, Знобія, Скорбуха* на позначення лихоманки (хвороби). Мотивація кожної із них досить прозора. Важливо відзначити, що більшість із наведених назв співвідноситься в семантичному плані із загальними назвами, які відбивають одне з характерних уявлень про об'єкт номінації. Пор., наприклад, *гнітуха – Гнетія, знобуха – Знобія* тощо.

Висновки. Отже, аналіз структурно-семантичних особливостей евфемістичних номінацій народної медицини дозволив дійти висновку, що в концептуальному плані вони детермінуються властивими для українців уявленнями про типологічні ознаки хвороби як окремої надприродної істоти, так і потойбічного світу в цілому. Порівнюючи синтетичні та аналітичні номінації, можемо сказати, що останні семантично здебільшого ізоморфні синтетичним.

Література

1. Білоусенко В. Із спостережень за творенням евфемізмів в демонологічних найменуваннях. *Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку*. Збірник праць, присвячений пам'яті

проф. Самійленка: В 2-х ч. Запоріжжя: ЗДУ, 1996. Ч.2. С.17-19.

2. Войтович В. Українська міфологія. Київ: Либідь, 2002. 664 с.

3. Жуйкова М. Номінація смерті та архаїчне мислення. *Студії з інтегральної культурології*. Спеціальний випуск «НЗ». 1996. № 1. THANATOS. (Народознавчі зошити). С. 28-62.

4. Колодюк І. В. Народна медицина у традиційній культурі українців Центрального Полісся (остання чверть ХХ – початок ХХІ століття): Монографія. Київ: Київський університет, 2006. 147 с.

5. Конобродська В.Л. Вербальний компонент традиційного поховального обряду в поліських говірках: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01/ Житомирський держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 1999. 20 с.

6. Кравченко М. Евфемізми і табу в південнокарпатських говірках. *Структура і розвиток говорів на сучасному етапі*: Тези. Житомир, 1983. С.50-56.

7. Никончук М. В. Поліська лексика народної медицини та лікувальної магії / М. В. Никончук, О. М. Никончук, В. М. Мойсієнко Північноукраїнський діалектологічний центр Житомирського державного педагогічного університету імені І. Франка. Житомир: Полісся, 2001. 148 с.

8. Хобзей Н. Гуцульська міфологія: етнолінгвістичний словник. Львів, 2000. 216 с.

МЕДИЧНА ЖУРНАЛІСТИКА. МОВА ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

*Українськомовні медичні журнали, газети, радіо,
телебачення й інтернет та їхня роль
у формуванні національної картини світу.
Мова медичної реклами:
комунікативні техніки впливу і девіації*

УДК 81'342+81'373]:61:659.1

ВПЛИВОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОВНИХ ЗАСОБІВ МЕДИЧНОЇ РЕКЛАМИ

Катерина Гейченко,

*кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри
мовної підготовки Запорізького державного медичного університету
(м. Запоріжжя, Україна)*

Олена Цупікова,

*кандидатка педагогічних наук, доцентка; доцентка кафедри
мовної підготовки Запорізького державного медичного
університету (м. Запоріжжя, Україна)*

У статті схарактеризовано вербальні засоби сугестивного впливу на потенційного споживача у медичній рекламі на фонетичному, лексичному, морфологічному мовних рівнях.

Ключові слова: *медична реклама, фонетичний, лексичний, морфологічний мовні рівні.*

The article characterizes verbal means of suggestive influence on a potential consumer in medical advertising at the phonetic, lexical, and morphological linguistic levels.

Keywords: *medical advertising, phonetic, lexical, morphological language levels.*

Формулювання проблеми. У житті сучасного суспільства надзвичайно велике значення має реклама, тому її вивченню приділяють увагу дослідники багатьох наукових дисциплін. Значне місце в українській рекламній дійсності посідає реклама медичних товарів і послуг.

Як відомо, за допомогою реклами споживачі дізнаються про нові товари і послуги, популярні в суспільстві. Чим цікавішою та яскравішою є реклама, тим більше шансів на більше поширення і споживання рекламованого продукту. Аналіз наукової літератури і фактичного матеріалу дозволив виділити дві основні його функції: 1) інформаційну, яка сповіщає реципієнта про нові препарати; 2) прагматичну (функцію впливу), яка діє на адресата так, щоб він придбав саме рекламовану продукцію.

Під час реалізації інформаційної функції, рекламний медичний дискурс поширює в масовому масштабі інформацію про новий лікарський препарат або медичну послугу, їхній характер, дію, фармакологічні властивості. Сьогодні більшість споживачів дізнається про нові ліки саме з реклами (*Спробуйте новий спосіб лікування* («Маліпін»), *Запитуйте в аптеках* («Ван Тач/One Touch»)).

Функція впливу виявляється в стимулюванні, спонуканні реципієнта до дії (купівлі). Вона є домінуючою як в рекламному дискурсі загалом, так і в медичному зокрема. Проте в останньому її реалізація має свою специфіку. Для того, щоб знайти найкращий спосіб впливу на адресата і в результаті переконати його в правильності вибору рекламованого препарату, творці реклами мають знати потреби і мотиви потенційних покупців.

Головним мотивом в дискурсі реклами засобів медичного спрямування є мотив здоров'я. Серед інших, які спонукають цільову аудиторію здійснити конкретну купівлю, також використовуються: позбавлення від болю, стресу, бажання зміцнити і поліпшити здоров'я, профілактика захворювань, поліпшення самопочуття, підвищення тонуусу й енергії, поліпшення зовнішності та ін. Не менш важливою є настанова на якість і натуральність препарату вітчизняного або зарубіжного виробника: *Гербіон – якісний продукт європейського виробництва від КРКА* («Гербіон»), *Американська якість* («Суперія»), надійність, ефективність і гарантії: *клінічно доведено* («Елевіт Пронаталь»), *дослідження показали* («Маліпін»), безпечність уживання: *Піколакс – безпечний та ефективний послаблюючий засіб* («Піколакс»), швидкість дії: *Діє з 25 секунди, скорочує нежить на 2 дні!* («Називін»), *Діє за дві хвилини та протягом 12 годин* («Отривін»), зручність застосування: *Зручна форма* («Колдрекс-таблетки»), *Тепер в новій формі стіку* («Атоксил»), економію і доцільне витрачання коштів: *Діє швидко, коштує недорого!* («Нокспрей»), *Есслівер Форте – доступна ціна лікування* («Есслівер Форте»). **Отже, дискурс медичної реклами**

будується з урахуванням інтересів, потреб і мотивації адресата.

Для того, щоб привернути увагу споживача і переконати його придбати ті чи інші ліки, важливо створити в цільовій аудиторії яскравий образ препарату. З цією метою рекламодавці медичних препаратів використовують багатий спектр мовних засобів виразності.

Значний сугестивний (впливовий) потенціал для створення дієвого рекламного дискурсу мають фонетичні виразні засоби. Вони використовуються з метою посилення емоційності рекламного повідомлення та є найважливішим компонентом в організації впливу на адресата. Найбільш поширеними фонетичними прийомами є рима, алітерація, асонанс, анафора, епіфора, ониматопея, фонемний повтор, анадіплосіс.

Найуживанішим фоностилістичним засобом у дискурсі медичної реклами вважається **рима**. Рима здійснює сугестивний вплив на адресата, виконуючи власне сугестивну, мнемотехнічну, персуазивну та естетичну функції. Зазвичай вона використовується у слоганах та заголовках: *Сила шкіри для родини: мама, тата та діт**ини*** («Пантестин Дарниця»), *Седаф**ітон**: Твого життя спокійний **тон!*** («Седафітон»).

Характерним для рекламного медичного дискурсу є явище **алітерації**, яке використовується як прийом створення певного емоційного тону, що відповідає змісту висловлювання. Також цей прийом є дієвим засобом виразності: *Superia – **супер вітаміни за супер ціною** – [/с/] [«Суперія»]*.

Аналогічний ефект досягається під час уживання **асонансу**, що сприяє створенню особливого ритмічного малюнку, який надає висловлюванню інтонації наполегливого повтору: *Природний **пробіотик** для маленького **животика*** («Лінекс») – [/о/]).

Означені структурні різновиди звукового повтору акцентують смисловий зв'язок між словами, що несуть основну змістовно-концептуальну інформацію, надають висловлюванню ритмічності, а також структурної завершеності, інтегруючи його частини в єдине ціле.

Активно використовується в рекламному медичному дискурсі анафора (*Аффіда – скажи болю аффідарз**ейн*** («Аффіда»), *По-дитячому м'який, по-дорослому ефек**тивний*** («Евкабал сироп»), епіфора (*Крекс, пекс, фекс. При застуді пий Фервекс!* («Фервекс»), *Аброл. Сироп, таблет**ки**, рок-н-рол* («Аброл»). Такий звуковий повтор посилює ритмічність висловлювання і сприяє його утриманню в пам'яті.

Яскравим і цікавим робить рекламне повідомлення **ономатопея** (*Пшик, пшик* («Спрей Пшик»), *Брямс! Ваня і Саня кхе-кхе-кхе з суботи* («Аброл»). Цей стилістичний засіб використовується для привернення уваги, оскільки імітація звуків легко зрозуміла споживачам, навіть дітям. Звуконаслідування підсилює виразність та оригінальність рекламного тексту.

Отже, використання фонетичних прийомів увиразнення в рекламному медичному дискурсі спрямовано на швидке мимовільне запам'ятовування рекламованого препарату. Фоностилістичні засоби підвищують емоційність рекламного тексту, стимулюють зацікавленість адресата, мають мнемонічний і сугестивний ефект, що слугує досягання спонукальної мети рекламодавця.

Велику силу впливу на споживача має лексика. Вона може бути стилістично-нейтральною, яка виконує інформативну функцію, та експресивно-зabarвленою, яка діє не тільки на розум, а й на почуття людини, здійснюючи сугестивну функцію. Особливої енергетики, емоційності, експресивності, виразності надають рекламному тексту різні тропи й риторичні фігури мовлення, за допомогою яких у рекламному медичному дискурсі здійснюється створення унікального образу лікарських засобів. Поширеними тропами (стилістичними фігурами) є метафора, метафоризація, епітет, порівняння, антоніми, евфемізми. Так, часто використовуваним маніпулятивним інструментом є **метафора**. Вона дає можливість осмислити одні об'єкти через властивості та якості інших: *кришталева життя* («Остеопро»), *симфонія сідничок* («Бепантен Мазь»), *в серці Америки* («Суперія»), *віртуозний головний біль* («Копацил»). Рекламна метафора лаконічна, її мета – не просто спонукати споживача до негайної дії, але й виразно та цікаво називати лікарські засоби: *бородаті пробіотики* («Турбіотик»), *смачно працює* («Тайлолфен Хот»), *інноваційні шкарпетки* («Парасофтін»).

Наочними прикладами **метафоризації** є дискурси, в яких учасниками виступають органи, наділені людськими якостями: *Ну що, давай знайомитись. Я – твоє серце* («Карвеліс»), *Це я – твоїй кишечник!* («Вівокапс»). Вражаючими є реклами «Гепабене», які інсценують збори органів і діалог печінки та жовчного міхура.

Серед лексико-семантичних стилістичних засобів чільне місце посідають епітети, які підкреслюють якість медикаменту, його провідну, суттєву рису. Епітети сприяють створенню

яскравого образу, що запам'ятовується: *шкіра пухленьких сідниць малюкових* («Пантестин Дарниця»), *природна сила* («Кратал»), *смачний засіб* («Тайлолфен Хот»). Вони збагачують зміст висловлювання, надають мовленню реклами поетичності, милозвучності, роблячи його переконливішим і виразнішим.

Досить широко представлені в рекламному медичному дискурсі **порівняння**: *Млявий, як желе; загальмований, як равлик; розчавлений, як лимон; сонливий, як сурикати* («Біфрен»). Найважливішою функцією порівняння є урізноманітнення повідомлення: *вітамін, які граються, як маленькі ведмежата* («Кіндер Біовіталь Ведмежуйки»), *молочниця як бумеранг* («Пімафуцин»). Створені образи легко відкладаються в підсвідомості реципієнта. Також за допомогою порівнянь позитивні характеристики об'єкту за аналогією переносяться на рекламований препарат: *Краплі легкі, мов хмаринки* («Риназолін»).

Значна роль у створенні впливового дискурсу медичної реклами належить також іменним частинам мови, передусім *іменнику*. Аналіз фактичного матеріалу дозволив виділити наступні семантичні групи іменників, які є найбільш уживаними в означеному дискурсі: назви ліків (*Анаферон, Аміксин, Атоксил, Вольтарен, Евкабал, Маліпін, Ібуфен, Карсил, Мезим, Пантестин, Цитрамон* тощо); лікарська форма (*таблетки, краплі, капсули, сироп, суспензія, стік, напій, пластир, крем, саше, бальзам, свічки, гель, збір*); захворювання (*грип, ангіна, алергія, герпес, бронхіт, пневмонія, луна, дерматит, гайморит, цистит, варикоз* тощо); симптоми захворювань (*температура, кашель, нежить, жар, біль, набряк, запалення, подразнення, висипання, пухирі, свербіння, нудота, діарея* тощо); фармакотерапевтична група (*антисептик, анестетик, анальгетик, спазмолітик, муколітик, пробіотик, турбіотик, сорбент, гепатопротектор, уропротектор, нейропротектор, антиоксидант* тощо); органи та частини тіла людини (*орган, спина, коліно, печінка, серце, кишківник, шлунок, горло, нерви, голова, ніс, сідниці, м'язи, суглоби, шкіра, тканина, судини* тощо); стан людини до вживання ліків (*втома, слабкість, страждання, стрес, дисбаланс, дискомфорт, страхи* тощо); результат, який реципієнт отримує після вживання ліків (*полегшення, покращення, регенерація, відновлення, зменшення, зниження, усунення, захист, задоволення, одужання* тощо); мікроорганізми (*бактерії, віруси, мікроби* тощо).

Опрацювання використаних джерел показало, що особливістю рекламного медичного дискурсу є широке використання

іменників зі значенням термінологічного (загальнонаукового і вузькоспеціального) характеру. Основна функція спеціальної лексики – дефінітивна. Саме вона дає змогу всебічно схарактеризувати препарат, підкреслити його унікальність (*Аспірин кардіо знижує ризик **інфаркту** та **інсульту*** («Аспірин кардіо»), *Єдиний препарат **кеторолаку трометаміну** в Україні у формі назального спрею* («Asprix»).

У мовній парадигмі маніпулятивних засобів важливе місце посідає і **прикметник**, який використовується для опису ознак товарів медичного призначення. Відносні прикметники служать для назви об'єктивних властивостей ліків, якісні – виконують оцінно-характеризувальну функцію.

В результаті мовного аналізу текстів медичної реклами було виділено семантичні групи прикметників, що виражають: високу оцінку (*Завдяки **унікальному** складу Лінекс Форте захищає від дії шкідливих бактерій* («Лінекс Форте»), *Це **єдиний** в Україні гарячий напій* («Вікс Актив»), ***Оновлена** формула «...» сприяє травленню* («Фестал НЕО 10000»); позитивні ознаки (*Вам потрібна **здорова** печінка* («Антраль»), ***Інноваційна** технологія виробництва* («Лактіале»), *Завдяки **потужній** силі Колдрекс ефективно усуває симптоми застуди та грипу* («Колдрекс»), *Кратал містить **натуральні** компоненти* («Кратал»); негативні ознаки (*Нежить робить ваше життя **нестерпним*** («Отривін»), ***Ниючий** біль у м'язах* («Темпалгін»), *Цистит, **палючий** біль* («Катарія»); фармакотерапевтичні ознаки (*Потужний **протизапальний** засіб* («Вольтарен»), *Пряма **протівірусна** дія, **жарознижуюча** та **протизапальна** дія* («Афлубін»); фізіологічні ознаки (*Три компоненти проти **головного** болю* («Копацил»), *Антибіотики призводять до **кишкових** розладів* («Лактіале»), *Грип та застуда можуть викликати **серцеві** ускладнення* («Кардонат»); топонімічні ознаки (***Український** продукт* («Цитрамон Дарниця»), *Справжня **болгарська** Валеріана* («Валеріана»), *Спробуйте **швейцарський** препарат* («Декатилен»).

У ході наукової розвідки виявлено, що прикметники виконують у рекламному дискурсі багато функцій, найважливішими з яких є деталізація, конкретизація, поширення значення іменників, увиразнення викладу, додавання емоційності. Переважна більшість прикметників підкреслює позитивні властивості рекламованих ліків. Широке застосування прикметників у медичному рекламному дискурсі зумовлено потребою створення дієвого повідомлення, яке б одночасно інформувало споживача та здійснювало на нього вплив на короткому відрізку тексту.

Значно поглиблює сприйняття рекламованих ліків та створює у свідомості споживача низку позитивних асоціацій уживання **прислівників**. Основною функцією прислівників є інтенсифікація й специфікація ознаки або дії, тобто посилення та уточнення позитивних оцінок, виражених прикметниками та дієсловами. В аналізованому матеріалі прислівник використовується для вказівки на ступінь прояву ознаки або дії ліків (**Спеціально** від болю («Німедар гель»), *Коли нежить не дає **вільно** дихати* («Нокспрей Актив; відповідність певним заявленим рекламодавцем якостям (**По-справжньому** смачний засіб від симптомів грипу та застуди («Тайлолфен Хот»), *Ви можете **насправді** одужати від застуди* («Декасан»); загальну позитивну або високу оцінку результату (**Позитивно** впливає на функції печінки («Медихронал»), *Швидко і **надійно** лікує молочницю* («Ливарол»); безпеку, зручність, простоту використання (*Діє м'яко та **безпечно*** («Атоксил»), *Діє **безпосередньо** на проблему* («Мікролакс»). Отже, прагматична цінність вживання прислівників у рекламному медичному дискурсі обумовлена характеристикою властивостей рекламованого лікарського засобу та його дії на організм людини з точки зору його безпеки, ефективності, надійності, позитивних змін у разі його придбання.

Досить важливою морфологічною групою в рекламному медичному дискурсі є **дієслова**. Дієслівна лексика робить текст більш динамічним, має яскраво виражений маніпулятивний характер і набагато більшу спонукальну силу, ніж інші частини мови.

Найчастіше вживаними в межах досліджуваного матеріалу є групи дієслів, що виражають: спонукання до дії (**Спробуй** Септифрил Дарниця («Септифрил»), **використовуйте** Долобене («Долобене»), **Застосовуйте** Еспумізан L («Еспумізан L»), **Приймайте** Multigrip («Мультигрип»); спілкування, мовленнєву діяльність (**Скажи** болю аффідарзейн («Аффіда»), *Давай **знайомитися**, я – твоє серце* («Карвеліс»), **Запитайте** про Епілагін Брест у мамолога або свого гінеколога («Епігалін Брест»); емоційний стан (*Я, як мама, **хвилююся** за свою сім'ю* («Лактіале»), **Відчуйте** полегшення («Колдрекс»); позитивний вплив на об'єкт (людину, органи) (**Жар знімає** («Амізон»), **Заспокоює** наші нерви («Валеріана»), **Підтримує** рівновагу імунної системи («Лактіале»), **Бореться** з інфекцією («Лізак»), **Запобігає** ускладненням, **пришвидшує** одужання, **підвищує** імунітет («Маліпін»), **Зміцнює** імунітет, **покращує** дію антибіотика («Субалін Форте»); негативний вплив на об'єкт («...»

коли твоє життя **руйнує** головний біль («Солпадеїн»), **Замучив** кашель («Пектолван Ісландський Мох») Грибок **постійно переслідує** нас («Ламікон»), **Порушує** мікрофлору кишечника («Ентерожерміна Форте»), Горло **болить** («Лізак»); піклування та захист (Сім'ю **оберігає** («Амізон»), **Захищає** від токсинів («Карсил Форте»), **Турбується** про шлунок («Домрид»).

Здійснений аналіз засвідчив, що дієслова в рекламному медичному дискурсі мають найбільш складну та містку семантичну структуру, найбільший динамізм (переважання дієслів дії, а не стану), інформують про появу нових препаратів і їхні позитивні якості, імітують довірливе спілкування рекламодавця та споживача, апелюють до почуттів, емоцій, ціннісним настановам особистості й забезпечують результативний вплив на адресата.

Отже, мовні одиниці відіграють значну роль під час реалізації стратегій навіювання і впливу на емоційну сферу потенційного споживача. Вербальні засоби є джерелом сутестії мови в рекламному медичному дискурсі. Кожна частина мови й кожна граматична форма мають певне функційне навантаження в реалізації прагматичного завдання, сприяють реалізації рекламних стратегій і здійсненню ефективного впливу на свідомість адресата.

Висновок. Аналіз мовних засобів різних рівнів, ужитих у рекламному медичному дискурсі, продемонстрував розмаїття фонетичних, лексичних, морфологічних фігур, які слугують головною метою рекламної комунікації – спонукально-маніпулятивному впливу на реципієнта.

УДК 811.161. 2'367'3

ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕКСТІВ СУЧАСНОЇ ПАТРІОТИЧНОЇ РЕКЛАМИ: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

Ольга Новикова,

*докторка філологічних наук, доцентка;
професорка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Донецького державного університету внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)*

У статті проаналізовано лексико-семантичну організацію текстів сучасної патріотичної реклами. Фактичний матеріал дав змогу диференціювати конструкції, що відображають сучас-

ну патріотичну рекламу на білбордах, на тринадцять лексико-семантичних груп. Найбільш уживаними конструкціями є такі, що передають гордість, захоплення своєю країною; мовні одинці, що передають спонукання, заклик до дії. Також набули активного вжитку рекламні тексти, що вказують на ідентифікатор української нації, зокрема такі, що закликають до спілкування виключно українською мовою; такі, що вказують на риси характеру, підкреслюючи, що вони притаманні саме українцям; конструкції-політичні топоніми тощо. Закцентовано увагу на конструкціях, що знаходяться за межами зазначених семантичних груп, – графічних репрезентах, які закликають до спокою. Особливої уваги надано іншомовним мовним одиницям – гаслам на підтримку українського народу на білбордах міст Європи та США.

Ключові слова: політична реклама, текст, мовні конструкції, семантична організація, лексико-семантичні групи.

The article analyses the lexical-semantic organization of the texts of modern patriotic commercials. The factual material made it possible to differentiate constructions reflecting modern patriotic commercials on billboards into thirty lexical-semantic groups. The most used constructions are those that convey pride and admiration for one's country; speech units conveying motivation, a call to action. Advertising texts that indicate the identity of the Ukrainian nation, in particular, those calling for communication exclusively in the Ukrainian language, have also become actively used. Those that indicate character traits, emphasizing that they are characteristic of Ukrainians; constructions-political toponyms, etc. The attention is focused on constructions that are outside the specified semantic groups – graphic representations that call for calm. Particular attention was paid to foreign language units – slogans in support of the Ukrainian people on billboards in European and American cities.

Key words: political commercials, text, language constructions, semantic organization, lexical-semantic groups.

Постановка проблеми. На сьогодні політична реклама в житті українського суспільства відіграє вкрай важливу роль, адже вона не лише впливає на культуру різних соціальних вікових і професійних груп, а й яскраво передає сьогоденні події, що розгорнулися на території України під час воєнної російської агресії, а також ставлення до них українських громадян і безпрецедентну віру в перемогу української держави.

Природа синтаксичних конструкцій політичної реклами є

об'єктом вивчення таких дослідників, як Н. Войтович [1], А. Ковалевська [2], І. Мариненко [3], Ю. Стенкевич [4], О. Щепка [5], Я. Яненко [6] та інші. Однак недослідженими залишаються деякі проблемні аспекти, зокрема проблеми семантичної організації розгляданих синтаксичних одиниць в сучасному українському політичному дискурсі.

Метою статті є аналіз лексико-семантичної організації сучасних рекламних текстів патріотичного спрямування.

Політичною рекламою вважаємо систему комунікацій, покликаних змінювати свідомість і поведінку людей відповідно до політичних цілей рекламодавця (політичних партій, рухів, лідерів тощо). Метою політичної реклами є цілеспрямований вплив на громадську думку. До цього явища науковці ставляться по-різному. Дехто вважає, що функції реклами як соціальної системи негативно впливають на ціннісно-нормативну систему та спосіб життя населення, дехто заперечує цю думку й наголошує на позитивному впливі реклами на економічну, політичну й соціальну культуру. Уважаємо, що політична реклама, зокрема патріотичного спрямування, на сьогодні відіграє важливу позитивну роль, адже допомагає громадянам нашої країни під час воєнної російської агресії не втратити віру у свої сили та перемогу.

Досліджуючи роль політичної реклами в суспільстві, А. Ковалевська виокремлює такі її особливості: 1) безперервність і частота дій; 2) конкретність; 3) диференційованість; 4) охоплення аудиторії [2, с. 7–8]. Погоджуємося з дослідницею й вважаємо, що варто додати ще й таку особливість, як залежність від часу та місця подій.

У тексті політичної реклами кожне слово несе велике семантичне й аксіологічне навантаження, тому під час вивчення мовних засобів реклами насамперед слід звертати увагу на властивості лексики, що використовують у таких текстах.

Найбільш прагматичний потенціал мають частотні слова. У текстах політичної реклами можна вирізнити такі групи найбільш уживаних лексичних одиниць: 1) політична лексика; 2) оцінювальна лексика; 3) експресивна лексика.

Різновидом політичної реклами вважаємо *сучасні рекламні тексти патріотичного спрямування*, презентовані на білбордах різних регіонів нашої країни, які яскраво передають сьогоденні події.

У нашому дослідженні пропонуємо звернути окрему увагу на семантичну організацію сучасних патріотичних рекламних текстів, оскільки вона повно й глибоко передає різні емоції й

почуття громадян України. Семантичне ранжування розгляда-них одиниць зазвичай полягає в розмежуванні їх на такі, що передають різні емоції й почуття мовця, а також на такі, що виражають волевиявлення (наказ, розпорядження, заохочення тощо). Водночас події, що розгорнулися на території України, вплинули на думки й почуття українських громадян і, як наслідок, з'явилися нові лозунги на рекламних білбордах, що значно відрізняються від усіх попередніх, зокрема такі, що містять у собі інформацію, яка є ідентифікатором власне українського народу.

Фактичний матеріал дав змогу диференціювати конструкції, що відображають сучасну патріотичну рекламу на білбордах, на такі семантичні групи:

1) конструкції, що вказують на ідентифікатор української нації, пор.: *Єдність – наш фундамент!* (м. Львів, м. Київ, м. Кропивницький); *Ми на своїй землі! За нами правда, за нами перемога!* (м. Львів); *Мое ім'я – Україна* (м. Львів, м. Тернопіль, м. Дніпро, м. Кропивницький, м. Черкаси); *Смилівість – бути українкою* (м. Кривий Ріг); *Вільні люди зроблені в Україні* (м. Кривий Ріг); *Ми незламні, ми могутні, ми – українці!* (м. Черкаси);

2) конструкції-політичні топоніми, пор.: *Кривий Ріг в надійних руках* (м. Кривий Ріг); *Кривий Ріг – це Україна!* (м. Кривий Ріг); *Бердянськ – це Україна* (м. Полтава, м. Кривий Ріг, м. Львів, м. Тернопіль, м. Черкаси); *Херсон – це Україна* (м. Полтава, м. Кривий Ріг, м. Львів, м. Тернопіль, м. Черкаси); *Черкаси будуть чинити опір* (м. Черкаси); *Я чекаю тебе під моїми каштанами. З мене торт. Твій Київ* (м. Київ); *Дякуємо захисникам Харкова! Ми разом, ми – харків'яни!* (м. Харків); *Харків, приймаємо ваших. Тримаймося!* (м. Львів, м. Івано-Франківськ); *Маріуполь, приймаємо ваших. Тримаймося!* (м. Львів, м. Івано-Франківськ); *Україна переможе! Буча – місто-герой!* (м. Буча, м. Кропивницький, м. Черкаси);

3) конструкції, що закликають до спілкування виключно державною мовою, пор.: *Ми здобудемо перемогу! Мова – теж зброя! Долучайтеся! Розмовляйте українською!* (м. Кропивницький); *Тут Україна! Шановні! Прохання розмовляти виключно українською! Не знаєте – вчіть! Для нас є різниця!* (м. Львів); *Шановні переселенці, тут Україна! І ми розмовляємо виключно українською! Не знаєте – вчіть!* (м. Луцьк); *Війна змінила все! «Ні» мові окупанта!* (м. Кропивницький); *Мова – теж зброя! Долучайтеся! Розмовляйте українською!* (м. Луцьк, м. Львів); *Дорогі українці,*

які перейшли на українську мову! Ви не смішні, ви круті! (м. Кривий Ріг); *Переходь на українську! Ти зможеш! Українська – це круто!* (м. Кропивницький);

4) конструкції, що констатують віру у Збройні Сили України, пор.: *Хлопці – ви найкращі!* (м. Київ, м. Харків, м. Кропивницький, м. Івано-Франківськ); *Вірю в ЗСУ!* (м. Черкаси, м. Полтава, м. Кропивницький, м. Буча, м. Київ, м. Харків); *Слава Збройним Силам України та всім захисникам!* (м. Кропивницький, м. Черкаси, м. Полтава) *Хлопці, ви – космос! Україна з вами!* (м. Черкаси);

5) конструкції, що містять слова підтримки, пор.: *Бердянськ – це Україна* (м. Кривий Ріг, м. Черкаси, м. Івано-Франківськ); *Херсон – це Україна* (м. Черкаси, м. Івано-Франківськ, м. Тернопіль, м. Київ, м. Бровари); *Мелітополь – це Україна* (м. Черкаси, м. Івано-Франківськ, м. Львів, м. Дніпро);

6) конструкції, які передають гордість, захоплення, пор.: *Сміливість має два кольори* (м. Черкаси); *Україна – це ти!* (м. Луцьк); *Ми – українці! Це наша земля!* (м. Кривий Ріг); *Ми разом, ми – харків'яни!* (м. Харків); *Мое ім'я – Україна* (м. Черкаси, м. Кропивницький, м. Харків, м. Луцьк);

7) конструкції, що містять слова подяки, пор.: *Харків, спасибі!* (м. Івано-Франківськ); *Дякуємо захисникам Харкова!* (м. Львів); *Дякуємо!* (м. Київ, м. Кривий Ріг, м. Полтава);

8) конструкції, що передають рішучість, упевненість, пор.: *Місто готове до перемоги! Перемога буде за нами!* (м. Кривий Ріг); *Життя переможе!* (м. Дніпро); *Разом переможемо! Ми на своїй Богом даній землі* (м. Тернопіль); *Україна переможе!* (м. Буча, Київ; Ірпінь); *Разом ми зможемо все і навіть більше* (м. Кропивницький);

9) конструкції, що передають спонукання, заклик, пор.: *Зберігайте спокій, не панікуйте! Усе буде Україна!* (м. Кривий Ріг); *Єднаймося заради перемоги! Усе буде Україна!* (м. Дніпро); *За волю!* (м. Тернопіль); *Ми працюємо та вас закликаємо* (м. Черкаси); *На що ти готовий заради окупантів?* (м. Київ); *Відстоїмо рідне місто! Слава Україні!* (м. Кривий Ріг); *Збережемо Україну разом!* (м. Черкаси, м. Кропивницький, м. Полтава); *Мирного неба нашим дітям!* (м. Кропивницький);

10) конструкції зі значенням наказу, пор.: *Руський солдате! Повертайся додому поки живий!* (м. Миколаїв); *Руський солдате, читай і знай! Україна – це партизани! Херсон – це Україна!* (Херсонська область);

11) конструкції на привернення уваги, пор.: *Сміливість* (м. Київ); *Воля* (м. Черкаси, м. Бровари, м. Миколаїв); *Руський*

солдате! Замість квітів на тебе чекають кулі! (м. Миколаїв, м. Дніпро, м. Черкаси);

12) конструкції, що містять іронію, пор.: *Русській военний корабель, ну що, ти дійшов?* (м. Дніпро, м. Кривий Ріг, м. Тернопіль, м. Черкаси);

13) конструкції-звернення до Бога пор.: *Боже, врятуй Україну! Ти нас прости – милість свою нам яви!* (м. Кривий Ріг); *Господь, дай силу нашим воїнам* (м. Тернопіль); *Христос Воскрес! Воскресе Україна! З Богом перемажемо* (м. Черкаси); *Боже, бережи Україну та весь світ!* (м. Черкаси); *Хто за нас? Бог за нас!* (м. Кропивницький) тощо.

Окремої уваги заслуговують мовні одиниці, що містять рядки творів відомих українських письменників: *Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці* (м. Тернопіль); *Боріться – поборете, вам бог помагає!* (м. Тернопіль, м. Черкаси, м. Івано-Франківськ); *В ріднім краю панувати не дамо нікому* (м. Львів); *Лиш боротись – значить жить!* (м. Івано-Франківськ); *Одвага наша – меч политий кров'ю* (м. Івано-Франківськ).

Іще одним важливим прикладом, який знаходиться за межами зазначених семантичних груп, є конструкція-графічний репрезент, що закликає до спокою, пор.: *4.5.0.* (*Усе спокійно (військовий сленг))* (м. Харків, м. Тернопіль, м. Полтава, м. Кременчук, м. Львів, м. Кривий Ріг, м. Дніпро).

Необхідно зацентувати й на тому, що українську державу в боротьбі з російською агресією підтримує більшість країн світу. Підтвердженням цього є гасла на підтримку українського народу на білбордах міст Європи та США, пор.: *Be brave like Ukraine* (м. Торонто, м. Нью-Йорк); *Warszawa solidarna z Ukraina* (м. Варшава); *Jesteśm z wami* (м. Варшава); *Stand for Ukraine* (м. Бонн) тощо.

Висновок. Дослідження констатує, що політичний рекламний дискурс належить до одного із способів вираження загальнокультурних норм, саме в ньому вияскравлена українська національна специфіка. Розгляданий матеріал дає змогу вирізнити тринадцять лексико-семантичних груп мовних одиниць патріотичних рекламних текстів. Водночас ця класифікація є невичерпною, адже щодня з'являються нові конструкції, що презентують політичну волю громадян нашої держави та їхнє ставлення до воєнної російської агресії, зокрема, після звернення українських територій можна побачити й нові заклики на зразок *«Із поверненням, рідні»* (м. Херсон); *Рідні, ми з вами* (м. Ізюм, м. Куп'янськ) тощо. Тож надалі плануємо більш глибоко дослідити структурні й

функційні особливості мовних одиниць патріотичної рекламної продукції різних регіонів української держави.

Література

1. Войтович Н. Правові, етичні та соціально-психологічні аспекти політичної реклами як складової соціальної комунікації. Дис... канд. н. із соц. ком. за спеціальністю 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій. Дніпро, 2021. 259 с.

2. Ковалевська А. Метамоделі лінгвістичної сутєвності політичних рекламних слоганів. Автореф. дис... канд. філол. н. за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса, 2011 р. 27 с.

3. Мариненко І. Лексико-семантичні особливості сучасної політичної реклами. *Наукові записки. Серія: філологія (мовознавство)*. Випуск 118. Кіровоград, 2013. С. 117–122.

4. Станкевич Ю. Мовні сугестогени в текстах політичної реклами. Автореф. дис. ... канд. філол. наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса, 2011. 22 с.

5. Щепка О. Особливості мовної організації слогана української політичної реклами. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія Філологія. Соціальні комунікації*. Том 30 (69). № 3. Ч. 1. 2019. С. 74–78.

6. Яненко Я. Реклама як феномен української культури. *Діалог мов – діалог культур. Україна і світ. Збірник матеріалів Третьої міжнародної наукової Інтернет-конференції з українистики*. Verlag Otto Sagner. – Munchen – Berlin – Washington, 2013. С. 922–930.

УДК 811.161.2'271.1+070.486:61

ОРТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОВИ МЕДИЧНОЇ ГАЗЕТИ «ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ ХХІ СТОРІЧЧЯ»

Ольга Пискач,

кандидатка філологічних наук, доцентка;
доцент кафедри української мови

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м. Ужгород, Україна)

Анотація. У статті проаналізовано ортологічні аспекти мови медичної газети «Здоров'я України ХХІ століття» (2022

р.). Зокрема, обстежено культуру слововжитку, відображення орфографічних і граматичних норм сучасної української літературної мови. На підставі аналізу доведено, що ортологічний рівень мови аналізованого видання доволі високий.

Ключові слова: ортологія, мова газети, слововжиток, милозвучність, граматична норма, тавтологія.

Abstract. The article analyzes orthological aspects of the language of the medical newspaper «Health of Ukraine of the 21st Century» (2022). Particularly, the culture of word usage, the reflection of orthographic and grammatical norms of the modern Ukrainian literary language was examined. On the basis of the analysis, it was proved that the orthologous level of the language of the analyzed publication is sufficiently high.

Key words: orthology, language of the newspaper, vocabulary, euphony, grammatical norm, tautology.

Культура мови, чи ортологія (від гр. *orthos* – правильний і *logos* – вчення), – «дотримання усталених мовних норм усної і писемної літературної мови, а також свідоме, цілеспрямоване, майстерне використання мовно-виражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування» [8, с. 285]. Загальні питання української ортології порушували в численних статтях, монографіях і довідниках Б. Антоненко-Давидович, С. Караванський, А. Коваль, М. Пилинський, О. Пономарів, В. Русанівський, Н. Бабич, О. Сербенська, Є. Чак, С. Єрмоленко, М. Пентиліук, К. Городенська та ін.

Фахове мовлення – важлива складова загальнонаціональної мови. За 32 роки незалежності нашої держави українська наукова мова, повільно, але впевнено звільняючись від згубного російського впливу, визначила власні пріоритети, виробила стійкі комунікативні принципи, відшліфувала й збагатила базову термінологію. Це підтверджує поява численних перекладних термінологічних словників, довідників, підручників, посібників, спеціальних статей тощо. На думку К. Городенської, повернення своїх і вилучення чужих одиниць відбувається досить непросто, адже «кількасотрічне зросійщення українців спричинило слабке засвоєння норм і традицій української літературної мови, особливостей її словникового складу та граматичного ладу на тлі російської літературної мови» [1, с. 3].

Функціонування української мови на етапах підготовки медичних кадрів, у практичній діяльності медиків, у сфері медичної науки – запорука формування і збереження національної ідентичності членів наймасовішої (поруч з освітянами) про-

фесійної корпорації українського суспільства [4, с. 110–111]. Характерними особливостями професійного мовлення медика дослідники вважають «переплетення та взаємодоповнення наукового й ділового стилів мови, вживання мовних засобів, фахових термінів високого ступеня стандартизації, точність формулювань, зваженість, доречність і логічність викладу» [3, с. 115]. Наукові зацікавлення комунікативною проблематикою в медичній сфері перебувають у полі зору як лінгвістів, так і лікарської спільноти. Це питання розглядали І. Головка, З. Таран, А. Пиріг, О. Петрова, Н. Цісар, О. Кіцера, Т. Лепеха, А. Петрух, Н. Литвиненко, Н. Місник, В. Лисенко, Г. Дидик-Меуш та ін.

Актуальність нашого дослідження зумовлена потребою ортологічного аналізу україномовних періодичних видань, до яких належить відома медична газета «Здоров'я України XXI століття». На шпальтах цього популярного видання публікують матеріали власних досліджень науковці з різних сфер медицини, акцентуючи увагу на інноваційних методах лікування й пропедевтики захворювань. Незважаючи на значну кількість вузькоспеціальної медичної термінології, публікації зрозумілі й цікаві не тільки для фахівців, але й для пересічних громадян, особливо на тлі останніх подій – боротьби з коронавірусом і з російською агресією. Протягом 2022 року побачило світ 17 номерів, кожен із яких охоплює від 27 до 61 сторінки. Джерелом для дослідження ми обрали № 15-16 (2022 р.). Мета дослідження – ортологічний аналіз мови газети.

Застосування методики суцільного обстеження тексту дає нам підстави стверджувати, що медична газета «Здоров'я України XXI століття» дбає про якісний мовленнєвий рівень свого контенту, намагаючись відповідати високим стандартам кваліфікованого науково-популярного видання. І це не може не тішити. Впадає в око, що в газеті майже немає грубих орфографічних помилок, описок, вона послідовно втілює на практиці засади нового українського правопису 2019 р. З орфографічного погляду простежуємо демонстративне написання з малої літери назви країни-агресора: «...Постраждали внаслідок воєнної агресії росії проти України» [2, с. 9]; «...Війну, що її розгорнула рф проти України...» [2, с. 11]. Виявлені нами мовленнєві недогляди стосуються переважно таких випадків: 1) недоречний слововжиток; 2) численне порушення орфографічних законів милозвучності; 3) граматичні помилки. Нижче проаналізуємо найбільш типові огріхи.

Вже давно й доволі активно внаслідок неправильного перекладу російських слів *совпадать* і *совпадение* багато хто

вживає покручі *співпадати* і *співпадіння* замість правильних відповідників *збігатися* і *збіг*. Використання слів *співпадати* і *співпадіння* суперечить літературній нормі, оскільки перша частина *спів-* у іменниках та дієсловах типу *співвітчизник*, *співдружність*, *співбесіда*, *співробітництво*, *співпрацювати*, *співпереживати* тощо вказує на спільність (іноді й одночасність) у чомусь (в існуванні, володінні, звучанні тощо) кого-, чогонебудь з кимсь, чимсь. Тому виходить, що *співпадати* – це разом із кимсь *падати*. Зауважимо, що слів *співпадати* і *співпадіння* не фіксує жоден нормативний український словник, немає їх, до речі, і в 11-томному СУМі (1970–1980 рр.) Тому в реченні «*Наше дослідження співпадає з результатами аналізу й даними У. Лі та співавт. (2017)...*» [2, с. 21] краще було вжити *наше дослідження збігається*.

Зауваг потребують і слова *вірний*, *вірно*, які часто використовують у фаховому мовленні не зовсім правильно: «*Було вірно ідентифіковано 80% осіб із захворюваннями периферичних артерій*» [2, с. 27]. Річ у тім, що прислівник *вірно*, утворений від прикметника *вірний*, означає «віддано», натомість значення «правильно» ортологи не рекомендують до вжитку, а СУМ-11 [6, т. 1, с. 681] і СУМ-20 [7, т. 3, с. 111] подають його як розмовне, рідко-вживане.

Впадає в око активне функціонування на шпальтах аналізованої газети цілої низки лексем із коренем *ключ*: *включаючи анаероби та гриби* [2, с. 3], *за виключенням випадків* [2, с. 4], *має включати корекцію способу життя* [2, с. 5], *популяція включала* [2, с. 6], *проект включатиме* [2, с. 9], у дослідження було включено 366 пацієнтів, *для виключення інших причин, включення пацієнтів у дослідження, у дослідження не включали пацієнтів* [2, с. 26] та ін. Ми свідомі того, що цілковито усунути подібні слова з нашої мови означає збіднити її виражальні можливості, проте в досконалій мовленнєвій практиці рекомендують використовувати більш доречні українські відповідники за винятком *випадків* або *крім випадків*, *проект охопить*, *було залучено пацієнтів* та ін.

У медичній сфері часто функціонують сполуки *попередити хворобу*, *попередити лікарську помилку*. Натрапляємо на подібне й у газеті «Здоров'я України ХХІ сторіччя»: *попередити систематичну помилку* [2, с. 6]. Коли йдеться про те, щоб не допустити чогось, відвернути щось небажане, вживаємо слово *запобігти*: *запобігти хворобі*, *запобігти помилці*. На цьому наголошував і відомий український лінгвіст О. Пономарів [5, с. 133].

Зрозуміло, що ортологічний рівень газетної публікації залежить не тільки від автора, а й від фахівця, який підготував матеріал до друку, від редактора й коректора. Дослідники культури мовлення не раз акцентували увагу на тому, що прикметник *чужорідний* краще замінювати на *сторонній*. В аналізованій газеті використано обидва: «МЦК забезпечує виведення з організму мікроорганізмів (бактерій, вірусів), пилу й інших чужорідних речовин» [2, с. 17]; «Щоб польові транзистори не сприйматися організмом як стороння речовина...» [2, с. 27].

Серед інших лексичних огріхів у газеті зрідка трапляються затерті штампи і кальки: «У ході (правильно *під час*) подальших аналізів вчені змогли показати...» [2, с. 27]; «До тих пір (правильно *досі*), поки не буде порядку в психіці, симптоми лізтимуть постійно» [2, с.32].

Яскравою ознакою української мови є милозвучність (евфонія) – здатність фонетичної системи до мелодійного звучання, а також до створення звукових образів у висловлюванні. Закони милозвучності закріплені й орфографічно, хоча багато хто вважає їх дріб'язковими і відверто ігнорує на письмі. Таке нігілістичне ставлення, на нашу думку, заохочує й шкільна практика, кваліфікуючи евфонічні помилки як негрубі. Тому закономірно рясніють ними не тільки художні, але й наукові та публіцистичні тексти. Не уникала їх і газета «Здоров'я України XXI сторіччя»: 1) зіяння (гіатус) – немилозвучний збіг голосних: *стосунки у парі, здоров'я у чоловіка, «Подагра як «третє колесо» у подружньому житті»* (заголовок) [2, с.5], *позику у розмірі, продовжується у новому проекті, потреби у медичних послугах, діяльності у межах угоди, взаємодію у медичній сфері* [2, с. 9], *інтереси усіх партнерів* [2, с.11], *яке уражає судини ока* [2, с. 27]. Щоб уникнути збігу букв, що передають голосні, та щоб досягти милозвучності, в українській мові на письмі вживають прийменник **в** між словами та префікс **в-** на початку слів після букви на позначення голосного перед більшістю букв, що передають приголосні (крім **в, ф, льв, зв, св, дв, тв, гв, хв** і под.) [9, с. 27]; *операції із реконструкції* [2, с.7], *згідно із класифікаційними критеріями* [2, с.20], *згідно із Протоколом* [2, с.21]. Згідно з правописними нормами між двома буквами, перша з яких позначає голосний, а друга – приголосний, вживаємо **з** [9, с. 30]; 2) какофонія – немилозвучний збіг приголосних: *В цей період...* [2, с.6], *В час, коли...*[2, с.8], *В дітей...*, *В нашому дослідженні...* [2, с.21], «*Gedeon Richter є однією з небагатьох компаній в світі...*» [2, с.8]. З метою уникнення збігу букв на позначення приголосних звуків на письмі вжива-

ють прийменник **у** та префікс **у-** на початку речення або слова перед буквою на позначення приголосного, а також між буквами, що позначають приголосні [9, с. 25]; *пов'язаних з COVID-19* [2, с.6]; *лише 5 з яких перекладені* [2, с.37]. Між буквами на позначення приголосних треба писати **із** [9, с. 30].

У мові медичної газети «Здоров'я України ХХІ століття» помітні граматичні недогляди, які стосуються таких випадків:

- 1) відмінювання іменників чоловічого роду: «...Кожен пацієнт відвідує лікаря в середньому 5,6 **раза** протягом року...» [2, с. 3], після прийому **антибіотика** [2, с.3]. Слід зауважити, що в СУМ-11 останній іменник подано саме з такою флексією в родовому відмінку однини [6, т. 1, с. 49], проте СУМ-20 фіксує вже закінчення **-у** [7, т. 1, с. 221], що нам видається більш правильним;
- 2) відмінкове керування: *навчання пацієнтів правильному вживанню ліків* [2, с.3]. Іменник *навчання*, як і твірне дієслово *навчати*, вимагають біля себе форми родового відмінка – *навчання* (чого?) *правильного вживання ліків*, хоча краще тут було б ужити інфінітивні додатки замість нагромадження однотипних іменників. Форму давального відмінка, на відміну від СУМ-11 [6, т. 5, с. 43], у СУМ-20 [7, т. 9, с. 312] подано як застарілу;
- 3) зв'язок підмета з присудком: «Багато хто з угорських колег займаються волонтерською діяльністю...» [2, с. 8]. Якщо підмет виражений сполукою *багато хто* «велика кількість людей», то дієслово-присудок має форму однини; 4) побудова однорідного ряду: «У майбутньому така співпраця дозволить покращити доступ та підвищити якість медичної допомоги громадянам...» [2, с. 9]. Іменник *доступ* вимагає біля себе залежного слова з прийменником *до* в родовому відмінку, однак його тут чомусь немає;
- 5) вживання дієприслівникового звороту: «Аналізуючи мікрофлору, висіяну з мокротиння дітей після нетривалого прийому напівсинтетичних пеніцилінів в амбулаторних умовах, була виділена як граммпозитивна (27,58%), так і грамнегативна флора (34,48%)» [2, с. 21]. У конструкціях із дієприслівниковим зворотом дію, названу присудком, і дію, названу дієприслівником, обов'язково має виконувати один суб'єкт. У наведеному ж реченні логікограматична помилка, бо з його змісту виходить, що це *флора* аналізувала *мікрофлору*. Правильний варіант: *Аналізуючи мікрофлору, ... ми виділили як граммпозитивну (27,58%), так і грамнегативну флору (34,48%)*; помилки можуть виникати і в безособових реченнях, коли діяч – додаток, виражений формою давального відмінка, а також у пасивних конструкціях, коли суб'єкт дії присудка і суб'єкт дії дієприслівника не збігаються: «Повертаючись до внеску Г. Сельє у фундаментальну медицину,

варто сказати, що він дотепер належить до найбільш цитованих учених світу» [2, с. 37]; б) тавтологія – стилістично невиправдане повторення того самого слова: «Слід зазначити, що у вітчизняній літературі **дослідженню** клінічної ефективності цефдиніру присвячені поодинокі **дослідження**» [2, с. 21]; «...Що є, найімовірніше, найбільш людським способом **забезпечення** суспільної **безпеки** та стабільності» [2, с. 37]; «Пацієнтка **була** негайно скерована до відділення невідкладної допомоги, де їй **було** проведено експрес-тест і встановлено діагноз COVID-19. Водночас **було** виявлено підвищення маркерів запалення (феритин, прокальцитонін, С-реактивний білок, ШОЕ, АСТ й АЛТ). Рентгенографічно **була** підтверджена двобічна пневмонія» [2, с.23]. Щоб уникнути тавтологічних помилок, слід використовувати синоніми, перифрази, фраземи та інші засоби логічного зв'язку.

Висновки. Отже, незважаючи на окремі лексичні й граматичні огріхи, порушення законів милозвучності, можна стверджувати, що ортологічний рівень мови газети «Здоров'я України XXI століття» у цілому високий.

Література

1. **Городенська К.** Українське слово у вимірах сьогодення. Київ: КММ, 2019. 208 с.
2. **Здоров'я України XXI сторіччя.** 2022. №15-16. 38 с.
3. **Литвиненко Н. П.,** Місник Н. В. Термінологічні проблеми у новій навчальній літературі. *Филологические исследования: Филология и медицина.* 2014 (2011). Вып. 11. С. 114–121.
4. **Пиріг А.** Українська мова у сфері медицини в Україні: минуле і сучасність. *Праці наукового товариства ім. Шевченка. Лікарський збірник. Медицина і біологія.* 2014. Т. 38, Т. 24. С. 110-116.
5. **Пономарів О. Д.** Культура слова. Мовностилістичні поради. Київ, 1999. 240 с.
6. **Словник** української мови: в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/s/>
7. **Словник** української мови: у 20-ти т. / гол. наук. ред. В. М. Русанівський; наук. керівник проекту В. А. Широков. Київ: Наук. думка, 2010–2017. Т. 1–12.
8. **Українська мова:** енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.

9. **Український правопис.** Київ: Наук. думка, 2019. 390 с.

УДК 808.2:61(051)

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ МОВНОСТИЛІСТИЧНОГО РЕДАГУВАННЯ ТЕКСТІВ ДЛЯ МЕДИЧНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ

Алла Синиця

*літературна редакторка газети Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького «Alma Mater», членкиня Національної спілки журналістів України
(м. Львів, Україна)*

У статті проаналізовано мовностилістичні особливості текстів у медичних періодичних виданнях, виявлено типові мовностилістичні помилки, надано деякі рекомендації щодо покращання редакторського опрацювання текстів для українськомовної медичної періодики. Зроблено висновок про те, що недостатня якість медичних текстів пов'язана з відсутністю їхнього фахового редакторського опрацювання під час підготовки видань до друку.

Ключові слова: *редагування, медичні періодичні видання, мовностилістичні особливості тексту.*

The article analyzes the linguistic and stylistic features of texts in medical periodicals, reveals typical linguistic and stylistic errors and provides some recommendations for improving the editorial processing of texts for Ukrainian medical periodicals. It was concluded that the insufficient quality of medical texts is related to the lack of their professional editorial processing during the preparation of editions for printing.

Keywords: *editing, medical periodicals, linguistic and stylistic features of the text.*

Актуальність і проблематика питання. У сучасному світі зростає кількість та значення періодичних видань з медичної тематики. Вони не лише виконують функції комунікації, обміну інформацією та досвідом між фахівцями певної галузі охорони здоров'я (наукові видання), але й можуть слугувати джерелом знань та обізнаності для людей, які не мають медичної освіти, проте шукають відповіді на питання, пов'язані з медициною (науково-популярні видання). Вимоги до

якості медичних знань, від яких може залежати життя і здоров'я людей, обумовляють й високі критерії до подання медичної інформації. У статті зупинились на аналізі мовностилістичних особливостей медичних текстів, вміщених в окремих наукових і науково-популярних виданнях (журналах і газетах), що є у відкритому онлайн доступі.

У вітчизняній науковій літературі практично немає досліджень, присвячених проблемам редагування медичної періодики. Питання галузевого редагування розкрито у працях Т. О. Бондаренко, Н. В. Зелінської, Р. Г. Іванченка, А. О. Капелюшного, А. Е. Мільчина, М. С. Морозової, З. В. Партико, Н. М. Сікорського, М. Д. Феллера, С. Б. Фіялки та інших дослідників. Окремі питання редагування медичних періодичних видань висвітлено у працях Г. Г. Поберезської, О. Є. Порхун, Т. О. Лещенко та ін. авторів. Вивчення особливостей редакторського аналізу і опрацювання текстів періодичних видань з медичної тематики має поглибити теорію і практику редагування у галузі спеціалізованої наукової і науково-популярної літератури.

Метою розвідки є аналіз мовностилістичних особливостей текстів у медичних періодичних виданнях, виявлення типових мовностилістичних помилок, а також надання деяких рекомендацій щодо покращання редакторського опрацювання текстів для вітчизняної медичної періодики.

Виклад основного матеріалу. Важливість медичної інформації як чинника, що безпосередньо впливає на здоров'я і життя людей, покладає велику відповідальність на якість видань з медичної тематики. Незалежно від типу медичного періодичного видання (наукове чи науково-популярне), воно обов'язково повинно відповідати визначеним критеріям якості тексту. До таких критеріїв належать: науковість, достовірність, новизна, актуальність інформації (змістові критерії); логічність та послідовність викладу (композиційні); мова викладу, дотримання орфографічних, термінологічних і стилістичних норм (мовностилістичні).

Водночас редакторський аналіз доступних вітчизняних наукових і науково-популярних періодичних видань з медичної тематики свідчить, що якість текстів часто є недостатньою або й взагалі не відповідає визначеним щодо них вимогам. Можна цілком погодитися з думкою, що нині лише незначна кількість українськомовних наукових періодичних видань відповідає світовому рівню; більшість із них потребує суттєвої реорганізації, необхідність якої стає очевидною [2]. Цю ж оцінку можна

застосувати і щодо медичної періодики.

Мовностилістичне оформлення текстів медичних періодичних видань треба оцінювати за такими критеріями: 1) відповідність мовного оформлення статті її читацькому призначенню; 2) науковість, точність і достовірність фактичного матеріалу; 3) правильне оформлення терміносистеми тексту; 4) уникнення надлишкових нагромаджень та надто складних синтаксичних конструкцій; 4) дотримання мовно-літературних норм.

Головним завданням редактора, який оцінює і аналізує текст з медичної тематики, є визначення його читацького призначення. За ознакою «читацька аудиторія» усі медичні видання поділяються на спеціалізовані наукові для фахівців (обмін науковою інформацією) та науково-популярні для нефахівців (ін-формування широкого кола читачів про новації у галузі практичної охорони здоров'я, сучасний розвиток медичної науки). Чітке розуміння читацького призначення медичного тексту має спонукати редактора до приведення мовностилістичного оформлення статті у відповідність до рівня її читачів.

Загальними ознаками науковості викладу є об'єктивність і точність подання фактичного матеріалу, логічність, доказовість, аргументованість та переконливість викладу. Робота редактора над фактичним матеріалом медичного періодичного видання передбачає: аналіз наявних у ньому фактів щодо їх правильності, точності й достовірності; усунення будь-яких неточностей і розбіжностей у викладі; оцінку новизни та повноти наведення фактичного матеріалу для розкриття теми тощо.

Іноді у наукових публікаціях з медичної тематики трапляються неточності у трактуванні певних проблем, окремі гіпотези автори можуть подавати як встановлені факти. У випадку виникнення будь-яких сумнівів щодо вірогідності фактичного матеріалу редактор повинен вдатися до трьох видів його перевірки – внутрішньої, зовнішньої та офіційного підтвердження. Внутрішня перевірка фактів полягає у співвіднесенні фрагментів статті та виявленні суперечностей. Зовнішня перевірка передбачає роботу з довідковою літературою (медичні енциклопедії, довідники, спеціалізовані сайти тощо). У разі, якщо після внутрішньої та зовнішньої перевірки фактажу у редактора все ще залишаються питання, йому варто звернутися до рецензентів або спробувати знайти об'єктивні джерела інформації, які спростують або підтверджують його сумніви.

З особливою обережністю треба ставитись до фактичного матеріалу, вміщеного у науково-популярних виданнях. Це стосується, наприклад, рекомендацій щодо застосування нових засобів

лікування, які насправді можуть призначати лише лікарі, або які не мають доказової дії. Абсолютна довіра читачів до такої інформації часто спонукає до самодіагностики і самолікування. У таких випадках редактору треба усвідомити, що інформація може спричинити негативні наслідки – зашкодити здоров'ю людей.

Варто згадати і про поширену помилку серед авторів-медиків, яка полягає у «підлаштовуванні» фактів під зміст статті та авторську позицію. Інколи автори захоплюються викладом, не помічають, що факти, обрані ними для підтвердження певної думки, її не підтверджують, а навпаки спростовують. Ще одна помилка виникає тоді, коли автор намагається аргументувати власну думку, подає факти, які її не підтверджують і не спростовують. У всіх цих випадках редактор має об'єктивно осмислювати кожний факт, наведений автором, та доцільність його подання в контексті загальної ідеї статті [3].

Фактичні помилки та неточності можуть призвести до зниження цінності тексту та самого видання. Варто зауважити, що ефективність праці над фактичним матеріалом залежить від професійного чуття, кваліфікації, досвіду і загальної обізнаності редактора.

З великою відповідальністю та уважністю повинен ставитись редактор до роботи з термінологічною системою медичного тексту. Редагування термінології передбачає декілька послідовних етапів. По-перше, це виявлення термінологічних одиниць та їхнє об'єднання у терміносистему. По-друге, з'ясування значення не відомих редакторові термінів (тут у нагоді знову стане новітня довідкова література – медичні енциклопедії, словники тощо, або консультації експерта). По-третє, уніфікування термінології (у межах одного тексту на позначення одного поняття має вживатися один термін).

Під час роботи над терміносистемою статті редактору потрібно знати, які терміни є загальновідомими у медичній сфері, а які – вузькоспеціалізованими і потребують додаткового пояснення. Неприпустимим є «перенасичення» словесного цілого спеціальними медичними термінами, призначеного для широкої читацької аудиторії. Тлумачення терміна треба подавати під час його першого вживання, однак інколи значення нового терміна є зрозумілим за контекстом, тоді не варто переобтяжувати текст зайвими дефініціями. Це ж стосується і скорочень, абревіатур у тексті, які так само, як і терміни, вводяться при першому вживанні та мають бути однаковими. Вживання різних термінів та скорочень у межах одного тексту свідчить про низьку культуру видання [4].

Стилістику викладу в медичних текстах часто ототожнюють з науковою термінологією, проте перше поняття набагато ширше, ніж друге. Прпри усю значущість спеціальної термінології, не лише вона становить специфіку мови науки. Науковий текст має відрізнятися стислістю і зрозумілістю викладу, відповідати формулі «Думкам просторо, а словам тісно». Ця вимога передбачає усунення повторів, багатослівності, неточних зворотів, непотрібних слів тощо. Він повинен бути максимально точним і чітким. Особливо негативно впливають на сприйняття тексту канцеляризми, які додають йому «бюрократичного» забарвлення, а також тавтологія, тобто повторення вже сказаного, тільки іншими словами.

Редакторська оцінка стилістики викладу матеріалу передбачає комплекс критеріїв: послідовний аналіз лексичних засобів, синтаксичних одиниць тексту і видів синтаксичних зв'язків, стилістичних прийомів, виявлення стильових особливостей тексту, а також порушень прийнятих мовних норм. Крім того, редактор повинен враховувати індивідуальність авторського стилю, яскравість, виразність, зрозумілість і дохідливість викладу, точність слововживання. Нерідко, поряд із необхідністю привести текст у відповідність з нормами мови і стилю, перед редактором стоїть завдання знайти оптимальну форму для даного змістового навантаження, яка б найефективніше відповідала цільовому призначенню, читацькій адресі та типу майбутнього видання.

Розглянемо лише одну з поширених видів помилок, що трапляються у медичній періодиці – вживання калькованих висловів з російської. Вони настільки «вїлися» у тло нашої мови, що вже стали для багатьох непомітними. Треба уживати: «*брати участь*» (замість «приймати участь»), «*вища*» (замість «більш висока»), «*здебільшого*» (замість «в більшості випадків»), «*ухвалювати рішення*» (замість «приймати рішення»), «*вжити заходів*» (замість «прийняти міри»), «*трапляються випадки*» (замість «зустрічаються випадки»), «*досі*» (замість «до цього часу»), «*щоразу*» (замість «кожного разу»), «*численний*» (замість «багаточисельний»), «*незважаючи на*» (замість «не дивлячись на»), «*скасувати*» (замість «відмінити»), «*влучати*» (замість «попадати»), «*опритомніти*» (замість «прийти до свідомості»), «згідно з чим» (замість «згідно чому»), навчальний (замість «учбовий») тощо.

І, нарешті, варто приділити увагу дотриманню у тексті правописних норм та виправленню орфографічних і друкарських помилок. На жаль, подекуди саме цей аспект роботи редактора помилково вважають «редагуванням». Насправді, це ли-

ше окрема, «коректурна» частина роботи редактора, але також украй важлива. Навіть пересічний читач помітить приклади недотримання загальних правил орфографії та пунктуації. Недотримання мовних норм знижує загальну культуру видання та заважає правильному розумінню викладеної в ньому інформації.

На нашу думку, недостатня якість медичних текстів пов'язана з відсутністю їх фахового редакторського опрацювання при підготовці до друку. Виглядає дивним, що в переліку членів редакційних колективів багатьох українських медичних періодичних видань взагалі немає посади редактора (літературного редактора). Така «економія» на кваліфікованих редакторських кадрах негативно позначається на авторитеті, привабливості та рейтингу видання. З іншого боку, вона нівелює і применшує значення редакторської професії, яка вимагає глибоких знань не лише з теорії і практики редагування, а й з певної галузі науки (у нашому випадку – медицини), широкого світогляду, відчуття мови і стилю, творчого підходу до кожного окремого тексту, – важливої, відповідальної і високоінтелектуальної праці, наближеної до мистецтва.

Висновки. Аналіз мовностилістичних особливостей текстів у доступних вітчизняних наукових і науково-популярних періодичних виданнях з медичної тематики свідчить, що їхня якість часто є недостатньою або не відповідає визначеним щодо них вимогам. З-поміж виявлених недоліків найчастіше трапляються: невідповідність текстів читацькому призначенню; неточності та розбіжності у фактичному матеріалі; «підлаштовування» фактів під зміст статті та авторську позицію; перенасичення спеціальними медичними термінами тексту, призначеного для широкої читацької аудиторії; недостатня уніфікація термінів, скорочень та абревіатур; багатослівність, уживання канцеляризмів, тавтологій, росіянізмів; недотримання правил орфографії та пунктуації. Недостатня якість медичних текстів, на нашу думку, пов'язана з відсутністю їх фахового редакторського опрацювання при підготовці до друку.

Література

1. Лещенко Т. О., Шарбенко Т. В., Юфименко В. Г. Українська мова в медицині : навч. посіб. для самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів МОЗ України. Полтава, 2017. 332 с.

2. Мриглод І. М., Мриглод О. І. Вітчизняна наукова періодика: загальний аналіз, тенденції та проблеми. Наука України у світовому..., 2013. URL: <https://dspace.nbuv.gov.ua>.

3. Поберезька Г. Г. Особливості редакторського опрацювання текстів для медичних видань. Обрії друкарства, 2015 (1). С. 123-132. URL: <https://doi.org/10.20535/2522-1078.2015.1.95239>.

4. Поберезька Г., Порхун О. Редагування медичних періодичних видань: композиційні та мовностилістичні особливості. Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. №32, 2015. С. 82 – 95.

УДК 811.161.2'374:001.4

ФУНКЦІЇ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ У ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Галина Стечак,

*кандидатка педагогічних наук, доцентка; доцентка кафедри
українознавства Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького
(м. Львів, Україна)*

Розглядається функціонування медичних термінів у публіцистичних текстах, аналізуються причини й процеси детермінологізації та десемантизації, з'ясовано принципи метафоризації та надання іронічного ефекту шляхом використання медичної термінології. Виокремлено інформативну функцію та функцію впливу, які реалізують медичні терміни поза термінологічної системи медичної галузі.

Ключові слова: *детермінологізація, іронічний ефект, медичний термін, метафоризація, терміносистема.*

Abstract. The functioning of medical terms in journalistic texts is considered, the causes and processes of determinologization and desemantization are analyzed, the principle of metaphorization and ironic effect is clarified by using medical terminology. The informative function and the impact function that implement medical terms outside the terminological system of the medical industry are highlighted.

Key words: *determinology, ironic effect, medical term, metaphorization, term system.*

Актуальність теми. Сьогоднішня постулює пріоритет інформації над іншими складовими буття, наслідком цього явища є те, що «вживання термінів більше не є прерогативою спе-

ціалістів певної галузі, що призводить до появи нових закономірностей функціонування термінів» [13, с. 25]. Термін, як і більшість лінгвістичних феноменів, не має у наукових колах єдиного тлумачення. Масштаб поглядів щодо трактування терміна простягається від суто лінгвістичного [11] до плюралізму, суть якого полягає в тому, що «термінологія виникла на перехресті майже десятка наук, включаючи інформатику, документознавство, наукові дослідження, психологію та теорію знань, які, безумовно, пов'язані з терміном та багатьма іншими науками» [12, с. 47]. Французький лінгвіст Ж. Мунен стверджував, що «окремо взятий термін сам по собі є фікція. Він існує лише в системі термінів, тобто поряд з іншими термінами, з якими він пов'язаний певними відношеннями» [10, с. 135]. Схожим є погляд К. Кагура, який наголошує, що «терміни – це одиниці, які обслуговують комунікативні потреби певної предметної галузі» [9, с. 32].

Проаналізувавши та узагальнивши різноманітні трактування терміна, доходимо висновку, що у наукових колах його розглядають «як семіотичне поняття, знак, універсалію інтелектуальної діяльності людства, що входить до складу мови як системи і є її основною одиницею» [2; 4; 6; 7]. Термін як одиниця системи знаходиться під впливом інтралінгвістичних та екстралінгвістичних чинників. У цьому контексті науковці пов'язують термін, з одного боку, з науковим стилем [8], а з іншого – з публіцистичним, наголошуючи на тяжінні терміна до позасистемності [3; 5]. Погоджуємося з думкою про те, що «емоційно-експресивна нейтральність, певна дефініційна незавершеність складають вторинну ознаку будь-якого терміна, емоційно-стилістичних якостей терміни набувають лише в певних ситуаціях, не природних для терміна, як-от попадання в масово-інформаційні простори, інші терміносистеми тощо. І тут доцільнішим буде не лише перебування терміна в системі, а й його функціонування поза нею» [13].

Своєю чергою, публіцистичні тексти є саме тими екстралінгвістичними чинниками розвитку мови, які уможливають функціонування терміна поза системою. Вони можуть мати друкований та електронний формат. До таких текстів належать статті та есе з коментарями, оголошеннями, судженнями, дискусіями, рекламою, критикою, а також політична література для масової аудиторії.

Основними функціями публіцистичного стилю є інформаційна та впливова. Перша пов'язана з характером інформації та реципієнтами, на яких ця вона розрахована. Слід зауважи-

ти, що інформація у публіцистичних текстах призначена не лише для опису фактів, але й для відображення думок, настроїв та роздумів укладачів тексту. Тому, функція впливу у публіцистичному стилі є системоутворювальною, а вплив на аудиторію реалізується « шляхом переносу із загальнонаукової лексики до публіцистичної тих термінів, що викликають інтерес у суспільства » [9, с. 77], зокрема тих, що позначають економічні, політичні та медичні процеси в житті людей.

Екологічні проблеми, забруднення навколишнього середовища, пандемії, стреси стали причиною гострої уваги пересічних громадян до сфери медицини, що засвідчує високий рівень обізнаності людей з термінами, які застосовуються у медичній теорії та практиці. Так, вузькоспеціальні терміни « *ВІЛ, епідемії, вітаміни* » не сприймаються як суто медичні, а це означає, що термін, з одного боку, є елементом системи понять певної сфери, а з іншого боку, може входити в іншу терміносистему або стати частиною загальноповсякденної лексики. Медичні терміни, які функціонують в українських публіцистичних текстах, можуть вживатись як у прямій номінації (*біль за батьківщину*), так і набувати різних конотацій (*вірусне відео*). Іншими словами, медичні терміни, можуть функціонувати в інших контекстах, призначених не тільки для спеціалістів, але й для всіх носіїв мови.

Відповідно до результатів аналізу друкованих публіцистичних текстів, у матеріалах, присвячених здоров'ю та косметології, медичні терміни функціонують, здебільшого, у прямій номінації (*захворювання нирок, протизапальний препарат*), а в текстах політичної, економічної, культурної тематики медичні терміни, як правило, десемантизуються, набуваючи нової конотації, образності (*захворювання фінансової системи, реанімація системи освіти, болюче питання*).

Принциповою особливістю функціонування термінів у публіцистичних текстах є те, що вони вже не сприймаються неспеціалістами, тобто пересічними громадянами, як вузькоспеціальні терміни, а вживаються у вторинній номінації, переносному значенні або детермінологізуються, набуваючи значного стилістичного потенціалу. Детермінологізація відбувається, коли слово чи словосполучення виходить з однієї терміносистеми та входить до іншої або починають функціонувати в загальнолітературній мові, напр., *рак* – зоологічний термін увійшов до медичної терміносистеми на позначення пухлини на зовнішніх або внутрішніх органах людини.

Термін десемантизується у зв'язку з активним викорис-

танням його поза межами спеціальної терміносистеми, а далі він починає функціонувати як лексична одиниця з новим значенням. З огляду на це, детермінологізовані процеси відбуваються насамперед у публіцистичних текстах, продуценти яких завдяки детермінологізації та десемантизації досягають згущення думки та більш влучного позначення певного явища.

Часто, вказуючи на проблему, яка заважає нормальному існуванню, або на порушення моральних норм та принципів, укладці публіцистичних текстів використовують одиницю «*пухлина*», яка має негативну конотацію, адже позначає щось неприємне, чого важко, але потрібно позбутися, напр.: «*Рейдерство – «злаякісна пухлина» для сучасного українського бізнесу та іноземного інвестування*» (<https://www.naiaa.kiev.ua>, 01.11.2016); «*Популізм – це пухлина демократії, яка повертає суспільство в кам'яний вік, – Березенко*» (<https://www.rbc.ua>, 09.09.2022). Цікаво, що медичний термін «*пухлина*» в публіцистичних текстах завжди пояснюється, тобто вказується, що саме є пухлиною (*рейдерство, популізм*).

Насиченим медичними термінами є контекст, у якому трапляються три словосполучення (*злаякісна пухлина в 4 стадії, стріляє метастазами, не підлягає лікуванню*), які посилюють негативне ставлення автора повідомлення до країни-агресорки, дуже влучно при цьому характеризуючи як саму агресорку (*злаякісна пухлина в 4 стадії*), так й її дії (*стріляє метастазами*), а також стан (*не підлягає лікуванню*): «*Професор Нью-Йоркського університету Ігор Айзенберг вважає, що Російська Федерація має зазнати стратегічної поразки, оскільки країна-агресорка є соціально-історичною **злаякісною пухлиною в 4 стадії**, яка лише **стріляє метастазами й не підлягає лікуванню***» (<https://espresso.tv>, 24.04.2022).

У публіцистичних текстах для медичних термінів характерною є метафоризація [1] з метою негативного оцінювання явища. Так, у публікації під назвою «*Парламентські будні. Словесна **діарея***», авторкою якої є Альона Шкрум (<https://ba.org.ua>, 07.11.2018) медичний термін «*діарея*» вжито у заголовку та при розгортанні змісту у контексті: «*Але завершився виступ Генерального прокурора словами про Єгора Соболева, які ризикують стати хрестоматійними і увійти в історію українського парламентаризму. Він назвав його: 'просто «недоросль», в якого **діарея** мозку виливається тут прямо в залі'.*»

Інколи метафоризація може бути частиною порівняльної конструкції, як-от у статті інвестиційного банкіра Сергія Фурса:

«Україна як хлопець, який зламав ногу. Дуже боляче, важко навіть пересуватися, але лікар обіцяє, що за пів року ти зможеш бігати. А підтримка західних партнерів буде колосальною. А ось у російській економіці **діагностували рак третього ступеня.** І якщо не **ампутувати пупіна,** то **летальний кінець** неминучий» (<https://gazeta.ua>, 16.03.2022). Окрім порівняння, у наведеному абзаці вжито три словосполучення, які пов'язані з медичною термінологією: *діагностували рак третього ступеня, ампутувати пупіна, летальний кінець*. Насиченість одного контексту медичною термінологією засвідчує потужний метафоричний потенціал термінів цієї галузі. Словосполучення «ампутувати пупіна» надає іронічного ефекту повідомленню.

У повідомленні Віталія Портникова **«Політична хвороба «хохлізму» іноді здається невиліковною»** (<https://uainfo.org>, 20.11.2018) заголовна теза, у якій вжито медичні терміни, повторюється в інтродуктивному блоці **«Ця політична хвороба "хохлізму" іноді здається невиліковною»**. Слід звернути увагу на розташування аналізованих одиниць у тексті. Висунення на початок речення або абзацу відіграє важливу роль для реалізації функції впливу, адже, як зазначають психологи, людина краще запам'ятовує те, що вжито на початку та наприкінці повідомлення. В аналізованій статті спостерігаємо насиченість медичними термінами у метафоричному значенні у прикінцевому абзаці (*що воша, яка говорить про гігієну; коросту колабораціонізму*), тобто у сильній позиції тексту: *«Тому що політична повія, яка говорить про моральність і боротьбу з будь-чим – від корупції до фальсифікації – це те ж саме, що воша, яка говорить про гігієну. Якщо не вилікуєш коросту колабораціонізму – ніяка вода тобі не допоможе, навіть свята»*.

Частими є випадки використання медичних термінів в публіцистичних текстах як основи каламбура, гри слів, що веде до виникнення неологізмів, напр., у заголовку повідомлення про майбутнє світу після коронавірусу: **«Спорожнілі міста, вакцина-вбивця бізнесу та термоядерний синтез: прогноз Saхо Bank на 2021 рік»** (<https://thepage.ua>, 08.12.2020).

Ще декілька прикладів уживання медичної термінології у публіцистичних текстах, які надають повідомленню негативної конотації: **«Верховна Рада попереднього скликання підтримувалася на апараті штучного дихання та наркотичній залежності»** (А. Яценюк, ТСН); **«Однак тестом на резус-несумісність Юценка і Тимошенко став, безперечно, суд над экс-прем'єром»** («Дзеркало тижня», № 30, 26.08.2011). Неможливість політичної

дружби між двома політичними ворогами відбиває детермінований медичний термін «резус-несумісність». Для економії мовної енергії, прагнення до більшої компактності й меншої офіційності публіцистичні тексти показують за допомогою медичних термінів певне оцінне ставлення продуцента інформації до зображуваного.

Мовного колориту, яскравості, строкатості та влучності публіцистичним текстам надають сталі вислови, у склад яких уходять медичні терміни, наприклад: *як зіницю ока, сидіти в печінках, увійти в кров і плоть, тримати руку на пульсі, тримати за горло, ламати через коліно, холодний душ на голову, покласти на лопатки, кістка в горлі, стати поперек горла, наступити на горло, показувати зубки, вкуситися за язик.*

Висновок. Таким чином, терміни функціонують як у системі, так і поза нею. Стосовно другої комунікативної ситуації, варто зазначити, що термін у процесі функціонування у публіцистичних текстах та детермінологізації, використовується в інших, вторинних по відношенню до системи, контекстах, що призводить до смислових інновацій та взаємодії терміна з іншими терміносистемами.

Аналізовані медичні терміни, які функціонують у публіцистичних текстах, призначені для створення точного та стислого висловлювання, а також для органічного поєднання характеристик інформативності як підґрунтя розвитку комунікативного дискурсу, а значить і мови в цілому.

Література

1. Бражук Ю. Б. Натуроморфна метафора в медичній термінології (на матеріалі латинськомовних анатомічних термінів): автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.14; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філології. К., 2015. 17 с.

2. Германович Г. Медичні терміни зі соматичними компонентами дерм-, дерма-, дерм(о)-, дермат(о)- та шкіра в сучасній українській мові. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2018. № 890. С. 36–41.

3. Ткач А. В. Принципи організації української медичної термінології на лексико-семантичному рівні. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2015. Вип. 13. С. 218–224.

4. Філюк Л. М. Моделювання тезаурусу української медичної термінології. *Мова*. 2016. № 25. С. 94–98.

5. Шутак Л. Б. Медичний дискурс як невід’ємна частина української дискурсології. *Наукові записки Нац. ун-ту «Остро-*

зька академія». Серія «Філологічна». 2014. Вип. 48. С. 256–260.

6. Heritage J., Maynard D. W. Problems and prospects in the study of physician-patient interaction: 30 years of research. *Annu. Rev. Sociol.* 2006. P. 51–74.

7. Heritage J., Maynard D. W. Communication in Medical Care: Interaction Between Primary Care. *Physicians and Patients*. Cambridge, UK: Cambridge Univ. Press, 2006.

8. James M. Wilce. Medical Discourse. *Annu. Rev. anthropol.* 2009. P. 199–215.

9. Kageura K. The dynamics of terminology. Amsterdam, 2002. 234 p.

10. Mounin G. Les problèmes théoriques de la traduction. Paris: Gallimard, 1990. 296 p.

11. Rogers M. Terms: a Multifunctional View. *Vaasan Yliopiston Julkaisuja*. Vaasa, 2002. 336 p.

12. Schmitz K. Pre-nominative Terminology in Terminological Theses and Dissertations. *TAMA*. Wien, 2001. 214 p.

13. Skujina V. The Term and Its Content in the Multilingual Aspect. *Language for Special Purposes: Perspectives for the New Millennium*. Tubingen, 2001.

УДК 811.161.2'374:001.4

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕКЛАМИ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Світлана Ягело,

кандидатка філологічних наук, вчена секретар університету,
доцентка кафедри українознавства Львівського національного
медичного університету імені Данила Галицького
(м. Львів, Україна)

Проаналізовано та класифіковано основні прийоми мовно-го маніпулювання в рекламі, виокремлено найбільш вживані в рекламних текстах стилістичні засоби. Вказано на необхідність підвищення соціальної відповідальності продуцентів реклами, оскільки рекламні тексти медичних препаратів несуть деструктивний ефект.

Ключові слова: лінгвістичне маніпулювання в рекламі, медичні препарати, рекламний текст, соціальна відповідальність реклами, стилістика.

The main methods of speech manipulation in advertising are

analyzed and classified, the stylistic devices most used in advertising texts are highlighted. The need to increase the social responsibility of advertising producers is indicated, since the advertising texts of medical preparations have a destructive effect.

Key words: *linguistic manipulation in advertising, medicines, advertising text, social responsibility of advertising, style.*

Постановка проблеми. Реклама лікарських засобів в Україні сприяє формуванню в суспільстві деструктивної медичної культури. Медична культура українців має низький рівень через звичку до самолікування, вибору та застосуванню медичного засобу без порад фахівця, чим вдало користуються фармацевтичні бренди. Реклама є вагомим інструментом, за допомогою якого бізнесмени від фармацевтики намагаються скоригувати поведінку реципієнтів, привернути увагу до медикаментозних товарів, продемонструвати важливість та користь об'єкту реклами.

Якщо в розвинених країнах основну роль у сприянні здоровому та гармонійному розвитку людини відіграє соціальна реклама, то в Україні основним чинником формування медичної культури суспільства є комерційна реклама лікарських засобів, іноді соціальна, яка не є конкурентоспроможною. Реципієнти такої реклами не тільки схильні до самолікування, але й піддаються взаємному впливу з боку бізнесменів у їхніх війнах за споживачів та прибутків, жертвуючи здоров'ям споживачів.

Основний виклад матеріалу. Головною проблемою рекламних текстів медичних препаратів є те, що вони призначені на просування товару на ринку та підвищення попиту й, як наслідок, отримання прибутку. Сюжети рекламних роликів містять деструктивний підтекст, формують спотворену масову медичну культуру, провокують до самолікування за допомогою стилістичних прийомів.

Впливу комунікаційних засобів, що застосовуються у рекламі, присвячені дослідження О. С. Телетова, який розглядає рекламний менеджмент [10] та вплив реклами та дитячу аудиторію [11]. О. М. Олексюк вивчає ключові слова рекламних текстів як складник сутєстивного рекламного дискурсу [8], а Н. О. Ткачук – особливості функціонування рекламного дискурсу, орієнтованого на молодіжну цільову аудиторію [12]. Заслугове уваги дослідження О. Ю. Арешенкової, присвячене комунікативно-прагматичним та стилістичним параметрам рекламного тексту [1].

Специфіку рекламних текстів було розглянуто на прикладі англійської мови. Так, О. Д. Македонова досліджувала лінгвостилістичну організацію та прагматичне функціонування англійськомовного рекламного дискурсу [7]. Вербалізацію косметичних засобів, їхню структуру, семантику та прагматику в англійськомовному рекламному тексті розглядала І. В. Городецька [3]. Цікавою є робота Т. А. Безуголі, присвячена вивченню англо- і німецькомовного рекламних дискурсів у зіставному аспектах [2].

Попри значну кількість розвідок, у яких розглянуто лексичні та стилістичні прийоми, що застосовуються у рекламних текстах, значно менше йдеться про негативну роль рекламних текстів, свідоме або несвідоме маніпулювання споживачами реклами за допомогою стилістичних засобів.

Погоджуємося з думкою О. С. Телетова, який наголошує, що «рекламодавці, сегментуючи реципієнтів за статевою й віковою ознакою, враховують психологічні особливості жіночої, чоловічої, дитячої, молодіжної аудиторії та аудиторії людей похилого віку, насичують рекламне повідомлення словами, які підкреслюють емоційність, чуттєвість, спокусу» [10, с. 45].

Реклама, що розрахована на жіночу аудиторію, містить стилістичні засоби, спрямовані на емоційне сприйняття інформації, наприклад, епітети, метафори, порівняння тощо. У ході аналізу рекламних текстів було виявлено такі одиниці: *розкішна м'якість, гладенька як шовк, м'яка як оксамит, повітряна легкість, соковиті губи, дике серце, несамовите кохання, шоколадна глазур* тощо. У текстах реклами, призначених для жіночок, превалюють іменники у називному відмінку, що називають конкретні поняття.

Своєю чергою, семантична спрямованість вербалізаторів реклами, спрямованої на маніпулювання чоловічою свідомістю, акцентує зовнішні характеристики, сильні риси характеру та професіоналізм: *здоров'я для життя, інноваційний засіб, активний спосіб життя, справжній чоловік, абсолютно впевнені, захищаємо, відрізняється, високі технології* тощо. Обмежена кількість епітетів підкреслює мужність та стриманість реципієнтів чоловічої статі. При цьому у рекламних текстах, призначених для чоловіків, трапляється значна кількість абстрактних іменників, наприклад, *мужність, тонус, впевненість, вплив, гідність, час* тощо.

Відомо, що споживачі зважають у першу чергу увагу на заголовки реклами, що пропонують медичні препарати, тому вони містять інформацію про корисні властивості, які можуть

покращити життя, зменшити біль, зробити сильнішим, гарнішим, впевненішим тощо. Тому продуценти рекламних текстів послуговуються різноманітними стилістичними прийомами. Розглянемо деякі з них в аспекті частотності їх застосування у рекламі.

Найбільш розповсюдженим стилістичним прийомом є антитеза, застосування якої у рекламі полягає в навмисному протиставленні образів і понять, підпорядкованих загальній ідеї і єдиній точці зору. Наприклад, у тексті *«Долгіт крем – сильний проти болю, ніжний до шкіри»* продуцент гасла використовує стилістичний прийом антитези, який підкреслює дві сильні сторони цього лікарського засобу, використовуючи протиставлення *«сильний-ніжний»*.

На лексичному рівні у рекламі медичних препаратів широко вживаються епітети, метафора та анафора. Епітети у текстах реклами є засобами виразності, емоційності та експресії, за допомогою яких продуценти рекламних текстів прагнуть виділити певну провідну, суттєву рису, якість, як-то у тексті: *«Іберогаст. Рослинний. Швидкий. Ефективний»*. Усі прикметники в аналізованому рекламному тексті є епітетами. Нанизування синонімічних ознак посилює зацікавленість аудиторії [9].

Часто під час створення реклами продуценти тексту застосовують прийом лексичного повтору. Дослідження ряду рекламних текстів про медичні препарати дозволило дійти висновку, що повтори найчастіше трапляються на початку тексту – анафора, і рідше – в кінці рекламного тексту – епіфора. Анафора – це стилістична фігура, яка з грецької дослівно перекладається як «сходження» [4]. Суть її в тому, що споріднені або схожі звуки, слова або їх поєднання повторюються на початку кожного паралельного ряду: *«Диклак Гель. Добра ціна. Добре здоров'я»*. В аналізованому тексті спостерігається використання лексичного повтору (анафори) на початку кожного речення [5], що надає ефектного звучання рекламі. Не слід забувати про сильні позиції тексту: початок і кінець. Як зазначають психологи, саме інформація на початку та у кінці повідомлення запам'ятовується найкраще. Продуценти рекламних текстів послуговуються багаторазовими повторами з метою привернення уваги потенційних покупців та для реалізації стимулюючої функції.

У рекламному ролику лікарського засобу від грипу та застуди компанії Covonia звучить такий текст: *«Від усіх п'яти головних симптомів застуди та грипу існує тільки один засіб»*.

Covoniaaaaa. Випробуй його на ділі. Головною особливістю цього рекламного тексту є назва лікарського засобу, точніше його представлення, адже увагу потенційних покупців привертає фонетичний повтор, тобто подовження голосного звуку «а» в слові «Covoniaaaaa». Ефективність реклами надає експресивний фонетичний прийом, який наділяє рекламований продукт силою, потужністю і здатністю перемогти все, що було головним завданням виробників цього засобу.

Текст реклами жувальної гумки проти куріння Nicorette звучить так: «*Нікоретте, Нікоретте, можна жити без сигарет!*». Аналізований текст містить риму і ритм. Рима – це співзвуччя закінчень у суміжних та близько розташованих словах, які можуть бути на місці клаузул, або перебувати в середині віршового рядка [4; 6]. Продуцентам цього тексту вдалося співвіднести риму з назвою торгової марки.

Під час дослідження було помічено, що найчастіше рима трапляється всередині та в кінці речення. Застосування такого композиційно-звукового прийому в рекламі лікарських засобів пов'язано зі складними та довгими назвами ліків, через що вони є важкими для запам'ятовування. Використання рими у рекламних текстах полегшує зберігання в пам'яті назви медичного препарату, виконуючи при цьому прагматичну функцію. Легка і коротка рима у рекламі медичних препаратів є дуже ефективною.

Текст реклами гігієнічної помади *lip massage*, що виробляє компанія Blistex, є здебільшого інформативним, ніж емоційно навантаженим: «*Нова гігієнічна помада lip massage від Blistex має досить гнучкий кінчик. Його поживні речовини пом'якшують і зволожують ваші губи*». В аналізованому тексті присутня мінімальна кількість образних виразів. Щодо вживання стилістичних прийомів, то тут вжито епітет «*досить гнучкий кінчик*». Рекламний ролик не є нав'язливим, він логічний, ясний, доступний, чим викликає довіру у потенційних покупців.

Рекламний ролик, який представляє лікарський засіб – гепатопротектора під назвою «*Ессенціале*», побудований дуже логічно та структуровано. Гасло «*Підтримай печінку – підтримай себе*» апелює до традиції дбати про своє здоров'я, втім, у дещо викривленому вигляді – не шляхом його зміцнення за допомогою тренувань та здорового способу життя, а шляхом пасивного споживання ліків, формуючи приховану психологічну залежність та уявлення про те, що здоров'я може

бути підтримане лише за допомогою фармацевтичної продукції. Тобто виконує основну мету – привернути увагу потенційних покупців та ініціювати продаж товару.

Головна ідея рекламного відео препарату «Мезим» представлена пропагандою нездорового харчування. Лікарський засіб – таблетки – виступають у ролі стимулятора щастя та пропагуються як сімейний препарат. Вигук «Ай, молодець!», який вимовив дорослий чоловік, звертаючись до маленької дитини, є апелюванням до особи, яка представлена найближчим оточенням, що викликає довіру у людей, які дивляться цей ролик, адже навіть дитина знає, що таке «Мезим» та коли потрібно його приймати.

Висновок. Отже, проаналізувавши основні стилістичні особливості рекламних текстів, що представляють продукцію фармацевтичної промисловості на ринку в Україні, констатуємо яскравий вияв суттєвої традиції. Маніпулятивні техніки й технології використовуються для формування потреби та активізації споживчого інтересу за допомогою стилістичних прийомів. Найбільш уживаними є антитеза, повтори, алітерація та епітети.

Література

1. Арешенкова О. Ю. Комунікативно-прагматичні та стилістичні параметри рекламного тексту: автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01; Криворізький держ. пед. ін.-т. Кривий Ріг, 2016. 21 с.

2. Безугла Т. А. Англо- і німецькомовний рекламний дискурс: полікодовий лінгвопрагматичний підхід : автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04; Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2017. 20 с.

3. Городецька І. В. Англійськомовний рекламний текст косметичних засобів: структура, семантика, прагматика: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04; Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2016. 20 с.

4. Жайворонок В. В. Лексична підсистема мови і значення мовних одиниць. *Мовознавство*. 1999. № 6. С. 32–46.

5. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: Монографія. Київ: Видавн. Дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.

6. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. пос. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 423 с.

7. Македонова О. Д. Лінгвостилістична організація та

прагматичне функціонування англійськомовного рекламного дискурсу: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04; Запорізький нац. ун-т. Запоріжжя, 2017. 24 с.

8. Олексюк О. М. Ключові слова рекламних текстів як іманентний складник сугестивного рекламного дискурсу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: серія «Філологія». 2019. Вип. 6(74). С. 92–95.

9. Сербенська О. Інновації у мові сучасних українських мас-медіа. *125 років Наукового товариства імені Шевченка*: Зб. наук. пр. і матеріалів, присв. ювілею товариства. Львів: [б. в.], 2001. С. 158–177.

10. Телєтов О. С. Рекламний менеджмент : підручник для ВНЗ. 3-тє вид., випр. Суми: Університетська книга, 2015. 367 с.

11. Телєтов О. С., Іванова Т. Є. Реклама та дитяча аудиторія. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2015. №2. С. 48–64.

12. Ткачук Н. О. Особливості функціонування рекламного дискурсу, орієнтованого на молодіжну цільову аудиторію. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки*. 2016. Книга 1. С. 249–253.

ПЕДАГОГІКА. МОВА МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ. ЛІНГВОДИДАКТИКА

Мова медичної освіти в Україні й рудименти посттоталітарної ментальності. Новітні технології викладання української мови в медичних закладах вищої освіти

УДК 378.6:61.016:811.161.2'243

ПРОФІЛІЗАЦІЯ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ У МЕДИЧНИХ ЗВО УКРАЇНИ

Лариса Богиня,

*директорка навчально-наукового центру
з підготовки іноземних громадян*

*Полтавського державного медичного університету
(м. Полтава, Україна)*

У статті порушено проблему вивчення української мови іноземними здобувачами вищої медичної освіти на пропедевтичному й основному етапах навчання. Розглянуто організаційно-методичні засади формування комунікативних навичок з урахуванням майбутнього фаху. Першочерговими завданнями вивчення української мови як іноземної визначено задоволення комунікативних потреб інокомунікантів у навчально-науковій і навчально-професійній сферах, набуття ними навичок спілкування у професійній сфері задля отримання якісної фахової підготовки. Проведено аналіз навчальних посібників з української мови для доуніверситетського етапу навчання іноземних здобувачів вищої медичної освіти, окреслено низку проблем, які впливають на ефективність формування навичок наукового мовлення. Основним методичним принципом визначено текстоцентричний підхід, який зумовлює моделювання навчальних наукових текстів, системи вправ і завдань до них у координаті з практичним курсом української мови і логікою викладу наукових тем профільних дисциплін.

Ключові слова: *українська мова як іноземна, іноземні здобувачі освіти, науковий стиль мови, текстоцентричний*

нідхид.

The article explores the problem of studying Ukrainian language by foreign students at the pre-university and main stages of higher medical education. The paper studies the organizational and methodological foundations of the formation of communication skills considering the future specialty. The primary tasks of learning Ukrainian as a foreign language are to achieve communicative competence by foreign students in the educational, scientific, and professional spheres, to acquire communication skills in the professional field in order to obtain high-quality professional training. The work analyzes the textbooks of Ukrainian language for the pre-university stage of education. The leading role of the organizational and methodological needs during the study of scientific language and specialized disciplines is determined. A number of problems that affect the effectiveness of the formation of scientific speech skills is outlined. The main methodological principle is the text-centric approach, which determines the modeling of educational scientific texts, a system of exercises and tasks for them in coordination with the practical course of Ukrainian language and the logic of presentation of scientific topics of profile disciplines.

Key words: *Ukrainian language as a foreign language, foreign students, scientific style of language, text-centric approach.*

Постановка проблеми. Здобуття фаху у закладах вищої медичної освіти України обирають іноземні громадяни багатьох країн, а найбільше – Індії, Марокко, Нігерії.

Формування майбутнього лікаря – процес складний і тривалий, в якому чільне місце посідає гуманітарна складова, зокрема й мовна підготовка. Одним із основних завдань мовної підготовки іноземних здобувачів освіти на пропедевтичному етапі є досягнення достатнього для забезпечення комунікативних потреб у освітній і науковій сферах рівня задля отримання якісної фахової підготовки.

Проблемі навчання інокомунікантів української мови як засобу здобуття фахової освіти присвячена низка досліджень вітчизняних науковців. Широкий спектр питань теоретико-методологічного, організаційно-методичного забезпечення висвітлено в працях Г. Онкович, Г. Швець, О. Резван, Н. Ушакової, Т. Дементьевої, О. Гейни, Т. Алексеєнко, С. Варава, А. Васецької.

Г. Швець досліджує питання добору й моделювання навчальних текстів, обґрунтовує важливість створення текстотеки для іноземних здобувачів освіти [10, 11]. С. Варава акцентує

увагу на структурі й змістовому наповненні курсу з наукового стилю мови, пропонує систему вправ задля формування професійно орієнтованої комунікативної компетенції [3,4].

Питання профільного навчання мови іноземних здобувачів вищої медичної освіти достатньо вивчене щодо курсу «Фахова мова медика». Проте існують різні підходи до вивчення інокомунікантами наукового стилю мови на доуніверситетському етапі навчання. Мета нашої розвідки – узагальнити досвід організаційно-методичного забезпечення викладання пропедевтичного курсу «Науковий стиль мовлення» й урахування майбутньої спеціальності слухачів під час опанування ними української мови як іноземної.

Зазначимо, що у сучасних реаліях мова медичної освіти переважного числа іноземних здобувачів – англійська. Проте сотні іноземців навчаються у медичних університетах українською мовою після проходження доуніверситетської підготовки.

Українська мова для інокомунікантів цієї категорії – це, перш за все, засіб для задоволення комунікативних потреб у побуті (що не викликає сумнів у необхідності оволодіння мовленнєвими навичками), а й, насамперед, інструмент здобуття якісної фахової освіти, що уможливає спілкування у професійній сфері з колегами й пацієнтами, адже для іноземних студентів, що вивчають мову в умовах мовного середовища, однією зі сфер її застосування є спілкування з фахових питань.

Проте більшість іноземців усвідомлюють, що мова – це не лише, і навіть не стільки, засіб спілкування у мовному середовищі, а й інструмент здобуття фаху, наприкінці доуніверситетського етапу навчання. Отже, одним із найважливіших мотиваційних факторів до вивчення фахової мови є використання на заняттях з української мови як іноземної матеріалів, що містять лексико-граматичні одиниці мови майбутньої спеціальності, тексти і діалоги, завдяки вивченню яких інокомунікант усвідомить перспективи спілкування у професійній діяльності.

З досвіду зазначимо, що формування комунікативної компетенції у професійній сфері за принципом випередження вивчення граматичного матеріалу не впливає на розуміння і використання мовних одиниць. Поділяючи думку О. Гейни про те, що комунікативна компетенція вважається сформованою, якщо інокомуніканти продукують власні висловлювання на основі вивченої лексики [5], на початковому етапі пропонуємо, здебільшого, кліше з перекладом на рідну мову. До прикладу, на третьому тижні навчання читаємо діалог «У лікаря», який репрезентує ан-

кетну інформацію і деякі питання, пов'язані зі скаргами пацієнта. Слухачі знайомляться із синонімічними формами запитань лікаря про вік пацієнта, його місце роботи чи навчання, скарги тощо.

Після відпрацювання навичок вимови лексичних одиниць пропонується рольова гра, в якій один з інокомунікантів виступає в ролі лікаря, а інший в ролі пацієнта. З метою створення більш реальної ситуації, а також з огляду на необхідність формування навичок запису на слух і відпрацювання вміння написання почутого, слухачеві, який виступає в ролі лікаря, пропонується заповнити першу сторінку «медичної карти» пацієнта (подаємо типову форму, розширюємо її запитаннями, які допомагають «лікарю» зібрати необхідну інформацію. Читаючи діалоги, беручи участь у рольових іграх, студенти вже «приміряють на себе» майбутню професію, що викликає зацікавленість і посилює мотивацію. Такий вид роботи доречний і для іноземних студентів першого курсу, що навчаються англійською. Крім того, апробувати свої знання і навички студенти мають можливість під час медичного огляду і спілкування з лікарями різного фаху, які, на наше прохання, про паспортні відомості запитують українською. Успішно здійснивши першу комунікативну зустріч у майбутньому професійному середовищі, студенти отримують визнання та підтвердження важливості вивчення мови.

Проте виконання такого завдання виявляє вплив двомовного регіону, в якому українська мова ще не набула переважного вжитку. Протягом останніх десяти років ми фіксували, що понад 70% іноземних здобувачів освіти демотивовані мовним середовищем, зауважують, що переважна більшість мешканців «не говорять мовою, яку ми вивчаємо». У перший місяць перебування в мовному середовищі студенти насичувалися суржилом і мовними покручами на кшталт «добре утро», «мені 20 лет», «я заболів» тощо. Деросіянізація мови сфери послуг, мови закладів охорони здоров'я, мови медичної практики й медичної освіти все ще є питаннями, що потребують вирішення й унормування.

Вимушений перехід на дистанційне навчання спонукав до розширення навчальних засобів і додавання до традиційних посібників таких матеріалів, які б створювали елементи штучного мовного середовища.

Наразі навчальний контент доповнюється подкастами, відеоматеріалами, презентаціями з аудіо супроводом, які забезпечують ефект перебування в українськомовному просторі.

Організація й добір навчального матеріалу на основі загальнодидактичних принципів системності й послідовності, наступності й перспективності та лінгводидактичних принципів фахоцентризму й опертя на текст як основну одиницю навчання забезпечують насиченість навчальних посібників з української мови як іноземної [8, 9], з наукового стилю мовлення [1, 2, 6] лексичними одиницями фахової мови й уможливають якісне набуття іноземними здобувачами освіти професійно зорієнтованої лінгвістичної компетенції.

Протягом п'яти років у навчально-науковому центрі з підготовки іноземних громадян ПДМУ апробовано модельовані й частково адаптовані тексти для читання, окремий розділ яких має назву «Медицина – найбагатіше з мистецтв». До нього увійшли тексти про видатних науковців у галузі медицини, відомих лікарів, їхні професійні й особисті якості. За спостереженнями, саме тексти деонтологічного характеру, як-от «Мама житиме», «Чужа кров», «Лікар – професія без національності», «Дитячий лікар», «Учусь не хворіти», спонукають до дискусії, розвивають професійно важливі навички говоріння й слухання, забезпечують реалізацію принципу особистісної орієнтації й компетентісного підходу. Ці тексти містять нову загальнонавчальну лексику, вивчення й уживання якої дозволяє студенту почуватися комфортно в мовному середовищі. Крім того, пропонувані тексти сприяють вирішенню виховних завдань щодо формування відповідального ставлення до власного здоров'я, попередження розвитку шкідливих звичок, набуття навичок здорового способу життя тощо.

Система роботи з текстами на заняттях з наукового стилю мови орієнтована на формування навичок різних видів читання, передбачає засвоєння інформації з максимальним ступенем повноти, аналіз мовних засобів вираження змісту з подальшим його відтворенням в усній формі. На нашу думку, використання тільки текстів спеціальних дисциплін вбиває мотивацію студентів до вивчення мови, оскільки вони можуть застосувати інформацію й мовні засоби її оформлення виключно у професійній сфері. Але їхні мовні потреби виходять далеко за межі професійного спілкування, особливо на 1-2 курсах, коли практики в клініці ще немає, але існує безліч ситуацій, де знання мови виявляється життєво необхідним для комунікації й підтримки на позитивному рівні самооцінки. З огляду на це, пропонуємо тексти й діалоги, що репрезентують спілкування лікаря й пацієнта у найчастотніших ситуаціях і забезпечують інокомунікантів мовними засобами задля задоволення власних комунікативних потреб [7].

Висновок. Отже, насиченість навчального контенту з української мови як іноземної професійно орієнтованими матеріалами, створення елементів штучного мовного середовища з унормованим уживанням фахової мови уможливають достатній для здобуття фахової освіти рівень володіння мовою.

Література

1. Богиня Л. В. Сходинки. початково-предметні курси з природничих дисциплін: навч. посіб. з української мови як іноземної / Л. В. Богиня. Полтава: ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2020. 118 с.

2. Богиня Л. В., Савицька Т.В., Трусова Л.В. Сходинки-1. Базовий курс НСМ. Навчальний посібник з української мови як іноземної / Л. В. Богиня, Т. В. Савицька, Л. В. Трусова. Полтава: ПДМУ, 2022. 124 с.

3. Варава С. В. Використання системи вправ для формування професійно орієнтованої лінгвістичної компетентності в іноземних студентів на початковому етапі навчання. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі.* Міжпредметні зв'язки. 2016. № 28. С. 23-32.

4. Варава С. В., Груц'як В. І. Навчання мови спеціальності в умовах підготовчих факультетів для іноземних громадян: структура та зміст. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі.* Міжпредметні зв'язки. 2009. Вип. 15. С. 24–33.

5. Гейна О. В. Дидактичний апарат навчального посібника з наукового стилю мовлення для іноземних студентів-нефілологів / О. В. Гейна. *Мова: науково-теоретичний часопис з мовознавства.* Одеса: Астропринт, 2019. № 31. С. 65–69.

6. Лещенко Т. О. Атлас культури мови медика: навчально-наочний посібник / Т. О. Лещенко, М. М. Жовнір, В. Г. Юфименко. Львів: Магнолія 2006. 2021. 144 с.

7. Лещенко Т.О. Читаємо українською: навчальний посібник для англomовних студентів I–II курсів (соціокультурний аспект). II частина / Лещенко Т. О., Шевченко О. М., Козуб Г. М. Полтава: ФОП Гаража М.Ф., 2019. 148 с.

8. Українська мова як іноземна. Базовий курс. Відмінковий концентр. Довідкові матеріали й тренувальні вправи. Частина I.: навч. посіб. для іноземних студентів / Л. В. Богиня, І. М. Іотова, Н. М. Маджар, Т. В. Савицька. Полтава: ПДМУ, 2022. 150 с.

9. Українська мова як іноземна. Базовий курс. Відмін-

ковий концентр. Довідкові матеріали й тренувальні вправи. Частина II.: навч. посіб. для іноземних студентів / Л. В. Богиня, І. М. Іотова, Н. М. Маджар, Т. В. Савицька. Полтава: ПДМУ, 2022. 116 с.

10. Швець Г. Д. Модельовані тексти в навчанні української мови як іноземної / Г. Д. Швець/ Актуальні питання організації навчання іноземних студентів в Україні: матеріали IV Міжнародної науково-методичної конференції (Тернопіль, 2 - 4 травня 2018 р.). Тернопіль: ТНТУ імені Івана Пулюя, 2018. С. 71–73.

11. Швець Г. Д. Теорія і практика навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей: монографія. Київ: Фенікс, 2019. С. 529.

УДК 81.276.6

ВИКОРИСТАННЯ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ «ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ»

Алла Віцюк,

кандидатка педагогічних наук, доцентка; доцентка кафедри соціальної медицини та гуманітарних дисциплін, ПВНЗ «Міжнародна академія екології та медицини» (м. Київ, Україна)

У статті висвітлено питання використання медичної термінології на заняттях з навчальної дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням». Також розмежовано поняття «термін» та «термінологія», подано коротку історію розвитку мови медичної освіти, а також подано вправи та завдання, які допомагають сучасному студенту-медику стати висококваліфікованим фахівцем.

Ключові слова: *термін, медична термінологія, мова медичної освіти, атеросклероз, гепатит, алергія, діабет, гастрит.*

The article highlights the issue of using medical terminology in classes on the subject «Foreign language for professional guidance». The concepts of «term» and «terminology» are also distinguished, a brief history of the development of the language of medical education is presented, exercises and tasks are presented that help a modern medical student become a highly qualified specialist.

Key words: *term, medical terminology, language of medical education, atherosclerosis, hepatitis, allergy, diabetes, gastritis.*

Постановка проблеми. Розвиток науки та техніки вимагає створення та використання у подальшому специфічних термінів для позначення певних предметів та явищ в кожній галузі. Відповідно до словника української мови «**термін**» – це слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо [2].

Нагадаємо, що слово «**термінологія**» утворене від латинського «terminus» (*лат. terminus* «кінець, край, межа»; у середньовіччі це слово починає вживатися зі значенням «визначення», «позначення»; пор. старофранцузьке *terme* – «слово») і старогрецького *logos* («вчення»).

Це слово має кілька значень: 1) сукупність усіх термінів певної мови (*українська термінологія*) або якоїсь окремої галузі людської діяльності: науки, техніки, мистецтва (*юридична термінологія, музична т., лінгвістична т., спортивна т.*); 2) розділ лексикології (лінгвістичне вчення про слово), що вивчає терміносистему. У першому значенні синонімі до «термінології» – **терміносистема**, а в другому – **термінознавство** [3].

Медичну термінологію фактично започаткувала праця давньогрецького вченого Гіппократа «*Corpus Hippocraticum*». З цієї збірки наукова термінологія усього світу, зокрема українська, успадкувала багато найменувань на позначення медичних реалій, наприклад: *амбліопія, карцинома, герпес, парез* тощо. З творів Аристотеля були запозичені такі терміни, як *глаукома, лейкома, ністагм, екзофтальм* тощо [1, с.5].

Процес формування української медичної термінології відбувався під впливом різноманітних чинників, як внутрішньомовних, так і іншомовних. Досліджувались вибрані аспекти сучасної медичної термінології, такі як принципи функціонування греко-латинської медичної термінологічної системи, їх класифікація та систематизація українських відповідників, а також лексика окремих підсистем медичної термінології. Основними 12 шляхами оновлення термінології, і медичної зокрема, є інтеграція іншомовних слів, поповнення новими термінологічними одиницями шляхом творення на основі уже наявних, їх семантична трансформація та вторинна номінація.

Ще за часів появи «Руської правди» в обіг увійшли відповідники сучасним анатомо-клінічним термінам, наприклад:

кисть, перелом, рана, синець. Накопичення та систематизація набутих народом знань призвела до появи різних травників та лікарських порадників – здебільшого рукописних видань, де містилися практичні поради з народної медицини та відомості про лікарські рослини. Цей період тривав до середини XIX століття та отримав назву періоду накопичення або донаукового періоду. Початком другого етапу становлення української медичної термінології стали процеси націоналізації грецько-латинської термінології в цей історичний період відбувались і в інших європейських країнах, тобто українська медична термінологія у своєму розвитку наближувалася до загальноєвропейського процесу термінотворення. Третій етап (20 – 30-ті роки XX ст.) – це період розквіту української термінографії. В цей час друкувались багато словників медичної термінології, з'являлися медичні журнали на території країни, найбільша кількість з них видана в 1920 – 1929 роки, з яких 22 – українською 13 мовою. Значний внесок в тогочасну українську термінологію зробила О. Курило, яка написала «Російсько-українського словника медичної термінології» (1918 р.), адаптованого для шкільного використання. Більша частина з запропонованих нею термінів давно вийшли зі вжитку, але деякі, наприклад: *білі кров'яні тільця, гомілка, тім'я, повіка*, досі активно використовуються. Іншомовних слів в цьому словнику було небагато, але в цілому в термінології спостерігалась тенденція не лише до використання вже наявних лексем, але і до активного застосування новостворених. Наступний період (50 – 80-ті роки XX ст.) називають періодом русифікації із застосуванням широкомасштабних кампаній викоринення «українського націоналізму». У 1936 році було надруковано «Словник медичної термінології». В цей час в обіг увійшли терміни роди (*пологи*), родовий (*пологовий*), коклюш (*кашлюк*), лихоманка (*пропасниця*), істерія (*причинність*), спайка (*злука*) та багато інших. Період розквіту національної термінології почався в 1991 році зі здобуттям Україною незалежності і триває і досі [1, с.11-13].

Протягом 2-го року навчання в сучасних закладах вищої освіти студенти-медики вивчають «Іноземну мову за професійним спрямуванням». Така навчальна дисципліна ґрунтується на вивченні студентами фахового матеріалу іноземною мовою та закладає основи знань медичної термінології з перспективою їх подальшого використання у професійній діяльності. З-поміж дефініцій можна виокремити такі, як: *атеросклероз, гепатит, алергія, діабет*,

гастрит тощо.

Наведемо приклади завдань, які використовуються на заняттях.

Ex.1. Read and translate the following sentences into Ukrainian:

1. *The blood was dropping from the wound very slowly.*
2. *Chronic forms begin more slowly.* 3. *Acute leukemia progresses quickly.* 4. *The axon quickly divides into numerous branches.* 5. *Injured leg hurts very badly.* 6. *In two or three weeks the same recovery is always complete.* 7. *I usually go to see my friends in the evening.* 8. *These patients usually have acute problems.* 9. *This space is always filled with a aqueous humor.* 10. *The face is usually a mirror of person's condition.*

Ex.2. Answer the following questions:

1. *Describe the structure of external ear.* 2. *Describe the structure and functions of middle ear.* 3. *Explain the functions of auditory tubes.* 4. *Explain the functions of the Eustachian tubes.* 5. *Distinguish between the osseous and membranous labyrinth.* 7. *Describe the cochlea and its function.* 7. *What are the major signs of hearing disorders?* 8. *What other structures of the human body should be examined in addition, when a patient has complaints referable to the ears?* 9. *What methods are very important in the diagnosis of complaints referable to the ears?* 10. *When does the earache (otalgia) occur?* 11. *What are the commonest causes of otitis media in both children and adults?*

Ex.3. Read, translate and pay much attention to medical terms. Get ready to discuss the text:

Diabetes mellitus, often referred to simply as **diabetes** (Ancient Greek: διαβήτης compass, dividers stemming from the verb διαβαίνειν «to pass through», consisting of the prefix δια dia across, through and the verb βαίνειν bainein to go, to walk), is a syndrome of disordered metabolism, usually due to a combination of hereditary and environmental causes, resulting in an abnormally high blood sugar levels (hyperglycemia). Blood glucose levels are controlled by a complex interaction of multiple chemicals and hormones in the body, including the hormone insulin made in the beta cells of the pancreas. Diabetes mellitus refers to the group of diseases that lead to high blood glucose levels due to defects in either insulin secretion or insulin action in the body.

Diabetes develops due to a diminished production of insulin (in type 1) or resistance to its effects (in type 2 and gestational). Both lead to hyperglycemia, which largely causes the acute signs of diabetes: excessive urine production, resulting compensatory thirst

and increased fluid intake, blurred vision, unexplained weight loss, lethargy, and changes in energy metabolism.

All forms of diabetes have been treatable since insulin became medically available in 1921, but there is no cure. The injections by a syringe, insulin pump, or insulin pen deliver insulin, which is a basic treatment of type 1 diabetes. Type 2 is managed with a combination of dietary treatment, exercise, medications and insulin supplementation.

Ex.4. Translate the sentences into English:

1. Вона зможе допомогти вам купити усі необхідні ліки. 2. Ви повинні уважно вислухати усі скарги пацієнта. 3. Ви можете скористатися нашою базою даних. 4. Ці студенти зможуть бути присутніми (їм дозволили) на операції. 5. Ти можеш придбати бинт, вату та йод у будь-якій аптеці. 6. Ці ліки можуть викликати сонливість та нудоту. 7. Ці заходи зможуть запобігти розвитку певних інфекційних захворювань.

Ex.5. Translate the definitions and phrases into Ukrainian and remember them:

Respiratory system, diseases of the respiratory system, cardiovascular system, atherosclerosis, digestive system, gastritis, stomach cancer, liver, hepatitis, immune system, allergy, endocrine system, diabetes, nervous system, brain, sense organs, eye disease, ear disease.

Ex.6. Match the following terms with their definitions:

1. Antibody	1. Cell possessing the property of ingesting bacteria, foreign particles, and other cells.
2. Antibody-mediated immunity	2. Resistance to infectious disease and harmful substances.
3. Humoral immunity	3. Immunity due to antibodies.
4. Immunity	4. Immunity due to B cells and the production of antibodies.
5. Phagocyte	5. Protein found in the plasma that is responsible for humoral immunity; binds specifically to antigen.

Висновок. Отже, медична терміносистема сучасної української літературної мови - це потужна лінгвістична база, на основі якої формуються, розвиваються і функціонують значна кількість сфер науково-професійної діяльності фахівця. Вивчення мови медицини загалом та на заняттях з «Іноземної мови за професійним спрямуванням» зокрема є важливим елементом для формування у студентів-медиків іншомовної професійно орієнтованої комунікативної компетентності.

Література

1. Медична термінологія. Навчальний посібник для самостійної роботи студентів з кредитного модуля дисципліни «Анатомія та фізіологія людини 1. Основи біомедичних знань. Медична термінологія» для здобувачів ступеня бакалавра спеціальності 163 «Біомедична інженерія» [Електронний ресурс]: навчальний посібник для студ. спеціальності 163 «Біомедична інженерія» / КПІ ім. Ігоря Сікорського: уклад. О. Я. Беспалова. Електронні текстові дані (1 файл: 368 Кбайт). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 61 с.

2. Словник української мови [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/termin>.

3. Термін, термінологія. Цікаві лінгвістичні терміни. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uain.press/blogs/termin-terminologiya-tsikavi-lingvistichni-termini-923680>.

УДК 81'243:613/.614

ЗАСВОЄННЯ ТЕМИ «ЗДОРОВ'Я» ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ (РІВНІ А1-В1)

Роксолана Галецька,

*асистентка кафедри української та іноземних мов
імені Якіма Яреми Львівського національного
університету ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького
(м. Львів, Україна)*

У статті запропоновано тексти дитячих віршів-забавлянок та жартівливих українських народних пісень як додаткову джерельну базу для вивчення теми «Здоров'я» на заняттях з української мови як іноземної на рівнях А1–В1.

Ключові слова: *українська мова як іноземна, початковий рівень, тема «Здоров'я», медична лексика, дитячі вірші, жартівливі пісні.*

In the article, the author offers the texts of children's funny poems and humorous Ukrainian folk songs as an additional source base for studying the topic «Health» in classes on the Ukrainian as a foreign language at levels A1-B1.

Key words: *Ukrainian as a foreign language, elementary level, the topic «Health», medical vocabulary, children's poems,*

humorous songs.

Формулювання проблеми. У переліку обов'язкових тем, які мають засвоїти іноземні студенти, вивчаючи українську мову як іноземну, є здоров'я. І це доречно, зважаючи на те, що особа перебуває у чужій країні, серед носіїв іншої культури і мови. Перебуваючи в гуртожитку, студенти можуть скористатися допомогою однокурсників чи товаришів, які володіють мовою країни перебування і за необхідності можуть викликати швидку допомогу. Мешкаючи окремо і не володіючи мовою достатньою мірою, іноземці часто стають заручниками ситуації, і не можуть доступно пояснити лікарям чи диспетчерам, що саме їх турбує.

Укладачі «Стандартизовані вимоги до рівнів володіння українською мовою як іноземною» вже на початковому рівні радять опрацювати тему «Здоров'я». У межах окресленої теми студенти, які вивчають українську мову на рівнях А1–А2, мають знати назви частин тіла людини, вміти зателефонувати або прийти до лікаря й розповісти про своє самопочуття чи хворобу, вміти дістатися до аптеки й зуміти купити необхідні ліки тощо. На рівні В1 студенти, окрім вище перелічених умінь і навичок мають розуміти поставлений діагноз, вміти здати аналізи й пройти призначені лікарем обстеження.

Відповідно, у вітчизняних медичних навчальних закладах, де навчаються іноземні студенти, які не володіють українською мовою, на кафедрах мовної підготовки з'явилася низка спеціалізованих підручників та посібників з УМІ для студентів-медиків за різними напрямками навчання [2; 7; 8] та ін.

Особливості і методи вивчення медичної термінології в курсі УМІ досліджували Н. Литвиненко, М. Тишковець, Т. Мельник, Г. Козуб, Т. Тукова, К. Гейченко, О. Мисик, А. Боднарюк, О. Кучеренко, Ю. Косенко та ін. Проте, незважаючи на значну кількість дидактичної літератури, досі існує потреба у навчально-методичних матеріалах для ефективного засвоєння іноземцями окремих, зокрема медичних, тем.

Мета нашої публікації – запропонувати тексти дитячих віршів-забавлянок та жартівливих народних пісень як додаткову джерельну базу для вивчення теми «Здоров'я» на заняттях з української мови як іноземної на рівнях А1–В1.

Наприклад, на початковому рівні, вивчаючи мікротеми «Частини тіла», «Хворобливі стани» можна вивчити зі студентами дитячий вірш «Хитрий зуб»: «Ой, **болить** у мене **зуб**, / Бо не хоче їсти суп. / Хоче меду, / Хоче грушки, / Хоче теплої / Пампушки. / А як

ще дасте сметани – / Вмить боліти перестане!» (Володимир Ладичець).

Таким чином, застосовуючи методику читання тексту з коментарем, вивчаємо словосполучення **болить зуб**. Запитуємо, що ще в організмі людини може боліти. Вчимося відповідати на запитання «Що у вас болить?» – *У мене болить... (голова, шия, око/очі, вухо/вуха, зуби, ніс, горло, рука, нога, живіт, спина) тощо.*

Для кращого запам'ятовування та засвоєння нової лексики, пропонуємо студентам прослухати кілька жартівливих текстів та знайти словосполучення з дієсловом боліти. Прокоментуйте незрозумілу їм лексику. (1) *«У слона болить нога. / Слон сьогодні шкутильга: / Гостював комар у нього. / Наступив йому на ногу»* (Грицько Бойко); (2) *«Ой слаба я, слаба я – / Болить мене голова. / Болить мене голова / Ще й коліно та й нога. / Запрягайте коні в шори, / Везіть мене до докторів»* [3, с. 104]; (3) *«Ой слаба ж я, слаба, / Болить мене голова, / Болить мене голова / З потилиці до чола»* [4, с. 87].

Доречно, на нашу думку, пояснити іншомовцям часто вживані в розмовному та діалектному мовленні синоніми до слова хворіти – «слабувати», «бути слабим», «хорувати», «нездужати» тощо. Продемонструвати їх використання за допомогою слухання або читання текстів жартівливих пісень: *«Ой мій милий захворів, / З рака юшки захотів. / Дам тобі із рака юшки / Без цибулі, без петрушки»* [4, с. 83].

Важливо опрацювати словосполучення *хворіти на що, хворіти чим*: хворіти на грип / хворіти грипом.

Вивчаючи назви і симптоми хворіб, можна запропонувати студентам-іноземцям, які починають вивчати українську мову (рівні А1–А2), такі дитячі вірші: (1) *«На сніданок якимось з'їла / Чорна Гава перший лід, / одразу ж підхопила / **Нежить, кашель і плеврит**»* (Петро Сорока); (2) *«Жив у лісі дядько Гриб / І напав на нього **грип**. / Дядько став якийсь похмурий, / Піднялась температура. / Йти до лікаря далеко / І ніде нема аптеки. / Дядько Гриб лежить у ліжку, / Заховав під ковдру ніжку»* (Лідія Новикова).

Як слушно зауважила Ю. Косенко, «незважаючи на велику кількість навчального матеріалу з цієї (медичної – Р. Г.) теми, на жаль, іноземні студенти 1 курсу медичного факультету після закінчення підготовчого відділення біологічного профілю навчання у переважній більшості стикаються з великими труднощами під час вивчення анатомії людини українською мовою. Така проблема повторюється з року в рік» [5, с. 213]. Для вирі-

шення цієї проблеми авторка статті пропонує скористатися різного типу мовними іграми, в основі яких буде медична термінологія, а точніше – назви частин тіла людини.

На нашу думку, для полегшення засвоєння нових термінів на позначення частин тіла, можна запропонувати студентам послухати дитячі вірші українською мовою: «*Пішла киця по водицю, / Та й упала у криницю. / Пішов котик рятувати, / Став за **вухо** витягати. / Витяг кицю за **вухо**, / Поклав там, де сухо*» [1, с. 86]; «*Познайомтесь, я дитина, / Хоч маленька, а людина. / Всі **частини тіла** знаю, / Визначаю й називаю. / Є у мене **голова**, / І вона творить дива, / **Шия** голову тримає, / Нахилиє, повертає./ Є у мене дві **руки**, / Це мої помічники. / А непосидючі **ноги** / Прокладають в світ дороги. / **Тулуб** з'єднує частини, Є **живіт** у нас і спина. / І всьому — хребет опора, / Ось така моя **будова*** (Наталя Карпенко).

Послухавши вірші, студенти виконують завдання: 1) із переліку назв частин тіла, написаних на дошці, вибрати ті, які вони почули у віршах; 2) із назвами частин тіла, яких не було у віршах, а були на дошці, скласти словосполучення; 3) у дві колонки розподілити, які із перелічених частин тіла можна зламати, а які з них можуть боліти.

Студентам, які вивчають українську мову на рівні B1 можна запропонувати прослухати вірш: «*А впав кіт із воріт, / Забив **плечі** і живіт. / Ото тобі, котку, / Не лізь на колодку, / Бо заб'єш **головку**. / Та буде боліти – / Нічим загоїти...*» [1, с. 87] та виконати завдання на розвиток комунікації: 1) зателефонувати в умовний пункт швидкої допомоги і викликати лікаря додому. Причина – те, що почули у вірші; 2) поділитися на пари і розіграти діалог між лікарем, який приїхав на виклик, і пацієнтом, якого болить живіт.

Висновки. Таким чином, запропонувавши для іноземних студентів початкового та рубіжного рівнів навчання УМІ тексти дитячих віршів та жартівливо-сатиричних народних пісень як додаткове навчальне джерело, ми не лише розвиваємо різні види мовленнєвої діяльності, а й сприяємо практичному застосуванню комунікативних умінь та навичок.

Література

1. **Дитячий фольклор** / Упоряд. і передм. Г. В. Довженок. Київ: Дніпро, 1986. 304 с.

2. **Жангазінова Р.**, Кусяк С. Українська мова для іноземців. Розділ III. Синтаксис: [навчально-методичний посібник для самостійної роботи іноземних студентів

підготовчого відділення галузі знань 22 «Охорона здоров'я». Львів: Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 2019. 18 с.

3. Жартівливі пісні. Родинно-побутові / Упоряд. О. І. Дей, М. Г. Марченко, А. І. Гуменюк. Київ: Наукова думка, 1967. 800 с.

4. Жартівливі та сатиричні пісні / Упоряд., передм. та приміт. М. К. Дмитренка. Київ: Дніпро, 1988. 327 с.

5. Косенко Ю. Г. Нетрадиційні форми роботи з української мови як іноземної під час вивчення медичної лексики. *Мова, історія, культура у лінгвокомунікативному просторі: збірник наукових праць* / Упор. А. В. Біденко]. Суми: Сумський державний університет, 2017. Вип. 4. С. 213–219.

6. Стандартизовані вимоги: рівні володіння українською мовою як іноземною А1-С2. Зразки сертифікаційних завдань: посібник / Данута Мазурик, Олександра Антонів, Олена Синчак, Галина Бойко. Київ: Фірма «ІНКОС» 2020. 186 с.

7. Українська мова як іноземна: навч. посібник / [Гаврищак І. І., Драч І. Д., Зевако В. І. та ін.]; за ред. М. П. Тишковець. Тернопіль: ТНМУ, 2021. 168 с.

8. Українська мова як іноземна для англomовних студентів-медиків: у 2 книгах. Книга 1. Соціокультурна комунікація: підручник / Луцак С. М., Ільків А. В., Литвиненко Н. П. та ін. В-во «Медицина», 2019. 504 с.

УДК 811.161.2'243:61

**МЕДИЧНА ТЕМАТИКА У ПРОГРАМІ РОЗМОВНОГО КЛУБУ
ТА ПРОЄКТИ НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА
«ГОВОРІМО УКРАЇНСЬКОЮ!»**

Оксана Горда,

*кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця
Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»
(м. Львів, Україна)*

Назар Данчишин,

*кандидат філологічних наук, науковий співробітник
Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»
(м. Львів, Україна)*

У статті розглянуто особливості вивчення теми «Невідкладна допомога, лікарня, аптека» в середовищі російськомовних українців, які прагнуть вдосконалити чи поглибити знання з української мови.

Ключові слова: українська мова, російськомовні українці, розмовний клуб, навчальний посібник «Говорімо українською!», медична тематика.

The article examines the peculiarities of learning the topic «Urgent care, hospital, pharmacy» among Russian-speaking Ukrainians who seek to improve or deepen their knowledge of the Ukrainian language.

Key words: Ukrainian language, Russian-speaking Ukrainians, speaking club, textbook «Let's talk Ukrainian!», medical topics.

Перехід російсько-української війни у повномасштабну фазу спричинив для української національної спільноти нову хвилю проблем та викликів. Одна з надважливих сьогодні – проблема деросіянізації / деколонізації. Її розв'язання безпосередньо стосується мовного питання, що є ключовим у цьому контексті. Станом на 19 березня 2022 року 83% українців вважають, що єдиною державною мовою в Україні має бути українська [4], відповідно в суспільстві актуалізувався запит на вивчення української мови. Це, закономірно, спричинило потребу в навчальних курсах і ресурсах, на яку миттєво відреагував колектив Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» (скорочено – МІОК). 26 березня – 19 травня 2022 року, за сприяння Департаменту освіти і науки Львівської обласної військової (державної) адміністрації, інститут провів перший сезон розмовного клубу «Говорімо українською!», а 4–15 липня 2022 року, у партнерстві зі «Львівським радіо», – другий. Заняття з групами першого сезону (їх було 40, що дало змогу охопити 800 осіб) відбувалися дистанційно, а з групою другого (20 осіб) – наживо. Кожен урок структурно складався із двох частин. Перша стосувалася певної побутової теми, друга – культури, історії та громадсько-політичних питань.

Відтак за результатами обох етапів розмовного клубу «Говорімо українською!» в його авторів виникла ідея створити новий посібник з української мови для російськомовних. Над її реалізацією тепер працюють філологи Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою (МІОК). Навчальний посібник запланований для широкого кола користувачів, які прагнуть вдосконалити чи поглибити свої знання з української мови, зокрема й для фахівців медичної сфери.

В останні роки вже створено низку навчальних видань з української мови для російськомовної аудиторії, серед яких праці О. Авраменка (2016), Ю. Дворецької (2021), О. Дубчак (2020, 2021), О. Сербенської та З. Терлака (2000) й ін. Актуальними для зазначеної категорії мовців є й видання з культури української мови Б. Антоненка-Давидовича (1997), О. Пономарева (2008), О. Сербенської та М. Волощак (2003), І. Фаріон (2009), а також колективне видання «Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити» за редакцією О. Сербенської (2011). Кожне з цих видань є, безперечно, цінним і корисним для охочих удосконалити чи вивчити українську мову.

У час російсько-української війни цей перелік доповнив навчальний посібник для українців, які переходять на російську мову, «Говори українською, бо живеш на своїй землі!» Ф. Колесник (2022). Мета, яку поставила авторка цього видання, – «виховати мовну стійкість і допомогти громадянам України стати носіями культури свого народу [3, с. 2].

Думку про необхідність інтегрувати в навчальні матеріали з української мови інформацію про історичні події, культурні надбання України та українців світової величі неодноразово висловлювали й автори програми розмовного клубу «Говорімо українською!» та проекту однойменного навчального посібника. До того ж такі спроби вже реалізовані в низці підручників і навчальних посібників, які створили працівники МІОКу: «Мандрівка Україною» (2012), «Ключ до України: міста і люди» у двох частинах (2020), «Образки з Лесиноного життя» (2020), «Спіймай Сквороду» (2023).

Програма курсу розмовного клубу «Говорімо українською!», на основі якої авторський колектив (О. Горда, Н. Данчишин, С. Антонюк) розробив проєкт навчального посібника, охоплює 15 занять на різноманітні теми, детальніше про неї йдеться у публікації Н. Данчишина [2, с. 21–22]. За тематичним принципом побудовано й посібник. Серед запропонованих – тема «Невідкладна допомога, лікарня, аптека». Як показав досвід вже згаданих двох сезонів клубу, проведеного за цією програмою, вивчення теми було доволі затребуваним для учасників курсів.

Запропоновані у посібнику навчальні матеріали у межах зазначеної теми структуровані в кількох таблицях «Неправильно / правильно» та диференційовані за тематичними блоками: «Звернення до лікаря. Невідкладна допомога хворому», «Прийом лікаря. Скарги хворого. Встановлення діагнозу», «В аптеці». У таблицях систематизовано найбільш уживану лексику та фрази в кон-

тексті окресленої теми (на рис. 1 подаємо фрагменти таких таблиць).

А. Звернення до лікаря. Невідкладна допомога хворому	
Неправильно	Правильно
Надо більш серйозніше відноситися до свого здоров'я	Треба більш серйозно ставитися до свого здоров'я
Наносити ушкодження здоров'ю	Завдавати шкоди здоров'ю
Хворобу легше попередити, ніж лічити	Хворобі легше запобігти (хворобу легше відвернути), ніж лікувати
Я нахожусь в лікарні	Я перебуваю в лікарні
Я болю, мені нужен больничний	Я хворію (занедужав), мені потрібний лікарняний
Мені нужна справка про стан здоров'я	Мені потрібна довідка про стан здоров'я
Взнайте про це в регістратурі поліклініки	Дізнайтеся про це в реєстратурі поліклініки
Врач приймає по вівторкам	Лікар приймає щовівторка

Б. В аптеці	
Неправильно	Правильно
Таблетки від боли	Таблетки (пігулки) від болю
Прострочені лікарства	Протерміновані ліки
Лікарські трави (чай)	Лікувальні трави (чай)
Настойка шиповника	Настоянка шипшини
Почечний чай	Нирковий чай
Еті лікарства треба приймати кожну годину (по вказаним годинам)	Ці ліки треба приймати щогодини (у вказані (визначені) години)

Рис. 1. Фрагменти таблиць «Неправильно / правильно»

У рекомендаціях щодо правильного слововживання при нагідно акцентуємо увагу майбутніх користувачів посібника й на граматичних, правописних, акцентуаційних, стилістичних явищах, зокрема тих, що мають розбіжності в українській та російській мовах (творення ступенів порівняння; числівники на позначення часу; написання та наголошування окремих слів, використання прийменника *по* тощо), що часто призводить до порушення норми.

Після таблиць подано вправи на закріплення отриманих знань, зокрема на виправлення помилок в інструкції до медичного препарату, наприклад (подаємо фрагмент): *«Ібупрофен – нестероїдне протизапальне средство. Має виражені анальгетичні, жарознижувальні та противовоспалительні свойства. Пре-*

парат рекомендують для симптоматичного лікування головної болю, зубної болю, невралгії, болю у спині, сугавах, мишцях, при ревматических болях, а также признакам простуди і гриппа».

Окрім того, запропоновано завдання на переклад російського тексту українською мовою на зразок (подаємо фрагмент): *«Врачи утверждают, что здоровье человека на 60% зависит от образа его жизни. Чтобы всегда быть в форме и стать долгожителем, нужно соблюдать правила здорового образа жизни. Правило первое – физическая активность. Это может быть посещение фитнес-центров или танцевальных студий, плавание, вело- и пешие прогулки на свежем воздухе. Минимальное количество шагов в день – 10 тысяч (примерно 7 км)».*

Також пропонуємо заповнити мінідіалоги «У лікаря», «В аптеці», «Виклик швидкої допомоги» пропущеними фразами.

Теоретичний матеріал доповнено текстом на слухання про відомих лікарів, письменників і громадських діячів, батька і сина – Івана Липу та Юрія Липу та текстом на читання про найдавніші шпиталі. Робота з текстовим матеріалом (а він цікавий змістовно, милозвучний на слух, наповнений гарною українською лексикою) сприятиме не лише вдосконаленню навичок читання, правильної вимови, збагаченню словникового запасу мовців, а й стане своєрідною лінгвотерапією, особливо для тих осіб, які зазнали духовних і матеріальних втрат в умовах війни, перебувають за межами України тощо. Адже, як зазначає відомий мовознавець П. Гриценко, «скажи гарне слово – й душа розцвіте». Це, на думку мовознавця, і є лінгвотерапією [1].

До кожного з текстів запропоновано комплекси вправ на розуміння змісту прослуханого та прочитаного. Це здебільшого типові завдання, наприклад, множинного вибору (коли треба вибрати одну правильну відповідь із трьох); з альтернативними відповідями (правильно / неправильно); на встановлення відповідності (лексем і значень чи запитань і відповідей та ін.); завдання, що передбачають відповіді на запитання.

Окрім того, подано завдання комунікативного характеру на зразок: *«Зателефонуйте до сімейного лікаря та опишіть симптоми свого захворювання»; «Зайдіть на сайт медичного центру та запишіться на обстеження» чи «Напишіть у соцмережі подрузі чи другові повідомлення про стан свого здоров'я»* тощо, які допоможуть зробити навчальний процес більш інтерактивним.

До більшості вправ (де це можливо та доречно) наприкінці навчального посібника подано ключі (розв'язки), що допоможуть вивчати мову із нашим виданням самостійно.

Висновки. Отже, у межах теми «Невідкладна допомога, лікарня, аптека», як і у навчальному посібнику «Говорімо українською!» загалом, навчальні матеріали розроблено так, щоб активізувати всі види мовленнєвої діяльності користувача цього видання. Це допоможе мовцеві, який вивчає українську, вдосконалити свою вимову, навички читання, письма та знання граматики. Навчальний посібник може бути корисним не лише для усіх охочих перейти на українську мову у спілкуванні, але й, зокрема, для професійних медиків.

Література

1. Гриценко П. «Хто себе шанує, має зробити все, щоб його мовне довкілля не пропало». *Українське радіо: веб-сайт*. URL: <http://www.nrcu.gov.ua> (дата звернення: 08.02.2023).

2. Данчишин Н. Р. До проблеми вивчення української мови в дорослому російськомовному середовищі під час повномасштабної російсько-української війни. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 25. Т. 1. С. 19–23. URL: <http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua.pdf> (дата звернення: 02.02.2023).

3. Колесник Ф. *Говори українською, бо живеш на своїй землі!* Львів: Простір-М, 2002. 236 с.

4. Котубей О. 83% українців хочуть, щоб українська була єдиною державною мовою – нове опитування «Рейтингу». *Суспільне. Новини: веб-сайт*. URL: <https://suspilne.media/221669-83-ukrainsiv-hocut-sob-ukrainska-bula-edinou-derzavnou-movou-nove-opituvanna-rejtingu/> (дата звернення: 25.11.2022).

УДК 811.161.2:004.775:61]-057.875-054.6

МЕДИЧНИЙ ВІДЕОКОНТЕНТ НА УКРАЇНСЬКИХ РЕСУРСАХ: «ВЕЛИКА МАЛЕНЬКА» ПРОБЛЕМА ДЛЯ ІНОЗЕМНОГО СТУДЕНТА, ЯКИЙ ВИВЧАЄ УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Людмила Даниленко,

кандидатка філологічних наук, старша викладачка кафедри
мовної підготовки Запорізького державного
медичного університету (м. Запоріжжя, Україна)

У дослідженні розглянуто питання розвитку комунікати-

вних навичок іноземних студентів медичного університету шляхом використання на заняттях з української мови професійних відеоматеріалів спеціальної тематики. При аналізі деяких телепрограм, а саме їхнього мовного наповнення, виявлено проблему двомовності – поєднання української та російської мов. Вказано, що таке явище завдає незручностей при виборі відеоконтенту задля освітніх потреб і стає перешкодою іноземцям у здобутті спеціальності.

Ключові слова: українська мова як іноземна, іноземні студенти, медична тематика, відеопродукція, «мовні гойдалки».

The study examines the issue of developing the communication skills of foreign students of a medical university through the use of professional video materials on special topics in Ukrainian language classes. When analyzing some TV programs, namely their language content, the problem of bilingualism - a combination of Ukrainian and Russian languages – is revealed. The author points out that this phenomenon causes inconvenience when choosing video content for educational purposes and becomes an obstacle for foreigners in obtaining a specialty.

Keywords: Ukrainian as a foreign language, foreign students, medical topics, video production, «language swings».

Постановка проблеми. Проблема функціонування української мови в медичній освіті вирішується загальними зусиллями відповідних законодавств, керівництва навчальних закладів, викладачами і студентами. Уже створено багато навчального матеріалу, вироблено вимоги до проведення занять, виступів на різних симпозіумах тощо. Водночас ще існують питання, які потребують уваги. Розглянемо деякі з них, орієнтуючись на специфіку викладання української мови як іноземної в медичному університеті.

Одна зі складових вивчення української мови іноземними студентами медичних спеціальностей – комунікативна, адже саме процес спілкування надає можливість інтегруватися в суспільстві, в якому живеш, володіти достатнім словниковим запасом, розвивати мислення відповідно до життєвих обставин. Уміння комунікувати важливе в діяльності лікаря, оскільки йому потрібно уважно вислухати і зрозуміти пацієнта, правильно дати рекомендації і навіть підтримати.

В умовах дистанційної освіти формування комунікативних навичок в іноземних студентів потребує особливого підходу. Дієвим методом у такому процесі є використання відеоматеріа-

лу спеціальної тематики. Викладачі української мови посилаються на якісний контент, виготовлений професіоналами, насамперед медійниками. Такий відеоматеріал, як правило, цікавий і переконливий, «сприяє розвитку мотивованості мовленнєвої діяльності та самомотивації студентів» [2, с. 85]. Відеоконтент забезпечує передавання інформації «зоровими, звуковими або звуко-зоровими образами», які «гранично реалістично моделюють об'єкт, явище і процес» [4]. Безперечно, використання його в навчанні ефективне.

Відеопродукція по кілька років зберігається на різних сервісах відеоданих чи на спеціальних сайтах і доступна для вільного використання в роботі викладача. Обговоримо питання залучення відеоконтенту медичної тематики в процесі вивчення української мови на прикладі ресурсу YouTube.

Увагу до медицини привертають фільми, токшоу, розважальні програми, репортажі в новинах, інтерв'ю, реклама. Наповнення такої продукції – суттєве підґрунтя для навчання студентів, адже в ній представлено розробки сучасної діагностики й лікування, пропозиції з оснащення лікарень, надання медичних послуг, ведення здорового способу життя тощо. Змістом відеоматеріалів стають життєві ситуації реальних людей (лікарів і пацієнтів), а це дає можливість почути живе мовлення з використанням спеціальної лексики, пізнати характер і звички українців, осмислити ситуації, які можуть виникати при спілкуванні в медичних закладах. Особливістю такого телевізійного контенту є візуалізація (виокремлення потрібних деталей, відтворення обстановки), що дає більше інформації, тримає увагу, спрацьовує на запам'ятовування, викликає емоції, розвиває уяву. Структурування матеріалу в професійній відеопродукції переважно зрозуміле й чітке: постановка цілей і завдань, створення дискусії, інформативної чи повчальної історії, ведення в цю історію персонажів, обговорення гострих моментів, надання порад і рекомендацій. Професійна продукція такого типу – це добра підмога викладачеві мови і може використовуватися у вивченні тієї чи іншої теми на занятті, у самостійній роботі студентів та в перевірці сприйняття почутого (аудіюванні).

Досвід роботи у викладанні української мови іноземним студентам виявляє й перепони у використанні медіаресурсу. Ідеться про змішування української і російської мови в одному контексті, що відбувається в діалогах учасників програми: ведучого і лікаря, лікаря і пацієнта; у поєднанні вербального мовлення і текстового супроводу. Такі «мовні гойдалки» для інозем-

ців, що здобувають освіту в Україні, незручні. Через це студентам важко сприймати й засвоювати спеціальний матеріал, вони невпевнено входять у мовне середовище.

Наведемо приклади, які ілюструють поставлену проблему.

Переглядаємо програму «Сніданок з 1+1» на популярному телеканалі «1+1» від 6 березня 2015 року. Тема передачі «Як зберегти здоров'я зубів». Ведучий Руслан Сенічкін гарно говорить українською, анонсує актуальну проблему для обговорення, представляє гостя – лікаря-стоматолога. Обидва «розігріваються», жартують українською. Далі глядачеві пропонується сюжет з теми – він насичений, яскравий, озвучений українською. Слово надається гостю, той веде свою розповідь уже російською. Телеведучий підлаштовується і теж переходить на російську [7].

У програмі «Новий день» на телеканалі «Суспільне Миколаїв» від 15 березня 2017 року ведуча пропонує поговорити із запрошеною лікаркою на тему «Найпоширеніші захворювання органів дихання». Програма починається так: «Тож до студії «Нового дня» завітала лікар загальної практики та сімейної медицини (...). Добре утро!...» [3]. Далі розмова і ведучої, і гості ведеться лише російською. Подібне можна спостерігати також у програмах інших телеканалів.

Тривалий час в українському суспільстві перехід на мову співрозмовника вважався нормою високої культури. Переважно в таких ситуаціях виявлялося домінування російської. «Але якщо такими догідливими ми будемо в Україні, то рідна мова знов стоятиме сиротою осторонь, чекаючи черги на своє слово», – застерігає письменник В. Шкляр [5, с. 281]. Визнання меншовартості мови стало великою проблемою українців у національній самоідентифікації та у виборюванні незалежності.

На щастя, на телебаченні існує і винятково українськомовний продукт. Пропонуємо для прикладу обговорення теми «Як відбілити зуби без шкоди здоров'ю» у вже згаданій програмі «Сніданок 1+1» від 18 вересня 2018 року. Цього разу ведуча Людмила Барбір і лікар-стоматолог, доктор медичних наук Ярослав Заблоцький, увесь час говорять українською. До того ж запрошений гість демонструє зразок володіння мовою. Він використовує багату професійну лексику та експресивні вислови: приказки («Вродися-вдайся»), порівняння («зуб, як зелене дерево»), метафори («емаль призначена Богом, щоб захищати зуб»), іронію («Стоматологи насправді дуже люблять, щоб люди чистили зуби содою, лимонами, тому що вони потім будуть до них приходити і платитимуть гроші за лікування») [6]. Зміст переда-

чі цікавий, нескладний для сприйняття, учасники демонструють малюнки, короткі тексти та відповідні предмети (зубну щітку й зубну пасту, лимон, соду, стоматологічну розколірку). Лікар зрозуміло подає анатомічну і фізіологічну характеристики зубів, інформує про спеціалізацію стоматологічного лікування й догляд за ротовою порожниною. Такий виклад доступний і пізнавальний для іноземних студентів. Професійні навички лікаря Заблоцького, його оптимізм, володіння мовою мають ще й виховний вплив для майбутніх лікарів.

Дослідження мовленнєвого наповнення телепродукції медичної тематики показує, що використання в ній української мови суттєво збільшилася від початку дії Закону про мову, з 16 липня 2021 року. Однак проблема не вирішена остаточно і зміни не передбачаються. «Новації закону про мову, які почали діяти влітку, не стосуються мови ведення програм. Тож телеканали, як і раніше, мають керуватись у цьому питанні законом «Про телебачення і радіомовлення». Згідно з цим законом, створені або профінансовані каналом програми можуть виходити українською або іншими мовами», – роз'яснює журналістка Н. Данькова [1]. Закон про мову дозволяє телеканалам випускати продукцію, дотримуючись квот 75% для продукту українською мовою на загальнонаціональних та регіональних каналах та 60% – на місцевих. Тож присутність російської мови в телефірі начебто виправдана, але все таки вона залишається перешкодою для засвоєння інформації споживачами, зокрема іноземцями, які здобувають спеціальні знання українською мовою.

Для аналізу ситуації з мовним контентом у телепрограмах про медицину обрано матеріали, що відповідають критеріям застосування їх в освітньому процесі, а саме: цікавому змісту, узгодженню навчальних завдань з рівнем знань і вмінь студентів, якості звуку й зображення, тривалості часу (до 5–7 хвилин). Подаємо деякі результати дослідження.

Мовна ситуація у відеоматеріалах медичної тематики, розміщених на сервісі YouTube 2020-2022 року

Тема	Кількість переглянутих зразків	Мова		
		українська	українська і російська	російська
Лікування захворювань органів травлення	12	7	4	1

Лікування захворювань органів серцево-судинної системи	12	12	0	0
Догляд за ротовою порожниною	12	8	1	3

Як бачимо, українськомовний контент медичної тематики на українських телеканалах переважає, проте ситуація з двомовністю все ще завдає незручностей у його використанні як навчального матеріалу. Здається, проблема двомовного контенту незначна, якщо її умовно виміряти обсягом освітнього процесу іноземних студентів. Однак вона порушує баланс успішного вивчення мови.

Помітною стає й інша проблема – частина українських лікарів не розмовляє українською, ймовірно, не тільки в телевізійній студії, а і в лікарні зі своїми пацієнтами та колегами. Функціонування української мови в освіті й науці останнім часом набуває все більшої якості, тоді як у медицині мовне питання ще потребує уваги. Це важливо, особливо коли випробування війною вкотре утверджує в українців національні цінності, державницькі інтереси і єдність, а державна мова – то і сила, і захист.

Література

1. Данькова Н. Що можна й чого не можна робити телеканалам російською мовою. Детектор медіа. 1 жовтня 2021. URL: <https://detector.media/rinok/article> (дата звернення 22.01.2021).

2. Захарова В. Використання відеоматеріалів як засобу формування іншомовної компетентності майбутніх фахівців із стоматології. *Медична освіта*. 2019. № 4. С. 84–88. URL: <https://ojs.tdmu.edu.ua> (дата звернення 25.02.2021).

3. Найпоширеніші захворювання органів дихання. Новий день. Суспільне Миколаїв. 15 березня 2017. URL: <https://www.youtube.com> (дата звернення 25.02.2022).

4. Пшеняннікова Н. Використання відеофільмів на уроках англійської мови. *Науковий вісник Донбасу*. 2012. № 1 URL: <http://nbuv.gov.ua> (дата звернення 26.01.2022).

5. Шкляр В. Треба спитати у Бога: новели, есеї, спогади.

Харків: Книж-вий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 320 с.

6. Як відбілити зуби без шкоди здоров'ю. Сніданок з 1+1. 18 липня 2018. URL: <https://www.youtube.com> (дата звернення 25.01.2022).

7. Як зберегти здоров'я зубів. Сніданок з 1+1. 06 березня 2015. URL: <https://www.youtube.com>. (дата звернення 29.01.2022).

УДК 811.161.2:004.775:61]-057.875-054.6

УПРОВАДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ ДО ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ У МЕДИЧНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Марта Дрогомирецька,

кандидатка філологічних наук, доцентка; заступник декана факультету іноземних студентів, доцентка кафедри українознавства Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна)

Imadeddine Kamar,

dentist, Dr Bublitz Dental Clinic (Hamburg, Germany)

Стаття присвячена огляду діяльнісного підходу або методу комунікативного викладання української мови як іноземної у медичних закладах освіти. Стисло подана історія виникнення та теоретичні засади вищезазначених методу, його дієвість.

Ключові слова: *комунікативний метод, методологія, викладання іноземної мови, підходи, педагогіка, навчальний процес.*

The article is devoted to an overview of the activity approach or method of communicative teaching of the Ukrainian language as a foreign language in medical educational institutions. The history of the emergence and theoretical foundations of the above-mentioned method, its effectiveness, are briefly presented.

Keywords: *communicative method, methodology, foreign language teaching, approaches, pedagogy, educational process.*

Вступ. Головна мета нашого дослідження полягає в тому, щоб оцінити роль та значення комунікативного підходу або методу комунікативного викладання мови та процедурного підходу у викладанні іноземних мов в навчальному процесі. Необхідно зазначити, що процес викладання і навчання іноземних

мов явище не статичне, а динамічне, яке постійно змінюється і для того, щоб оптимально відповідати новим освітнім викликам та потребам суспільства, необхідно знати методи та підходи, які вже стали класичними у викладанні мов. Відтак, знання та запровадження різних методів у практику дасть викладачам іноземних мов можливість збагатити власний педагогічний досвід, розширити свій потенціал і сформувавши власну позицію як викладача-мовника і, що не менш важливо, допоможе краще зрозуміти процес розвитку парадигми вітчизняної та закордонної методології викладання іноземних мов в останні десятиліття.

Метод комунікативного навчання мови або комунікативний підхід. Цей підхід, як правило, називається комунікативним, хоча на ранніх етапах як синоніми використовувалися інші його назви, такі як «функціональний» або «умовний». Термін «комунікативний» у викладанні мови означає, що значну увагу акцентовано на вивченні семантичних аспектів мови (Wilkins, 1978).

Передумови створення. Криза структуралістських методів почалася з критики Хомського, зокрема з його книги «Синтаксичні розбіжності» (1957), в якій він пояснив нездатність структуралізму враховувати фундаментальні характеристики мови. Британські лінгвісти критикували ситуаційний метод, оскільки він не охоплював функціональний та комунікативний потенціал мови. На той час лінгвісти вивчали та використовували британську функціональну лінгвістику (Firth, Halliday), американську соціолінгвістику (Hymes, Gumperz, Labov), а також філософію (Austin і Searle).

Ця хвиля критики та нових концепцій з'явилися паралельно зростаючій незадоволеності професією викладача іноземних мов з акцентом на оволодінні мовними структурами та маніпулювання граматичними формами. Методологія викладання іноземних мов у цьому напрямку мала тенденцію до формування структурно компетентних, але комунікативно некомпетентних студентів, які не могли передати за межами аудиторії вивчений матеріал. Незадоволення також свідчило про появу нових освітніх реалій, створених розвитком Європейського Союзу та зростаючою мобільністю.

Рада Європи зіштовхнулася з новою реальністю та запропонувала експертам вивчити потреби європейських студентів. Цінний внесок зробила програма Уілкінса, у якій він чітко зазначив, що «за початкову точку бажаної комунікативної здатності. Ми можемо взяти вивчення мовлення за змістом, а не за формою мови». З цієї причини отримана програма отримала назву умовної навчальної програми (Wilkins, 1976). Замість того, щоб почи-

нати з граматичних форм або мовних структур, як це робили попередні методи, Уілкінс розробив аналіз функціонального змісту, який лежить в основі комунікативного вивчення мови. Дослідник описав два типи значень: одне з яких стосується умовних категорій (таких поняття як час, кількість, місцеположення, частота тощо), а інше - категорій комунікативних функцій (схвалення, прогнозування ті ін.). Пізніше його праця вилилася у документ «Threshold Level of the Council of Europe» (1975), який містив перелік тем, загальних та конкретних понять, ситуацій, функцій та відповідних мовних форм, а також деякі методологічні засади. Це доробок разом із внеском деяких прикладних лінгвістів (серед яких Widdowson, Brumfit, Johnson, Trim, Richterich Chancerel), укладачів посібників, методистів, викладачів призвели до створення нового методу, відомого як комунікативний метод.

Проте цей процес не передбачав узгодженого співтовариства, оскільки не існує єдиного тексту, або будь-якої окремої моделі. Розуміння підходу деяких авторів відрізнялося від інших, а тому склалося декілька моделей розробки навчальних програм з різними центральними елементами (Richards і Rodgers 1986: 64-75). Відмінності між моделями були настільки важливі, що деякі автори (Breen, 1987) вважають, що з'являється нова парадигма у викладанні іноземних мов – процедурні (процес та завдання) підходи, як альтернатива пропозиціональним (формальному та функціональному) підходам.

Підхід: теорія мови та навчання. Комунікативний підхід спирається на деякі зміни та інновації, що відбулися свого часу в основному, в прикладній лінгвістиці, тому слушним видається дати короткий виклад цих змін.

Мова вважається соціальним явищем, оскільки є засобом спілкування та взаємодії членів соціуму. Мета комунікативного методу викладання полягає в тому, щоб розвинути комунікативну компетентність учнів (Hymes, 1972), термін, який висувається проти опозиції Хомського поняття компетенції, що стосується абстрактних, які володіють граматичними знаннями, для отримання правильних речень на мові.

З іншого боку, комунікативна компетентність поширює концепцію Хомського на здатність розуміти і видавати повідомлення, відповідні соціальному / психологічному / культурному статусу, щоб користувачі мови могли пов'язувати свої мовні знання з повсякденними конвенціями. Пізніше ці знання про використання мови були поширені на здатність брати участь у дискурсі та знання прагматичних конвенцій, що регулюють таку участь. Також було додано компетенцію творчо співпрацю-

вати цими правилами та конвенціями, а також обговорювати їх під час спілкування. Це – набір компетенцій мовних знань, які взаємодіють під час реального спілкування.

Проте існують деякі риси комунікативного підходу, які відрізняють його від аудіолінгвального підходу (Richards і Rodgers, 1986: 67-8).

Аудіолінгвальний підхід: 1) Акцент на вивченні структури і форми більше, ніж на вивченні значення; 2) Вимога запам'ятовування структурних діалогів; 3) Мовні елементи не змінюються у контексті; 4) Вивчення мови - це вивчення структури, звуків або слів; 5) Прагнення до досконалості; 6) Виконання вправ є центральною технікою; 7) Вимога вимови як носій мови; 8) Граматичного пояснення можна уникнути; 9) Комунікативною практикою займаються лише після виконання вправ; 10) На ранніх етапах вивчення переклад забороняється; 11) Навички читання та написання до початку говоріння уже освоєні; 12) Лінгвістична компетенція є бажаною метою; 13) «Мова є звичкою», тому необхідно запобігати помилкам; 14) Точність, з точки зору формальної правильності, є головною метою; 15) Студенти повинні взаємодіяти з мовною системою.

Комунікативний підхід: 1) Знання значення слова першочергове; 2) Діалоги, якщо вони використовуються, зосереджені навколо комунікативних функцій і зазвичай не запам'ятовуються; 3) Контекстуалізація є основною передумовою; 4) Навчання мови – це навчання спілкуватися; 5) Спілкування вимагається; 6) Виконання вправ може відбуватися, але периферійно; 7) Вимагається правильна вимова; 8) Спілкування захочується з самого початку; 10) Переклад може бути використаний; 11) Читання та письмо можна починати з першого дня; 12) Комунікативна компетенція – це бажана мета; 14) Володіння мова досягається шляхом проб і помилок; 15) Основна мета – вільна та зрозуміле мовлення: точність визначається не абстрактно, а контекстом; 16) Студенти повинні спілкуватися з іншими людьми.

Canale і Swain (1980) описують комунікативну компетентність, об'єднану чотирма частинами: лінгвістична компетенція – граматична, лексична, семантична та фонологічна компетенція; компетенція дискурсу – лінгвістичні та сенсові відносини в межах дискурсу (згуртованість, узгодженість); соціолінгвістична компетенція або розуміння функціональних аспектів спілкування (у тому числі ролевих взаємин, особистісних факторів, соціального та культурного контексту); стратегічна компетенція, називається стратегіями, що розробляються, для вирішення проблем на-

вчання та автономності.

Комунікативний підхід можна визначити як багатий і еkleктичний підхід у мовній теорії, оскільки відзначається такими основними засадами (Richards and Rodgers, 1986: 71): 1. Мова – це система вираження значення. 2. Основна функція мови – це взаємодія та спілкування. 3. Структура мови відображає її функціональні та комунікативні завдання. 4. Основними одиницями мови є не лише її граматичні та структурні риси, а й категорії функціонального та комунікативного значення, що є прикладом дискурсу.

Діяльність та методи комунікативних підходів. Комунікативні підходи використовують різноманітні матеріали, які відбираються та розглядаються як спосіб покращення взаємодії в класі та комунікативне використання мови. Деякі критерії, на яких ґрунтуються ці матеріали і деякі види діяльності та методи, які базуються на них, є наступними (Jonhson, 1982 та Larsen-Freeman, 1986): принцип передачі інформації, який посилається на здатність розуміти та виготовляти мови, що здійснюють переклади з одного засобу мови на іншу. Діяльність, заснована на передачі інформації, може бути: написати цілеспрямований текст з розуміння прослуховування, написати речення з діаграм, дати особисту думку про малюнок тощо; принцип інформаційного пробілу враховує різні рівні інформації між людьми під час спілкування, що дозволяє виконувати багато вправ: студенти мають різні частини інформації та мають обмінюватися ними через питання та відповіді; студенти можуть вибирати різні відповіді, що означає переговори при прийнятті рішення; корекція принципу вмісту означає зосередження уваги на комунікативному змісті, аніж на граматичній точності. Таким чином, помилки та неточності отримують різну обробку, ніж у попередніх методах; використання автентичних матеріалів підказує студентам реальну недобросовісну мову, так що учень стикається з мовою, як вона є; мовні ігри є комунікативними, оскільки вони мають три особливості комунікації: інформаційну нестачу, вибір та зворотній зв'язок; рольові ігри дозволяють студентам бути в курсі різних соціальних контекстів і ролей, настроїв.

Оцінка комунікативного методу. Оцінити комунікативний метод однозначно важко, оскільки він не є повністю визначеним методом і підлягає декільком інтерпретаціям, як ми вже бачили вище, особливо на рівні організації та розробки завдань у класі. Цей метод справив сильний вплив на викладання мови, який ми коротко резюмували нижче (McDonough і Shaw, 1993): 1) зросло зацікавлення до змістовного потенціалу мови; 2) ме-

тод показав, що відносини між формою мови та функцією є досить складними; 3) довів, що поняття комунікації виходить за межі речення аж до текстів та розмов; 4) поряд з точністю розглядалася адекватність використання мови, що було важливим для виправлення помилок; 5) метод забезпечив провадження реальної та мотиваційної мовної практики; 6) комунікативна концепція застосовується до всіх мовних навичок; 7) запровадження більш якісного рівня рефлексії та усвідомлення мови в пізніші часи.

Процедурні підходи. Наразі ми можемо сказати, що існують дві основні парадигми: пропозиціональні (структурний та функціональний підходи) та процедурні (підходи на основі завдань та процесів). Ми розглянули викладені вище пропозиції як способи навчання та навчання шляхом формальних та систематичних висловлювань (виражених як структури, правила, функції тощо), хоча вони відрізняються основним елементом, на якому вони зосереджені, і в тому, як вони послідовно змінюють зміст (Breen, 1987).

Найважливіші зміни, які відбулися у викладанні іноземних мов (Breen, 1987: 157-60): погляди на мову (розглянуті вище при роботі з комунікативним підходом); погляди на методологію викладання, в яких визнається необхідний баланс між цілями планування та змістом, при цьому особлива увага приділяється розвитку навчального процесу; погляди на внесок учнів, які враховують процес взаємодії в класі і саме вони є основою навчання, а не зміст уроку; погляди на планування, які передбачають, що процес навчання, діяльність та ролі є важливим змістом уроків для тих, хто їх бере участь, замість змісту уроків. Це означає важливу зміну акценту з теми, яку слід вивчати, до навчального процесу та мати на увазі цікаві наслідки переговорів, оцінки та ретроспективного планування.

Процесуальні моделі демонструють цей альтернативний варіант, який спирається на ці нововведення та відображає, як щось зроблено. Вони розглядають лінгвістичні форми та функції як часткові аспекти того, що потрібно вивчати, і розглядати це завдання як центральний елемент навчання. Використання завдань намагається досягти деяких завдань на цільовій мові за допомогою процесу, який дасть результат або вирішить проблему, як це зазвичай робиться в реальному житті. Ці моделі мають гнучкий спосіб створення навчального плану, оскільки вони враховують цілі та плану змісту та завдань одночасно, так що зміст може запропонувати завдання, і навпаки; результати оцінки знову вводяться в процес планування.

На противагу пропозиційним моделям, процедурним виявилось досить важко встановити довгострокове планування змісту та результатів. Тому їхнє планування є більш ретроспективним, ніж перспективним, підкреслюючи оцінку та процес класу. Ретроспекція представлена у вигляді звітів, що стосуються цілей навчання, характеру змісту та способу роботи, необхідних пояснень та даних, а також кого, типу взаємодії, запланованого і витраченого часу. Все це ґрунтується на дослідженні в класі. Ця модель планування та оцінки сприяє розвитку не тільки викладачів, але й навчальних програм (Candlin, 1984).

На основі завдань моделі, з одного боку, організують навчання з погляду того, як учень застосовує свою комунікативну компетенцію для виконання певних завдань. Навчальна програма на основі завдань може бути організована у вигляді двох навчальних програм: комунікаційних завдань (реальних завдань, які людина здійснює при спілкуванні) та пов'язаних з ними завдань, що сприяють участі учня в першому (завдання, які чітко сфокусовані на правилах та конвенціях мовна система, міжособистісні знання та сенс). Завдання є циклічними та послідовними з тих, котрі знайомі з погляду компетенції учнів до менш знайомих і складніших.

Підґрунтя моделей, орієнтованих на завдання, можна знайти в декількох джерелах: ситуаційний підхід, використання матеріалів на основі проекту та використання заходів із вирішення проблем. Практичні вклади надходять, зокрема, з Проекту Бангалора, розробленого Прабху (1987) та його колегами в Індії. Моделі процесів йдуть далі, ніж цільові, і зосереджуються на трьох процесах: спілкування, навчання та соціальної активності в класі. Як все відбувається в класі, це засіб спілкування та навчання. Модель «Процес» є планом роботи в класі, що передбачає: 1) основні рішення, які викладачі та учні повинні спільно проводити на постійній основі та обговорювати; 2) банк діяльності та завдань класу, як цільовий план.

Рішення аудиторних занять з'являються у плані як пов'язані питання, що стосуються трьох важливих аспектів роботи в аудиторії: 1) участь («Хто працює з ким?»: індивідуальна, пара, групка або ціла академічна група роботи та роль викладача); 2) процедура («Якою конкретно діяльністю чи завданням будемо займатися?», «Як будемо працювати?», «Які ресурси варто використовувати?», «Як ми повинні ділитися та оцінювати результати діяльності?»); 3) предметна тема («На чому сфокусовано роботу?» та «Яка мета навчання?» (Breen, 1987: 166).

Висновки. Ми розглянули метод комунікативного підходу, або комунікативного навчання та процедурні підходи як моделі

чи парадигму викладання української мови як іноземної у вищій школі. Деякі з них можуть вважатися застарілими з наукового погляду, деякі з них здаються більш актуальними, але насправді всі вони мають право еkleктично співіснувати і співпрацювати з сучасними інноваційними комп'ютерними методами, тому що користь та перевагу живого мовлення в процесі навчання іноземної мови не спростувати жодними технологіями. Те, як насправді відбувається процес навчання поряд з ретельним плануванням та оцінкою, є найважливішим. Викладачі повинні враховувати і поєднувати це з теорією та власним досвідом під час розробки навчально-методичних матеріалів. Підсумовуючи все вищесказане у цій статті можемо відзначити, що викладання іноземної мови можна здійснювати за певним обраним методом, але варто зважати, що викладання – це динамічний та рефлексивний процес, який охоплює постійну взаємодію між викладачами та студентами, методологією та навчальними матеріалами.

Література

1. **Alcaraz Varo**, E. *Tres Paradigmas de la Investigador Lingvística*, 1990.
2. **Alexander L.G.** *First Things First*. London: Longman, 1967.
3. **Allwright R.L.** «Perceiving and pursuing learners' needs», in M. Geddes and G. Sturtridge (eds.), *Individualisation*. Oxford: Modern English Publications, 1982.
4. **Bloomfield L.** *Outline guide for the Practical Study of Foreign Languages*. Baltimore: Linguistic Society of America, 1942.
5. **Breen M. P.** «Contemporary Paradigms in Syllabus Design». *Language Teaching*, XX, 3 and 4. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
6. **Ganale M.** and SWAIN. «Theoretical basis of communicative approaches to second language teaching and testing». *Applied Linguistics*, 1,1. 1982.
7. **Candlin C. N.** «Syllabus design as a critical process», in C.J. Brumfit (ed.), *General English Syllabus Design*. *ELT Documents*, 118, 1984.
8. **Chomsky N.** *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton, 1957.
9. **Dewey J.** *Experience in Education*. New York: Collier, 1974.
10. **Ellis R.** *Understanding Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press, 1985.

11. Freire P. 1970. Cultural Action for Freedom. Harmondsworth: Penguin, 1970.

12. Hymes D. «On communicative competence», in J.B. Pride and J. Holmes (eds.), Sociolinguistics. Harmondsworth: Penguin. 1972.

13. Johnson K. Communicative Syllabus Design and Methodology. Oxford: Pergamon, 1982.

14. McDonough J. and SHAW, C. Materials and Methods in Language Teaching. A Teacher's Guide. Oxford: Blackwell, 1993.

15. Nunan D. Designing Tasks for the Communicative Classroom. Cambridge: Cambridge University Press. 1989.

16. Roulet E. Linguistic Theory, Linguistic Description and Language Teaching. London: Longman. 1972.

17. Stern H.H. Fundamental Concepts of Language Teaching. Oxford: Oxford University Press, 1983.

18. Widdowson H.G. Teaching Language as Communication. Oxford: Oxford University Press, 1978.

19. Wilkins D. A. Notional syllabuses. Oxford, Oxford University Press, 1976.

20. Wilkins D. A. Functional Materials and the Classroom Teacher: some Background Issues. University of Reading: Centre for Applied Language Series, 1978.

УДК 811.161.2:614.23:004.78

ПОДОЛАННЯ МОВНИХ ПОКРУЧІВ У МЕДИЧНІЙ ЛЕКСИЦІ ШЛЯХОМ НЕФОРМАЛЬНОЇ МОВНОЇ ОСВІТИ ЛІКАРІВ

Ганна Краєвська,

кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри українознавства Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова (м. Вінниця, Україна)

Людмила Матусевич,

кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова (м. Вінниця, Україна)

Оксана Дудник,

викладачка кафедри українознавства Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова (м. Вінниця, Україна)

Актуальними питаннями екології мови медичного працівни-

ка є подолання зросійщення української медичної лексики та пошук нових шляхів мовної освіти лікарів. Метою пропонованої розвідки є аналіз напрямку неформальної безперервної мовно-комунікативної освіти лікаря як інструменту підвищення рівня мовної культури медичного працівника шляхом реалізації проекту «Інформаційно-комунікаційні технології як інструмент підвищення якості комунікації лікаря з пацієнтом». Проект покликаний вказати на найтиповіші помилки в комунікації лікаря з пацієнтом чи з колегою, зокрема такі, що виникають у результаті російськомовного впливу, звернути увагу на нормативний варіант. Результати запровадження проекту в соціальних мережах переконливо засвідчують актуальність та ефективність неформальної мовно-комунікативної освіти медичних працівників.

Ключові слова: мовна культура лікаря, неформальна освіта, мовно-комунікативна освіта, лінгвоекотологія, соціальні мережі.

Protection of Ukrainian medical vocabulary from Russian language negative impact and finding new ways of doctors' language education have become important assignments of medical staff linguistic ecology. The purpose of the current research is to analyse the vector of doctor's informal progressive language education as a reliable instrument to level up medical staff speech culture by the means of «Information and Communication Technologies as Trigger Instrument of Doctor-Patient Interaction» project realisation. This project points out the most common Russian language-influenced speech mistakes in doctor-patient / doctor-colleague interaction and explains Ukrainian language rules. Social media project results have proved the importance and efficiency of medical staff informal language education.

Key words: doctor's speech culture, informal education, language education, linguistic ecology, social media.

Актуальність проблеми. Знання мови, літературної загалом та мови професії зокрема, вільне й нормативне володіння нею є виявом професіоналізму, підвищує ефективність праці й має «консолідувальне значення мовленнєвого фактора як одного з основних чинників формування особистості у світлі нових державотворчих, національно-культурних та морально-виховних перетворень» [7].

Формування лікаря як кваліфікованого спеціаліста з чіткою орієнтацією на мовленнєву компетентність – безперервний процес, що починається в умовах навчання в медичному закладі вищої освіти та продовжується шляхом неформальної

освіти, самоосвіти упродовж усього життя. Лікар перебуває в постійній комунікації з пацієнтами, колегами, учнями, його слово покликане допомогти,вилікувати, додати надії, оптимізму, рішучості, віри. Тому вкрай важливо з перших курсів використовувати в навчальному процесі правильну українську медичну мову, позбавлену словесної мішанини, росіянізмів. Лікар повинен розуміти, що його головне завдання «лікувати» поширюється не лише на пацієнтів, а й на рідну мову, адже з «хворобою української мови» потрібно боротися й медикам також, щоб перемогти її передусім на рівні кожної окремої особистості, освіченого, інтелігентного, свідомого громадянина своєї держави.

Фахове мовлення, зокрема й медичне, – це частина загальнонаціональної мови. Сама ж медицина – з усіма її формами й засобами вираження та застосування у суспільстві – це невід’ємна частина національної культури, а отже, вона вбирає в себе і мову, і численні традиції, взаємодіє з іншими галузями науки. Оскільки в Україні медицина – одна з найпоширеніших професій, то функціонування і вивчення фахового мовлення медиків – одна з найбільш актуальних проблем мовознавства [7].

У коло уваги мовознавців явище суржику й різноманітних мовних покручів потрапляли неодноразово. Українські дослідники активно вивчали штучні об’єднання кількох мов з позицій різних напрямків лінгвістичної науки, зокрема культури мовлення, стилістики, теорії перекладу, соціолінгвістики, методики й досягли значних результатів у студіюванні цього факту. Проте аналіз наукових джерел, присвячених розгляду вживання росіянізмів, кальок, ненормативних мовних одиниць саме в мові медицини, мові професійної комунікації лікарів лише принагідно ставав об’єктом наукових зацікавлень.

Проблеми зросійщення української медичної лексики загалом й термінології зокрема, надмірної латинізації, англізації, фальшивої українізації стали об’єктом пильної уваги та ретельно деталізовані в науковій розвідці О. Я. Томашевської, Є. І. Дзіся. Як слушно зауважують автори, українська медична термінологія (та й мова загалом) страждає на кілька «хвороб», є засміченою словами з інших мов, які часто непотрібно, неадекватно чи надмірно в ній вживаються, та різноманітними покручами [5, с. 55].

Дещо про лексику лікарів у вигляді роздумів на підставу виявлення алогізмів, кліше описав у своїй розвідці В. С. Колча [2]. У статті С. В. Трач-Росоловської звернено увагу на якість оформлен-

ня й ведення медичних документів практичними лікарями, проаналізовано особливості оформлення медичних карт стаціонарного і амбулаторного хворого у лікувальних закладах різного профілю, виявлено найбільш часті недоліки та визначено причини їх виникнення [6]. Л. В. Собко у розвідці, що стосується лексичних норм фахового мовлення медика, зазначає: «знання лексичного багатства української мови, уміння правильно, з відповідним значенням використовувати лексику в певному контексті – це свідчення культури мовлення будь-якої людини, зокрема медичного працівника» [4, с. 19].

Відтак актуальним є питання екології мови медичного працівника.

Метою пропонованої розвідки є аналіз напрямку неформальної безперервної мовно-комунікативної освіти лікаря як інструменту підвищення рівня мовної культури медичного працівника.

Із цією метою створено платформу для неформальної безперервної мовно-комунікативної освіти лікаря / майбутнього лікаря. Так, під гаслом «Мова лікаря має значення» було запроваджено проєкт «Інформаційно-комунікаційні технології як інструмент підвищення якості комунікації лікаря з пацієнтом» [3], покликаний вказати на найтипівіші помилки в комунікації лікаря з пацієнтом чи з колегою, зокрема такі, що виникають у результаті російськомовного впливу. І в цікавій та доступній формі звернути увагу на нормативний варіант.

Навчальний матеріал оформлено у вигляді інфографік із використанням оригінальних персонажів-прототипів лікаря та пацієнта, в основі яких реальні ситуації із професійного життя. Ілюстрації розроблено в двох напрямках – підвищення мовних та комунікативних компетенцій. Реалізовано проєкт на сторінках фейсбуку та інстаграму.

Чимало навчальних блоків акцентують увагу саме на проблемі уживання росіянізмів, кальок, ненормативних мовних одиниць, що виникли в результаті українсько-російської полісемії.

Розглянуто: труднощі вживання слів та сполук: *лікувальний / лікарняний; їда / їжа, натщесерце; область / ділянка; серцевий / сердешний / сердечний; розмір / об'єм / обсяг; вірний / правильний; протягом / на протязі; даний / цей, поставити діагноз / встановити діагноз; поступив / був госпіталізований; керування дієслів: хворіти на що; уживання прийменників: при, по, щодо; калькування; особливості використання дієприкметникових форм в мові медицини; деякі граматичні форми іменників тощо.*

Візуалізація навчальних матеріалів сприяє зацікавленню читача та кращому запам'ятовуванню.

На більшості ілюстрацій подано позанормативний елемент, який, на жаль, частоживаний у мовленні лікарів, та його літературний відповідник. На таких зображення правильна форма виділена зеленим кольором, а та, що не відповідає нормам літературної мови, – червоним:

Частина ілюстрацій демонструє тільки нормативне уживання лексем. Кількість переглядів ілюстрацій та обговорення дописів свідчать, що проблема лінгвоекології сучасної медицини є актуальною і для самих медичних працівників та студен-

тів медичних спеціальностей. Так, близько 10 000 переглядів має інфографіка щодо уживання прийменників у медичному дискурсі. Середня кількість переглядів становить 2 000. Усі матеріали є у вільному доступі, тому користувачі мережі можуть одержувати необхідну інформацію в зручний для себе час, підвищувати якість навчання, швидко опановувати матеріал.

Висновки. Отже, питання екології мови медицини є актуальним, а тому на часі є пошук шляхів мовної освіти медичних працівників. Одним із таких способів є неформальна мовно-комунікативна освіта, зокрема у соціальних мережах. Кількість переглядів матеріалів проєкту, що реалізується у фейсбуці та інстаграмі, ґрунтується на особистих зацікавленнях, що сприяє кращому засвоєнню знань, та засвідчує зацікавленість медичних працівників мовою професії.

Література

1. Єщенко Т. А. Медичний термін як засіб лексичного вираження текстової категорії «інформативність». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Проблеми української термінології. 2018. №. 890. С. 42–45.

2. Копча В. С. Дещо про лексику лікарів. Інфекційні хвороби. 2019. № 1 (95). С. 74–78.

3. Проєкт «Ефективна комунікація лікаря та пацієнта». URL: <https://www.facebook.com/groups/366740194832406/?ref=share>

4. Собко А. В. Лексичні норми фахового мовлення медика. *Українська професійна мова: історія і сучасність: матеріали II Регіональної науково-практичної конференції*, м. Тернопіль, 23 – 24 черв. 2016 р. Тернопіль, 2016. С. 18–20.

5. Томашевська О. Я., Дзісь Є. І. Українська медична мова: проблеми та їх вирішення. *Здоров'я України 21 сторіччя*. 2021. № 17 (510). С. 54–59.

6. Трач-Росоловська С. В. Недоліки в оформленні та веденні медичних карт стаціонарного і амбулаторного хворого та їх значення для судово-медичної практики. *Шпитальна хірургія*. 2013. № 4. С.99–102.

7. Шутак А. Б., Собко І. О. Мовленнєва компетентність як одна з головних вимог формування особистості сучасного лікаря. *Advanced technologies of science and education: збірник тез доповідей XIV Міжнародної наукової інтернет-конференції*. URL: <http://intkonf.org/kandyu-filolyu-nauk-dotsent-shutak-lb-sobko>.

8. Юкало В. Я. Українська медична професійна мова як основа професіоналізму лікаря. *Українська професійна мова: історія і сучасність*: матеріали II Регіональної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, 23–24 черв. 2016 р. Тернопіль, 2016. С. 24–25.

УДК 378.6:61.016:811.161.2:81'271.12:004

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ І БЛОГОДИДАКТИКА В РОЗВ'ЯЗАННІ ЛІНГВОЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В МЕДИЧНОМУ ЗВО

Тетяна Леценко,

*кандидатка філологічних наук, доцентка; завідувачка кафедри
українознавства та гуманітарної підготовки Полтавського
державного медичного університету
(м. Полтава, Україна)*

Вікторія Юфименко,

*старша викладачка закладу вищої освіти кафедри
українознавства та гуманітарної підготовки Полтавського
державного медичного університету
(м. Полтава, Україна)*

У контексті завдань сучасної вищої медичної освіти висвітлено можливості використання засобів візуалізації та мікроблогів у процесі вивчення української мови (за професійним спрямуванням) і української мови як іноземної. Описано їхню важливу роль у досягненні ефективності й результативності навчання як основ формування професіоналізму лікаря.

Ключові слова: *інфографіка, візуальна комунікація, візуалізація, українська мова (за професійним спрямуванням), українська мова як іноземна, мікроблог, блогодидактика, медична освіта.*

In the context of the tasks of modern higher medical education, the possibilities of using visualizations and microblogs in classes on the Ukrainian language (for professional orientation) and Ukrainian as a foreign language are revealed. Their important role in the effectiveness and efficiency of training as the basis for the formation of a doctor's professionalism is described.

Keywords: *infographics, visual communication, visualization, Ukrainian language (professionally), Ukrainian as a foreign language, microblog, blog didactics, medical education.*

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток новітніх технологій підвищує вимоги до навчання і практичного володіння мовою в повсякденному спілкуванні й професійній сфері. Обсяги інформації зростають, і суто традиційні способи її транслювання, зберігання й засвоєння стають неефективними. Нове покоління здобувачів освіти має, на думку багатьох дослідників, так зване «кліпове мислення» й очікує графічних і візуальних пояснень. Використання візуалізації розширює можливості традиційних занять і переводить процес навчання мови на якісно новий рівень: допомагає здобувачам освіти сконцентрувати увагу, краще запам'ятати, формує емоційний поштовх і теми для дискусій [7; 9]. Мета візуалізації даних або ідей – донести складну інформацію до аудиторії швидким і зрозумілим способом. Вона має низку переваг: засвоєння більшого обсягу інформації, збагачення лексичного матеріалу, полегшення сприйняття й розширення кола навчальних завдань [4].

Відомо два протилежні підходи до дизайну інфографіки як різновиду візуалізації [3]. Перший – дослідницький (англ. «explorative»), що бере початок ще в давніх традиціях оформлення наукових праць (про це детальніше – в Е. Тафті [1], автора багатьох досліджень з інформаційного дизайну). Інший підхід, названий Н. Холмсом «explanation graphics» («ілюстрації, які пояснюють»), – сюжетний, розповідний.

Ми більшою мірою спираємося на другий, наративний тип інфографіки. Візуалізацію можна застосовувати на різних рівнях навчання [8; 10]. Для здобувачів освіти медичного ЗВО ми використовуємо наш навчально-наочний посібник «Атлас культури мови медика» (авторки – Тетяна Лещенко, Марина Жовнір, Вікторія Юфименко) (далі – Атлас), що вийшов друком у 2021 році у львівському видавництві «Магнолія 2006» [2]. Лінгвоекологічні проблеми в ньому розв'язуються за допомогою ілюстрацій із широким і актуальним інформаційним і освітньо-виховним наповненням (графічна дизайнерка – Тетяна Лещенко). Засобами візуалізації Атлас висвітлює найактуальніші питання культури української мови у формі інфографічних слайдів, насичених глибоким пізнавальним змістом. Змістовий контент максимально адаптований до професійної мови медицини й презентує здобутки Полтавського державного медичного університету як провідного закладу української вищої медичної освіти зі 100-літньою історією. Атлас складається з п'яти частин: «Актуальні наголоси», «Червоні лінії», «Підступні пароніми», «Quiproquo» і «Ревіталізація».

У закладі вищої медичної освіти така форма навчального видання як атлас віддавна стала традиційною (підтвердження

– численні атласи з анатомії), дидактично вмотивованою, виправданою й незамінною навіть у час неспинного й стрімкого розвитку новітніх інформаційних технологій. Ми адаптували інформаційний, лінгвістичний, освітньо-виховний і пізнавальний контент до форми, звичної насамперед для здобувачів вищої медичної освіти, які засвоюють знання й опановують практичні навички з предмета «Українська мова (за професійним спрямуванням)», і для науково-педагогічних працівників медичних ЗВО.

ЧЕРВОНІ ЛІНІЇ
область медицини – галузь

У ПДМУ успішно готують молодих науковців для медичної галузі.

область (серця та ін.) – ділянка

Стисний біль у ділянці серця може бути ознакою стенокардії.

У Полтавській області триває трансформація первинної ланки галузі охорони здоров'я.

Т.Л. 131

Відомо, що актуалізована візуалізація інформації посилено сприяє успішному формуванню відповідних компетентностей [5; 6].

РЕВІТАЛІЗАЦІЯ
Цівка (тонкий струмінь рідини)

Кров тече цівкою.

Цівкове введення ліків.

Т.Л. 130

Багаторічний досвід викладацької й редакторської діяльності авторського колективу дозволив виокремити й узагальнити за відповідними лінгводидактичними категоріями найгостріші проблеми прикладного мовознавства, культури й унормованості української літературної мови, адаптувати їх до професійних мовних потреб працівників медичної галузі, у доступній графічній й унаочненій формі запропонувати їх розв'язання.

QUIPROQUO ПЛУТАНИНА
об'єм – кількість – обсяг

За норму прийнято вважати **об'єм** слини в стані спокою 0,5 мл/хв.

В акул **кількість зубів** необмежена і постійно оновлюється.

У ПДМУ збільшуються **обсяг** наукових досліджень і **кількість** докторів наук.

Т.Л. 115

Візуалізаційний контент виконано в одному стилі, із наскрізними яскравими й характерними постатями. Представлена в Атласі інфографіка зрозуміла й цікава і для здобувачів вищої медичної освіти, і для науково-педагогічних працівників ЗВО, лікарів – усіх, для кого внормована українська мова – життєва, особистісна й професійна потреба.

ПІДСТУПНІ ПАРОНІМИ
периферійний – периферичний

Хоча за географічним розташуванням ПДМУ – **периферійний** виш, в історії української стоматології він посідає чільне місце.

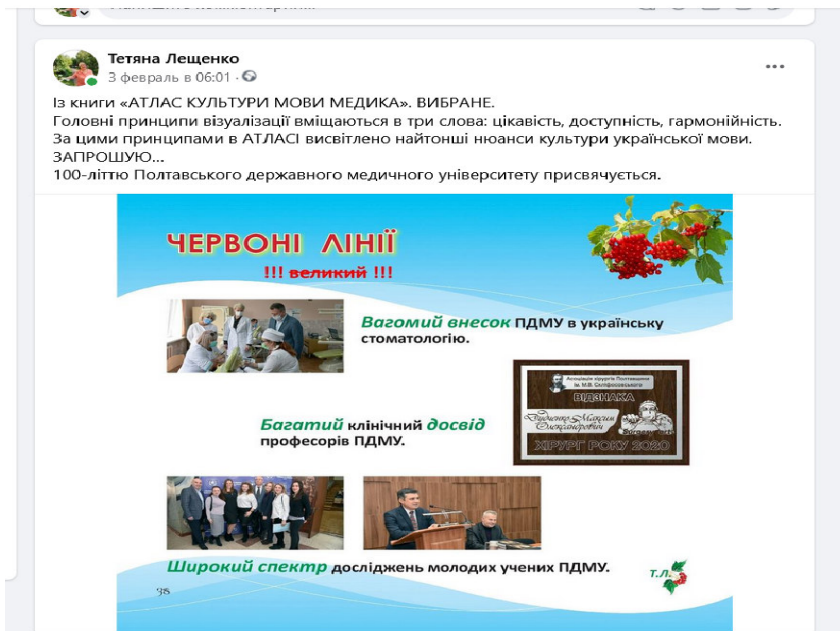

М. Б. Фабрикант   Ю. М. Гофунг   Л. П. Григор'єва   В. В. Рубаненко

Периферична нервова система людини охоплює 31 пару спинномозкових нервів і 12 пар черепно-мозкових.

Т.Л.

Задля успішного розв'язання лінгвоекотологічних проблем ми започаткували мікроблог у мережі «Фейсбук» (<https://www.facebook.com/profile.php?id=100026461282522>) щодо тонких нюансів уживання медичної професійної лексики. Регулярне оприлюднення цих матеріалів – джерело професійного самовдосконалення для багатьох студентів і викладачів, які послуговуються медичною лексикою. Сподіваємося, що цей мікроблог стане потужним мотивувальним чинником до професійно зорієнтованої мовної самоосвіти.

Медіаосвітні медичні блоги становлять значне галузеве зацікавлення для фахівців, корисні для додаткового навчання студентів, для підвищення рівня розвитку професійної компетентності. Їх доцільно рекомендувати для використання в навчальному процесі й для самоосвіти, вони ефективні в підвищенні рівня фахової лінгвістичної компетентності впродовж життя. Професійно-зорієнтовані авторські сторінки в соціальній мережі – дієвий спосіб підвищення фахової самоосвіти.

Висновки. Отже, використання візуальної інфографіки й навчальних мікроблогів на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) і української мови як іноземної сприятиме розв'язанню лінгвоекотологічних проблем, посилить мотивацію, допоможе здобувачам освіти розширити словниковий запас, глибше засвоїти крос-культурні аспекти, а іноземним здобувачам освіти – адаптуватися до іншомовного середовища.

Література

1. **Tufte E.** Beautiful Evidence. Cheshire: Graphic Press, 2006. 213 p.
2. **Лещенко Т.О.** Атлас культури мови медика: навчально-наочний посібник / Т. О. Лещенко, М. М. Жовнір, В. Г. Юфименко. Львів: Магнолія 2006. 2021. 144 с.
3. **Лещенко Т. О.** Використання інфографіки для підвищення ефективності та результативності навчання української мови / Т. О. Лещенко, В. Г. Юфименко. *Сучасні тренди розвитку медичної освіти: перспективи і здобутки*: матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 24 березня 2022 р. Полтава, 2022. С. 164–166.
4. **Лещенко Т.** Контраст вірцевої та реальної компетентнісних моделей мовленнєвої особистості сучасного лікаря-стоматолога / Т. Лещенко, М. Жовнір, В. Юфименко. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 48, т. 1. С. 85–88.
5. **Лещенко Т. О.** Контроль опанування студентами навичок редагування медичних наукових текстів як засіб формування професійних компетенцій / Т. О. Лещенко, В. Г. Юфименко. *Актуальні питання контролю якості освіти у вищих навчальних закладах*: матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 22 березня 2018 р. Полтава, 2018. С. 142–144.
6. **Лещенко Т. О.** Особливості формування комунікативної компетенції іноземних студентів під час засвоєння стоматологічної термінології на занятті з української мови як іноземної / Т. О. Лещенко, В. Г. Юфименко. *Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика* : колективна монографія / за наук. ред. Н. Сизоненко. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. С. 204–213.
7. **Лещенко Т. О.** Профілізація навчального процесу з «Української мови за професійним спрямуванням» зі студентами стоматологічного факультету – детермінанта формування інноваційного освітнього середовища / Т. О. Лещенко, Т. В. Шарбенко, В. Г. Юфименко. *Актуальні питання якості медичної освіти*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю: у 2-х т. Тернопіль: ТДМУ «Укрмедкнига», 2016. Т. 2. С. 132–133.
8. **Лещенко Т. О.** Профільна інтеграція навчальної діяльності клінічних ординаторів стоматологів-ортопедів у процесі

вивчення предмета «Українська мова за професійним спрямуванням» / Т. О. Лещенко, Т. В. Шарбенко, В. Г. Юфименко. *Удосконалення якості підготовки лікарів у сучасних умовах: матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю*, м. Полтава, 24 березня 2016 р. Полтава, 2016. С. 121–124.

9. Юфименко В. Г. Медична благодидактика та медіаосвітні технології як новітні чинники розвитку професійної компетентності фахівця / В. Г. Юфименко. *Сучасна медична освіта: методологія, теорія, практика: матеріали всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю* (м. Полтава, 19 березня 2020 р.). Полтава, 2020. С. 269–272.

10. Юфименко В. Г. Соціальні мережі як ефективне середовище комунікації в мовній підготовці іноземних студентів / В. Г. Юфименко. *Сучасна медична освіта: методологія, теорія, практика: матеріали всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю* (м. Полтава, 19 березня 2020 р.). Полтава, 2020. С. 272–275.

УДК 81'373:61]-054.6

СПЕЦИФІКА МЕДИЧНОГО ТЕРМІНОТВОРЕННЯ І ТЕРМІНОВЖИВАННЯ В КОНТЕКСТІ МОВНОГО КУРСУ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Мірошніченко Ольга,

*викладачка кафедри мовної підготовки Національного
медичного університету ім. О. О. Богомольця
(м. Київ, Україна)*

Місник Наталія,

*кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри
мовної підготовки Національного медичного
університету ім. О. О. Богомольця
(м. Київ, Україна)*

У пропонованій статті йдеться про перспективність використання словотвірного арсеналу задля опанування медичної термінологічної лексики, що зумовлено насамперед потребою подолання мовно-комунікативних труднощів іноземних студентів і застосовування набутих знань у процесі професійно зорієнтованого спілкування.

Ключові слова: *термінотворення, терміновживання, медична термінологія, словотвірна компетентність, мовна під-*

готовка, навчальні матеріали.

The proposed article deals with the prospects of the use of word-formation abundance for the acquisition of medical terminological vocabulary, which is due to the need to overcome language and communicative challenges by foreign students and applying acquired knowledge in the process of professionally oriented communication.

Keywords: *term formation, term usage, medical terminology, word formation competence, language training, study materials.*

Постановка проблеми. Окреслене коло питань, порушених на всеукраїнській мультидисциплінарній науково-практичній конференції «Лінгвоекнологія: мова медицини» (Львів, 2023), вкотре засвідчує актуальність всебічного аналізу стану мови медицини на сучасному етапі розвитку науки, практичної діяльності у галузі охорони здоров'я та медичної освіти. Зазначена проблематика не є новою і перебуває у фокусі інтересів мовознавців і лінгводидактів уже тривалий час (Н. П. Литвиненко, О. В. Самойленко, О. Д. Кочерга та інші), долучаються до дискусії також науковці медичної сфери (О. Я. Томашевська, Є. І. Дзись та інші).

У наших попередніх дослідженнях, зокрема у статті «Про «стан здоров'я» мови медицини (термінологічний аспект)», вже акцентувалося на питаннях функціонування та лінгвістичного вдосконалення медичної термінології української мови як основи фахової підмови, упорядкування загальнонаукової термінології як необхідної умови ефективного розвитку наукових досліджень, видання наукової та довідкової літератури тощо [9; 10; 11]. Зауважувалося, зокрема, що «правомірним було б, на нашу думку, ставити питання про «мовне благополуччя» або «мовне здоров'я» сучасної медицини, однієї з провідних галузей української науки» [11, 262].

Важливо відзначити, що вказані проблеми чітко проектується на освітню сферу. Насамперед це пов'язано з тим, що вирішення нагальних завдань підготовки висококваліфікованих медичних кадрів, формування наступної генерації українських та іноземних лікарів неможливе без опанування фахової мови як на рівні міжнародної наукової термінології, так і на рівні медичної лексики, що має українські національні корені. На цьому наголошують також Н. О. Авраменко, Г. Іванишин, Г. Хирівська та інші колеги.

Увага дослідників фокусується на аналізі специфіки термінотворення й терміновживання в контексті підвищення якості

мовної підготовки фахівців, зокрема іноземних студентів, у вищих навчальних закладах [4; 5; 8; 16].

Обґрунтування науково-методичної доцільності впровадження дериваційного аспекту термінологічної роботи в межах курсу української мови як іноземної базується на результатах діяльності кафедри мовної підготовки Національного медичного університету імені О. О. Богомольця упродовж останніх років. Як практичне підґрунтя цього дослідження розглядаємо аналіз оригінальних текстових навчально-методичних матеріалів з української мови для іноземних студентів, створених авторським колективом вищевказаної кафедри [2; 3; 7; 13].

Комплекс навчальних завдань термінотворчого характеру покликаний насамперед уможливити організацію лексичної роботи в іноземній аудиторії з метою формування термінологічної компетентності студентів-медиків. Така робота має на меті презентувати студентській аудиторії особливості формування і функціонування як інтернаціональних, так і питомих термінів, як-от: *рецепт – рецептура – рецептний – рецептурний – безрецептурний; кров – кривавий – кровний – кров'яний – кров'янистий – недокрів'я*.

Словотвірний компонент навчання мови уможливає розуміння іноземними студентами явищ варіантності, синонімії, паронімії, антонімії в медичній термінології. Йдеться про практичні вміння розрізняти й зіставляти слова-терміни на зразок: *активація – активізація – активність*. Активація – «збудження чогось, посилення діяльності організму»: *рівень активації, енергія активації, активізація* – «спонукання кого-, чого-небудь до діяльності, більший вияв чогось»: *активізація діяльності кори головного мозку (організму, психічних процесів); активність* – «діяльна, енергійна участь у чому-небудь»: *біологічна активність, висока активність*. Подібні явища спостерігаємо при зіставленні власне українських слів-паронімів *лікарський – лікарський – лікарняний – лікувальний*. Лексема *лікарняний* на позначення «який стосується лікарні» реалізується у словосполученнях двох типів: *лікарняне містечко (заклад, корпус, установка, палата)*, а також *лікарняний листок*. Лексема *лікарський* (який стосується лікаря і його діяльності) виступає у словосполученнях *лікарська діяльність (обов'язок, обхід), лікарські рішення*; пор.: *лікарські рослини, препарати* (похідний прикметник від іменника *ліки*). І, нарешті, прикметник *лікувальний*, що його вживають у значенні «пов'язаний із лікуванням, використовується для лікування», маємо у терміносполуках *лікувальний режим (ефект, засіб), лікувальні властивості (процеду-*

ри). Як приклад також можна відзначити продуктивний у клінічній термінології словотвірний тип антонімії, оскільки префікси є регулярними засобами вираження антонімічних відношень у системі термінів: *зараження – знезараження, аортальний – субаортальний, функція – дисфункція* тощо.

Отже, у терміносистемі чітко простежується, що семантичні зв'язки слів-термінів часто зумовлені особливостями словотворення, оскільки основним способом творення термінів є морфологічний, що виражається у поєднанні афіксальних морфем з кореневою або похідною частиною слова за словотвірною традицією української мови.

Під час інтенсивного засвоєння студентами спеціальної лексики тренувальні завдання мають бути орієнтовані на розвиток термінологічної й комунікативної компетенції, що ґрунтується на опануванні семантико-дериваційних процесів і максимально відповідає фаховому спрямуванню [12, с. 10]. Саме на цьому ґрунтується пропонований нижче формат розгляду ілюстративного навчального матеріалу.

Ілюстрація 1. Добірка словотвірних рядів [2, с. 12].

хто? що? <i>who?</i> <i>what?</i>	яки? й? <i>what kind?</i>	що роби? ти? <i>what to do?</i> що зроби? ти? <i>what to have done?</i>	як? де? коли? ? <i>how?</i> <i>where?</i> <i>when?</i>	Фрази <i>Phrases</i>
ана? ліз <i>analysis</i> ана- лі?тика <i>analytics</i> аналі?тик <i>analyst</i>	аналі- ти?чний <i>analytical</i>	аналізува?ти <i>to analyse –</i> проаналізу- ва?ти <i>to have analysed</i>		Слід зро- би?____ ана?ліз. <i>An analysis should be done.</i>
апети?т <i>appetite</i>	апети?тний <i>appetizing</i>		апети?тно <i>appetizingl</i> <i>y</i>	Ця стра?ва вигля-да?є апети?тн_. <i>This dish looks tasty (appetizing)</i>
апте?ка <i>pharmacy</i>	апте?чний <i>pharmacy(attr</i> <i>.)</i>			Тут поб- ли?зу є апте?ка? <i>Is there a</i>

pharmacy
nearby?

Разом зі зростанням обсягу пропонованого для вивчення матеріалу з відповідних комунікативних тем нарощується й аспект залучення словотвірної характеристики лексики, що завоюється.

Ілюстрація 2. Завдання до теми «Основні симптоми хвороб» [13, с. 15].

1. Побудуйте словотвірні ланцюжки, останніми ланками яких будуть подані слова. Виділіть у словах словотвірні морфеми. Для відповіді використовуйте матеріал таблиці 6: Добірка словотвірних рядів (Граматичний довідник «Вивчаймо українську разом!»).

_____ ,безболісн
о.
_____ ,чутливіст
ь. _____ , за-
хворіти.

Ілюстрація 3. Завдання до теми «Види досліджень. Інструментальні дослідження» [13, с. 29].

2. Проілюструйте подані словотвірні моделі прикладами.

-ЛОГ	-ЛОГІЯ	-ЛОГІЧНИЙ
_____	_____	бактеріологічні дослідження
рентгенолог	гістологія	_____
_____	імунологія	_____
_____	_____	біологічна наука

Ілюстрація 4. Завдання до теми «Лікування хворого. Стаціонар» [13, с. 35].

3. Запишіть, які спеціалісти працюють у вказаних відділеннях лікарні та назвіть, захворювання яких органів людського організму вони лікують.

Терапевтичне – _____	кардіологічне – _____
пульмонологічне – _____	ЛОР – _____
гастроентерологічне – _____	стоматологічне – _____
дерматологічне – _____	педіатричне – _____

4. Проаналізуйте способи творення прикметників із попереднього завдання, визначте словотвірні морфеми.

Висновки. Проаналізований навчальний матеріал засвідчує актуальність використання словотвірних завдань як презентаційного, пояснювального характеру, так і завдань продуктивного типу на всіх етапах вивчення української мови в іноземній аудиторії. Перспективність використання арсеналу словотворчих засобів з метою формування термінологічної компетентності зумовлена насамперед потребою подолання мовно-комунікативних труднощів іноземних студентів і застосування набутих знань у процесі професійно орієнтованого спілкування.

Література

1. **Авраменко Н. О.** Медична термінологія як засіб формування професійної мобільності майбутніх лікарів-іноземців в умовах європейських інтеграційних процесів. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2020. № 16. С. 1–7.

2. **Вивчаймо** українську разом! Граматичний довідник / Литвиненко Н., Місник Н., Яник О. Київ: Фенікс, 2020. 144 с.

3. **Вивчаймо** українську разом! 4: Навчальний посібник для іноземних студентів / Н. В. Місник, О. С. Мірошніченко, В. В. Квіцинська, О. Ю. Ніколаєва; за ред. проф. Н. П. Литвиненко. Київ: Фенікс, 2022. 104 с.

4. **Городенська К. Г.** Словотвірна варіантність і процеси унормування сучасної української термінології. *Українська термінологія і сучасність*: Зб. наук. праць. Київ, 2003. Вип. V. С. 3–6.

5. **Кочан І. М.** Словотвірні норми і термінологія. *Термінологічний вісник*: Зб. наук. праць. Київ, 2013. Вип. 2 (1). С. 202–209.

6. **Кочерга О. Д.** Семантичні прогалини в описуванні процесових понять. *Термінологічний вісник*: Зб. наук. праць / Відп. ред. Л. В. Туровська. Київ: Інститут української мови НАНУ, 2019. Вип. 5. С. 242–246.

7. **Литвиненко Н. П., Місник Н. В.** Медицина в термінах і

визначеннях: Навчально-довідкове видання. Київ, 2015. 304 с.

8. Литвиненко Н. П., Місник Н. В. Термін і терміносистема в контексті інноваційних технологій мовної підготовки. *Інноваційна педагогіка*. Науковий журнал. 2021. Випуск 32. Том 2. С. 98–103. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua.pdf>.

9. Місник Н. В. Дери́ваційні процеси як аспект формування термінологічного фонду медичної науки. *Термінологічний вісник: Зб. наук. праць / Відп. ред. Л. В. Туровська*. Київ: Інститут української мови НАНУ, 2019. Вип. 5. С. 261–267.

10. Місник Н. В. Формування української медико-клінічної термінології. Київ: Книга плюс, 2004. 172 с.

11. Місник Н., Симоненко Л. Про «стан здоров'я» мови медицини (термінологічний аспект). *Проблеми української термінології: Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів, 2002. № 453. С. 262–269.

12. Мірошніченко О. С. Словотвірний компонент у мовному навчанні іноземних студентів медичного профілю. *Інноваційна педагогіка*. Науковий журнал. 2021. Випуск 42. С. 84–89.

13. Основи медичної комунікації: Практикум з української мови як іноземної: ч. 1 / Н. П. Литвиненко, Н. В. Місник, Т. В. Сергієнко, Н. Д. Скибун; за ред. проф. Н. П. Литвиненко. Київ: Медпринт, 2021. 104 с.

13. Самойленко О. В. Особливості української медичної термінології. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 13. Том 1. С. 108–111.

15. Томашевська О. Я., Дзісь Є. І. Українська медична мова: проблеми та їх вирішення. *Health-ua.com: Спеціалізований медичний портал*. 17.10.2021. URL: <https://health-ua.com/article>.

16. Misnyk N., Paliy M. The scientific term and its central role in future specialist's professional language studying. *Proceedings of the 1st International Sciences Congress «Fundamental and Applied Studies in America, EU and CIS countries»*. International Agency for Development of Culture, Education and Science. Canada, Toronto, 2014. P. 287–290.

УДК 3-314-37:378

МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА РОЛЬ СЛОВНИКІВ У ВІРТУАЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Валентина Мойсеєнко,

докторка медичних наук, професорка, професорка
кафедри пропедевтики внутрішньої медицини №2
Національного медичного університету імені О. О. Богомольця,
академік Національної академії наук вищої освіти України
(м. Київ, Україна)

Особливого значення набуває інформаційна децентралізація освіти, яка сприяє актуальному вирішенню проблем щодо забезпечення соціальної рівності, а саме створення рівних можливостей для отримання належної медичної освіти незалежно від місця проживання, а також стану здоров'я і соціального статусу. Назріла необхідність створення віртуального навчального середовища, де значну роль відіграють словники, поглиблюючи наші знання професійної термінології.

Система управління якістю надання освітніх послуг відповідно до міжнародних стандартів потребує безперервного зворотнього зв'язку між студентом та викладачем. Прогресивні педагогічні методиками та впровадження інноваційних технологій в мережі internet, поповнення лексичного запасу на рівні сучасних міжнародних освітніх стандартів сприяють підвищенню якості підготовки майбутніх медиків.

Ключові слова: освіта, професійна термінологія, словники.

Of particular importance is the informational decentralization of education, which contributes to the actual solution of problems related to ensuring social equality, namely, the creation of equal opportunities for obtaining proper medical education regardless of the place of residence, as well as the state of health and social status. The need to create a virtual learning environment is ripe, where dictionaries play a significant role, deepening our knowledge of professional terminology. The quality management system for the provision of educational services in accordance with international standards requires continuous feedback between the student and the teacher. Progressive pedagogical methods and the introduction of innovative technologies in the Internet, replenishment of vocabulary at the level of modern international educational standards contribute to the improvement of the quality of training of future doctors.

Key words: education, professional terminology, dictionaries.

Актуальність теми. За понад тридцятиліття від проведення Першого конгресу СФУАТу за сприяння Міністерства

охорони здоров'я та закордонних справ України на базі різних медичних закладів вищої освіти України у рамках конгресів Світової федерації українських лікарських товариств (СФУЛТ) неодноразово розглядалося питання покращення медичної освіти у вишах.

Особливого значення набуває інформаційна децентралізація освіти, яка сприяє актуальному вирішенню проблем щодо забезпечення соціальної рівності, а саме створення рівних можливостей для отримання належної медичної освіти незалежно від місця проживання, а також стану здоров'я і соціального статусу. Створення віртуального навчального середовища є високо економічним. Освітній портал Національного медичного університету імені О. О. Богомольця є високотехнологічним інтернет-ресурсом, який створює платформу для розробки та впровадження інноваційних методів навчання студентів.

Стратегіям розвитку порталу передбачає надання студентам і викладачам Університету широкого спектру інформаційних послуг щодо змісту та процесу навчання. Використання потужностей порталу, реалізація сучасних методик теле- та дистанційної освіти, успішно доповнює традиційні денну та заочну форми навчальної роботи та забезпечує підвищення якості, зручності та престижності навчання в Університеті. Користувачі порталу отримують доступ до довідкової інформації, систем реєстрації, пошуку та допомоги, сервісів новин та повідомлень про події, бібліографічних пошукових систем та електронних бібліотек, текстових матеріалів з дисциплін та унікального навчального медіа-контенту. Комплекс проактивного захисту ефективно нейтралізує загрози несанкціонованого втручання та забезпечує високий рівень безпеки баз даних порталу. Перелік можливостей порталу постійно зростає та доповнюється. Сьогодні широко представлена медична література на PubMed, Embase, Scirus, Google Scholar та ін. Відкриті електронні бібліотеки, де можна ознайомитися з повнотекстовими версіями статей – PubMed Central, BioMed Central, Directory of open access Journals-Health Sciences, Public Library of Science Medicine, Free Medical Journals.com та ін. [1-3].

З метою покращення медичної освіти у вишах вперше у співавторстві з Никула Т. Д. та Бардов В. Г. був написаний «Російсько-українсько-латинський тлумачний терапевтичний словник. Посібник для студентів медвишів і училищ, інтернів і практичних лікарів Київ: МОЗ України, ЦМК з ВМО, УДМУ (1994). Надалі у тандемі Никула Т. Д., Мойсеєнко В. О. написано ще чотири словники «Англо-український тлумачний терапев-

втичний словник» (1997), «Українсько-англійський тлумачний терапевтичний словник. Ukrainian-English explanatory therapeutic dictionary» (1997), «Українсько-російсько-англійсько-латинський терапевтичний тлумачний словник» (2007), «Терапевтичний тлумачний словник: англійсько-український, українсько-англійський. Therapeutic explanatory dictionary: English-Ukrainian, Ukrainian-English» (2012). Пандемія Covid-19 сприяла створенню рівних можливостей для отримання належної медичної освіти незалежно від місця проживання, а також стану здоров'я і соціального статусу. Назріла необхідність створення віртуального навчального середовища, де значну роль відіграють словники, поглиблюючи наші знання професійної термінології [3].

Система управління якістю надання освітніх послуг відповідно до міжнародних стандартів потребує безперервного зворотного зв'язку між студентом та викладачем. Зменшення кількості годин на практичні заняття, ущільнення груп, проблема організації самостійної роботи студентів біля ліжка хворого та певні морально-етичні та законодавчі обмеження у спілкуванні з хворим унеможливають практичну демонстрацію широкого розмаїття клінічних ситуацій.

Питання відпрацювання практичних навичок на тренажерах, муляжах, фантомах з використанням елементів комп'ютерного моделювання залишається актуальним, стосується і студента, і викладача, особливо з погляду надання якісних освітніх послуг. Перші заняття з елементами симуляційного навчання були змодельовані вченими Київського медичного інституту ще чверть століття тому, до цього часу на клінічних базах збереглися макети надання допомоги в умовах військово-польової терапії/хірургії. Інновації в педагогіці, масові відкриті онлайн-курси (massive open on-line courses) в найближчі роки суттєво вплинуть на освіту в світі.

Головним напрямком діяльності кафедр терапевтичного та хірургічного профілів на молодших курсах є закладання базових знань підготовки висококваліфікованих медичних кадрів як серед вітчизняних, так й іноземних студентів, відповідно до вимог ECTS. Серед базових навчальних дисциплін - «Сестринська практика» та «Догляд за хворими» для студентів 2 та 3 курсів медичних факультетів за кредитно-модульною системою.

Основними формами організації навчального процесу є практичні заняття, лекції, самостійна робота студентів, консультації. Розроблені робочі навчальні програми, методичні рекомендації (зокрема, з догляду за хворими терапевтичного профі-

лю – до занять «Основи серцево-легеневої реанімації» та «Внутрішньом'язеві, підшкірні та довенні ін'єкції», «Постановка крапельниць» - розроблені покріві інструкції) для підготовки студентів до практичних занять, видані навчальні посібники та підручник («Перша долікарська допомога»), визначено перелік рекомендованої літератури, що дозволяє студентам в повному обсязі отримати базові теоретичні знання. На лекціях демонструються мультимедійні презентації, відеоматеріали, в яких відображені сучасні методи надання першої долікарської підготовки. На другому курсі для студентів медичних факультетів № 1 та № 4 викладаються «Догляд за хворими», саме розділ «Догляд за терапевтичними хворими», раніше програмою було передбачено 3 лекції та 9 практичних занять у вигляді виробничої практики, де студенти вдосконалювали майстерність спілкування з пацієнтами та практичні навички з окремих діагностичних та лікувальних процедур. С 2017 року кількість занять з предмету «Догляд за хворими» на 2-му курсі скорочено до 5-ти, що зумовлює необхідність інтенсифікації подання інформації та збільшує роль симуляційних методів навчання.

Перша долікарська допомога – це комплекс заходів, що уможливають відновлення і підтримку основних життєвих функцій хворого до надання кваліфікованої лікарської допомоги. Надання першої долікарської допомоги забезпечують медичні працівники (фельдшери-лаборанти, санітарні фельдшери, провізори, зубні техніки та ін.), котрі кваліфіковано можуть виконати реанімаційні заходи, використати стандартні засоби для тимчасового спинення кровотечі, накласти стандартні транспортні шини, пов'язки на рану та ін. Залежно від обставин саме ця категорія медичних працівників, на яку розрахований, виданий нами друком підручник, часом змушена надати першу некваліфіковану медичну допомогу, а саме негайно припинити дію чинників ураження (газ, вода, вогонь, завали та ін.), а також підготувати потерпілого (хворого) до транспортування та забезпечити профілактику ускладнень, тобто вміти виконати окремі елементи першої лікарської медичної допомоги, спрямовані на усунення наслідків ушкодження. Першу долікарську допомогу мають вміти надати медичні працівники первинної ланки медико-санітарної допомоги: медичні сестри, фельдшери, провізори, акушерки, сімейні лікарі, лікарі загальної практики поліклінік.

Основне завдання допомоги – надання певного обсягу першої медичної допомоги при нещасних випадках, травмах, раптових захворюваннях, направлення (доставка, супрово-

дження) потерпілого в поліклініку (стаціонар, диспансер, спеціалізований лікувальний заклад) для отримання вторинної (спеціалізованої) чи третинної (вузькоспеціалізованої, висококваліфікованої) медичної допомоги.

Для покращення сприйняття студентами теоретичного матеріалу, засвоєння практичних навичок при виконанні низки маніпуляцій, особливо при невідкладних станах, вміння швидко ухвалювати рішення слід відпрацьовувати навички на тренажерах, що імітують наближені до фізіологічних умов можливості для практичних дій, а також в динаміці їхнього розвитку. Найбільш затребуваним на кафедрі пропедевтики тривалий час був муляж для серцево-легеневої реанімації. Проведення первинної серцево-легеневої реанімації на манекенах на догоспітальному етапі з обов'язковим контролем якості оволодіння навичкою розширює горизонти практичної спрямованості сучасного лікаря. Посиленню мотивації сприяє відсутність можливості індивідуального забезпечення студентів тематичними хворими і вимушена робота в групі. Засвоєння більшості практичних навичок студентами здійснюється біля ліжка хворого. Але в останні роки ситуація ускладнюється повсюдним запровадженням в клініках ринкових відносин і змінами в законодавчій базі, бажання/небажання хворого спілкуватися зі студентами. У зв'язку з цим поява можливостей в організації фантомного і симуляційного навчання студентів є необхідним напрямком в навчальному процесі студентів, починаючи з I-II курсів, Базові етапи тренінгу: постановка мети (наприклад, «опанувати методіку серцево-легеневої реанімації»), вибудовування шляхів досягнення (наприклад, візуальна демонстрація техніки реанімації; демонстрація фільму з можливістю перевірки реальності досягнення результату (наприклад, студенту запропоновано провести версію-імітацію реанімації на тренажерах; проглянути на екрані власне виконання (правильно/неправильно)). Особливі методіки дозволяють усвідомити свої помилки та подолати страх неуспіху, залучити до оцінки інших студентів.

У методичних рекомендаціях, розроблених авторами, а саме в інструкції № 35 «Серцево-легенева реанімація при раптовій зупинці серцевої діяльності» матеріал викладений за формою «назва заходу» - «послідовність дій» у доступній для студентів молодших курсів формі. Розділ «Підготовка хворого» складається з 3-х підрозділів: як покласти хворого (на підлогу або підкласти під грудну клітку твердий щит); положення голови; оголення грудної клітки; розділ «Проведення реанімаційних

заходів» складається з 2-х підрозділів (викладені правила проведення закритого масажу серця, розташування долонь, штучного дихання, а також контролю за появою пульсації судин, розширення грудної клітки). Серцево-легеневу реанімацію краще проводити удвох до прибуття спеціалізованої бригади, якщо помічника нема – всі заходи виконує одна особа. Аналогічно (послідовність дій: обробка рук медсестри, підготовка шприців, підготовка хворого, техніка виконання маніпуляції) викладені інструкції № 20 «Засвоєння техніки та методики підшкірних ін'єкцій», інструкція № 22 «Засвоєння техніки та методики внутрішньом'язових ін'єкцій», інструкція № 23 «Монтаж одноразової системи для крапельного вливання та заповнення її інфузійним розчином», інструкція № 25 «Внутрішньовенні вливання струменевим та крапельним способом». Слід акцентувати увагу студентів на оцінці придатності інфузійного розчину для застосування, системи одноразового використання (герметичність упакування, придатність системи). Наявність таких методичних рекомендацій з конкретними інструкціями щодо послідовності виконання певних дій полегшує студенту імітацію цих дій на муляжах, сприяє візуальному моделюванню, нівелює нервові напруження в умовах негайного ухвалення рішень.

На пропедевтичних кафедрах, на нашу думку, доцільним є екскурс в історію започаткування принципів серцево-легеневої реанімації, що підвищує зацікавленість студентів: А (Airway – дихальні шляхи), В (Breathing – дихання, С (Chest compressions – натискання на грудну клітку), а також реферативна доповідь про перший манекен для серцево-легеневої реанімації з торговою назвою «Resusci Ann» («Оживленная Анна»), який був сконструйований норвежцем Асмундом Лаердалом. Цікаво, що обличчя першого манекена було виготовлено із гіпсового зліпка особи невідомої французьки, яка втопилася в річці Сена. Необхідність значного посилення практичних аспектів підготовки майбутніх лікарів при збереженні необхідного рівня теоретичних знань за умови якісного грамотного, створення умов для відпрацювання практичних навичок студентами молодших курсів на муляжах, тренажерах дозволить швидко і якісно розвивати нові практичні навички та компетенції студентів.

Висновок. Таким чином, прогресивні педагогічні методики та впровадження інноваційних технологій в мережі internet, поповнення лексичного запасу на рівні сучасних міжнародних освітніх стандартів сприяють підвищенню якості підготовки майбутніх медиків.

Література

1. Мойсеєнко В. О., Никула Т. Д. Коучинг - як нова форма подачі лекцій в контексті сучасної освіти. Збірник наукових праць наук. практ конф. з міжнар. участю «Вища медична освіта: сучасні виклики та перспективи». Київ, 3-4 березня 2016. Київ: КІМ. С. 160-165.

2. Мойсеєнко В. О. Медична біоетика як невід’ємний складник біобезпеки. *Науково-інформаційний вісник. Scientific and information bulletin of National academy of sciences of higher education of Ukraine.* 2019. № 3 (108). Р. 11-13.

3. Мойсеєнко В. О. Українська медична термінологія в сучасній гастроентерології та нефрології. *Українські медичні вісті.* Науково-практичний часопис. 2021. Т.13, № 3-4 (88-89) (електронна публікація) DOI: 10.32471/umv.2709-6432.88.1674

UDC: 541.45/.48:001.4:378.147.31](086.8)

VIDEO LECTURE (MEMORABLE CARDS): TO THE ISSUE OF TERMINOLOGIZATION

Halyna Tsaryk,

Senior lecturer of the Department of the Latin and Foreign Languages of Danylo Halytsky Lviv National Medical University (Lviv, Ukraine)

Lidiya Zastrizhna,

Senior lecturer of the Department of the Latin and Foreign Languages of Danylo Halytsky Lviv National Medical University, (Lviv, Ukraine)

Olha Snitovska,

PhD, Associate professors of the Department of the Latin and Foreign Languages of Danylo Halytsky Lviv National Medical University (Lviv, Ukraine)

Hrystyna Popovych,

PhD, Associate professors of the Department of the Latin and Foreign Languages of Danylo Halytsky Lviv National Medical University (Lviv, Ukraine)

Лінгвістика XXI століття передбачає вивчення взаємозв'язаних мовних, культурних і професійних компетенцій. Предметом дослідження являється інтерактивний метод впровадження професійної лексики шляхом перегляду відео.

Ключові слова: відеоматеріали, комунікативна компетенція, методи навчання, кислоти, основи, луги, солі.

Linguistics of the 21st century involves the study of interrelated linguistic, cultural and professional competencies. The subject of the research is an interactive method of introducing professional vocabulary by watching videos.

Keywords: video data, communicative competence, methods of teaching, acids, bases, alkali, salts.

«... even when we find not what we seek, we find something as well worth seeking as what we missed» – Robert Boyle.

We all know that freshmen can present a special challenge for teachers and parents. They are transitioning from teenagers to adults in such difficult times during the war. At the same time for many learners taking exams is an important but inevitable and stressful part of life. Students are coping with their parental expectations as well as the distractions of social media and the digital age. This is a time when they need security and support as well as encouragement and inspiration. Bearing all this in mind, brief tips, explanations, and reminders at various points help students to develop strategies which improve holistic learning skills and enable them to become autonomous learners of the English language.

If students meet words or word combinations which teachers consider important and which are not explained in the unit (texts, exercises, etc), they are encouraged to watch video segments on internet resources: Blog Medical Science, More English for Medical Students, BBC London, Teach Insider, Welcome Doctors Speak Up, Meddy Bear, Psychology Today, English in Medicine, Vocative Medline Plus, Medical Terminology, Medical Talks, British Council's album, Wellness Bin.com, Health Digest, TED TALKS, NGL. Cengage.com/TED, Lexicallab (Hugh and Andrew), and the teachers' video lectures of the Department of Latin and foreign languages of Danylo Halytsky LNMU on Youtube. Acids, bases and salts: the colourful world of adventure and learning new things! [1-25].

The title of the presentation is «Acids, bases and salts». The lecturer gives background information that is related to the topic. The lecture is divided into 3 parts: vocabulary, pronunciation, and grammar (theory and practice). **The aim** is to familiarize with the terms and their origins; fixed and semi-fixed expressions; strong and weak collocations; and their proper translation. The lecturer

explains that an acid-base reaction is used to determine pH. Several theoretical frameworks provide alternative conceptions of the reaction mechanisms and their application in solving related problems. The video is about various concepts: like Arrhenius', Brønsted–Lowry's and Lewis's acid-base theories, which explain distinguishing acid from base and base from alkali.

«In the 17th century, the Irish writer and amateur chemist Robert Boyle first labelled substances as either acids or bases (he called bases alkalis). Like many budding scientists of his time, Robert Boyle tried his hand at alchemy. Not surprisingly, he was unsuccessful in his attempts to discover the Philosophers' Stone: he described these attempts as 'chemistry.' He said: «Well, I see I am not designed to find the Philosopher's Stone, I have been so unlucky in my first attempts in chemistry» AND «... even when we find not what we seek, we find something as well worth seeking as what we missed». Guillaume François Rouelle was an 18th-century French chemist and apothecary who introduced the concept of a base into chemistry as a substance which reacts with an acid to form a salt. In the 19th century, a Danish chemist, Søren Peter Lauritz Sørensen introduced the concept of pH. It is a convenient way of expressing acidity or basicity of a solution. Sørensen was a chemical director of the Carlsberg brewery laboratory, he developed the logarithmic pH scale that measures the acidity or basicity. Carlsberg notes that his «pioneering research has had a profound effect on beer and science.» Acid, base and salt are the forms of chemicals that play a vital role in chemistry and are also readily available in our daily life. The idea that some substances are acids whereas others are bases is almost as old as chemistry, and the terms acid, base, and salt occur very early in the writings of medieval alchemists. Acids were probably the first of these to be recognized, apparently because of their sour taste. The English word acid, the French *acide*, the German *säure*, and the Ukrainian кислота are all derived from words meaning sour (Latin *acidus*, German *sauer*, Old Norse *sūur*) [15]. Therefore, *acid* (n., adj.) - кислота, *acidity* (n.) - кислотність, *acidulant* (n.) - підкислювач; 3 nouns: *acidation/acidification/acidulation* - підкислення, *acidic / acidifying* (adj.) - окислюючий; *acidless= acid-free* (negative adj.) - безкислотний; *acidized* (adj.) - окислений; 2 verbs: *acidify* - окислювати, *acidulate (with)* - підкислювати. There is a difference between *acidify* and *acidulate*: *acidify* -to make acid; to convert into an acid, as, to acidify sugar and *acidulate* - to make slightly acidic or sour. Eg.: *Acidulated phosphate topical applications are effective in the prevention of dental caries.* And *acidly* (adv.) is used unpleasantly or critically in general. For ex.: *'Thanks for nothing,' she said acidly. Acid-*

ity is a characteristic property of acids. The same on the left part of this slide there are the word families of *base* (n.) and *alkali* (n.) respectively основа, луг.; *basicity* (n.)- (видлужування), підвищення вмісту основи (підлужнення); *alkalinity* (n.) - лужність-the state of being or containing an alkali; *alkaline* (adj.) - having the nature of an alkali (alkaline reaction), or containing alkali (alkaline soil). The key difference between these two terms is best explained in their definitions. *Basicity* is a measure that directly depends on the pH scale, the act or process of making something more basic; raising the pH of something. *Alkalinity* is how much acid is needed to lower the pH into a significant acid value. Compare *basify* with other verb *alkalify*! And *alkaline* (adj.) - 1. having the nature of an alkali (alkaline reaction), 2. containing alkali (alkaline soil). Finally, *salts*: salt (n, v, adj): *sea salt* - морська сіль, «kitchen salt»- кухонна сіль, *table salt* - столова сіль, *rock salt* - кам'яна сіль, *borate salt* - боратна / сіль борної кислоти, *alkali/alkaline salt* - лужна сіль, *Epsom salt* - англійська сіль. Don't mix up with *salsify* (n) the verb salt; *salsify* ['sælsəfi] isn't a verb like acidify it's a noun that means a plant with a long root that is cooked and eaten as a vegetable. Verb *salt* - to salt something to put salt on or in food; to salt something (down) to preserve food with salt or to salt something to put salt on roads to melt ice or snow; phrasal verb: *salt away to*, *salt something away* - to save something for the future, secretly and usually dishonestly. Thus, acids and bases react with each other to produce salt and water. Such a reaction is called neutralization. The universal solvent, water, has a dielectric constant of 80. Water makes the difference! Crimea is ours! Glory to Ukraine! Glory to Heroes!» [1-25].

Such video lectures are not only teaching them the necessary language knowledge and making them test-wise but also are helping them to develop cultural awareness and national patriotic education in this stressful period. The video lecture is designed to facilitate the process of learning, and help to cope with exercises and tests. Students' attention should also be paid to the pronunciation of the chemical names used in the video. It is beyond any doubt that words, word combinations, collocations, different types of chunks, ambiguities of terms and their pronunciation promote the development skills of communication and further active enrichment of the vocabulary due to reading, listening to native speakers and watching video lectures.

The video lecture is designed to open up international professional opportunities in the changing competitive world. In the context of blended learning (face-to-face classroom setting and digital learning) the use of teachers' presentations is supposed to facili-

tate English learning of medical and pharmaceutical terminology. We might just mention that after watching the video and the short animated listening voiced by a native speaker on misa students should pass the tests. The purposes of these tests are to develop speaking skills (which of the following statements are true and which are false?) and to memorize grammar forms of Participles I, II. It is necessary to motivate students to avoid all possible difficulties of perception and understanding of linguistic hurdles, complex terms, proverbs and sayings, phrasal verbs, etc.

Moreover, the video lecture is designed to standards of higher education that are developed according to the National Qualifications Framework includes a description of the qualification levels and degrees of the Ukrainian higher education system, and is harmonized with the European Qualifications Framework for life-long learning and the Framework for Qualifications of the European Higher Education Area.

«Language is a guide to social reality», said Edward Sapir. Experience, he asserts, is largely determined by the language habits of the community, and each separate structure represents a separate reality. And S. Bussnet claims that human beings are at the mercy of the language that has become the medium of expression for their society [4].

The perspective of the research: there is still an unfortunate paucity of research on this topic that is related to encouraging the communicative activity of the students, despite the extensive literature on theories concerning the development of communicative competence. Students improve speaking skills by improving vocabulary; reading materials; writing summaries, reports, letters etc. But video is more rewarding. Learning is more fun and stimulating with video, SoftWare Programs (Canva), mobile devices, and websites that present natural language in the authentic context of up-to-date research. However, the degree to which visuals and videos can generate classroom discussion and increase students' motivation is very much down to the way they are exploited [5].

References

1. **Chambers Dictionary** of Phrasal Verbs: English-Ukrainian Semibilingual. Kyiv. 2003-484 p.
2. **Collins Cobuild Idioms Dictionary**. The University of Birmingham. 2006-497 p.
3. **Concise Medical Dictionary**. Oxford University Press. 2007-779 p.
4. David Evans. Creative thinking. Materials of the conference «*Creative thinking*», Kyiv, October 2013.

5. Dellar Hugh. Performing memorization in class. Can a picture tell a thousand words?. Materials of the conference «*Performing memorization in class. Can a picture tell a thousand words?*»/National Geographic Learning, CENGAGE Learning. Lviv, April 2016.

6. Dictionary of Pharmacy. Pharmaceutical Products Press. New York, London, Oxford. 2004-528 p. 6. Eric H. Glendinning, Ron Howard. Professional English in Use. Medicine. Cambridge University Press, 2012-175 p.

7. English for Everyone: English grammar guide. Penguin Random House. London, 2019-320 p.

8. English Proficiency for Pharmacy Students: the textbook for classroom and individual work of applicants for higher education / L. G. Budanova, S. V. Zhurkina, L. A. Torianyk et al. Kharkiv: NUPh, 2018. 252

9. Kuchumova N. V. English for clinical pharmacist: Textbook. Danylo Halytsky Lviv National Medical University. Lviv. 2015–515p.

10. Lexical Grammar. Activities for teaching chunks and exploring patterns /Leo Selivan. Cambridge University Press. 2018-233 p

11. Longman Dictionary of Contemporary English. Longman. 2005. 1945 p. 8. New English-Ukrainian Medical Dictionary. Kyiv. Ariy. 2007 782 p.

12. Oxford Learner's Thesaurus. A dictionary of synonyms. Oxford University Press. 2012-1008 p. 13. Paula Bostwick. Medical Terminology. A programmed approach. McGraw-Hill Companies New York 2008-624 p.

13. The Oxford Dictionary of Synonyms and Antonyms. Oxford University Press. 2007-514p.

14. <https://www.bbc.com/future/article/>

15. <https://www.britannica.com/science/acid-base-reaction/>

16. <https://www.canva.com/design/>

17. <https://en.bab.la/conjugation/english/acidify>

18. <http://education-portal.com>

19. <https://lingua.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/>

20. <http://www.graysmedicine.com/medicine/ancient-egypt-medicine-and-history-video.php>

21. <http://www.healthline.com>

22. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>

23. http://www.myjstn.com/jobs_career/Healthcare/

24. <http://video.about.com/careerplanning/Career-Profile-of-a-Pharmacist.htm>

25. <https://www.thepharmacist.co.uk/analysis/explainer->

УДК 378.016:811.161.2'243:004.7:316.472.4

ІНТЕГРАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У НАВЧАННЯ: УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА

Шевченко Олена,

*кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри
українознавства та гуманітарної підготовки Полтавського
державного медичного університету (м. Полтава, Україна)*

Жовнір Марина,

*кандидатка філологічних наук, викладачка кафедри
українознавства та гуманітарної підготовки Полтавського
державного медичного університету (м. Полтава, Україна)*

У статті розглянуто можливості використання соціальних мереж у навчанні української мови як іноземної. Висвітлено вплив та ефективність використання соціальних мереж для інтенсифікації навчального процесу й підвищенні рівня володіння іноземними здобувачами освіти українською мовою як іноземною.

Ключові слова: *комунікація, соціальні мережі, українська мова як іноземна, мовна підготовка, інтерактивне навчання.*

The article examines the possibilities of using social networks in teaching Ukrainian as a foreign language. The impact and effectiveness of using social networks to intensify the educational process and increase the level of proficiency of foreign students in Ukrainian as a foreign language is highlighted.

Key words: *communication, social networks, Ukrainian as a foreign language, language training, interactive learning.*

Актуальність теми. *Формування цифрового суспільства спричиняє зміни у взаєминах між людьми, що виявляється в популяризації такого способу спілкування, як інтернет-комунікація. Інтернет-комунікацією потрактовуємо видами спілкування, за яких передача інформації відбувається кана-*

лами Інтернет з використанням стандартних програмних засобів і способів подання інформації. Натепер спостерігаємо присутні зміни освітньої парадигми, маркірованої цифровізацією та педагогічною інноватикою. У зв'язку з цим перед викладачами української мови як іноземної (далі – УМІ) постає проблема пошуку методів та технологій, за допомогою яких відбуватиметься формування комунікативної компетенції як здатності не лише до спілкування в реальному житті, а й до інтернет-комунікації. Допомогти викладачу в розв'язанні цієї проблеми може використання цифрових технологій, інтернет-ресурсів та соціальних мереж. Ми переконані, що сучасні ресурси мережі Інтернет сприяють зануренню іноземних здобувачів освіти в природне мовне середовище для реалізації стратегій освоєння української мови як іноземної на інтерактивній основі, а також компенсаторних стратегій, необхідних у ситуаціях реального спілкування [6, с. 153]. Крім того, використання інтернет-технологій під час викладання УМІ дає можливість підвищити зацікавлення інофонів до вивчення української мови.

У руслі викладеного в підготовці фахівця особливу роль відіграють соціальні мережі, які допомагають у професійному спілкуванні, пошуку однодумців, партнерів, грантів. Вони є корисними для відстеження новин у відповідній сфері досліджень, пошуку необхідних для наукової роботи статей, монографій, джерел, а також уможливають належним чином представити себе світовому науковому товариству [5]. Соціальні мережі у процесі навчання можуть бути як унікальні джерела автентичної інформації, як інструменти навчання, як платформи для міжкультурної комунікації, мають сприяти розвитку знань, умінь і навичок іноземних здобувачів освіти, спрямованих на формування комунікативної компетенції [1]. Крім цього, потенціал соціальних мереж дозволить підвищити мотивацію іноземних здобувачів освіти до навчання УМІ, оскільки інофони за допомогою вказаного інтернет-ресурсу можуть моментально застосовувати отримані знання, вміння та навички під час інтернет-спілкування.

Відповідно до вищесказаного актуальність цього дослідження зумовлена низкою чинників: 1) орієнтацією сучасного світу на інтернет-комунікацію; 2) пошуком нових методів і технологій навчання УМІ за допомогою сучасних цифрових ресурсів; 3) проблемою підвищення інтересу іноземних здобувачів освіти до вивчення української мови.

Нині підготовлено значну кількість досліджень і методичних розробок, присвячених навчанню УМІ з використанням Інтернет ресурсу, в яких останній замінює інформаційно-

освітнє навчальне середовище [1; 6; 7; 8; 9], тобто. соцімережі застосовуються як аналоги онлайн-платформ типу Moodle, Google Classroom тощо; доповнює традиційний освітній процес за рахунок формування груп та спільнот відповідно до навчальної мети.

Утім, серед наукової, навчальної та навчально-методичної літератури вкрай мало робіт, у яких розглядається навчання УМІ за допомогою використання соціальної мережі як навчального матеріалу для створення природної інтернет-комунікації. Відтак, це дослідження пропонує дещо інший підхід до застосування соціальних мереж для навчання УМІ.

Викладачі кафедри українознавства та гуманітарної підготовки Полтавського державного медичного університету активно впроваджують різноманітні форми комп'ютерного употужнення навчального процесу. У ході викладання УМІ застосовуються різні програмні продукти й ресурси мережі Internet. Основною метою послугоування такими ресурсами є: 1) організація колективної роботи здобувачів освіти на заняттях / у позааудиторній роботі, що сприяє співпраці, набуттю досвіду роботи в команді; 2) розширення організації навчання здобувачів освіти вдома, оскільки соціальні мережі уможливають використання навчального контенту без обмеження тимчасовими, географічними й віковими межами; 3) забезпечення розвитку персоніфікованого навчального середовища здобувача, створення його портфоліо і навчального контенту дисципліни.

Зайшовши на профіль здобувача освіти в соціальній мережі, можна побачити захоплення здобувача та знакові / важливі події в його житті. Зважаючи на це, для проведення занять, ми намагаємося використати цей близький для здобувачів спосіб спілкування. Так, наприклад, Instagram – це швидкий та популярний спосіб редагування світлин з можливістю ділитися ними з друзями. За допомогою цієї соціальної мережі можна розвивати у здобувачів візуальне мислення. Популярними соціальними мережами, в яких можна обмінюватись повідомленнями, додавати тексти, аудіо, фото, відео та ін. є Twitter та Facebook.

Використовуючи Твіттер, здобувачі надсилають один одному короткі текстові повідомлення, використовуючи SMS. Це мережа мікроблогів. Можливості застосування Твіттера на заняттях з УМІ:

1) вправи на введення в іншомовну атмосферу: зосередити увагу на твітах новин із таких джерел, як СловоUA@SlovoUA (інформаційно-довідковий портал з української мови), Українська мова@ukrainskamova, Наша Україна та ін. У невеликих

групах іноземні здобувачі освіти читають один твіт і намагаються передбачити подробиці цієї історії. Потім вони обмінюються ідеями з іншою групою, перш ніж перевіряти повністю викладену новину в Інтернеті [3, с. 179];

2) пошукова діяльність: Твітер має потужний інструментарій пошуку, який дозволяє користувачам студіювати певні елементи в «twittersphere». Наприклад, здобувачам освіти можна надати одне слово з нової лексичної теми й запропонувати знайти приклади його використання або вживання в режимі реального часу. Тоді вони можуть з'ясувати значення цього слова з контексту без перекладу [3, с. 180];

3) практика в написанні змістовних стислих повідомлень;

4) відпрацювання граматичного матеріалу, наприклад правильне використання часової форми дієслова.

Водночас однією із найпопулярніших можна вважати сервіс Facebook, що надає можливість спілкуватися з людьми з цілого світу. Іноземні здобувачі освіти комунікують через обмін повідомленнями, при цьому виникає можливість мовної чи мовленнєвої практики [7, с. 47].

Кафедра має сторінку в Facebook, де здобувач може прочитати про різні культурні події чи скористатися цікавими й корисними лінками. Також можна запропонувати іноземним здобувачам освіти створити власну групу для здобувачів кожної спеціальності в соціальній мережі. Група є формою віртуального клубу, яка має чітко визначену мету, завдання, що сприятимуть активності в мережі. Викладач може поставати адміністратором, пропонуючи теми для обговорення та публікуючи посилання [8, с. 273]. Це лише фрагменти цілого руху в межах цього порталу.

Цікавим для здобувачів освіти може бути застосування GIF. З англійської Graphics Interchange Format – «формат для обміну зображеннями» – це послідовність з невеликої кількості статичних кадрів, які, змінюючи один одного, створюють ефект рухливого зображення, анімації. Можна продемонструвати здобувачам певну анімацію та запропонувати дібрати слово, яке описує обране гіф-зображення. Здобувачі можуть створювати онлайн-словник, в якому гіф-зображення будуть поєднуватись з текстовою частиною. Це дасть можливість здобувачам опанувати лексику з теми вивчення швидко і без використання перекладу. Наступним прийомом може бути такий: надати здобувачам декілька з гіф-зображень із завданням створити короткий текст з використанням, наприклад, певних нових термінів з теми, зворотів чи сталих виразів.

У соціальних мережах є велике різноманіття лінгвістичних сторінок, якими ми активно користуємося:

1. Сторінка на якій публікують історії тих, хто вирішив спілкуватися українською – «Переходь на українську». Гарний спосіб мотивувати себе на вивчення або покращення знань про мову (<https://www.facebook.com/perehodnamovu/>).

2. Сторінка на якій публікують картинки із рідковживаними українськими словами, фразеологізмами та заміниками російських слів – «Слова, що нас збагачують». Сторінка допоможе збагатити лексику та уникнути русизмів (<https://www.facebook.com/Pravdyvo/>).

3. Інтернет-форуми. Відвідувач може тут не тільки стежити за станом «розмови», але також взяти в ній активну участь. Безперечними перевагами форумів є можливість одночасного спілкування з багатьма учасниками, візуальне сприйняття текстової інформації, спілкування на конкретну тему, удосконалення навичок правопису та вивчення «української клавіатури». Як приклад можна розглянути міський форум «Poltava Student Active» (<https://rada-poltava.gov.ua/news/12825/>).

Висновки. Заняття з використанням соцмереж підвищують мотивацію іноземних здобувачів освіти до вивчення української мови як іноземної, оскільки інофонам вже на ранньому етапі навчання УМІ надається можливість для інтернет-спілкування та знайомства з україномовними друзями, а викладач стає помічником у навігації на цьому майданчику. Соцмережі цілком доцільно інтерпретувати дієвим інструментом формування комунікативної компетенції та засобом підвищення мотивації до вивчення української мови як іноземної. Отож, соціальні мережі – це перспективний ресурс навчання української мови як іноземної в новій освітній реальності.

Література

1. **Бондаренко О.** Соціальні мережі як інструмент розвитку: види і можливості [Електронний ресурс]. URL: <http://www.trainings.ua>.

2. **Іващук Л.** Соціальні мережі Інтернету в сучасній політичній комунікації. Київ, 2011. Вип. 32. С. 63–70.

3. **Лещенко Т. О., Юфименко В. Г.** Пізнання України як спосіб соціалізації іноземних студентів. *Мовні дисципліни в контексті розвитку сучасної вищої школи: матеріали всеукр. дист. наук.-практ. конф. з міжнар. участю.* Харків, 2014. С. 179–180.

4. **Онлайн-спілкування** для проведення креативних уро-

ків у сучасному форматі. [Електронний ресурс]. URL: <https://naurok.com.ua>.

5. Соціальні мережі. [Електронний ресурс]. URL: <https://lpnu.ua>.

6. Шевченко О. М. Використання презентацій, електронних портфоліо і блогфоліо на заняттях української мови як іноземної: методичні принципи і критерії ефективності. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 56. Том 4. С.150–155.

7. Шевченко О. М., Юфименко В. Г. Особливості педагогічного спілкування з іноземними студентами. *Навчання іноземних студентів в Україні: традиції, реалії, перспективи: матеріали всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції з міжнар. участю*. Полтава: ПДАА, 2015. С. 46–50.

8. Юфименко В. Г. Соціальні мережі як ефективне середовище комунікації в мовній підготовці іноземних студентів. *Сучасна медична освіта: методологія, теорія, практика: матеріали всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю* (м. Полтава, 19 березня 2020 р.). Полтава, 2020. С. 272–275.

9. Aydin S. Foreign Language Learners' Interactions with Their Teachers on Facebook. *An International Journal of Educational Technology and Applied Linguistics*. 2014. Vol. 42. Pp. 155–163.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. ФІЛОСОФІЯ. БІОЕТИКА

Роль Наукового товариства ім. Шевченка та Українського лікарського товариства у становленні мови медицини на рідномовній основі. Біоетичні проблеми в аспекті лінгвоєкології

УДК 930.2 (477):043.3

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ І ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ НАУКИ: ЛЬВІВСЬКИЙ ПЕРІОД ДІЯЛЬНОСТІ

Наталія БОЖКО

*кандидатка історичних наук, доцентка; доцентка
кафедри українознавства
Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького
(м. Львів, Україна)*

У пропонованій роботі висвітлюються основні тенденції українського наукового руху кінця ХІХ - початку ХХ століть, досліджено науково-організаційну діяльність М. С. Грушевського як організатора однієї з перших наукових структур на українських землях - Наукового товариства ім. Т. Шевченка, праобразу першої української академічної установи.

Ключові слова: *М. С. Грушевський, Наукове товариство ім. Т. Шевченка, видавництво, «Записки НТШ», університет, Львів.*

The article highlights the main trends of the Ukrainian scientific movement of the late 19th and early 20th centuries; investigates the scientific and organizational activities of M. Hrushevskyyi as the organizer of one of the first scientific structures on Ukrainian lands - The Shevchenko Scientific Society, the prototype of the first Ukrainian academic institution.

Keywords: *M. Hrushevskyyi, The Shevchenko Scientific Society, publishing house, «Notes of the Shevchenko Scientific Society», university, Lviv.*

Актуальність теми. 70-80-і роки XIX ст. були драматичними для культурно-національного відродження українських земель у складі російської імперії. Південно-Західний відділ російського географічного товариства, що об'єднав навколо себе когорту визначних діячів української науки і культури був заборонений. Українська наукова школа, фактично так і не зуміла сформуватися на підросійській території. Емський указ 1876 р. означав цілковиту заборону українського слова, що завдало непоправної шкоди процесу відродження української культури у XIX ст. Після розгрому, ще деякий час, на нелегальному становищі, продовжувала існувати київська «Громада». У надважких умовах громадівці випускали популярні брошури і збірники, співпрацювали із драгоманівською «Громадою» в Женеві. Однак можливість займались пропагуванням українознавчих студій вже була втрачена.

Досвід громадівського руху підказав його активним членам установити прямі контакти із національно свідомими силами на західноукраїнських землях. Цей контакт сприяв виконанню подвійної мети: по-перше, необхідності уникнути подальших репресій з боку царату; по-друге, налагодження зв'язків із галицькою інтелігенцією, поширюючи там серед своїх однодумців ідеї та погляди щодо розвитку українських студій. Розпочався досить активний вплив українських інтелектуальних сил у Галичину, де функції головного українського осередку взяло на себе Наукове товариство ім. Т. Шевченка.

Предтечею Наукового товариства було літературне товариство ім. Т. Шевченка, засноване у Львові у 1873 році. Ідея організації товариства з'явилась серед інтелігенції Наддніпрянської України. Напередодні створення товариства українські діячі зі Сходу: О. Кониський, Д. Пильчиків, М. Жученко, і насамперед, Єлизавета Скоропадська-Милорадович зібрали 6 тис. крб., до яких прилучилися і жертводавці-галичани. Кошти були призначені для придбання друкарні, яка мала стати центром діяльності літературного товариства. Статут цього товариства склали М. Драгоманов і Д. Пильчиків. Отже, ініціатива й матеріальна підтримка для відкриття товариства йшли зі Сходу України, але офіційними його засновниками мали б бути галичани як офіційні громадяни Австро-Угорської імперії. Підписавши статут, ними стали С. Качала, М. Димет, М. Косак, О. Огоновський, К. Сушкевич, Т. Барановський та Ю. Романчук. Від самого початку діяльність товариства мала загальноукраїнський характер.

Основне завдання новоствореного осередку – сприяння роз-

витку української культурної діяльності, видання літератури забороненої в Наддніпрянській Україні. Вже через два десятки років замість допоміжних функцій, Товариство стало незаперечним лідером у формуванні практично усіх напрямів українознавства, зокрема, перетворилося на Всеукраїнську Академію наук.

Нова історія Товариства розпочинається з 1892 року, коли воно стає Науковим товариством ім. Т. Шевченка (НТШ). Галицько-наддніпрянська наукова інституція, насамперед, бачилась як своєрідний місток єднання обох гілок розмежованого імперськими кордонами українського народу.

Завдання, що поставили перед НТШ, чітко викладені у новому Статуті: «Наукове Товариство ім. Шевченка має плекати та розвивати науки в українсько-руській мові та шукати (мистецтва) і збирати всякі пам'ятки, стародавні та наукові предмети України-Руси. До того мають служити наукові дослідження з філософії руської і слов'янської та історії українсько-руського письменства і штуки, з історії археології України-Руси, а також з наук філософських, політичних, економічних і правничих, математичних природничих з географією і лікарських; доповіді, розправи і розмови наукові, з'їзди вчених, літераторів і артистів; видання наукових «записок Товариства ім. Шевченка» і інших наукових творів; збирання матеріалів до бібліотеки і музею; премії підмоги вченим літераторам і артистам, а на останку удержування друкарні і книгарні» [7, с. 3].

З початку 90-х років XIX ст. Науковому товариству ім. Шевченка вдалось розгорнути широку наукову і громадську активність. Однак, особливого розмаху ця діяльність набула з приїздом до Львова у 1894 році молодого і амбітного професора історії М. С. Грушевського.

Саме у Львові виявився блискучий талантист М. С. Грушевського як організатора української науки. Він зумів зробити те, про що мріяли його попередники, зокрема, О. Кониський, О. Огоновський, О. Барвінський, - перетворити Наукове товариство у «Руську Академію наук». У 1897 р. навіть почали збирати кошти на «Українсько-руську Академію наук», однак надати цій інституції офіційного державного статусу в Австро-Угорщині не вдалося.

Одним із важливих завдань НТШ М. Грушевський вбачав у піднесенні українознавчих студій на рівень європейського знання. Він розробляє і сприяє прийняттю нового статуту товариства, яке цілковито переходить на академічні вимоги. За словами М. Грушевського, тоді відбулося «глибше переведення /в життя/ наукового характеру нашого товариства» [4, с. 3].

Він творчо використав взірці статутів західноєвропейських академій для організації діяльності трьох класичних наукових секцій, а також низки комісій: археологічної, юридичної, мовознавчої, лікарської, статистичної, бібліографічної [6,с.82]. Основні структурні ланки Наукового товариства були діючі вже наприкінці 1898 року. Схема діяльності товариства була досить проста: на засіданнях відбувалося читання рефератів чи повідомлень, надалі - затвердження їх до публікації, друк, вихід у світ через два-три місяці після схвалення до друку. Лише деякі великі, технічно складні томи джерел, пам'яток, фольклорних записів друкувалися через рік-два. Грушевський виявив також особливий талант редактора, який вмів мобілізувати потужні творчі сили і залучити їх до спільної праці. Серед авторів з ініційованих ним видань з'явилися Іван Франко, Володимир Гнатюк, Олександр Кониський, Вячеслав Липинський, Володимир Щурат, Олександр Колесса, Федір Вовк та багато інших. Особлива увага вимогливого редактора була до мови.

З 1895 р. Михайло Грушевський стає головним редактором «Записок НТШ», які зумів підняти до високого рівня наукових збірників. У своїй записці з 1896 року, яку він підготував для загальних зборів НТШ, Грушевський писав: «Записки товариства мали своєю першою метою заснувати осередок наукової діяльності своєю рідною мовою і до нього притягнути вчених українсько-руських, нашими політичними і культурними обставинами призвичаєних ходити в сусіди до чужих видавництв і культивувати чужу науку. Не ставлячи вперед якої небуть програми що до напряму, провідних гадок, Записки заховували повну свободу в трактуванню річи, ставляючи вимогою лише, щоб робота відповідала вимогам науковости... Поруч з тим, трохи пізніше - поставлена була ще інша спеціальна мета - утворення в Записках орґана, що давав би перегляд наукової роботи над предметами, що безпосередньо з Україною зв'язані» [3, с.7-8]. Редаговані М. Грушевським «Записки НТШ» впродовж 1895 - 1914 рр. були найповажнішим українознавчим науковим часописом. До 1914 року він, зокрема, зредагував сто двадцять томів Записок (тт. 5-116). Вони започаткували цілу епоху в розвитку української науки і культури, сприяли піднесенню престижу української мови.

Грушевський започаткував два серійні видання: «Джерела до історії України-Руси» (до 1914 року вийшло 11 томів) і «Пам'ятки українсько-руської історії та літератури» за редакцією Франка (до 1913 року вийшло 7 томів), а 1906 року розпочав видання нової серії Україно-Руського архіву (до 1914 року

вийшло 14 томів) [9. с. 133]. Таким чином, у східноєвропейському науковому середовищі вперше виокремлюється українська історична термінологія, на відміну від російськомовної.

З ініціативи науковця побачили також світ збірники інших секцій, серед них «Матеріали до української антропології та етнології», «Студії з поля суспільних наук та статистики», «Українсько-руський архів», «Матеріали до української бібліографії», «Етнографічний збірник». За час головування М. Грушевського в НТШ почали вперше у нашій науковій історії виходити періодичні видання в галузі природничих та математичних наук. Це, зокрема, «Збірник математично-природничої секції» (з 1897р. побачило світ 20 томів) та «Лікарський вісник» (до 191 року вийшли друком 12 випусків). При М. Грушевському, з 1900 р. почало виходити інформаційне видання про діяльність товариства – «Хроніка НТШ» паралельно українською та німецькою мовами.

Окрім серійних видань НТШ, під час діяльності Грушевського у Львові було видано важливі літературні та українознавчі праці й наукові підручники, серед яких згадаємо «Історію української літератури» Ом. Огоновського, «Словарь українсько-російський» М. Уманця (Комарова і Спілки), видання творів Ст. Руданського, «Кобзар» Т. Шевченка, «Енеїду» І. Котляревського та інші [1, с. 64]. Михайло Грушевський був також послідовним поборником запровадження і популяризації української мови у наукову сферу. Об'єднавши зусилля з Іваном Франком та Осипом Маковеєм з 1898 р. працює над заснуванням першого на українських землях модерного літературно-публіцистичного часопису «Літературно-науковий вісник». Згодом він був одним із організаторів «Української видавничої спілки», при якій було створено фонд допомоги українським письменникам ім. І. Котляревського. У 1899 р. за його безпосередньою ініціативою була проведена безпрецедентна, як на той час, кампанія за допущення на Археологічний з'їзд у Києві від імені НТШ 30 доповідей українською мовою. Ця акція протесту і бойкоту була підкріплена виданням у вигляді «Записок НТШ» двох томів праць членів товариства на цей з'їзд. Авторитет і діяльність М. Грушевського як керівника наукового закладу, його виступи у російській пресі вплинули також і на рішення про скасування ганебних шовіністичних законів про заборону української мови після 1905 р. Згодом, після скасування жорстких обмежень публічного вживання української мови, М. Грушевському вдалося організувати роботу Українського наукового товариства у Києві, розпочати там видання «Записок Українського наукового товариства», а також перенести до Києва видання журналу «Літературно-науковий

вістник». Відтак, науково-організаційна діяльність ученого в Києві була доволі продуктивною, навіть не зважаючи на перешкоди, що їх чинили жандармське, охоронне і цензурні відомства групі громадських діячів, які згуртувалися навколо створених М. Грушевським осередків [5, с. 49].

Основою організаційної методології, яка забезпечувала б зростання наукового потенціалу національної науки вчений вважав - тісний зв'язок виховного процесу в Львівському університеті з дослідницькими структурами товариства, бо «університет є не лише школою, але, фактично, і науковою інституцією, що дає можливість кільком соткам людей, а в найгіршому разі кільком десяткам, свobodно віддаватися вищим духовним інтересам, науковим студіям...» [2]. Професор М. Грушевський приїхав до Львова у вересні 1894 року. Очоливши кафедру «Всесвітньої історії з особливим оглядом на історію Східної Європи», він розпочав підготовку до викладання університетського курсу української історії. Вже 12 жовтня Михайло Грушевський прочитав першу лекцію з давньої історії Руси українською мовою, викликавши таким вчинком жваве обговорення серед галицької аудиторії [8]. Тривалий час професор Грушевський добивався відкриття у Львові самостійного українського університету, де б молодь реалізовувала свої наукові проєкти рідною мовою і згодом ставала невід'ємним складником української академічної науки.

Висновок. Таким чином, на межі століть М. С. Грушевському вдалося відокремити українознавчі наукові дослідження від імперських російських та австро-угорських структур, створити для цього нові організаційні форми у рамках Наукового товариства ім. Шевченка, що сприяли формуванню академічної української науки.

Література

1. Винар А. Михайло Грушевський і Наукове Товариство ім. Тараса Шевченка 1892-1930. Українське Історичне Товариство, вид-во «Дніпрова Хвиля». Мюнхен, 1970. 111 с.

2. Грушевський М. Добиваймося свого університету. *Діло*. Львів. 1897. Ч.145. 12 липня.

3. Грушевський М. Наукова діяльність Товариства ім. Шевченка. 1895. Записка для загального збору 1896 р. *Записки НТШ*. Львів. З друк. Наук.Т-ва ім.Шевченка. Т. 10, кн. 2, 1896. С. 7-8.

4. Наукове товариство імені Шевченка і його діяльність в 1898 р. *Записки НТШ*. Львів. З друк. Наук.Т-ва ім. Шевченка.

1900. Т.27. Ч.2.

5. Орел Ю. В. Арешт і заслання М. С. Грушевського у 1914–1915 роках: позиція російських учених/ Архіви України № 5–6, 2016. Науково-практичний журнал. Київ. 360 с.

6. Романів О. Михайло Грушевський і його роль у становленні та розвитку української національної науки. *Михайло Грушевський*. Збірник наукових праць і матеріали Міжнародної ювілейної конференції, присвяченої 125-й річниці від дня народження Михайла Грушевського. Львів. 1994. 488 с.

7. Статут НТШ у Львові. 3 друк. Наук. т-ва ім. Шевченка. Львів, 1898. 22 с.

8. Терещук Г. Михайло Грушевський. 155-ліття від дня народження видатної постаті ХХ століття. URL//<http://radiosvoboda.org/a>.

9. Харлан А. Редакційно-видавнича діяльність Михайла Грушевського / А. П. Харлан *Технологія і техніка друкарства*: збірник наукових праць. ВПІ НТУУ «КПІ». 2011. Вип. 4(34). С. 131–138.

УДК 94: [614:о61.2](477.83-25)

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ЛІКАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА У ЛЬВОВІ У 1910 – 1939 р.

Наталія Гірна,

*кандидатка історичних наук, доцентка; доцентка кафедри
українознавства Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького
(м. Львів, Україна)*

Українська медична лексика належить до найдавніших фахових термінологій, адже вона формувалася на власному мовному ґрунті. Але через політичні реалії кількох століть рідна для української медицини мова не могла повноцінно розвиватися. На початку ХХ ст. тривала робота над утвердженням української медичної термінології та укладанням перших медичних словників. У статті досліджено термінологічну та лексикографічну діяльність Українського лікарського товариства у Львові у 1910 – 1939 рр. та його внесок у формування української фахової медичної терміносистеми.

Ключові слова: Українське лікарське товариство, лікарі-

науковці, фахова медична термінологія, медичні словники, часописи «Здоровле» і «Лікарський вісник», лікарські порадики.

Ukrainian medical vocabulary belongs to the oldest professional terminologies, because it was formed on its own linguistic basis. But due to the political realities of several centuries, the native language for Ukrainian medicine could not fully develop. At the beginning of the 20th century continued work on the approval of Ukrainian medical terminology and compilation of the first medical dictionaries. The article examines the terminological and lexicographic activity of the Ukrainian Medical Society in Lviv in 1910 – 1939 and its contribution of the Ukrainian professional medical terminology system.

Key words: *the Ukrainian Medical Society, doctors-scientists, professional medical terminology, medical dictionaries, magazines «Zdorovlie» (Health) and «Likars'kyi visnyk» (Medical Bulletin), medical advisors.*

Актуальність теми. Українська медична лексика належить до найдавніших фахових термінологій, адже вона формувалася на власному мовному ґрунті, відображала життя і потреби людей різних епох. Ще у дохристиянські часи в народній мові й усній народній творчості з'явилися слова-терміни на позначення частин тіла, недуг і їхнього лікування. У процесі розвитку медицини зростала кількість нових анатомічних, фізіологічних та патологічних назв-термінів, які передавалися від покоління до покоління. У Середньовічній Україні діяли лікарняні осередки, притулки, у яких лікарі не лише надавали медичну допомогу, але й укладали наукові трактати, перекладали праці з медицини античних авторів, записували історії хвороб, описували способи їх лікування тощо. Ці записи, звичайно ж, містили назви хвороб, ліків, медичних інструментів, види ран, – так з'являлися перші медичні словники.

Довгий період бездержавності, перебування українського народу під владою чужих імперій, дискримінація українців за етнічною ознакою призвели до загального занепаду української науки. Українська медична термінологія випадала з наукового вжитку, її штучно замінювали чужомовними відповідниками, зводили до рівня суто народної мови. Тому робота у напрямку відродження, продовження та удосконалення української медичної терміносистеми стала окремою сторінкою у діяльності Наукового товариства імені Шевченка – найвизначнішого українського наукового осередку і духовного джерела, довкола якого згуртувалися кращі наукові сили на зламі XIX – XX ст. Переломним в його

високоінтелектуальній історії став 1892 рік, коли на основі українсько-польсько-австрійських домовленостей «Нової ери» відбулася реорганізація Літературного товариства, була укладена чітка наукова програма і закріплена офіційна назва – «НТШ імені Шевченка». Інституція працювала над різноаспектними, міждисциплінарними завданнями, що реалізовувалися у спеціально сформованих наукових підрозділах. Цього вимагала об'єктивна потреба розвитку національної науки в контексті загальноєвропейського суспільно-культурного і наукового поступу. «Ми не повинні закривати очей на те, що діється в інших країнах, ми мусимо постійно знайомитися з науковими здобутками інших народів, в яких наука давно розвинена, приміром, Німеччини, Франції, є вона вже нині в чехів», – писав Іван Франко у листі до лікаря і свого давнього приятеля Фелікса Сельського [9, с. 19]. У цьому контексті перед НТШ поставали принципові завдання, які мали не лише наукову, але й політичну вагу. Насамперед, ішлося про організацію національної науки та її вихід на рівень державних народів Європи. Для досягнення цієї мети перш за все необхідно підготувати теоретичне підґрунтя, на якому можна узагальнювати нагромаджені роками історичні, мовознавчі, етнографічні, фольклорні, археологічні матеріали з українських земель. Рівною мірою це стосувалося і природознавчо-математичних наук, і прикладної медицини. Варто зазначити, що саме на зламі ХІХ – ХХ ст. в Україні сформувався значний високоосвічений кадровий потенціал, який, з огляду на історичні реалії, працював на інтелектуальне збагачення інших держав.

За зразками тогочасних європейських академій наук НТШ поділялося на три секції: історично-філософічну, філологічну та математично-природописно-лікарську [5, с. 49]. Задля глибокої диференціації наукових спеціальностей, у рамках секцій діяли комісії. Так у 1898 р. за сприяння професора І. Горбачевського була створена окрема Лікарська комісія НТШ – перша українська лікарська організація, яка зосередилася на наукових дослідженнях української медицини. До неї увійшли добре відомі лікарі Є. Озаркевич, Ф. Сельський, О. Дакура, М. Кос, О. Черняхівський, С. Окуневська-Морачевська, а також лікарі з Відня, Праги, Перемишля та Наддніпрянщини [5, с. 52]. На першому засіданні ЛК НТШ 15 лютого 1898 р., що відбулося в канцелярії Товариства, серед першочергових завдань визначено потребу розроблення та упровадження української фахової медичної термінології. Зауважимо, що формування української медичної терміносистеми на Наддніпрянщині гальмували заборони російського царизму, а на землях, що перебували під вла-

дою Австро-Угорщини, панували німецька, польська, румунська мови, хоча законодавчих заборон на українське слово і не було. Тому одразу ж 1898 року почав виходити друком «Лікарський збірник НТШ» – медичний науковий журнал, котрий започаткував систематичні публікації наукових статей із медицини українською мовою. У першому випуску цього часопису на 14-ти сторінках розмістилося ґрунтовне дослідження лікаря Ф. Сельського, присвячене проблемам гінекології: «До механіки нормальних і патологічних змін положень матеріці» – перша наукова медична стаття в Україні [3, с. 117]. Члени Лікарської комісії у своїй лікарській практиці та наукових роботах використовували медичні терміни, які належали і до української усної народної, і української літературної мови водночас. Так поступово вироблялася фахова медична термінологія, лікарі укладали перші фахові медичні словники. У кінці кожного випуску «Лікарського збірника НТШ» уміщувався «термінологічний витяг» – німецько-латинсько-український словничок термінів. Загалом було опубліковано 20 сторінок таких термінів – це були перші українські медичні словники. Доктор Євген Озаркевич наголошував, що при творенні українських термінів потрібно враховувати досвід інших народів, зокрема німців, чехів, поляків, а також використовувати народну мову, адже українська медицина має давнє коріння. Він намагався уникати українського написання латинських термінів, у його лексикографічних матеріалах переважала тенденція до заміни латинських і німецьких термінів оригінальними назвами. Учений виступав і проти полонізмів, підкреслюючи чоловічий рід таких термінів, як «метод», «атропін», «діуретин» тощо. У листі до свого колеги М. Коса Є. Озаркевич писав, що «...маємо тепер витворити може ліпшу термінологію, ніж мають інші народи, зв'язані старими пересудами, стараємося сполучити в терміні поняття анатомічне з фізіологічним» [8, с. 18]. Доктор Маркіян Долинський звертав увагу на потребу написання українською мовою інструкцій до лікарських засобів, аби уникнути загрози здоров'ю і життю пацієнтів. Варто зауважити, що між лікарями українцями і поляками не було єдиного підходу щодо мови медицини у Галичині, позаяк більшість лікарів того часу – це поляки за національністю [11, с. 263]. Наприклад, на початку ХХ ст. серед 264 лікарів, що провадили медичну практику у Львові та селах Галичини, українці становили трохи більше чверті (61 лікар – українець – Н. Г.). Аргументами для прихильників використання польської мови слугували статистичні відомості про те, що писемних серед польського населення було

більше, ніж серед українського, отже, вони частіше зверталися по допомогу і читали лікарські приписи [10, с. 5]. Проте українські лікарі не полишали праці над формуванням української фахової мови медицини, а для збільшення запиту на її існування постійно поширювали серед народу знання з гігієни, проводили профілактичні огляди, організовували лекції в навчальних закладах, видавали лікарські поради тощо. Власне у цьому ключі розгорнуло свою діяльність Українське лікарське товариство у Львові. «Із метою більшого піклування про здоров'я українського населення, оборони професійних інтересів і піднесення знань лікарів» 1 жовтня 1910 року на основі Лікарської комісії НТШ було утворене Українське лікарське товариство у Львові [1, С. 194]. Засновниками УЛТ стали лікарі-українці О. Козакевич, Є. Озаркевич, С. Дрималик, М. Кос, М. Вахнянин, М. Долинський, Т.-Є. Бурачинський, І. Бережницький, а почесним президентом Товариства обраний академік Іван Горбачевський – перший міністр народного здоров'я Австро-Угорщини. На установчі збори УЛТ прибуло 63 українські лікарі, а засідання Товариства відбувалися щотижня [1, с. 195]. Термінологічну та лексикографічну роботу УЛТ проводило на сторінках свого журналу «Здоров'я», котрий виходив щомісяця упродовж січня 1912 – червня 1914 рр. і був «перший спеціальний медичний науково-популярний і науково-практичний часопис українською мовою в Австро-Угорщині» [2, с. 8]. Загалом у 30-ти числах журналу опубліковано біля 3 тисяч слів від Aas до Carula, більшу частину цих матеріалів підготував Євген Озаркевич. Вибух Першої світової війни перервав видання часопису, багато членів УЛТ були мобілізовані до війська, тому робота Товариства призупинилася. У 1919 році новий голова УЛТ Сильвестр Дрималик відновив активну діяльність організації та започаткував видання «Лікарського вісника» (1919 – 1939 рр.). У цьому часописі була нова рубрика «Лікарська пошта», яку вів сам доктор Дрималик, а також окремих розділом видавалися «Термінологічні записки». Прикметно, що тепер перед публікацією медичні терміни мала затвердити «Термінологічна комісія УЛТ у Львові». На сторінках «Лікарського вісника» у 1921 році був надрукований «Латинсько-український анатомічний словар» [4, с. 125]. Українські лікарі готували і видавали так звані Порадники – науково-популярні медичні збірники, метою яких було поширення необхідних знань із надання першої допомоги, плекання дітей, запобігання хвороб та епідемії, дезінфекції, гігієни тіла, одягу, житла, праці, харчування тощо. Вони є цінним джерелом до

вивчення медичної термінології. До початку першої радянської окупації Галичини вийшли друком лікарські порадики Є. Озаркевича, С. Дрималика, Б. Овчарського, які користувалися великим попитом серед галичан.

Детальніше зупинимося на одному із таких лікарських порадників, який зберігається у нашій родинній бібліотеці. Він виданий у Львові у 1921 році і став доповненням попереднього видання 1906 року. Це «Порадник лікарський у всіх недугах людей», написаний доктором «усіх наук лікарських» Сильвестром Дрималиком [4, с. 126]. Книжка призначалася, насамперед, для сільської інтелігенції, яка мала проводити просвітницьку роботу серед селян і була такою популярною, що перевидавалася і після смерті її автора не лише на українських теренах, але й за океаном. До прикладу, у 1923 році «Порадник лікарський у всіх недугах людей» вийшов друком у місті Скрантон (штат Пенсільванія, США), де проживала чисельна українська громада. Практикуючий лікар С. Дрималик був серед засновників УЛТ, а в 1919 році очолив його, фактично відновивши після війни. Він активно дописував до наукових часописів різних країн німецькою та польською мовами і водночас готував праці українською мовою, утверджуючи фахову медичну термінологію. У «Пораднику...» лікар вживав назви, затверджені «Термінологічною комісією УЛТ». Проте, для кращого розуміння змісту, доктор Дрималик поряд із науковими назвами недуг подавав і ті, що використовувалися у повсякденному мовленні, часом їх було кілька. Лікар описав симптоми 126 хвороб, виклавши їх в алфавітному порядку, а в кінці книжки згрупував захворювання за локалізацією болю: внутрішні та вушні недуги, недуги голови, зубів, крові, очей, шкіри, окремо виділивши недуги пошесні. Кожну хворобу лікар описував доступно і просто, але завжди спирався на науково доведені факти, закликав до ретельного дотримання правил гігієни [6]. Аналізуючи змістове наповнення пропонованих автором назв хвороб, умовно їх можна розділити на три групи: 1) ті, що перейшли в науковий вжиток із народної мови без змін; 2) ті, що походять з інших мов, але мають українські відповідники; 3) іншомовні назви, які ще не мають відповідників, або не перекладаються, авторські назви. Перша група є найчисельнішою, до неї належать назви таких недуг і фізіологічних станів людини, як: *блідниця, глухота, горла запалення, горячка, жилики, жовтяниця, заяча губа, корч серця, м'язів лиця, жолудовий, кровавиця, малокровність, матерниці недуги, нагніти, неміч, неплідність, новотвори добротливі і злосливі (раки), по-*

рід, поліг, рожа, слабість, сліпота, стиски, ячмінь [6]. Другу групу представляють паралельні назви: *астма – задуха, дихавиця, ядуха, гангрена – спаленина, інфлюенца – різного роду ГРЗ, ісхіас – біль нерва кульшового, діабет – цукриця, цукрова слабість, ревматизм – гострець, короста – пархи, дизентерія – червінка, епілепсія – падавиця, грипа – недуга іспанська, іспанка, сифіліс – недуга французька, франці, потеруха, трахома – недуга очей єгипетська, туберкули – сухоти, хвороби шлунка – жолудові недуги, слабість Брайта – запалення нирок тощо.* Лише незначна частина слів-термінів у «Пораднику...» не мали українського відповідника: *дифтерія, мумпс* (паротит, свинка), *sodbrennen* (печія), але С. Дрималик вживає також авторську назву «згара», гіпохондрія (удавана слабість чоловіків), гістерія (слабість одиноких жінок), подагру лікар називає «гіхт» і «захоплене ніг» [6].

Висновки. Отже, наукова медична термінологія формувалася трьома шляхами: використання слів-назв української літературної і народної мови на позначення будови і частин тіла людини, стану її здоров'я, хвороб тощо; використання латинських термінів, на яких ґрунтувалася медична наука, переважно для понять з анатомії, фізіології, хірургії; упровадження в науковий обіг власних, вироблених авторами термінів. На основі законів української мови в середовищі Українського лікарського товариства у Львові упродовж 1910 – 1939 рр. вироблялися спеціальні медичні терміни та укладалися фахові словники. Унаслідок кропіткої праці українських лікарів постала фахова мова української медицини. До прикладу, слова *виразка, вроджена вада, далекозорість, короткозорість, кришталик, клінічний, накладення швів, нориця, очеревина, рогівка, сітківка* тощо є невід'ємною складовою лексики сучасного українського лікаря. Книжка С. Дрималика «Порадник лікарський у всіх недугах людей» у редакції 1921 року дає можливість дослідити реальний стан розвитку української медичної термінології того часу та є цінним джерелом до її вивчення.

Література

1. Вісти з Руського товариства лікарського. *Здоровле.* 1912. Ч. 12. С. 194 – 199.

2. Ганіткевич Я. Розвиток української медичної термінології. *Наукове товариство імені Шевченка.* 2021. № 4. С. 8 – 11.

3. Гірня Н. Фелікс Сельський в історії медицини України. *Українознавство у персоналіях у системі вищої медичної освіти*

України. Колективна монографія за заг. ред. акад. В. Качкана. Книга пошта. Івано-Франківськ. ІФНМУ. 2023. С. 117.

4. Гірна Н., Слабий М. Лікарська практика і громадська діяльність Сильвестра Дрималика. *Virtus. Scientific journal*. Vol. 55. Canada. 2021. P. 124 – 129.

5. Гнатюк В. Наукове товариство імени Шевченка у Львові (історичний нарис першого 50-річчя – 1873 – 1923). Мюнхен – Париж. 1984. С. 48 – 58.

6. Доктор Сильвестер Дрималик. Порадник лікарський у всіх недугах людей. Львів. НТШ. 1921. 324 с.

7. Озаркевич Є. Порадник гігієнічно-лікарський. Недуги пошестні. Львів. Просвіта. 1911. 135 с.

8. Українські медичні вісті. Науково-практичний часопис. Т. 8. № 3 (79). 2019. С. 18 – 24.

9. Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. Київ: Наукова думка, 1986. Т. 48. С. 17 – 25.

10. Grek I., Ziembicki W. Pol wieku. Rzut oka na kronike Towarzystwa Lekarskiego Lwowskiego (1877 – 1927). Lwow. 1928. S. 4 – 9.

11. Najwyzsza Rada Zdrowia. *Glos Lekarzy*. 1909. Nr. 22. S. 263.

УДК 61:94(091)

МОНАСТИРСЬКА МЕДИЦИНА КИЇВСЬКОЇ РУСІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЛІНГВОЕКОЛОГІЇ

Наталія Іщук,

*старша викладачка кафедри українознавства
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького
(м. Львів, Україна)*

У статті досліджено монастирський напрям медицини Київської Русі, який представляли монахи-цілителі та методи лікування у монастирських лікарнях. Проаналізовано давні українські назви лікарських спеціальностей доби Середньовіччя. З'ясовано роль і місце монахів-цілителів у тодішньому суспільстві та вплив монастирської медицини Київської Русі на розвиток української медицини загалом і медичної термінології зокрема.

Ключові слова: монастирська медицина, Києво-

Печерський монастир, монастирський літопис «Києво-Печерський патерик», монахи-цілителі, давні медичні терміни.

The article examines the monastic direction of medicine in Kyivska Rus, represented by monks-healers and methods of treatment in monastic hospitals. Ancient Ukrainian names of medical specialties of the Middle Ages were analyzed. The role and place of monks-healers in the society of that time and the influence of monastic medicine of Kyivska Rus on the development of Ukrainian medicine in general and medical terminology in particular are clarified.

Key words: *monastic medicine, Kyiv-Pechersk Monastery, monastery chronicle «Kyiv-Pechersk pateryk», monks-healers, ancient medical terms.*

Актуальність теми. Медицина Київської Русі була доволі розвиненою, особливо якщо її порівняти із західноєвропейським Середньовіччям. Із таких писемних джерел, як «Руська Правда», «Ізборник Святослава» у редакції 1076 року, «Києво-Печерський патерик» дізнаємося, що в Україні-Русі виділяли кілька спеціалізацій лікарів: «лічці» - терапевти, «різальники» - хірурги, «рукодільники» - травматологи, «зубоволоки» - стоматологи, «кровопуски» чи «рудомети» - пускали кров, «кільні» - лікували грижі, «очні» - офтальмологи та ін. [3]. Окремий напрям у наданні медичної допомоги княжої доби становить монастирська медицина з власним різновидом лікарів – монахів-цілителів, найбільше інформації про яких черпаємо у «Києво-Печерському патерику» [3]. Ці лікарі покладалися на Боже милосердя, лікували молитвами і травами, тому їх часто називали «зілійники». Вони опікувалися хворими, які втратили працездатність, у спеціальних монастирських притулках – «богадільнях». Монахи-цілителі уміли лікувати проказу, епілепсію, малярію, навіть видаляли пухлини. Промовистим є факт, що в Європі серед лікарів були знаними «руські зела» - цвіт липи, березовий сік і мед, з яких виготовляли настоянки і мазі [5, с. 28]. Центром монастирської медицини, безперечно, був Києво-Печерський монастир. Заснований в XI ст., він уже з перших років свого існування став не лише потужним осередком християнства, але й культурним простором, де розвивалося українське літописання, іконопис, архітектура. Але власне розвиток медицини у цьому монастирі посідає особливе місце, адже нерозривно пов'язаний з іменем засновника – преподобного Антонія Печерського [3]. Із монастирського літопису «Києво-Печерського патерика» дізнаємося, що київський князь Ізяслав подарував монахам гору над печерами, а «ігумен і

брatтя заклали церкву і монастир великий, який став називатися Печерський» [3]. Як слушно зауважила професорка Н. Полонська-Василенко, Києво-Печерський монастир став зразком для інших монастирів і справив великий моральний вплив на все тогочасне суспільство, особливо через надання медичної допомоги та опіки [6, с. 81]. Серед відомих монахів-цілителів, котрі мешкали у стінах Києво-Печерського монастиря, історія донесла нам імена Антонія Печерського, Агапіта, Петра Сіріянина, Даміана, Григорія, Алімпія [2, с. 17]. Зауважимо, що перелічені цілителі не могли покинути стін монастиря, тому він став і лікарнею, і госпісом. У Патерику детально описані методи лікування та організацію лікарні, в яку приводили чи приносили хворих. Ще за ігумена Феодосія Печерського був укладений порядок прийому та огляду пацієнтів: усіх хворих найперше оглядав настоятель і, залежно від характеру недуги, скеровував до «лічців». Уже в XI ст. розділяли хворих терапевтичних, хірургічних, із психічними і нервовими розладами. Наприклад, дітей скеровували до цілителя Даміана, тому в історії вітчизняної медицини він відомий як перший український педіатр. Алімпій лікував шкірні хвороби, для цього застосовував натуральні фарби з рослинних барвників, які мали дезінфікуючу і протимікробну дію. Цілиитель змащував ними рани, знімав гнійні запалення та виразки. Монах Григорій лікував психічні та нервові хвороби [2, с. 21]. Особливою шаною користувався лікар Агіпіт – засновник першої терапевтичної школи в Середньовічній Україні. На жаль, нині небагато відомо про постать цього монаха-цілителя, але дослідники сходяться на думці, що Агапіт здобув медичні знання від Антонія Печерського, котрий навчався на Святому Афоні у Греції. Під його настановами Агапіт досконало вивчив грецьку мову і читав праці Гіппократа і Гелена в оригіналі. Завдяки монастирській медицині почала формуватися українська медична термінологія, в основу якої покладена розмовна староукраїнська мова. Так, в історичних документах знаходимо такі назви недуг і захворювань : «*трясновення*», «*падуча неміч*» - епілепсія, «*удуша*» - астма, «*огневиця*» - тиф, «*вогневиця*» - висока температура, жар, «*черевуха*» - хвороба шлунку, «*воспа*» - віспа, кір, скарлатина, «*свербіж*» - короста, «*златяниця*» - жовтуха, «*сказ*», «*несамовитість розуму*» - різні форми психозів, «*глуханя*» - порушення слуху, «*лякливоця*» - страх, переляк переважно у дітей, «дно» - усі види внутрішніх захворювань, жовчнокам'яна та ниркова кольки тощо [4, с.108]. Як бачимо, усі перелічені назви хвороб належать до питомої української лексики.

У ранньому Середньовіччі звертали увагу на моральні якості

лікаря, його щирість і безкорисливість. У цьому аспекті монахи-цілителі були взірцями, бо, опікуючись хворими, вони навіть жили з ними у палатах. Монастирські лічці грошей за лікування не брали, відомо, що Агапіт навіть уклав своєрідний етичний кодекс лікаря. Промовистою є літописна розповідь про князя Володимира Мономаха, якого вилікував Агапіт, передавши через слугу «зілля настій» [3]. Князь хотів подякувати рятівникові, проте Агапіт відмовився від дарунків. Таким чином, в XI – XIII ст. на українських землях була сформована лікарська етика, відповідно до якої «лічець» має бути взірцем людинолюбства, терплячості, сердечності, заради хворого виконати всі «чорні роботи», зробити все від нього залежне, але не турбуватися про особисте збагачення [1, с. 94-95].

Висновки. Отже, монастирська медицина Київської Русі була помітним явищем в історії української медицини. Вона посталала разом із християнством, успадкувавши від нього милосердя, співчуття, безкорисливе служіння ближнім. Монахи-цілителі, які володіли дуже добрими для свого часу знаннями й були високоосвіченою інтелектуальною елітою, уміли діагностувати хвороби, призначали спеціалізовану терапію та успішно вилікували багато недуг. Вони збирали і перекладали візантійські і старогрецькі рукописи, доповнювали їх власними знаннями та видавали «Ізборники». Згодом за цими «Ізборниками» викладали медицину. Лікарська допомога монахів-цілителів була безкоштовною, отже її могли отримати багато людей, що сприяло зниженню рівня захворюваності і смертності та зменшенню масштабів і наслідків епідемій. Аналіз документальних відомостей про розподіл монастирських «лічців» за спеціалізацією, які наведені, зокрема, у «Києво-Печерському патерику», дають підстави стверджувати, що завдяки лікарській практиці монахів-цілителів почалося формування української медичної термінології.

Література

1. Білоус В., Білоус В. Історія медицини та лікувального мистецтва. Чернівці. 2019. 284 с.
2. Ганіткевич Я. Історія української медицини в датах та іменах. Львів, 2004. 279 с.
3. Києво-Печерський патерик. URL: [https:// azbuka /zhyttaa sviatykh / Kyevo-Pecherskyi pateryk /](https://azbuka/zhyttaa sviatykh/)
4. Німчук В. Хрестоматія з історії української мови X – XIII ст. НАН України. Інститут української мови. Київ. 2015. 352 с.
5. Опарін О. Лікарі, лічці, волхви та інші цілителі

Київської Русі. *Українські медичні вісті*. Т. 13. № 3 (88). 2021. 208 с.

6. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2-х т. Т. 1. Київ: Либідь. 2018. 640 с.

7. Ступак Ф. Історія медицини. Київ: Книга-плюс. 2017. 176 с.

УДК 94(929.5)

РОЛЬ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. ШЕВЧЕНКА ТА УКРАЇНСЬКОГО ЛІКАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА У ЖИТТІ ЯРОСЛАВА ОКУНЕВСЬКОГО

Віра Мельник,

*кандидатка історичних наук, доцентка; доцентка кафедри
українознавства Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького
(м. Львів, Україна)*

У статті проаналізовано внесок Ярослава Окуневського у розвиток НТШ та діяльність УЛТ. На початку ХХІ ст. розвиток історичної науки в Україні дав можливість дослідити життя та діяльність осіб, які були організаторами українського національного руху та учасниками боротьби за Українську державу. Одним із важливих завдань сучасної історичної науки є дослідження життєвого шляху та творчої спадщини видатних осіб України. Серед видатних людей, яких дала нашій державі та світові щедра на таланти покутська земля - яскрава, колоритна постать лікаря, громадського і просвітянського діяча Ярослава Окуневського, який наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст. уособлював гордість і цвіт галицької інтелігенції. Свій великий талант, багаті знання, душевну щедрість, гаряче серце, щирість, патріотизм він до кінця віддав служінню рідному народові, наполегливо працюючи на всіх найважливіших ділянках національного відродження.

Ключові слова: *Галичина, Ярослав Окуневський, НТШ, Українське лікарське товариство, Листи з чужини.*

The article analyzes Yaroslav okunevskiy's contribution to the development of the NTSh and the activities of the ULT. At the beginning of the XXI century. the development of historical science in Ukraine gave an opportunity to study the life and activities of persons who were organizers of the Ukrainian national movement and participants in the struggle for the Ukrainian state. one of the

important tasks of modern historical science is the study of the life path and creative heritage of prominent people of Ukraine. Among the outstanding people that the Pokut land, generous with talents, gave to our state and the world, there is a bright, colorful figure of a doctor, public and educational figure Yaroslav okunevsky, who in the late 19th - early 20th centuries. personified the pride and glory of the Galician intelligentsia. He dedicated his great talent, rich knowledge, spiritual generosity, warm heart of a sincere Ukrainian patriot to the service of his native people, working hard in all the most important areas of his national life and beyond.

Key words: *Halychyna, Yaroslav okunevskyi, NTSh, Ukrainian Medical Society, Letters from abroad.*

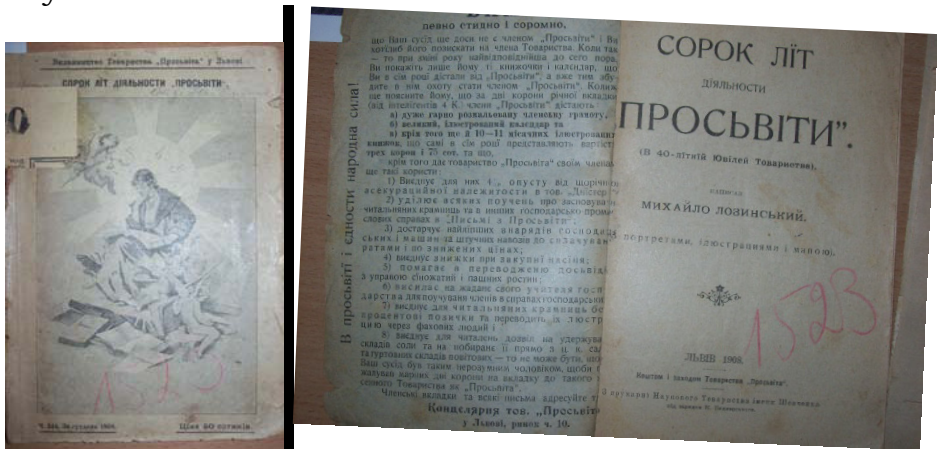
Вступ. Родина Окуневських є однією з найяскравіших галицьких родин другої половини ХІХ – початку ХХ століття. Тільки в родині Іполита, батька Ярослава, всі четверо дітей залишили яскравий слід в історії української культури і громадського руху: Теофіл, адвокат і відомий галицький політик, Ольга, піаністка, Наталія, активістка громадського руху. А ще двоюрідна сестра Софія – перша жінка-доктор в Галичині, дружина В. Морачевського і близька приятелька Ольги Кобилянської та Василя Стефаника.

Виклад матеріалу. Ярослав Окуневський, військовий лікар, народився 5 березня 1860 року у містечку Радівці біля Сучави на Південній Буковині (тепер Редауци, Сучавського повіту, Румунія). Навчався Ярослав спочатку в сільській школі Яворова, а згодом у семирічній – в Снятині. Після закінчення школи його віддали до Коломийської гімназії, яка, на той час, була польською. Уже в зрілому віці, він згадує у своїх спогадах про гімназійне навчання, де зазнав немало принижень від учнів-поляків [8].

У 1877 р. Ярослав вступив до Віденського університету на медичний факультет, а через два роки, коли був студентом університету 3-го року навчання, уклав контракт з Військовим міністерством Австро-Угорщини і почав отримувати стипендію, яку було встановлено для майбутніх військових лікарів. Після закінчення університету в 1884 році, молодий доктор медицини був призначений на посаду корабельного лікаря Імператорського і Королівського військово-морського флоту Австро-Угорської імперії, головний порт якого, розташовувався у м. Пула, на березі Адріатичного моря, в Хорватії. Упродовж тривалої служби на флоті, понад 3 декади, українець побував в багатьох кутках світу та на різних материках. Він служив на таких кораблях, як «Мінерва», «Кайзер Франц Йосип І», «Радецький», «Аврора». Окуневський був обізнаний

не тільки в медицині чи військовій справі, але й в історії, географії, навігації, що й потрібно для його ремесла. Вільно розмовляв декількома мовами, такими як французька, німецька, італійська, англійська. Саме Окуневський був автором статуту медичної служби австро-угорського військово-морського флоту, що був пізніше використаний як основа багатьма іншими флотами [2]. Він також був нагороджений орденами таких держав як Австро-Угорщина, Німеччина, Іспанія, Китай. 1 листопада 1914 року, на зорі Першої світової війни, Ярослав Окуневський отримав звання генерал-майора морської медичної служби. На службі обіймав посади начальника та головного лікаря Головної медичної служби військово-морських сил Австро-Угорської імперії, адмірала головного штабу флоту» [2].

Своєю великою прихильністю докладав зусилля до створення легіону Українських січових стрільців, виділяючи вагомі суми з власної кишені на його забезпечення. Окуневський долучився та був членом Союзу визволення України – політичної організації, основною метою якої було вибороти незалежну і соборну Українську державу [8]. Брати Окуневські брали активну участь у житті Просвіти, видавництві книг, розповсюдженню літератури та відкривали нові читальні. Зокрема долучилися до видавництва брошури про історію та діяльність Просвіти з нагоди 40-ліття від дня заснування.

«Сорок літ діяльності «Просвіти» 1908 р.

1898 р. в Чернівцях вийшов том мандрівних записок «Листи з чужини» Ярослава Окуневського. Книга з твердою палітуркою, на синьому тлі угорі золоте тиснення корабля, під ним справа підпис «Я. Окуневський», а ще нижче на рожевій смузі назва книжки, зліва обрамлена якоюсь польовою квіткою. Передмову писав Денис Лукіянович. Передмова невеличка, лірична у своїй основі,

але яка дає певне настроєве уявлення про автора і саму книгу [1. с.154]: «Так ся книжка Окуневського єсть цінним придбаннем з уваги на убожество нашої літератури мемуарної і літератури подорожжя. А вже не потребує звертати увагу на чистоту мови (хоч автор на чужині не чує руского слова), на гарний стиль, легкість оповідання. і підклад глибокої мислі» . А далі вже мова про автора: «Відгадую є авторові чоловіка високо образованого, що пробиваєсь з кожного погляду на всесторонні, зачеплені в письмах справи» [3]. Недаремно на авторському примірникові є присвята самого Я. Окуневського, в якій висловлена подяка за передмову і друк книги: «Спасибі за Ваш труд. Ваш щирий Ярослав Окуневський. Львів 16 липня 1898» [5].

Сама книга складається з двох частин: Європа (I. Чорногора і Чорногорці; II. Із Сицилії; III. Із Генуї; IV. Із Іспанії; V. Спомини з Греції); Азія (I. Спомини з Туреччини; II. На Червонім морі; III. Аден; IV. Вечір в Індіяx; V. В гімалайських горах; VI. В попереk Цейлону; VII. Straits-settlements [оселі в тіснині]; VIII. В Китаю) [1].

1902 р. вийшов другий том «Листів з чужини», який складався із трьох частин: Африка, Quae supersunt, Мої знакомі. «Листи з чужини» Ярослава Окуневського – пам'ятка унікальна і повчальна. Унікальна у своїй глибинній любові до своєї землі, до свого люду, упослідженого і гнобленого, культурний рівень якого треба обов'язково піднімати, аби не сталося того, що він побачив в Єгипті («Пропаала в Єгипті культура, бо не стояла на широкій підставі народу, а остався бідний мужик із своїм передвічним ралом з часів фараонських ще, із своїми передвічними «сакіями», котрими він споконвіку дотепер черпає воду на поливання чужої ріллі. Нащо ж ему бесіди тої, в котрій він чув лише прикази та прокльони? Прийшли другі пани з іншою бесідою, то й прийняв він для свого обходу кількадесят слів та зворотів: скільки ему треба, аби порозумітися з паном та виразити своєї нескладні почуття» [5], у захопленні українською історією, яку він не розділяє; повчальна у своєму вмінні бачити позитиви і негаразди іншого життя, але завжди з повагою ставлячись до чужої культури, чужого побуту, чужої землі. А ще індивідуальний талант оповідача робить сю книгу взірцевою у цьому жанрі [1].

10 січня 1899 р. Я. Окуневський одружився з австрійкою Отілією Зайзер (1874-грудень1962) і до 1914 р. сім'я мешкала разом у м. Пула [2]. 24 жовтня 1929 р. Я. Окуневський помер в рідній Городенці. Я. Окуневський мав дві дочки. Старша дочка

Теодора (11.11.1900-1949) народилася в Пулі. Вона вийшла заміж у Відні за доктора медицини Егона Бальцара, мала двох синів (Егона і Карла) і двох дочок. Передчасно померла після операції, коли наймолодшому синові Егону (1942) було сім років [6].

Доктор медицини Егон Бальцар закінчив Віденський університет, працював дитячим нефрологом, зараз на пенсії. Має чотирьох синів, один із них лікар. Дві онучки Ярослава і Отілії Окуневських мешкають в США у штаті Флорида. Друга дочка Ярослава і Отілії Окуневських – Ольга (14.01.1902-1985), народилася в м. Брно (Чехія). Вона вивчала мистецтво у Німеччині, закінчила Віденську школу прикладного мистецтва і стала маляркою-емалісткою. Деякий час працювала із львівською художницею Марією Дольницькою. У 1926 р. художниці влаштували у Львові свої виставки в «Новій галереї», а в пресі з'явилися прихильні рецензії, які заохочували художниць до подальшої спільної творчої праці [6]. Вийшла заміж за уродженця Берліна Стефана Вольпе, музиканта і композитора. В 30-их роках він, як єврей і комуніст, змушений був залишити Німеччину і вони розлучилися. Ольга виїхала до Лондона, їхня дочка Катаріна (1930) стала піаністкою, мешкає в Лондоні [6].

За оцінкою Романа Горака «Нікому з українців Австро-Угорщини не вдавалося досягнути такого становища в суспільстві, дослужитися до різних титулів та орденів, як йому, Ярославові Окуневському, не онімечившись і не ополячившись при цьому. Всюди, де виникали питання про його національну належність, не приховував, як це часто робили інші, що є українець, і терпеливо роз'яснював, де та Україна, яку навмисно або ж через елементарну необізнаність у географії плутали то з Польщею, то з Московією. Пояснював це при дворі китайських імператорів, куди його запросили, аби за заслуги перед Китаєм нагородити одним з найвищих і найпочесніших орденів, а також надати титул Мандарина. Мав терпіння оповідати про це і при дворі іспанського короля. Оповідав усюди, де вважав за потрібне. Ще задовго до всіляких дипломатичних місій, Ярослав Окуневський своєю поведінкою, розумом та діяльністю по цілому світу робив для України добру опінію і знаходив для неї прихильників. Не нарікав на гірку долю, не плакався на сусідів, на котрих традиційно звалювалися національні нещастя...» . Львівська «Просвіта» писала в некролозі, що «пішов з життя один з найвидатніших наших громадян кінця минулого і початку теперішнього віку...» [3].

У 1994 р. Василь Гуменюк спробував відшукати в Яворові, Косові та Городенці відомості про родину Окуневських. Родину Теофіла Окуневського більшовики у 1939 р. вивезли в Сибір, його

зять Остап Кульчицький загинув у Свердловській тюрмі, онук Остап після довгих поневірянь мешкав у Івано-Франківську, мав одну доньку; найстарша онука Теофіла Марія після заслання ви-йшла заміж за лікаря-рентгенолога В. Паращука, мешкала в Косові, зберігала документи і світлини родини Окуневських, які вдалося врятувати. Сестра Ярослава Ольга у 1923–1960 рр. мешкала самотньо в Яворові на присілку Широкий в будинку, збудованому ще батьком. Свою садибу, родинні портрети залиши-ла Стефанії Мицканюк, яка допомагала їй в господарстві, зараз зять останньої Микола Мицканюк доглядає могили Окуневських в Яворові. Плебанія, де проживали Окуневські, згоріла за нез'ясованих обставин, за більшовицької влади знищено таблички на могильних хрестах, сплюндровано родинний гробівець у Городенці [4].

м. Городенка. 11 грудня 2008 р. м. Городенка 2008 р. Наукова-конференція з нагоди 150-річчя від дня народження Теофіла Окуневського

У незалежній Україні з'явилися публікації про Ярослава Окуневського, в Києві нарешті перевидана його книга «Листи з чужини» . У Городенці впорядковано гробівець Окуневських, проводяться конференції про них. В Яворові в школі відкрито музей Лесі Українки, в якому зберігається альбом «Родина Окуневських». У 2006 р. телерадіокомпанія ВМС ЗС України «Бриз» разом з Громадським військово-історичним клубом ВМС України імені С. Шрамченка заснували літературно-мистецьку і медичну премію ВМС України імені адмірала Ярослава Окуневського за найкраще висвітлення військової, військово-патріотичної тематики, життя Збройних сил України, твори з теми мариністики, пропаганди військово-морських традицій, культури і мистецтва українського народу. Нагрудний знак лауреатів цієї премії належить до загальнофлотських відзнак, ним нагороджений і д-р Володимир Тутуруш.

Література

1. **Баран Є.** Ярослав Окуневський – відомий незнайомиць / Є. Баран. *Сучасність*. 2010. №2. С.154-160. Рец. на кн.: Окуневський Ярослав. *Листи з чужини*. Київ: Темпора, 2009. 520 с.
2. **Ганідкевич Я.** Ярослав Окуневський – військовий лікар, адмірал Австро-Угорського флоту, мандрівник, публіцист, меценат. URL: <http://ntsh.org>.
3. **Горак Р.** Трагедія роду Окуневських. *Край*. 1999 – 25 травня.
4. **Гуменюк В.** Порвані струни родини Окуневських. *Гуцульщина*. 1994. № 6. С. 30–39.
5. **Окуневський Я.** Листи з чужини. Чернівці, 1898. 355 с.
6. **Солоненко М.** Довга дорога до нащадків. *Коломийська правда* №41(101). 2010 – 15 жовтня.
7. **Фотографії** Старого Лева, 2019.
8. **Шевелєва М.** Український інтерес, Ярослав Окуневський, uain.press, 2020.

УДК 616 (092)

ГОЛОВНЕ З ЛЕКСИКОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ЛІКАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА

Станіслав Нечай (Нечаїв),

*магістр управління охороною здоров'я,
голова Історико-термінологічної комісії Всеукраїнського
лікарського товариства
(м. Київ, Україна)*

У статті представлено головні напрацювання Всеукраїнського Лікарського Товариства (ВУЛТ) у царині лексикографічної діяльності. Розглянено оригінальні українські медичні словники видані як під егідою ВУЛТ так і членами ВУЛТ без посилання на лікарське товариство. Аналіз українських перекладів іношомовних авторів медичних словників не включено до статті, бо заслуговує на окрему увагу.

Ключові слова: *Всеукраїнське лікарське товариство, ВУЛТ, лексикографічна діяльність, українські медичні словники.*

The article presents the main achievements of the Ukrainian Medical Association (UMA) in the field of lexicographic activity. The

original ukrainian medical dictionaries published both under the auspices of UMA and by members of UMA without reference to the Medical Association were considered. The analysis of ukrainian translations of foreign authors of medical dictionaries is not included in the article, as it deserves special attention.

Keywords: *Ukrainian Medical Association, UMA, lexicographic activity, ukrainian medical dictionaries.*

Уже цілий рік триває гостра фаза москвинсько-української війни (2014-2023 рр.) й українські мовознавці і термінологи повинні долучитися до деокупації нашої мовної ситуації не менше ніж Збройні сили України деокупають нашу територію. Адже Владімір Путін ніяк би не напав, якби ми усі виконали бодай хоча б той, прийнятий під тиском Народного руху України, Закон «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 року, згідно з яким основна маса населення у нас мала перейти на українську мову за 5 років.

До боротьби за ухвалення того закону долучився й автор цих рядків, як активний член Руху, голова Печерського об'єднання у Києві Товариства української мови та депутат Київради.

Очищення від скверни москвинщини зараз набуло особливої ваги, коли, здається вже всі, чи майже всі, зрозуміли, що виживання українського народу залежить від звільнення від усього москвинського намулу.

Всеукраїнське лікарське товариство (ВУЛТ) за майже 33 роки від дня свого відновлення, напрацювало певний доробок у царині відродження нашої власне української медичної термінології.

Уже далекого нині 1989 року під час нової спроби піднесення українства в Україні розпочалась праця із збирання розгублених, понищених, спотворених та замовчуваних скарбів українських медичних назов, які не вписувались у конценцію наближення та злиття з «братськими» москвинськими.

Ще за конаючого СРСР на зорі нового відновлення нашої незалежності власним коштом під грифом Українського лікарського товариства в Києві був виданий 1991 року укладений упродовж кількох років тоді молодими київськими лікарями-ентузіястами «Російсько-український медичний словник» на 7.000 слів авторства Олега Мусія, Станіслава Нечаєва, Олекси Соколюка та Сергія Гаврилюка [15]. Вступне слово написав Президент ВУЛТ тоді ще професор, член-кореспондент АН України Любомир Пиріг. Ця перша посттоталітарна справді укра-

їнська медикотермінологічна праця пізніше неодноразово перевидавалась (Київ, 1992; Умань, 1992), як авторами, так і без їх відома (т.зв. «піратські видання»). Наш словник також друкував на своїх сторінках із номера в номер столичний спеціалізований медичний журнал «Врачебное дело/Лікарська справа» [14]. Той словник був першою спробою наукового опрацювання «золотих» українських медичних словників доби розстріляного українського відродження 1920-х рр., які багато десятиліть пролежали у приватній бібліотеці професора Любомира Пирога. Ми, тоді ще молоді випускники різних медичних вишів, східняки та західняки, були зачаровані тими скарбами, з якими нас ознайомив непересічний науковець та колекціонер стародруків пан Любомир Пиріг.

На початку 1990-х рр. в Україну потрапило також детройтське перевидання 1969 р. силами та коштом Українського лікарського товариства Північної Америки празького «Медичного латинсько-українського словника» М. Галина 1926 р.

Тоді членами ВУЛТ були укладені також «Російсько-українсько-латинський тлумачний терапевтичний словник» Т.Д. Никули, В. Г.Бардова та В.О.Мойсеєнко (Київ, 1994) [16]; «Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник» за редакцією чл.-кор. АМН України Михайла Павловського, докт.фарм.наук, професорки Любові Петрух та канд.мед.наук, доцентки Ірини Головки (Львів, 1995) [21]; «Англо-український тлумачний терапевтичний словник» Т. Д. Никули та В. О.Мойсеєнко (Київ, 1997) [1]; «Українсько-англійський тлумачний терапевтичний словник» Т. Д. Никули та В. О.Мойсеєнко (Київ, 1997) [20], проте на самих виданнях не вказано, що це напрацювання Лікарського товариства.

1995 року Українським лікарським товариством у Києві був виданий «Російсько — український медичний (або москальсько-, москвинсько-, московсько-, московітсько-, московицько-, московітянсько-русинський, -русицький, -руснацький, -русський лікарський) словник з латинськими назвами (знадібки)» на 11.000 слів, обсягом 130 (X+120) сторінок великого (A4) формату авторства Станіслава Нечаєва та Олекси Соколюка [12].

Одеською крайовою організацією Всеукраїнського лікарського товариства 1997 року видано «Тлумачний російсько-українсько-латинсько-англійський словник психоневрологічних термінів» Валерія Волянського, Олега Проценка, Дмитра Закржевського, Миколи Кулініча, Василя Мороза, Тетяни Муравейнікової, Володимира Погорелова [19].

2000 року до Х-ої річниці ВУЛТ Українським лікарським товариством у Києві був виданий «Російсько-український (московсько-руський або москвинсько-русинський) медичний (лікарський) словник з іншомовними назвами. 15 000 слів. С. Нечай. – Київ, 2000 (7508). 432 с.» [11], який кілька разів перевидавався упродовж 2001-2003 років і був збільшений до 25 000 слів.

2001 року у Львові Українське лікарське товариство спільно зі Львівським державним медичним університетом імені Данила Галицького видало «Словник стоматологічний польсько-український і українсько-польський» Зиновія Масного та Галини Солонько [17].

2002 року до 25-ї річниці СФУЛТ були видані «Латинсько-український медичний (лікарський) словник. 10 000 слів. С. Нечай. Київ, 2002 (7510). 384+XVI с.» [7], «Медичний словник лікарських рослин (російсько-латинсько-український). 4.320 назв. / Олег Мусій. Київ, 2002. 208 с.» [9], «Українсько-польський лікарський словник: 16 000 слів / Станіслав Нечаїв. Київ, 2002. 132 с.» [23] та «Популярний російсько-український медичний словник греко-латинських терміноелементів. / С. Нечай (Нечаїв). Київ, 2002. 32 с.» [10].

2004 року силами Всеукраїнського лікарського товариства було видано у Києві «Стоматологічний Російсько-Латинсько-Український Словник» [18]. Авторами є професійна стоматологиня Світлана Мушак та медичний лексикограф Станіслав Нечай (Нечаїв).

2007 року вийшов у Києві «Українсько-російсько-англійсько-латинський терапевтичний тлумачний словник» Т. Д. Никули та В. О. Мойсеєнко [24].

2010 року з нагоди століття Українського Лікарського Товариства у Києві був виданий «Медичний російсько – український словник з іншомовними назвами» на 30.000 слів Станіслава Нечаєва [8]. Це донині є найновішим нашим великим виданням і містить воно у собі майже все розмаїття українських лікарських назв, створених нашим народом протягом століть і тисячоліть.

2014 року головою Історико-термінологічної комісії Всеукраїнського лікарського товариства Станіславом Нечаєм (Нечаєвим) було укладено «Українсько-латинсько-туркменський словничок лікарських рослин» [22].

2015 року С. Нечаєм (Нечаєвим) було підготовлено «Короткий українсько-білоруський (русько-, русинсько-литвинський) медичний (лікарський) словник» [5].

2016 року Історико-термінологічною комісією Всеукраїнського лікарського товариства в особі її голови С. Нечая (Нечаєва) було укладено «Латино-український анатомічний словник: остеоартроміологія» [6] та «Російсько-латино-український анатомічний словник: остеоартроміологія» [13].

2018 року силами Історико-термінологічної комісії ВУЛТ на чолі зі С. Нечаєвим було підготовлено «Англо-український кардіологічний словничок» [3] та «Англо-український та українсько-англійський словничок труднощів кардіологічної термінології» [4] авторства Ніни Крушинської та Станіслава Нечаєва.

2019 року голова Історико-термінологічної комісії Всеукраїнського лікарського товариства Станіслав Нечаїв уклав «Англо-український, українсько-англійський словник складнощів медичної термінології» (близько 12.000 назов. 84 с. великого (А4) формату) [2].

Із 2015 по минулий 2022 рік Всеукраїнське Лікарське Товариство щороку 30 червня у м. Києві організує і проводить наукові історико-термінологічні конференції. У своїх Резолюціях, серед іншого, учасники цих конференцій неодноразово закликали об'єднати зусилля для покращення української медичної термінології та видати напрацювання Історико-термінологічної комісії Всеукраїнського лікарського товариства.

Література

- 1. Англо-український** тлумачний терапевтичний словник. / Никула Т. Д., Мойсеєнко В. О. Київ, 1997. 326 с.
- 2. Англо-український**, українсько-англійський словник складнощів медичної термінології. Близько 12.000 назов. 3 вид. / Станіслав Нечаїв. Київ: ВУЛТ, 2019. 84 с.
- 3. Англо-український** кардіологічний словничок. Близько 1.000 назов. / Ніна Крушинська, Станіслав Нечаїв. Київ: ВУЛТ, 2018. 20 с.
- 4. Англо-український** та українсько-англійський словничок труднощів кардіологічної термінології. Близько 1.000 назов. / Ніна Крушинська, Станіслав Нечаїв. Київ: ВУЛТ, 2018. 20 с.
- 5. Короткий українсько-білоруський** (русько-, русинсько-литвинський) медичний (лікарський) словник. Близько 3.000 слів. / С. Нечай. Київ, 2015. 25 с.
- 6. Латино-український** анатомічний словник: остеоартроміологія. Понад 2 000 назов. / С. Нечай. Київ: ВУЛТ, 2016. 32 с.
- 7. Латинсько-український** медичний (лікарський) слов-

ник. 10 000 слів. / С. Нечай. Київ, 2002 (7510) - 384+XVI с.

8. Медичний російсько-український словник з іншомовними назвами. 30 000 слів. / С. Нечай. Київ, 2010. 656 с. (XVI+640) с.

9. Медичний словник лікарських рослин (російсько-латинсько-український). 4 320 назв. / Олег Мусій. Київ, 2002. 208 с.

10. Популярний російсько-український медичний словник греко-латинських терміноелементів. / С. Нечай (Нечай). Київ, 2002. 32 с.

11. Російсько-український (московсько-руський або москвинсько-русинський) медичний (лікарський) словник з іншомовними назвами. 15 000 слів. / С. Нечай. Київ, 2000 (7508). 432 с.

12. Російсько-український медичний (або москальсько-, москвинсько-, московсько-, московітсько-, московицько-, московітянсько-русинський, -русицький, -руснацький, -руський лікарський) словник з латинськими назвами (знадібки). 11 000 слів. / Станіслав Нечай, Олекса Соколюк. Київ, 1995 (7503) — X+120=130 с.

13. Російсько-латино-український анатомічний словник: остеоартроміологія. Понад 2 000 назв. / С. Нечай. Київ: ВУАТ, 2016. 52 с.

14. Російсько-український медичний словник / О. Мусій, С. Нечай, О. Соколюк, С. Гаврилюк. *Врачебное дело. Лікарська справа.* 1992. № 3. С. 113–126.

15. Російсько-український медичний словник. 7.000 слів / О. Мусій, С. Нечай, О. Соколюк, С. Гаврилюк. Київ: Українське лікарське товариство в Києві, 1991. 102 с.

16. Російсько-українсько-латинський тлумачний терапевтичний словник. / Т. Д. Никула, В. Г. Бардов, В. О. Мойсеєнко. Київ, 1994. 127 с.

17. Словник стоматологічний польсько-український і українсько-польський. / Зиновій Масний, Галина Солонько; Львівський державний медичний університет імені Данила Галицького, Українське лікарське товариство. Львів: Ліга-Прес, 2001.

18. Стоматологічний російсько-латинсько-український словник / С. Мушак, С. Нечай. Київ, 2004. 62 с.

19. Тлумачний російсько-українсько-латинсько-англійський словник психоневрологічних термінів. / Валерій Волянський, Олег Проценко, Дмитро Закржевський, Микола Кулініч, Василь Мороз, Тетяна Муравейнікова, Володимир Погорелов. Одеса, 1997.

20. Українсько-англійський тлумачний терапевтичний словник. / Никула Т. Д., Мойсеєнко В. О. Київ, 1997. 350 с.

21. Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник. / ред. чл.-кор. АМН України Михайла Павловського, докт.фарм.наук, проф. Любові Петрух та канд.мед.наук, доц. Ірини Головки. Львів, 1995.

22. Українсько-латинсько-туркменський словничок лікарських рослин. Близько 350 назов. / Станіслав Нечай (Нечаїв). Київ: ВУАТ, 2014. 11 с.

23. Українсько-польський лікарський словник: 16 000 слів / Станіслав Нечаїв. Київ: УЛТК; Фонд ТТ, 2002. 132 с.

24. Українсько-російсько-англійсько-латинський терапевтичний тлумачний словник. / Никула Т. Д., Мойсеєнко В. О. Київ, Задруга, 2007. 235 с.

УДК 323.2

ЕТНІЧНО-МОВНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БІОЕТИКИ

Олег Огірко,

*доктор філософії, кандидат фізико-математичних наук,
доцент; доцент кафедри філософії та педагогіки Львівського
національного університету ветеринарної медицини
та біотехнологій імені Степана Гжицького, професор кафедри
українознавства Інституту Східної Європи
(м. Львів, Україна)*

Галина (с. Діогена) Терешкевич,

*кандидатка наук із державного управління, доцентка,
докторантка Київського національного
університету імені Тараса Шевченка, доцентка кафедри
українознавства Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького
(м. Львів, Україна)*

У статті розглядаються сучасні етнічно-мовні проблеми в Україні у контексті біоетики. Обґрунтовується, що мова є носієм генетичної пам'яті народу. Наголошується, що лінгвоекнологія покликана берегти мовний код нації як активну силу, від якої значною мірою залежить успішність країни та її розвиток.

Ключові слова: біоетика, українська мова, народ, куль-

тура, мовний код нації, державна політика.

The article examines modern ethno-linguistic problems in Ukraine in the context of bioethics. It is substantiated that the language is the carrier of the genetic memory of the people. It is emphasized that linguistic ecology is designed to protect the language code of the nation as an active force on which the success of the country and its development largely depend.

Key words: *bioethics, Ukrainian language, people, culture, language code of the nation, state policy.*

Формулювання проблеми. Провідне місце в процесі національного виховання належить мові, її всеохоплюючому функціонуванню в усіх, без винятку, сферах суспільного життя. Еліта, яка послуговується чужою мовою – це еліта чужого народу.

Господь Бог обдарував людину дорогоцінним даром – мовою. Мова служить людині передусім для прославлення свого Творця і Спаси, а також для виявлення своїх почуттів та для спілкування з ближніми. Мова зберігає дух народу. Її називають домом людського духу. Без мови немає народу, немає держави. Якою є наша мова, таким народом ми себе відчуваємо у світі. Мову потрібно вивчати протягом всього життя. Без належного рівня мовного розвитку неможлива еволюція суспільства, адже вона відбиває досягнення творчої думки і є сполучним елементом усіх поколінь. Для будь-якого спеціаліста мовна культура є важливим складником його особистості.

Медицина, як галузь науки, обов'язана плекати термінологію, базовану на ґрунті української мови, щоб якомога чіткіше, доступніше, фахово формулювати діагнози, у чистоті та багатстві рідної лексики послуговуватися мовою як засобом комунікації між лікарем і пацієнтом та лікарями між собою.

Мова є не лише понятійним рядом народу, вона є **носієм його генетичної пам'яті**. Сучасна біофізика довела, що еквівалент в кожній мові має свій потенціал. Українська мова, яка формувалася протягом багатьох тисячоліть (походження найважливіших українських слів слід шукати у санскриті, а не в російській, німецькій, турецькій, грецькій та інших мовах, які виникли значно пізніше; чимало вживаних сьогодні українських слів та мовних коренів були поширені ще у часи трипільської культури [7]), володіє вібраційним рівнем високої частоти, що є прямим відображенням світогляду українця. Завдяки сучасним приладам, що вимірюють звукові коливання, які народжуються у мозку і через алфавіт перетворюються у понятій-

ний ряд – слова і речення, досліджено силу слова, його вплив на людину, її фізіологію, а також на живу та неживу природу.

Мовою людина цікавиться із того часу, коли усвідомлює себе людиною. З давніх-давен, особливо з виникненням етнічної диференціації та суспільного розшарування, мова була, на жаль, неодноразово знярядям і об'єктом ідеологічної боротьби. Мовний чинник використовувався панівними верствами багатьох народів для того, щоб поставити себе вище за простих людей. Не становить винятку й Україна. За панування Польщі українське деяке «панство» говорило по-польськи, за Австрії – по-німецьки, у Російській імперії – по-російськи. Ця тенденція повністю не відійшла і в наш час.

Українська мова упродовж трьох століть зазнала обмеження у використанні, пониження та зросійщення в багатьох сферах суспільного життя [6] (Микола Гоголь, до прикладу, писав російською мовою, щоб його твори отримали «визнання» тощо). За часів тоталітарного СРСР з далеких відсталих сіл на Волзі чи з-за Уралу до нас масово їхали російськомовні вчителі, щоб насадити хибне усвідомлення, що російська є мовою «високоосвічених» людей. Тоталітарним режимом було умисно сфабриковано та понижено імідж української мови для того, щоб позбавити українство історичної пам'яті, повільно перетворюючи народ на легкокеровану та маніпульовану біомасу, що не знає своїх коренів, не відчуває своєї національної ідентичності, в недалекому майбутньому асимільовану та поглинуту чужоземцями.

Сьогодні лінгвоєкологія має бути повноцінною дисципліною, котра покликана **берегти мовний код нації**, як активну силу, від якої значною мірою залежить успішність держави та суспільства, їх розвиток.

На сторожі цнотливості аристократії духу стоїть неписаний Кодекс сумління, даний Богом Мойсеєві на горі Синай у формі Декалогу (Вих. 20) [4], який у повній мірі передбачає пошану і любов як до Господа, так і до всього, що зветься рідним, і в свою чергу до батьківської мови як синтезу досвіду десятків поколінь, як генетичного коду нації. Кристалізація мови пролягає через дотримання, для початку, Господньої Заповіді: «Шануй батька свого і матір свою, і буде тобі добре і довго проживеш на Землі» (Вих. 20,12) [4]. Нехтування української мови в Україні урядовцями, парламентаріями спричинює стреси та психічні розлади в багатьох українців, що порушує, як мінімум дві заповіді: «Не вбивай» (Вих. 20,13) [4] та «Не взивай намарне ім'я Господа Бога твого» (Вих. 20,7) [4]. Від належного і справедливого трактування української мови як державної залежить

здоров'я багатьох жителів України. І в міру того, наскільки людина дбає про «очищення від скверни» рідної мови, настільки також їй стає доступною вища сходинка, якою особистість піднімається до Неба. Із Божої волі виникло багато мов, які мають свою красу і колорит. Кожна мова є рівною поряд із іншими, тому немає мов нижчих чи вищих, таких, які належать до першого чи другого класу (рангу). Щоб мова належно розвивалася, вона повинна мати не лише тих, що користуються нею (носіїв), але й територію поширення – етнографічну територію народу.

В наш час етнічні проблеми не бралися до належної уваги, хоча вони існують та дуже актуальні. Зв'язок біоетики з етнологією полягає у тому, що живуть не тільки людські особи, що втішаються даром життя, але й родини, народи з усіма їхніми життєвими проявами і прикметами. Оскільки мова має чимало спільного з виявами життя, то належить до сфери біоетики. Біоетика стоїть на сторожі людського життя. Фізичним життям не можемо обмежуватися. Варто розглядати й життя духовне, суспільне, громадське, культурне й мовне. І так як злочин проти життя – його вбивати, так і не менший злочин – намагання вбивати чиюсь культуру, перед усім мову, яка є речником даної специфічної культури та релігійності.

Є різні замаху проти мови та культури. Ось деякі з них:

1. Звуження мовних біоетичних просторів. На це маємо промовистий приклад з часів після другої світової війни. Чимало переміщених осіб, які не мали бажання вертатися на свою корінну Батьківщину, поселилися в інших країнах. Ліберальні уряди деяких країн сприяли у заходах (натиск у школах, на праці) щодо нехтування дітьми емігрантів батьківською і материнською мовою.

2. Батьки передають дітям не тільки тіло та соматичні атавістичні якості, а й духовні культурні скарби та надбання, такі, як мову, віру, культуру, що доводиться дуже важко чинити, бо ведеться систематичне «полоскання мізків», щоб вбити такі зовсім природні вимоги.

3. Куди гірше діється з релігійним та біоетичним чинниками. Релігія зобов'язує не тільки поодинокі особи, але й цілі народи і держави. Можна було зрозуміти недопускання релігії до шкіл і дозвіл на шкідливі псевдорелігійні рухи (езотерика тощо), коли в нас не було власної самостійності та незалежності. Проте сьогоднішня державна політика дуже несправедливо ставиться до релігійних та біоетичних питань, хоча в Конституції згадується про Бога [1, див. Преамбула].

4. Куди гірше поводяться нині в Україні з мовним питанням. Колись були «валуєвські» та «емські» укази, згодом прийшло радянське «злиття мов», а потім активізувався процес «двомовності». Замість повернути життя мови тим особам, що їх роками русифікували чи ополячували, а тут біоетика повинна би мати поступ, та, на жаль, далі подекуди говориться лише про тваринну біоетику.

Мова є чи не найважливішим засобом біоетичних творінь. Мова робить людину суспільною, громадською істотою. Мовою звертаємося до Бога, щоб Його прославляти, перепрошувати, просити, Йому дякувати й пізнавати Його та передавати іншим, зокрема, новому поколінню. Мовою ми пізнаємо правду.

Святий апостол Павло писав, що віра є зі слухання. А щоб було слухання Слова Божого, то треба когось, щоб говорив. Маємо в Христовій Церкві якраз учительський уряд. Згаданий апостол писав в Посланні до євреїв: «Багаторазово й багатьма способами Бог говорив колись до батьків наших через пророків. За останніх же оцих днів Він говорив до нас через Сина» (Євр. 1, 1-2) [4].

Мова – це показник особистої та суспільної культури, і саме тому усякі людиноненависники намагаються найперше знищувати мову даного народу. Щодо цього наша історія має багато фактів та злочинних дій проти нашої української мови. Хоча дивно, коли говориться про біоетику, тобто життєву мораль, то часто навіть не звертають увагу на мову. А вона якраз і найбільше загрожена. Ось деякі вияви та заходи проти нашої мови, яка визнана Конституцією:

5. Злочинна робота деяких засобів мас-медіа. Вони не подають чистомовної програми, а змішують з іншою мовою, тому не раз видається, що живемо не в українській державі.

6. Брак рішучого ставлення до мови урядових чинників. У країнах Балтії не отримає людина громадянства, якщо не вивчить і не складе іспиту зі знання державної мови. Наприклад, щоб отримати латвійське громадянство, треба скласти іспити, але щоб могли працювати у цій країні, то ще треба доучуватися, щоб бути працездатним у латвійській республіці. А як справи у нас?

7. В інших суверенних державах, до прикладу, не знайдемо на ліках двомовних інструкцій, бо це є приниження для державної мови, а в Україні цього не завжди дотримувалися.

8. Вперте вживання громадянами, що є українського коріння і достатньо знають та розуміють нашу мову, староцерковної мови і то з чужинецьким говором, щоб, таким чином, на-

віль у церкві коло Престола вбивати нашу мову й почуття належності до українства.

9. Ще куди гірше є з наукою. Ми у своїм краю повинні цілком безпечно уживати державну мову, а навіть гості чи учені з-за кордону мають бути настільки чемні та виrozumілі, щоб навчитися нашої мови. Коли хочемо затримати українськість нашої Церкви, то треба, щоб і душпастирі, і вірні знали нашу мову. Коли вивчають мову для бізнесу, а для спасіння душі – хіба вже не треба?

10. Українська мова своєю мелодійністю [3] та дуже тісним зближенням з класичними мовами повинна мати у нашій дійсності привілейоване становище. Та, на жаль, вона його не має, бо дехто боїться, щоб часом іншомовні особи не скривдилися за те, що їх «переслідують». Мільйони наших братів в Російській федерації не мають ні однієї української школи за державні кошти, хоча наші поселенці платять податки (як і інші її громадяни), й мають на це священне право.

Тарас Шевченко писав: «Ну що б, здавалося, слова... Слова та голос - більш нічого. А серце б'ється - ожива, Як їх почує!..» [5, с. 94-95]. Завдання професорсько-викладацького складу навчальних закладів – свідомо і відповідально берегти, як скарб, рідну мову та поглиблювати знання студентів з її основ.

Кость Паустовський зазначив: «Зі ставлення кожної людини до своєї мови можна цілком точно судити не лише про її культурний рівень, але й про її громадську цінність. Справжня любов до своєї країни немислима без любови до своєї мови. Людина, байдужа до рідної мови – дикун. Вона шкідлива самою своєю суттю тому, що її байдужість до мови пояснюється цілковитою байдужістю до минулого, сучасного і майбутнього свого народу» [2]. Висока культура мови – це не інтелігентська забаганка, а життєва необхідність. Мова спеціаліста має свідчити про його високу культуру, освіченість. То ж плекання культури мови студентів – обов'язок кожного викладача.

Висновки. Українська мова – одна з найдавніших, найкрасивіших, наймилозвучніших, наймелодійніших, найпоширеніших мов світу. На біоетичних заходах наша жива мова повинна мати пріоритетне – перше місце.

Література

1. **Конституція України:** офіц. текст. Київ: КМ, 2013. 96 с.
2. **Інститут енциклопедичних досліджень** НАН України. URL: <https://encyclopedia.kyiv.ua/category/news/> (дата звер-

нення 23.01. 2023)

3. Паустовський К. Поезія прози. URL: <https://www.facebook.com> (дата звернення 23.01. 2023).

4. Лірник О. Наймилозвучніші слова української мови. 09.11.2014. URL: <https://ogo.ua> (дата звернення 23.01. 2023).

5. Святе Письмо Старого та Нового Заповіту (повний переклад, здійснений за єврейськими, арамейськими та грецькими текстами) / пер. О. І. Хоменка. Львів: Місіонер, 2008. 1460 с.

6. Шевченко Т. Зібрання творів: У 6 т. Київ, 2003. Т. 2. Поезія 1847-1861. С. 94-95; 605-606.

7. Українська мова – одна з трьох найкрасивіших мов світу! 32 цікавих факти про українську мову. 01.12.2016. URL: <https://lalala-in-ua.webnode.com.ua>.

8. 20 Цікавих фактів про українську мову, які слід знати. 11.08.2017. URL: <https://vsviti.com.ua>.

УДК 811.161.2

МОВЛЕННЯ – СКЛАДНИЙ МЕХАНІЗМ, МУДРО ЗАКЛАДЕНИЙ ТВОРЦЕМ

Богдан Попович,

асистент кафедри медичної інформатики

*Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького*

(м. Львів, Україна)

Христина Овчаренко,

лікарка пульмонологиня – фтизіатерка

У статті обґрунтовується, що мова – це найбільший скарб нашого народу, висвітлюються розлади мовлення, їх діагностика та терапія.

Ключові слова: *українська мова, Святе Письмо, розлади мови, терапія мовлення, громадяни Сходу України, національна культура, державна політика*

The article substantiates that language is the greatest treasure of our people, highlights speech disorders, their diagnosis and therapy,

Keywords: *Ukrainian language, Holy Scripture, speech disorders, speech therapy, citizens of Eastern Ukraine, national culture, state policy.*

Вступ. Рідна мова – Божий дар, даний нам для розуміння один одного. Усі люди на Землі спілкуються між собою: одні – мовою жестів, інші – мовою звуків. Маємо відповідально користуватися цим даром, дбати про чистоту своєї мови, граматичність і правильність висловів. Кожен із нас має стати лікарем для своєї мови і вчасно боротися із її патологіями. З перших слів людини ми одразу можемо почути, наскільки здоровою є її вимова.

Виклад основного матеріалу. У Старому Заповіті у Книзі Естер сказано: «щоб кожен чоловік був паном у домі своєму і говорив мовою свого народу» (1:22) [4]. У Книзі Неемії читаємо, що пророк був обурений, що його народ відступився від Божих законів мови і віри, почав утрачати свою самобутність: «Тими днями бачив я також юдеїв, що брали собі за жінок ашдодянок, аммонітянок, моавітянок. А їхні сини говорили наполовину по-ашдодському і не вміли говорити по-юдейському. І докоряв я їм, і проклинав їх, і бив декого з них, і рвав їм волосся, і заприсягав їх Богом. Запам'ятай же їм, Боже мій, за сплямлення священства та заповіді священничого з левитського! І очистив я їх від усього чужого. Запам'ятай же мене, Боже мій, на добро!» (13:23-31) [4].

Прикладом поваги до мови свого народу є Ісус Христос. Слова розп'ятого Ісуса, сказані рідною мовою (вірш із Псалтиря (XXII, 2), залишали навіть перекладачі Євангелія грецькою і латинською мовами, а за ними й перекладачі Святого Письма іншими мовами: «Елі, Елі, лама савахтані?» Цебто: «Боже мій, Боже мій, нащо мене Ти покинув? ... А Ісус знову голосом гучним скрикнув – і Духа віддав...». (Матвія, 27: 46, 50) [4]. У Євангелії від Матвія написано: «... за всяке пусте (мається на увазі незрозуміле або образливе) слово, що промовляють люди, складуть рахунок у день судний. Бо кожний за свої слова оправданий буде і за свої слова осуджений буде» [4]. Справжні християни в усьому мають наслідувати спосіб Ісусового життя і не відступати від Його заповідей, у тому числі й не відмовлятися від рідного слова. Це нас стосуються Його слова: «Я – Світло для світу; хто піде за Мною, той не ходитиме в темряві, але матиме Світло життя» (Іоанна, 8:12) [4]. Мова – це голос народу, і доки цей голос звучатиме, доти житиме народ. У мозку людини є центри, відповідальні за сприйняття та відтворення звуків. Якщо ці центри працюють гармонійно, то особа вибудовує потрібні слова вчасно, грамотно і злагоджено. Це – складний механізм, який так мудро закладений Творцем.

Нерідко трапляється травматичне ураження мозку (інсульт,

черепно-мозкова травма тощо) або дегенеративне захворювання (хвороба Альцгеймера, Паркінсона тощо), внаслідок чого особі важко спілкуватись: вона не може спілкуватись взагалі; не розуміє того, що її говорять; все розуміє, але не може сказати потрібного слова; не може зібрати окремі слова в речення; потрібні слова постійно крутяться на язикові, але не може їх сказати; її мовлення важке і мляве; має труднощі з ковтанням слини; не може читати і/або писати, якщо у людини є інші комунікативні розлади, тоді їй необхідна допомога терапевта мови і мовлення. Метою терапії мови і мовлення є відновлення комунікативної функціональності і незалежності пацієнта. Часто її можна досягнути шляхом відновлення втрачених комунікативних навичок. Якщо ураження занадто серйозне і втрачених функцій відновити не можливо, тоді терапевт мови і мовлення розробляє альтернативні способи спілкування, які полегшують взаємодію пацієнта з іншими людьми [6]. Хоча мову не можна візуально побачити, вона у нашому мозку має свою складну ієрархічну структуру, яка складається з низки функціональних блоків (модулів). Кожен блок виконує свою функцію в обробці мови: деякі блоки відповідають за сприйняття мови, деякі за збереження, а деякі за її видобування. Коли усі блоки працюють злагоджено, особа з легкістю розуміє мову інших і видобуває потрібні слова у потрібний час. Однак, ураження певної зони мозку може призвести до ураження одного чи кількох блоків цієї системи і це викликає розлад всієї системи, а відтак спричиняє патологію мовлення особи.

Як і кожна дія нашого організму, процес мовлення програмується і контролюється певними нейромеханізмами. Так є два нейромеханізми, які програмують і контролюють процес мовлення: 1) нейромеханізми, які контролюють процес артикуляції, 2) нейромеханізми, які контролюють роботу м'язів, залучених у процесі мовлення. У разі, якщо робота першого механізму пошкоджена, виникає апраксія мовлення, якщо ж пошкоджений другий механізм, то виникає дизартрія [6].

Апраксія мовлення – це втрата контролю над артикуляцією. На відміну від афазії, де уражена структура мови при апраксії структура мови збережена, але втрачена здатність сказати бажане слово. На практиці, особи з апраксією мовлення розуміють мову добре, іноді можуть сказати окремі слова, їхні м'язи працюють нормально, але у них постійне відчуття «крутиться на язичці, але не можу сказати».

Дизартрія – це втрата контролю над м'язами, які залучені в артикуляції. Як при і апраксії, особи з дизартрією розуміють мову, але на відміну від апраксії, при дизартрії уражена робота м'язів. На

практиці, мовлення осіб з помірною дизартрією часто нагадує мову людей у стані алкогольного сп'яніння, або складається враження, що у них нежить. Однак, у випадках важкого ступеню дизартрії, можлива повна втрата здатності говорити. Науково доведено, що людський мозок є гнучкий. Така гнучкість дозволяє відновлювати пошкоджену структуру мови шляхом вибудовування нових зв'язків. Терапія мовлення передбачає, насамперед, відновлення роботи цієї структури шляхом виконання комплексу спеціально підібраних мовних вправ. Терапія передбачає виконання вправ для відновлення контролю над артикуляційним апаратом у випадку апраксії, чи контролю м'язів, що беруть участь у процесі мовлення. На жаль, не завжди можна відновити пошкоджену структуру. У таких випадках необхідно будувати альтернативні зв'язки, які допоможуть виконувати потрібну комунікативну функцію, але по-іншому. Часто можна зустріти людей, які мають декілька комунікативних розладів одночасно. Для визначення правильного курсу терапії важливо здійснити ретельне обстеження, яке уможливить виявити всі типи уражень. Для того, щоб максимально допомогти пацієнтам відновити втрачені комунікативні навички, потрібна комплексна діагностика комунікативних розладів, розроблена спеціально для носіїв української мови на основі Western Aphasia Battery (США), Comprehensive Aphasia Test і PALPA (UK); один-на-один терапія з пацієнтом; групова терапія (проводяться групові заняття з пацієнтами, які мають набуті комунікативні розлади); консультації для родичів/опікунів [6]. На основі результатів діагностики розробляється індивідуальний покроковий план терапії для кожного пацієнта і узгоджується його із самим пацієнтом і/або його опікунами. Якщо під час терапії виникає необхідність корекції плану, то знову узгоджується його з пацієнтом і/або його опікунами. Кожне заняття, яке проводиться з пацієнтами, фіксується у спеціальному протоколі, що дозволяє у будь-який час перевірити ефективність терапії.

Оскільки комунікація – це явище соціальне, для людей з набутими комунікативними розладами надзвичайно важливо мати середовище для спілкування, бо соціальна ізоляція, в якій вони опиняються внаслідок своєї недуги, може призвести до психічних розладів. Заняття в групах допомагає не лише виправити комунікативні розлади, але й є запобігти соціальній ізоляції. Сьогодні клуби афазії існують у низці країн світу. Нарешті засновано такий центр в Україні. Афазія – це патологія мови, що виникає внаслідок ураження певної зони кори головного мозку, яка бере участь в сприйнятті, збереженні або видобуванні звуків мови. Афазія може виникати внаслідок травматичних уражень мозку

(інсульт, черепно-мозкова травма) або прогресивних захворювань (деменція). Залежно від зони ураження, афазія може мати вияв через втрату здатності розуміти один чи деякі компоненти мови або видобувати їх. Основною проблемою для осіб з афатичним синдромом є пошук потрібного слова, тому дуже часто від них можна почути «я знаю, що це, але не можу сказати». Сьогодні існує чимало теоретичних підходів до афазії, а відтак і підходів до практичної терапії афазії. Можна застосовувати один із найсучасніших і науково обґрунтованих підходів до виявлення і терапії патологій мови – когнітивно-нейропсихологічний підхід.

Когнітивна нейропсихологія – це напрям у сфері когнітивних досліджень, який розглядає мову як організовану структуру блоків. Відповідно, терапія базована на цьому підході.

Дислексія – це патологія читання (візуальна афазія), яка виникає внаслідок травматичного ураження мозку (унаслідок інсульту, черепно-мозкової травми тощо).

Дисграфія – це патологія письма, що виникає внаслідок травматичного ураження мозку.

Комунікативні розлади є проблемою не лише для людини, з якою сталась ця проблема, але й для родичів/опікунів пацієнта. Не всі пацієнти можуть регулярно відвідувати заняття, тому пропонуються спеціальні консультації для родичів/опікунів пацієнтів, де їм роз'яснюється ситуація і надається допомога розробити план домашнього догляду за пацієнтом під дистанційним наглядом терапевта мови і мовлення [6].

Костянтин Ушинський писав: «Не умовних звуків тільки вчиться дитина, вивчаючи рідну мову, а п'є духовне життя й силу з рідної груді рідного слова. Воно пояснює їй природу, як не міг би пояснити її жоден природознавець, воно знайомить її з характером людей, що її оточують, з суспільством, серед якого вона живе, з його історією та його прагненнями, як не міг би ознайомити жоден історик; воно вводить її в народні вірування, в народну поезію, як не міг би ввести жоден естетик; воно, нарешті, дає такі логічні поняття й філософські погляди, яких, звичайно, не міг би дати дитині жоден філософ» [2].

Мабуть, у світі немає мови з такою ж долею, як у нашої: протягом століть вона піддавалася тиску й знищенню, та, незважаючи на всі баталії, вижила. На сьогодні терапія мовлення є важливою у відродженні української культури і мовлення для тієї частини України, яка була тривалий час в умовах імперського совецького гноблення.

Внаслідок імперської тоталітарної атеїстичної бездуховної системи у колишній совецькій імперії значна кількість громадян

Сходу України користується мовою окупанта, вживає багато російських слів або спілкується суржилом. Їм, напевно, важко перейти у спілкуванні українською мовою. Адже їх мозок вибудував складні патологічні мовні зв'язки. Цю патологію потрібно лікувати. Таким людям потрібні не лише заклики говорити рідною мовою, але читання української літератури, передавання інформації українськими засобами масової інформації та українське оточення. Їм також необхідно спілкуватись з допомогою логопеда. Адже у мовному апараті активну роль відіграють м'язи. При довготривалому говорінні однією мовою одні м'язи міцнішають, а інші слабшають. Яскравим прикладом цього маємо слова «паляниця», «полуниця», які не можуть вимовити люди, що довго розмовляють російською. Усе це пояснюється злагодженою роботою мовно-м'язового апарату. Такі люди потребують занять із логопедом і довготривалих вправ, щоб заговорити рідною мовою. Адже мозок тих осіб вибудує міцні нові мовні зв'язки, за допомогою яких зміниться їхній словниковий запас, і вони зможуть грамотно збудувати речення і загалом перейти у спілкуванні чистою милозвучною українською мовою.

Мова є своєрідним генетичним кодом нації, складником і засобом творення національної культури. Світова наука має аргументовані докази того, що українська мова є одна з найстаріших, найпоширеніших, найкрасивіших, найбагатших, найяскравіших мов за своєю мелодійністю та виразністю. «Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – це його мова, ота жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, розум, досвід, почування» - писав Панас Мирний [3]. «Ну що б, здавалося, слова? Слова та голос. Більш нічого. А серце б'ється – ожива, Як їх почує. Знать, од Бога і голос той, і ті слова Ідуть меж люди...» - писав Т. Шевченко, наголошуючи на божественній природі, і силі, і красі слова, коли над Україною нависла загроза загибелі («Погибнеш, згинеш, Україно! Не стане й знаку на Землі»), великий борець і пророк саме на мову поклав місію рятівника нації і держави, рішуче заявивши: «Я на сторожі коло їх Постаблю Слово!» [5, с. 94-95]. К. Ушинський акцентував на тому, що поки жива мова в устах народу, доти живий і народ, що немає насильства більш нестерпного, як те, яке прагне відняти народу спадщину, створену численними поколіннями його предків [2]. А. Канищенко про українську мову пише: «Вивчайте мову українську – Дзвінкоголосу, ніжну, чарівну, Прекрасну, милу і чудову, Як материнську пісню колискову» [1]. Українська мова виконує інтеграційну функцію, є важливим чинником зміцнення державності, забезпечення куль-

турного та економічного розвитку нашої країни. Мовна політика держави має бути спрямована на забезпечення функціонування української мови в усіх сферах життя суспільства та її подальшого розвитку.

Висновок. За необхідності терапія мовлення допоможе у поставленні правильної артикуляції, вільній вимові слів і грамотній побудові речень. Наша мова повинна охоронятися та підтримуватися державою. Поки житиме українська мова - існуватиме українська нація.

Література

- 1. Каніщенко А.** Вивчайте мову українську. URL: <https://mala.storinka.org> (дата звернення 01. 02. 2023).
- 2. Мова** - то глибина тисячоліть. 08.11.2016. URL: <http://tsybulianskabi.gmirnet.blogspot.com> (дата звернення 01. 02. 2023).
- 3. Святе Письмо** Старого та Нового Заповіту (повний переклад, здійснений за єврейськими, арамейськими та грецькими текстами) / пер. О. І. Хоменка. Львів: Місіонер, 2008. 1460 с.
- 4. Шевченко Т.** Зібрання творів: У 6 т. Київ, 2003. Т. 2. Поезія 1847-1861. С.94-95; 605-606.
- 5. Українсько-польський центр** реабілітації VOTUM. 17.02. 2018. URL: <https://vartua.com> (дата звернення 01. 02. 2023).

УДК 141.30:811.161.1

ТРАДИЦІЙНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА У КОНТЕКСТІ ЗМІН: ДО ПИТАННЯ ПРО ФІЛОСОФІЮ МОВИ

Павло Содомора,

*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри латинської та іноземних мов
Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького
(м. Львів, Україна)*

Парменід ствердив, що все, що існує, не може також не існувати: це створює так звану логічну суперечність. Для Парменіда, знання, здобуте через чуття, є ненадійним. Платон був переконаний, що мова є шляхом до пізнання всесвіту. Його теорія реколекції пропонує поєднання протилежних поглядів

попередніх мислителів, тобто конвенційного і натуралістичного погляду на теорію мови. Теорія Платона спричинилася до сучасних мовних теорій, які вилилися у так звані «дебати ХХ століття» між Скіннером і Хомським.

Ключові слова: мова, пізнання, традиція, мислення, спілкування.

Parmenides concluded that something that exists (it is) cannot also not exist (it is not). This would involve a logical contradiction. To Parmenides, knowledge gained through the senses was unreliable. Plato was convinced that language is a way to cognition. It seems that his theory of recollection prompts him to reconciliation of the opposites, namely conventional and nativistic approaches to the theory of Language. Modern science presents a variety of researches in conventional theories of meaning. The theory of language acquisition acquired its development in so-called "20-century debate" between nativism and empiricism represented by Chomsky and Skinner theories of language respectively.

Key words: language, cognition, tradition, thinking, communication

Виклад основного матеріалу. Ніщо не виникає з нічого - твердив ще Парменід. Епоха відродження також не виникла з нічого - відроджувалася культура насамперед античності, від якої свідомо відмовлялися у «темні часи». Людська цивілізація посідає кілька специфічно людських рис, які не притаманні іншим видам живих істот. Насамперед, це потреба спілкування, якій завдячуємо винахід писемності. Мова у цьому значенні - не лише як засіб комунікації, а щось набагато більше - **засіб формування думок і процесу мислення**, оскільки й інші тварини здатні до комунікації, але у них немає мови.

Фрідріх Шеллінг говорить про дихотомію здоров'я / хвороба, однак насправді така дихотомія не має реального існування, а лише у нашому розумі, оскільки людство формується з двох протилежностей [3, с. 14-15]. Ще з давніх часів мислителі обстоювали дві протилежні погляди: «усе змінюється» (Геракліт), і «ніщо не змінюється» (Парменід). Зрештою, усі праці Платона й Аристотеля базуються на узгодженні цих двох поглядів. У цьому контексті Платон переконував, що ми нічого не можемо вивчати - можемо лише пригадувати те, що десь глибоко у нас приховане. Аристотель, навпаки, стверджував, що ми вивчаємо все завдяки досвіду і чуттям. Ані мислителі, ані науковці й сьогодні не змогли узгодити два погляди, які походять ще з глибокої Античності. Ноам Хомський, американський філолог,

стверджує, що людина не могла б навіть вивчити мову, якщо не мала б попередньо готових закладених від народження концептів. Для цього він наводить переконливі докази [1, с. 143-5]. Так це чи ні, не намагатимемося тут з'ясувати, але з цього прикладу видно, що англійська мова присутня не лише у сучасних комп'ютерних технологіях, але й у лінгвістиці - завдяки провідним науковцям.

Історію розвитку процесу людського розуміння зазвичай поділяють на чотири періоди (античність, середньовіччя, модерн, постмодерн) [2, с. 25-7]. Цікаво, що визначальною особливістю кожного періоду була певна конкретна мова. Античність пов'язується виключно з грецькою мовою. Середньовіччя пов'язується з латинською мовою, яка увібрала в себе велику кількість грецької лексики. Період модерну пов'язується з виникненням національних мов: у переважній своїй більшості вони виникли на базі латинської мови, так що навіть англійська, не належачи до романських, містить понад 75 % латинських слів. Останній період, як бачимо, пов'язується саме з англійською мовою: і є так не завдяки її «зверхності» чи «старшинству», а завдяки працям науковців різних галузей науки і культури. У часи середньовіччя виклади в усіх університетах Європи, у тому числі в Києво-Могилянській Академії, проводилися латинською мовою. Що ж маємо сьогодні - у багатьох українських університетах маємо англійську мову як мову навчання. Сталося так тому, що таких нововведень вимагає час, а також тому, що термінологія всіх наук здебільшого - англійська [4, с. 29-32]. Але погляньмо уважніше, якою саме є ця англійська мова усіх наук. А придивившись, побачимо: це є не що інше, як спрощена латинська мова із значними вкрапленнями грецької лексики. Стосується це усіх сучасних наук, і насамперед — медицини, у якій відображено традиційність людського суспільства: навіть для назв надсучасних приладів, які базуються на комп'ютерних технологіях, використовуємо слова, яким уже тисячі років, як-от «ангіограф». Анатомічна термінологія - практично вся латинська, або можна натрапити на «англіканізовані» терміни, сутність яких все одно залишається латинською.

Європейська Комісія чимало уваги приділяє підвищенню рівня та якості освіти саме в аспекті вивчення іноземних мов. Медичні заклади освіти України і далі розвивають дружні стосунки та мають багато спільних проєктів з Європейськими державами, тому, на наш погляд, закономірно підтримувати вивчення, окрім англійської, й інших іноземних мов: німецької, французької, іспанської, італійської, тощо. Щодо англійської

для вказаної категорії студентів, то навчальні заклади зобов'язані відшукати можливості, створити сприятливі умови для їх підготовки, починаючи з першого курсу.

Тому ідея залучення студентів до спеціалізованої англійської термінології у своїй суті є позитивною. На сучасному етапі неможливо уявити поступ у будь-якій галузі науки, чи то філософія, чи філологія, чи медицина, інтегрувавшись від здобутків сучасних наукових шкіл: переважна більшість з них - англомовні. Потрібно, однак, розуміти, що є різниця між «власне англійською» мовою і мовою «професійного спілкування». Остання містить мінімум граматики і максимум слів грецького і латинського походження, з якими так чи інакше стикається науковець. Це побачимо, поглянувши на завдання іспиту «Крок» [5]: понад 75 % усіх слів у якому - латинського або грецького походження. Тому, якщо студент орієнтується у тій чи іншій галузі, чи то анатомія, чи гістологія, чи фізіологія, чи що інше — сумнівно, що «власне англійська мова» стоятиме на перешкоді діяти правильною відповіді. Потрібно тільки згадати все, як твердив Платон.

Література

- 1. Chomsky N.** Language and Mind. Cambridge, 2006. 210 p.2. Deely, J. Four Ages of Understanding. Toronto, 2001. – 1020 p.
- 3. Holub Miroslav.** Kłopoty na statku kosmicznym. Swiat Literacki, 1998. 142 s.
- 4. Maritain J.** An Introduction to Philosophy. – London, 2005. – 178 p.
- 5. <https://www.testcentr.org.ua/uk/krok-1>**

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. Базилевич Андрій, доктор медичних наук, професор; професор кафедри пропедевтики внутрішньої медицини № 1 Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, голова Світової федерації українських лікарських товариств (м. Львів, Україна).

2. Богиня Лариса, директорка навчально-наукового центру з підготовки іноземних громадян Полтавського державного медичного університету (м. Полтава, Україна).

3. Божко Наталія, кандидатка історичних наук, доцентка; доцентка кафедри українознавства Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. (м. Львів, Україна).

4. Брус Марія, докторка філологічних наук, професорка, завідувачка кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна).

5. Віцюк Алла, кандидатка педагогічних наук, доцентка; доцентка кафедри соціальної медицини та гуманітарних дисциплін ПВНЗ «Міжнародна академія екології та медицини» (м. Київ, Україна).

6. Ворок Христина, кандидатка філологічних наук, наукова співробітниця Інституту Івана Франка Національної академії наук України (м. Львів, Україна).

7. Галецька Роксолана, асистентка кафедри української та іноземних мов імені Якіма Яреми Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького (м. Львів, Україна).

8. Гапон Надія, докторка філософських наук, професорка; професорка кафедри психології Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів).

9. Гдакович Мар'яна, кандидатка філологічних наук, доцентка; доцентка кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна).

10. Гейченко Катерина, кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри мовної підготовки Запорізького державного медичного університету (м. Запоріжжя, Україна).

11. Германович Галина, кандидатка філологічних наук, асистентка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін КЗВО ЛОР «Львівська медична академія імені Андрія Крупинського» (м. Львів, Україна).

12. Гірна Наталія, кандидатка історичних наук, доцентка; доцентка кафедри українознавства Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

13. Горда Оксана, кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків із діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» (м. Львів, Україна).

14. Горошко Євгенія, завідувачка відділення післядипломної освіти Кременецького медичного фахового коледжу імені Арсена Річинського (м. Кременець, Україна).

15. Даниленко Людмила, кандидатка філологічних наук, старша викладачка кафедри мовної підготовки Запорізького державного медичного університету (м. Запоріжжя, Україна).

16. Данчишин Назар, кандидат філологічних наук, науковий співробітник Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» (м. Львів, Україна).

17. Даньшова Валентина, викладачка Державного вищого навчального закладу Київського механіко-технологічного фахового коледжу (м. Київ, Україна).

18. Дзісь Євген, доктор медичних наук, професор кафедри внутрішньої медицини № 2 Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

19. Дільна Оксана, кандидатка філологічних наук, старша викладач кафедри гуманітарної освіти Комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» (м. Львів, Україна).

20. Дрогомирецька Марта, кандидатка філологічних наук, доцентка, заступник декана факультету іноземних студентів, доцентка кафедри українознавства Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

21. Дружинець Марія, докторка філологічних наук, професорка; професорка кафедри української мови та мовної підготовки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, Україна).

22. Дудник Оксана, викладачка кафедри українознавства Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова (м. Вінниця, Україна).

23. Жангазінова Руслана, старша викладачка кафедри українознавства Львівського національного медичного

університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

24. Жовнір Марина, кандидатка філологічних наук, викладачка кафедри українознавства та гуманітарної підготовки Полтавського державного медичного університету (м. Полтава, Україна).

25. Єщенко Тетяна, докторка філологічних наук, завідувачка кафедри українознавства Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

26. Застріжна Лідія, старша викладачка кафедри латинської та іноземних мов Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

27. Зіменковський Борис, доктор фармацевтичних наук, професор, академік НАМН України, заслужений працівник вищої школи України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, ректор Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

28. Іваненко Ірина, кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри мовної підготовки Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (м. Київ, Україна).

29. Imadeddine Kamar, dentist, Dr Bublitz Dental Clinic (Hamburg, Germany).

30. Іщук Наталія, старша викладачка кафедри українознавства Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

31. Кіцера Олександр, доктор медичних наук, професор; професор кафедри оториноларингології Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, дійсний член НТШ (м. Львів, Україна).

32. Колесникова Ірина, докторка філологічних наук, професорка (м. Київ, Україна).

33. Коляда Ігор, доктор історичних наук, професор; професор кафедри методології та методики навчання суспільних дисциплін Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ, Україна).

34. Кордіяк Андрій, доктор медичних наук, професор; професор кафедри ортопедичної стоматології Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

35. Кордіяк Олена, кандидатка медичних наук, асистентка кафедри терапевтичної стоматології, пародонтології та стоматології факультету післядипломної освіти Львівського націо-

нального медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

36. Кочан Ірина, докторка філологічних наук, професорка, завідувачка кафедри українського прикладного мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, Україна).

37. Кравченко Євдокія, кандидатка філологічних наук, доцентка; професорка кафедри журналістики Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

38. Краєвська Ганна, кандидатка філологічних наук, доцентка; доцентка кафедри українознавства Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова (м. Вінниця, Україна).

39. Kryvko Roman, Program editor of the radio branch of a joint-stock company National Public Television and Radio Company of Ukraine «Kharkiv Regional Directorate» (Kharkiv, Ukraine).

40. Кругова Юлія, викладачка ЗВО кафедри фундаментальної та мовної підготовки Національного фармацевтичного університету (м. Харків, Україна).

41. Лещенко Тетяна, кандидатка філологічних наук, доцентка; завідувачка кафедри українознавства та гуманітарної підготовки Полтавського державного медичного університету (м. Полтава, Україна).

44. Lysenko Nataliya, PhD (Philology), Associate Professor, lecturer of Fundamental and Language Training Department of National University of Pharmacy (Kharkiv, Ukraine).

45. Lytvynenko Olga, PhD (Philology), Associate Professor, lecturer of Language Training Department of National University of Civil Defense (Kharkiv, Ukraine).

46. Личук Марія, докторка філологічних наук, професорка; завідувачка кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна).

47. Мазур Петро, кандидат медичних наук, директор Кременецького медичного фахового коледжу імені Арсена Річинського (м. Кременець, Україна).

48. Мазур Людмила, кандидатка медичних наук, доцентка; доцентка кафедри вищої медсестринської освіти, догляду за хворими та клінічної імунології Тернопільського національного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського (м. Тернопіль,

Україна).

49. Марков Юрій, кандидат медичних наук, доцент; доцент кафедри анестезіології та інтенсивної терапії Національного університету охорони здоров'я України імені П. А. Шупика (м. Київ, Україна).

50. Масний Зеновій-Тарас, кандидат медичних наук, доцент; доцент кафедри щелепово-лицевої хірургії Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, член Національної спілки журналістів України, головний редактор газети «Народне здоров'я» (м. Львів, Україна).

51. Матусевич Людмила, кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова (м. Вінниця, Україна).

52. Матушак Ірина, кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри українознавства Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

53. Мельник Віра, кандидатка історичних наук, доцентка; доцентка кафедри українознавства Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. (м. Львів, Україна).

54. Мірошніченко Ольга, викладачка кафедри мовної підготовки Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця (м. Київ, Україна).

55. Місник Наталія, кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця (м. Київ, Україна).

56. Мойсеєнко Валентина, докторка медичних наук, професорка; професорка кафедри пропедевтики внутрішньої медицини №2 Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, академік Національної академії наук вищої освіти України (м. Київ, Україна).

57. Нечай (Нечайв) Станіслав, магістр управління охороною здоров'я, голова Історико-термінологічної комісії Всеукраїнського лікарського товариства (м. Київ, Україна).

58. Новикова Ольга, докторка філологічних наук, доцентка; професорка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна).

59. Овчаренко Христина, лікарка пульмонологиня-фтизіатерка (м. Львів, Україна).

60. Огірко Олег, доктор філософії, кандидат фізико-математичних наук, доцент; доцент кафедри філософії та педа-

гогіки Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені Степана Ґжицького, професор кафедри українознавства Інституту Східної Європи (м. Львів, Україна).

61. Пискач Ольга, кандидатка філологічних наук, доцентка; доцентка кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (м. Ужгород, Україна).

62. Попович Богдан, асистент кафедри медичної інформатики Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

63. Попович Христина, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри латинської та іноземних мов Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

64. Rozhkov Yurii, PhD in Philology, associate Professor at the Department of Romance and Germanic Languages and Translation, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

65. Сабельникова Тамара, кандидатка філологічних наук, доцентка; доцентка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна).

66. Samoilenko Olena, PhD in Philology, Associate Professor, head of the Department of Language and Humanitarian Disciplines Donetsk National Medical University (Lyman, Ukraine).

67. Сердуніч Любов, спілчанка Національної спілки письменників України, Національної спілки журналістів України, Усеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка (Хмельниччина, Україна).

68. Синиця Алла, літературна редакторка газети Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького «Alma Mater» (м. Львів, Україна).

69. Syrotina Olena, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Romance and Germanic Languages and Translation, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

70. Сікорська Ольга, кандидатка філологічних наук, доцентка, завідувачка кафедри суспільних наук Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна).

71. Снітовська Ольга, кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри латинської та іноземних мов Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

72. Содомора Павло, доктор філософських наук, професор; завідувач кафедри латинської та іноземних мов Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

73. Стахів Марія, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри початкової та дошкільної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, Україна).

74. Степаненко Микола, доктор філологічних наук, професор; професор кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна).

75. Стечак Галина, кандидатка педагогічних наук, доцентка; доцентка кафедри українознавства Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

76. Тепла Оксана, кандидатка педагогічних наук, доцентка; доцентка кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна).

77. Терешкевич Галина (с. Діогена), кандидатка наук із державного управління, доцентка, докторантка Київського національного університету імені Тараса Шевченка; доцентка кафедри українознавства Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

78. Ткачук Мар'яна, магістрантка факультету філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна).

79. Томашевська Олександра, докторка медичних наук, професорка; професорка кафедри внутрішньої медицини № 2 Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

80. Тукова Тетяна, кандидатка філологічних наук, доцентка; доцентка кафедри українознавства Полтавського державного медичного університету (м. Полтава, Україна).

81. Турган Ольга, докторка філологічних наук, професорка; завідувачка кафедри культурології та українознавства Запорізького державного медичного університету (м. Запоріжжя, Україна).

82. Ханецька Антоніна, викладачка кафедри суспільно-гуманітарних наук Одеського державного аграрного університету (м. Одеса, Україна).

83. Хомік Олена, кандидатка філологічних наук, доцентка; доцентка кафедри української мови Харківського

національного університету імені В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна).

84. Царик Галина, старша викладачка кафедри латинської та іноземних мов Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

85. Цупікова Олена, кандидатка педагогічних наук, доцентка; доцентка кафедри мовної підготовки Запорізького державного медичного університету (м. Запоріжжя, Україна).

86. Черкес Мар'яна, кандидатка медичних наук, лікарка-оториноларингологиня Львівського територіального медичного об'єднання «Багатопрофільна клінічна лікарня інтенсивних методів лікування та швидкої медичної допомоги», лікарка-сурдологиня дитячої консультативної поліклініки ВП «Лікарня святого Миколая» (м. Львів, Україна).

87. Черкес Надія, кандидатка філологічних наук, доцентка; доцентка кафедри українознавства Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

88. Чоп'як Валентина, докторка медичних наук, професорка, заслужена лікарка України, лавреатка Державної премії України в галузі науки і техніки, завідувачка кафедри клінічної імунології та алергології Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, голова лікарської комісії Наукового товариства ім. Тараса Шевченка (м. Львів, Україна).

89. Шевченко Олена, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри українознавства та гуманітарної підготовки Полтавського державного медичного університету (м. Полтава, Україна).

90. Юфименко Вікторія, старша викладачка закладу вищої освіти кафедри українознавства та гуманітарної підготовки Полтавського державного медичного університету (м. Полтава, Україна).

91. Яворська Лідія, кандидатка фармацевтичних наук, доцентка кафедри фармації факультету післядипломної освіти Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського (м. Тернопіль, Україна).

92. Ягело Світлана, кандидатка філологічних наук, вчена секретар, доцентка кафедри українознавства Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (м. Львів, Україна).

93. Якубовська Марія, кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри інформаційної, бібліотечної та книжкової справи Української академії друкарства (м. Львів, Україна).

Наукове видання

ЛІНГВОЕКОЛОГІЯ: МОВА МЕДИЦИНИ

Збірник наукових праць за матеріалами
всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю
22 – 23 лютого 2023 року

Підготовку та випуск видання здійснено
в Друкарні Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького

*Дизайнерка обкладинки – Оксана Панчишин
Комп'ютерний редактор – Тарас Захарків*

Підписано до друку 15.02.2023 р.
Формат 70x100 ¹/₁₆. Умовн.- друк. арк. 34,125.
Замовлення №394